

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

VEGETIVS DE RE MILITARI.

[Faint text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Io. Sulpitius Verulanus Petro Paulo de Comite Iuueni generoso & strenuo, S. P. D:

Chari discipuli fidus præceptor non facile obliuiscitur Petre Paule: Durat enim mihi adhuc illa tui instituendi & quæcūq; ad te ornandum subministrandi sollicitudo. Quare ad discendum rursus te reuoco: non poeti-
cen aut Histori-
cen aut Oratoriam: ad quas tibi plurimum hæc lectio proderit: Sed ipsam Militarem disciplinā. In qua te sub peritissimi fratris tui Io. Baptistæ & mōitis & auspiciis hætenus exercuisti: & iam sub Nicolao Ursino Suanæ Comite Sororio tuo auspicius exercebis. Vt nihil igitur quod ad eam callendam est opus desideres: Tres de ea re scriptores egregios quos nuperrime recognoui: Vegetium: Aelianum: & Frontinum: simul coniunxi. & ut emendatissimi in tuas: & in aliorū manus uenirent effeci. Videbis in primo quod uerborū nouitate & castrensi uerbis persæpe utitur omnem rei militaris sciētiam ex maximis optimisq; auctoribus in perspicuam breuitatē enucleatam: quæ te excitatum solertem audientem cauēq; reddet. Alter pugnandi: & acieq; instruendaq; sic re sciētiam edocebit: ut tantum sit tibi animoq; hæc lectio adiectura ut non dubitem quod Clarissimi Patris Fratrisq; tui: illius simillimi uestigia imitatus in præstantissimum uigē sis euasurus. In tertio autem exemplorum id genus tantam copiam lectitabis ut etiam disertū in re militari sit te redditura. Vale.

Fam. Vegetii Renati uir
dona in honore rei militaris
eliam Frontini. Lib.

Sic reg-

non cu-

holum confidero clementia

inter posse q; cetero stantio in

hinc in hoc opusculo nec ue

peruigilantē labor diligenti

proprios: uel amorum dilige

tempo uilitate Romana pro

recitatione tyronum per qu

utrum conamur obiderem

inopitā: sed ut quæ sponte p

ille Romani imperii condit

quis rebus: si imperio necessar

rimus liber dicitur

quales milites pro

exercitus imbuer

morem: ad quæ pe

liber omni artu

demare: ponit. Quartus

quæ ciuitates uel defendit: em

Hæc con

Romano omnes gentes sola

Ex quibus regionibus Tyron

Utrum ex agris: an ex uerbis

Cuius artis Tyrones proband

Et ualuit: pollicē corpore

Cuius artis uel elegantius: re

Quando Tyrones legandi: su

Flauij Vegetii Renati uiri illustriſis ad Valentinianum Auguſtum epi-
toma inſtitutorū rei militaris ex cōmentariis Catonis: Celsi: Traiani: Ha-
driani: & Frontini. Liber primus.

Antiquis temporibus mos fuit bonarum artium ſtu-
dia mandare litteris atq; in libros redacta offerre
principibus: quia neq; recte aliquid inchoatur: niſi
poſt deum fauerit imperator: Neq; quēq; oportet
magis uel meliora ſcire: uel plura q̄ principem: cu-
ius doctrina oibus poteſt pdeſſe ſubiectis. Quod
Octauium Auguſtum: ac bonos dehinc principes
libenter habuiſſe frequētibus declaratur exemplis
Sic regnantium testimoniis creuit eloquētia: dum
non culpatur audacia. Hac ego imitatione compul-
ſus: dum conſidero clementiam ueſtram auſibus litterarum magis igno-
ſcere poſſe: q̄ cæteros: tanto inferiorem me antiquis ſcriptoribus eſſe ſen-
ſi: licet in hoc opusculo nec uerborum concinnitas ſit neceſſaria: nec acu-
men ingenii: ſed labor diligens: ac fidelis. Ut ea: quæ apud diuerſos hiſto-
riographos: uel armorum diſciplinam docentes diſperſa: & inuoluta celan-
tur: pro utilitate Romana proferantur in medium. De delectu igitur: atq;
exercitatione tyronum per quosdam gradus: & titulos antiquam conſue-
tudinem conamur oſtēdere: nō: quo tibi. Imperator inuicte iſta uideantur
incognita: ſed ut quæ ſponte pro reip. ſalute diſponis. agnoſcas olim cuſto-
diſſe Romani imperii conditores & in hoc paruo libello quicquid de ma-
ximis rebus: ſemperq; neceſſariis requirendum credis: inuenias.

Rimus liber electionem edocet iuniorum: ex quibus locis uel
quales milites probandi ſint: aut quibus generibus armorum
exercitus imbuendi. Secundus liber ueteris militiae cōtinet
morem: ad quē pedestris inſtitui poſſit exercitus. Tertius
liber omniū artium genera quæ terreſtri prælio neceſſaria ui-
dentur: exponit. Quartus liber uniuerſas machinas: quibus uel oppu-
gnat ciuitates: uel defendū: enarrat. Naualis quoq; belli p̄cepta ſubnectit.
Hæc continet liber primus.

Romanos omnes gentes ſola armog; exercitatione uiciſſe.

Ex quibus regionibus Tyrones legendi ſint.

Vtrum ex agris: an ex urbibus utiliores ſint Tyrones.

Cuius ætatis Tyrones probandi ſint.

Qua ſtatura pbandi ſint.

Ex uultu: & poſitōe corporis agnoſci i eligēdo: q̄ meliores poſſint eē Tyrōes

Cuius artis uel eligendi: uel reſpuēdi ſint Tyrones.

Quando Tyrones ſignandi ſunt.

Flauii Vegetii Renati

Ad gradum militare: & cursum: & saltum exercendos Tyrones.
Ad natandi usum exercendos Tyrones.
Quæadmodum ad scuta uiminea: uel ad palos antiqui exercebant Tyrones.
Non cæsim: sed punctim ferire docendos Tyrones.
Armaturam docendos Tyrones.
Tyrones exercendos ad missilia iacienda.
Sagittis diligenter Tyrones imbuedos.
Ad iactandos lapides funda exercendos Tyrones.
De exercitio plumbatarum.
Quæadmodum ad ascendendos equos Tyrones instituendi sunt.
Ad portandum pondus exercendos Tyrones.
Quo armorum genere usi sint antiqui.
De munitione castrorum.
In quibus locis constituenda sunt castra.
Quali specie designanda sunt castra.
Quo genere munienda sunt castra.
Quæadmodum munienda sunt castra: cum hostis imminet.
Quæadmodum exercantur milites: ut in acie ordines: & iterualla custodiât.
Quantum spacium ire debeant: & quotiens in mense exerceri: quum educuntur milites ambulatum.
De adoratione rei militaris: Romanæq; uirtutis.

Romanos omnes gentes sola armog; exercitatione uicisse.

Nomni autem prælio: non tam multitudo: & uirtus indocta: quàm ars: & exercitium solent præstare uictoriâ. Nulla enim alia re uidemus populum Romanum sibi orbem subiecisse terrarum: nisi armorum exercitio: disciplina castroꝝ: atq; usu militiæ. Quid enim aduersus Gallorum multitudinem paucitas Romana ualuisse? Quid aduersus germanog; proceritatem breuitas potuisset audere? Hispanos quidem non tantum numero: sed etiam uiribus corporum nostris præstituisse manifestum est. Aphrorum dolis: atq; diuitiis semper impares fuimus. Græcog; artibus: prudentiaq; nos uici nemo unquam dubitauit. Sed aduersus omni profu t tyronem solent eligere. Ius: ut ita dixerim: armog; docere: quotidiano exercitio laborare: quæcunq; in acie euenire præliis possent: omnia in campestri meditatione prænoscere: & quotidiano exercitio roborare: se uere in desides uindicâdo. Scientia enim rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit: quod se bene didicisse cõsultat. Etenim in certamine belloꝝ exercitata paucitas ad uictoriâ præptior est. Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædê.

De re mi
Ex quibus regionibus Ty

R Eram ordo de pol
Tyrones legent
in omnibus locis
gotem prædite
corporum etia
que a doctissimis hominibus
non: quæ uicine sint soli nit
pess: minus habere. Sango nis
minus habere pugnandi q
be uocant. Contra septem
lures quidem: Sed tamen
nisi Tyrones igitur de tem
quæ copia: super: it ad ou
tate prodromi. Quæ &
pud in dim catione consiliu

Num ex agris an ex ubi

Equitur utrum ex
ramus credo nunq
placere quæ sub d
bre m uigilans bal
cis animo paruo cor
numa membriscui gestare fe
de rare est. Interdum tam
appelli qui ubi domo de d
re pondus: & solem poluerem
t uultu. Interdum sub diu
næ demum ad olum erudiant
quin angustis plantarum detiner
uolunt eo modo si corporibus
hæc inuicem est post uicem: c. n. d
per ad bellum: tunc nulli del
pisti exercitio collecti uicem na
dum agere: la gyra tam inuic
nem. Quomodo Cincinno uic
ego suppi uidi robor præpue
uicem uicem uicem uicem

De re militari Liber Primus

Ex quibus regionibus Tyrones eligendi sunt,

Erum ordo deposcit: ut ex quibus prouinciis: uel nationibus Tyrones legendi sint prima parte tractetur. Constat quidem in omnibus locis & ignauos & strēnuos nasci. Sed tamē & gēs gentem præcedit in bello & plaga cœli ad robur non tantum corporum: sed etiam animorum plurimum ualet: quo loco ea quæ a doctissimis hominibus comprobata sunt: non omittam omnes nationes: quæ uicinæ sint soli nimio calore siccitatem amplius quidem sapere: & minus habere sanguinis dicunt: ac propterea constantiam: ac fiduciã eo minus habere pugnandi: quia metuunt uulnera: qui ex gũ sanguinē se hñe nouerint. Contra septentrionales populi remoti a solis ardoribus incō sultiores quidem: Sed tamen largo sanguine redundantes sunt ad bella p̄mississimi. Tyrones igitur de temperatoribus legendi sunt plagis: quibus & sanguinis copia suppetit ad uulnerum: morti q̄ contemptum: & non possit deesse prudenti. Quare & modestiam seruat. n. castris: & non parum prodest in dim catione consiliis.

Utrum ex agris: an ex urbibus utiliores sint Tyrones.

Equitur utrum ex agris: an de urbibus utilior Tyro sit requiramus: credo nunq̄ potuisse dūtitari aptiorem armis rusticã plæbem: quæ sub diuo & in labore nutritur: solis patiens: imbrems negligens balnearum nescia: deliciarum ignara: simplicis animi: paruo contenta: duratis ad omnium laborum tolerantiam membris: cui gestare ferrum: fossam ducere: onus ferre consuetudo de rure est. Interdum tamen necessitas exigit etiam urbanos ad arma compelli: qui ubi nomen dedere militiæ: primum laborare: de currere: portare pondus: & solem pulueremq̄ ferre condiscant. Parco uictu utantur: & rustico. Interdum sub diuo: interdum sub papilionibus commorentur tunc demum ad usum erudiantur armorum: & si longior expeditio emergit: in angariis plurimum detinendi sunt: proculq̄ habendi a ciuitatis illecebris: ut eo modo & corporibus eorum robur accedat: & animis. Nec inficiendum est post urbem conditam Romanos ex ciuitate profectos semper ad bellum: sed tunc nullis delitiis frangebantur. Sedorem cursu: & cã pestri exercitio collectũ natans iuuentus abluebat in tybri. Idem bellator: idem agricola genera tantũ mutabat armog. Quod usq̄ adeo ueḡ est: ut aranti Quintio Cincinnato uiro optimo dictaturã cõster oblatã. Ex agris ergo suppl̄ndũ robur præcipue uidetur exercitus. Nescio quomodo enim minus mortẽ non timet: qui minus deliciarum nouit in uita.

Cuius ætatis Tyrones probandi sint.

Nunc qua ætate milites legi cōueniat exploremus. Et quidem si antiqua consuetudo seruanda est incipientem pubertatem ad delectum cogendam nullus ignorat: non enim tantum celerius: sed etiam perfectius imbuuntur: quæ discuntur a pueris: deinde militaris alacritatis saltus & cursus ante tentandus est: quam corpus ætate pigrescat. Velocitas enim est: quæ percæpto exercitio strēnum efficit bellatorem. Adolescentes legendi sunt: sicut ait Sallustius Nam simulac iuuentus belli patiens erat in castris per laborem usu militiam discabant. Melius enim est: ut exercitatus iuuenis causetur ætatem nō dum aduenisse pugnandi quæ doleat præterisse. Habeat etiam spatium uniuersa discendi. Neque enim parua: aut leuis ars uidetur armorum: siue equitum: siue peditum sagittaria uelis imbueres: siue scutatū armorum numeros: oesque gestus docere: ne locū deserat: ne ordies turbet: ut missile & destinato ictu & magnis uiribus iaciat: ut fossam ducere: sedes sciēter figere norit: tractare scutum: & obliquis ictibus uenientia tela desistere: plagam prudenter uitare: audacter inferre. Huic taliter instituto aduersum quoslibet hostes in acie non erit formido: sed uoluptas.

Qua statura Tyrones probandi sint.

Rocoritatē tyronum ad uictoriam scio semper exactam ita: ut senos pedes: uel certe quinos: & denas uncias habere inter alares equites uel in primis legionū cohortibus probarētur. Sed tunc erat amplior multitudo: & plures militiam sequebantur armatā. Necdū. n. ciuilis pars florentiorē adduxerat iuuentutē. Ergo necessitas exigit non tam staturæ rationem habere: quæ uirium: & ipso Homero teste non fallimur: qui Tydeum minorem quidem corpore: sed fortiorem armis fuisse significat.

Ex uultu & positione corporis agnosci in eligēdo qui meliores possint esse Tyrones.

Sed qui delectum acturus est: uehementer intendat: ut ex uultu: ex oculis: ex omni conformatione membrorum eos eligat qui implere ualeant bellatoris officium. Nam nō tantū in hominibus: sed etiam in equis: & canibus uirtus multis declaratis indicis: sicut doctissimorum hominum disciplina comprehendit: quod etiam in apibus mantuanus auctor dicit esse seruandū. Nā duo sunt genera: hinc melior insignis: & ore: Et rutilus clarus squamis. Ille horridus aiter Desidia: latamque trahens inglorius aluum. Sit ergo adolescēs martio

operi deputandus uigilantibus oculis: erecta ceruice: lato pectore: humeris musculosis: ualentibus digitis: longioribus brachiis: uentre modicus: exterior cruribus: suris expeditus non superflua carne distentis: sed neruorum duritia collectis. Cū hæc in Tyrone signa depræhendis: proceritatem non magnopere desideres. Vtilius. n. est fortes milites esse q̄ grandes.

Cuius artis Tyrones uel eligendi sint uel respuendi.

Equi: ut cuius artis uel eligendi: uel penitus respuendi sint milites indagemus. Piscatores: Aucupe: Dulcarios: Linteones: oēsque: qui aliquid tractasse uidentur. Ad gyneceā pertinēs longe arbitror pellēdos a castris: Fabros: Ferrarios: Carpentarios: Macellarios: & ceruogæ apogæque uenatores cōuenit sociare militiā. Et hoc est: in quo totius reip. salus uertitur: ut Tyrones non tantum corporibus: sed et animis p̄stantissimi deligantur. Vires regni & Romani nominis fundamentū in prima delectogæ examinatione cōsistunt: nec leue putetur hoc officium: aut passim quibuscunq; mandandū: quod apud ueteres inter uaria genera uirtutū in Sertorio: præcipue constat esse laudatum. Iuuentus. n. cui defensio prouinciæ: cui belloꝝ est cōmittenda fortuna: & genere: si copia suppetat: & moribus debet excellere. Honestas. n. idoneū militē reddit. Verecūdia dum phibet fugere facit esse uictorem. Quid. n. prodest: si exerceatur ignauus? Si pluribus stipendiis moret̄ in castris: nūq̄ exercitus profecit tēpore belli: cuius in probādis tyronibus claudicari elector. Et quantū usu: experimētisq; cognouimus: hīc tot ab hostibus illatæ sunt clades: dum longa pax milites negligentius: incuriosiusq; legit: dum inhonestiores: quicq; ciuilia sectantur officia: dum possessoribus addicti tyrones per gratiam aut dissimulationem probantium tales sociantur armis quales domini habere fastidiunt. A magnis ergo uiris magna diligētia idoneos eligi conuenit iuniores.

Quando Tyrones signandi sunt.

Ed nō statim p̄ctis signogæ inscribēdus est Tyro delectus. Verū ante exercitio p̄tentādus: ut utq; tāto opi aptus sit: possit cognosci: & uelocitas in illo requirēda uideat̄: & robur. Et utq; armogæ disciplinā ediscere ualeat. Utq; habeat cōfidētia militariē Plæriq; n. quis nō improbables uideant̄: tamē experimētis cōprobant̄ indigni. Repudiādū ergo minus utiles: & i locū eogæ strēnuissimi subrogādū sūt. In omni. n. cōflictu nō tā p̄dest multitudo q̄ uirtus. Signatis itaq; tyronibus per quotidiana exercitia armogæ est demonstrāda doctrina. Sed huius rei usū dissimulatio lōge securitatis aboleuit. Quē inuenis: q̄ docere possit: qd̄ ip̄e nō didicit. De historiis ergo uel libris nobis antiqua cōsuetudo reperēda ē. Sed illi res gestas: & euetus tātū scripsere belloꝝ. Ista q̄

nunc quærimus: tanquã uota linquentes Lacedæmonii quidem & Athenienses: aliiq; græcorum in libros rettulere complura quæ acuta uocantur. Sed nos disciplinam militarem populi Ro. debemus inquirere: qui ex paruis finibus imperium suum pene solis regionibus: & mundi finem distendit. Hæc necessitas compulit euolutis auctoribus ea me in hoc opusculo fidelissime dicere: quæ Cato ille censorius de disciplina militari scripsit: quæ Cornelius celsus: quæ Frontinus perstringenda duxerunt: quæ Paternus diligentissimus iuris militaris assertor in libros redegit: quæ Augusti & Traiani: Hadrianiq; constitutionibus cauta sunt. Nihil enim mihi auctoritatis assumo: sed horum: quos supra rettuli ea: quæ dispersa sunt: uelut in ordinem: & abbreviationes: quæ epithomata dicuntur conscribo.

Ad gradum militem: & cursum: & saltum exercendos Tyrones.

Quærimus ergo meditationum auspiciis Tyrones militem edocendi sunt gradum. Nihil enim magis in itinere: uel acie custodiendum est: quã ut omnes milites incedendi ordinem seruent: quod aliter non potest fieri: nisi ut assiduo exercitio ambulare celeriter: & æqualiter discant. Periculum enim ab hostibus semper grauissimum sustinet diuisus & inordinatus exercitus. Militari ergo gradu. xx. milia passuum horis. v. duntaxat æstiuis conficienda sunt. Ple-no autem gradu qui citatior est: totidem horis. xxiiii. milia peragenda sunt: quicquid addideris: iam cursus est: cuius spacium non potest diffiniri. Sed ad cursum præcipue assuefaciendi sunt iuniores: ut maiore impetu in hostem currant: ut loca opportuna celeriter cum usu uenerit occupent: uel aduersariis idem facere uolentibus præoccupent: ut ad explorandum alacriter pergant: alacrius redeant: ut fugientium facilius terga comprehendant. Ad saltum etiam quo uel fossæ transiliuntur: uel impediens aliqua altitudo superatur exercendus est miles: ut cum eiusmodi difficultates euerint: possint sine labore transire. Præterea in ipso conflictu: ac dimicatione telorum bellator cum cursu saltuq; ueniens aduersarii perstringit oculos: mentemq; deterrere: priusq; plagam infligit: quã ille ad cauendum: uel ad resistendum se præparet. De exercitio magni Pompei Sallustius hoc memorat: cum alacribus saltu: & uelocibus cursu cum ualidis ueste certabat. Neq; enim ille aliter potuisset par esse Sertorio: nisi se & milites frequentibus exercitiis præparasset ad prælia.

Ad natandi usum exercendos Tyrones.

Natandi usum æstiuis mensibus oīs æqualiter debet tyro condiscere. Nō enim pontibus semp flumina trāseuntur. Sed & cœdens: & insequens natate cogit frequēter exercitus. Sæpe repētinis ītribus solēt exundare torrētes. Et ignorātia non solū ab hoste: sed ab ipsis aquis discrimen incurrit. Ideoq; Romani uereres: quos tot bella: & continuata pericula ad omnē rei militaris erudiuerant artē. Campum martiū u cinū tyberi delegerūt: in quo iuuentus post exercitiū armogē sudorē: puluerēq; dilueret: ac lassitudinē: cursuq; laborem natādo deponeret: nō solū autem pedires: sed & equites: ipsoq; equos uel lixas: quos Galliaris uocant ad natandū exercere percōmodū est ne quid imperitis: quū necessitas incumbit eueniat.

Quemadmodū ad scuta uel ad palos antiqui exercebāt tyrones.

Antiqui: sicut inuenitur in libris hoc genere exercere tyrones Scuta de uimine in modū cratiū: & rotundata texebant ita: ut duplum pondus crates haberet: q̄ scutū publicū habere cōsueuit: iidemq; clauas ligneas duplicis æque ponderis pro gladiis tyronibus dabāt. Eoq; modo nō tantū mane: sed etiā post meridiē exercebantur ad palos. Palogē. n. usus non solum militibus: sed etiam gladiatoribus plurimū prodest. Nec unq̄ aut arena: aut cāpus inuictum p̄bauit uirum: nisi qui diligenter exercitatus docebatur ad palum. A singulis aut tyronibus singuli pali defigebant in terrā: ita ut micare nō possent: & sex pedibus eminent. Cōtra illum palū: tanq̄ contra aduersariū Tyro & crate illa: & claua: uelut cū gladio se exercebat: & scuto: ut nunc quasi caput: aut faciem peteret: nunc a lateribus minaretur. Interdum cōtenderet poplites: & crura succidere recederet: insultaret: insiliret: & quasi præsentem aduersarium: sic palum omni impetu: omni bellandi arte tentaret: in qua meditatione seruabatur illa cautela: ut ita Tyro ad inferendum uulnus insurgeret: ne qua parte ipse pateret ad plagam.

Non cæsim: sed punctim ferire docendos Tyrones.

Pæterea non cæsim: sed punctim ferire discebant. Nam cæsim pugnātes non solum facile uicere: sed etiam derisere Romani. Cæsa enim quouis impetu ueniat: non frequēter interficit: cū & armis uitalia defendantur & ossibus. At contra puncta duas uncias facta & adacta mortalis est. Necessē est enim ut uitalia penetret: quicquid immergitur. Deinde cum cæsa infertur: brachium dextrum: latusq; nudatur. Puncta autem tecto corpore infertur: & aduersarium fauciat anteq̄ uideatur. Ideoq; ad dimicandum hoc præcipue genere usos constat esse Romanos. Dupli autem ponderis illa cratis: & claua dabantur: ut cum uera & leuiora Tyro arma sumpsisset: uelut grauiore pondere liberatus securior: alacriorq; pugnaret.

Armaturam docendos Tyrones.

Raterea illo exercitii genere: quod armaturam uocant: & a capi doctoribus traditur: imbuendus est Tyro. Qui usus uel ex parte seruetur. Constat enim & iam in omnibus praeliis armaturam melius pugnare quam ceteros. Ex quo intelligi debet quod exercitatus miles in exercitatu sit melior. cum armaturam utcumque eruditi reliquos cotubernales suos bellandi arte precedat. Ita autem se uere apud maiores exercitii disciplina seruata est: ut & doctores armorum duplicibus remunerarentur annonis: & milites qui parum in illa proclutione profecerant pro frumento ordeum cogere accipere. Nec ante eis in tritico reddere annonam quam sub presentia prefecti tribunorum: uel principum experimētis datis ostendissent se omnia quae erant in militari arte comperisse. Nihil enim neque firmiter: neque feliciter: neque laudabiliter est resipiscere in qua abundant milites eruditi. Non enim uestitum nitorem: uel aurum argentum: gemarumque copia hostes aut ad reuerentiam nostram: aut ad gratiam inclinant: sed solo terrore subiguntur armorum. Deinde in aliis rebus: sicut ait Cato: si quid erratum est: potest postmodum corrigi. Praeliorum delicta emendationem non recipiunt. Nam poena statim sequitur errorem. Aut enim confestim pereunt: qui ignaue imperiteque pugnauerunt. Aut in fugam uersi uictoribus ultra pares esse non audent.

Tyrones exercendos ad missilia iacienda.

Sed ad iceptum reuertor. Tyro qui cum claua exercetur ad palum hastilia quoque ponderis grauioris quam uera futura sunt iacula aduersus illum palum: tamquam aduersus hominem iactare compellitur: in qua re armorum doctor attendit: ut magnis uiribus: & destinato ictu hastile contorqueat: ut uel in palum: uel iuxta dirigat missile. Etenim exercitio lacertis robur accrescit: & iaculandi peritia: atque usus acquiritur.

Sagittis diligenter Tyrones imbuendos.

Sed prope uel tertia: uel quarta pars iuniorum: quae aptior poterit reperiri: arcibus ligneis: sagittisque lusoriis: ad illos ipsos semper exercenda palos. at ad doctores ad hanc rem artifices eligendi & maior adhibenda solertia: ut arcum scienter teneant: ut fortiter impleant: ut sinistra fixa sit: ut dextra cum ratione ducat ut ad illud: quod feriendum est oculus pariter: animusque consentiat: ut siue in equo: siue in terra recte sagittare doceant: quam arte & disci opus est diligentibus: & quotidiano usu: exercitioque seruari. Quantum autem utilitatis boni sagittarii in praesentibus habeant. Cato in libris de disciplina militari euidenter ostendit. Et Claudius pluribus iaculatoribus ante institutis atque perdoctis hostem: cui prius impar fuerat: superauit: Africanus quidem Scipio: cum aduersum Numantinum: qui exercentem populi Romani sub iugum miserat: et acie certaturus: aliter se superio

De re
 itaque te non creditur
 Ad iactandos lapides fur
 Diapides uero
 genere conueni
 in iulaz hab
 ratur matres p
 niti que ex fida
 bellatores cassibus catra
 nel fustibulo destituti sagitt
 e rancie uolunt importat ut
 p m lo otius it uerz p iis
 to ueneris tyronibus frequ
 uel labor: sed interdum euen
 haly defensio: aut collu
 uibus barbari: fundiq; dep
 Libataz quoz
 da iuniorz. Na
 lia militi habuer
 maritobulli u
 stat oia bella colle
 iud impu poenitent: p me
 q; perculsanos ceteris appe
 un quos aut martiobulio
 uerone milites iacerent po
 fici. Nam hostesequoq; q
 mēdē ad ictum missiliū po
 Quādmōdū ad iacend
 On tanti a tyron
 eozq; districte
 distimulatio: por
 ztate poterit i
 coturbare plicia
 rura rati ut nō solū a dentis
 tū centis expulso etia gladio
 tante faceret: ut melius i iugum
 sine exercebant in pte
 Quidam quoz paul
 lant impoent me
 pedimibus nesci
 tādū. Nec hoc cre
 p

re futuge eē nō credidit: nisi in oībus cēturiis lectos sagittarios miscuisse.
Ad iactandos lapides fundis exercendos Tyrones.

A lapides uero uel manibus: uel fundis iaciendos exerceri diligenter conuenit iuniores. Fundarum usum primi balearium insulaz habitatores & inuenisse: & ita perite exercuisse dicuntur: ut matres paruos natos nullum cibum contingere sinerēt nisi quē ex sūda destinato lapide percussissent. Sæpe, n. aduersus bellatores cassidibus catafractis loriceisq; munitos teretes lapides de funda uel sustibalo destinati sagittis sunt oībus grauiores: & mēbris itegris: letale tamē uulnus importat: ut sine inuidia sanguinis hostis lapidis ictu inteat. In oībus at̄ uetere pliiis sūdiores militasse nullus ignorat: quæ res iō ab uniuersis tyronibus frequēti exercitio discēda est: quia sūdā portare nullus est labor: & interdū euenit: ut ī lapidosis locis cōflictus hēatur: ut mōs sit aliq; defendēdus aut collis: ut ab oppugnatōe castelloz siue ciuitatū lapidibus barbari: fundisq; depellēdi sint. De exercitio plumbatage.

Lūbatage quoq; exercitatio: q̄s martiobarbulos uocat: ē tradēda iuniorib⁹. Nā ī illyrico dudū duæ legiōes fuerūt: q̄ sena militia militū habuerūt: quæ q; his telis sciēter utebant: & fortiter martiobarbuli uocabāt. his lōgo tpe p legiōes strēnuissime cōstat oīa bella cōfecta usq; eo: ut Dioclitianus: & Maximianus: cū ad impiū puenissent: p merito uirtutis hos martiobarbulos Louianos atq; herculanos cēsuerit appellādos. Eosq; cūctis legiōibus p̄tulisse docemur. quos aut̄ martiobarbulos insertos scutis portare cōsueuerūt: quos si opportune milites iacerent prope sagittarioz scutati mutuari uidentur officū. Nam hostes: equosq; consauciant prius q̄ non modo manu ad manum: sed ad ictum missiliū potuerit perueniri.

Quēadmodū ad ascendendos equos Tyrones exercēdi sunt.

Non tantū a tyronibus: sed etiam a stipēdiolis militibus salitio equoz districte ē semp exacta & usq; ad hāc ætatē: licet iā cū dissimulatōe puenisse manifestū ē. Eq̄ lignei hyeme sub tecto ætate ponebāt ī cāpo. Sup hos iuniores primo inermes. dum cōsuetudine pficerēt. Demū armati cogebant̄ ascēdere. tātaq; cura erat ut nō solū a dextris: sed etiā a sinistris p̄ibus & insilire & desilire discerēt: euaginos etiā gladios: uel contos tenētes. Hæc enī assidua meditātōe faciebāt: ut melius ī tumultu plii sine mora ascēderēt: q̄ tā studiosis sine exercebantur in pace. Ad portādū pōdus exercēdos Tyrones.

Pondus quoq; baiulare usq; ad. lx. libras: & iter facere gradu militari frequētissime cogendi sunt iuniores: quibus in arduis expeditionibus necessitas imminet anonam pariter & arma portandi. Nec hoc credatur esse difficile si uis accesserit. Nihil. n.

est: quod non assidua meditatio facillimum reddat. **Q**uam rem antiquos milites factitauisse Virgilio ipso teste cognosci potest: qui ait. Non secus ac patrii acer Romanus in armis: in iusto sub fasce uiam cum carpit: & hosti Ante expectatum positus stat in agrine castris,

Quo armorum genere usi sint antiqui.

Locus exigit: ut quo armorum genere instruendi: uel muniendi sint tyrones referre tētemus. Sed in hac parte antiqua penitus consuetudo delata est. Nam licet exemplo Gothorum: & Alannorum: Hunnorumque equitum arma profecerint: pedites tamē constat esse nudatos. Ab urbe enim condita usque ad tempus diui Gratiani & catafractis & galeis muniebatur pedestris exercitus. Sed cū campestris exercitatio interueniente negligētia: desidiaque cessaret: grauiā uideri arma coeperunt: quæ raro milites induebant. Itaque ab impatore postulabant primo catafractas: deinde cassides reponere: sic detectis pectoribus: & capitibus cōgressi contra Gothos milites nostri multitudinē sagittariorum sæpe deleti sunt: nec post tot clades: quæ usque ad tantarum urbium excidia peruenerūt cuique curæ fuit uel catafractas: uel galeas pedestribus reddere. ita fit: ut non de pugna: sed de fuga cogitent: qui in acie nudi exponuntur ad uulnera. **Q**uid enim pedes sagittarius sine catafracta: sine galea faceret: qui cum arcu scutum tenere non potest? **Q**uid ipsi Draconarii atque signiferi: qui sinistra manu hastas gubernant: in prælio faciēt: quorum & capita nuda constant: & corpora. Sed grauis pediti lorica uideretur: & galea fortasse raro meditantis: & arma tractanti. Cæterum quotidianus usus non laborat etiam si onerosa gestauerit: sed illi qui laborem in portandis ueteribus munimentis armorum ferre non possunt detectis capitibus & uulnera sustinere coguntur: & mortes. Et quod est grauius: est & turpius: aut capi: aut certe fugere: & tempore perdere: sic dum exercitium laboreque declinant cū maximo dedecore trucidantur: ut pecudes. Vnde enim apud antiquos mirus non dicebatur pedestris exercitus: nisi quando pilatæ legiones: præter scuta: etiam catafractis: galeisque fulgebant usque eo: ut sagittarii sinistra brachia manicis munirentur: pedites scurati præter catafractas: & galeas: etiam ferreas ocreas in dextris cruribus cogerentur accipere. Sic erant muniti illi: qui in prima acie pugnantes principes: in secunda hastati in tertia triarii uocabantur. Sed triarii genibus flexis solebant intra scuta subsidere: ne stantes uulnerentur ueniētibus telis: & cum necessitas postuisset tanque requieti uehementius inuaderent hostes: quibus constat sæpe factam esse uictoriam: cum hastati illi: & qui priores steterant: interiissent. Erant tamen apud ueteres inter pedites: qui dicebatur leuis armaturæ subditores: & ferentarii: qui præcipue in cornibus locabantur: & a quibus pugnandi fumebat exordium. Sed ii: & uelocissimi: & exercitatissimi legebantur.

De re militi
 Deceat admodū multū cedere
 in pugna: necq; tam
 tam saluare: necq; tam
 pe se constituta
 res desinere: sed perag
 eam ciuitatem uide
 hanc pios intercidit. Nen
 pibus casta constituit. Sic d
 magis uictos exercitus scim
 dunt: hinc castis ista patiunt
 uideri munimenta castrorum
 tum muniti cadunt: nec prius
 expugnandi.

De muniti
 Alios quoque munit
 tam saluare: necq; tam
 pe se constituta
 res desinere: sed perag
 eam ciuitatem uide
 hanc pios intercidit. Nen
 pibus casta constituit. Sic d
 magis uictos exercitus scim
 dunt: hinc castis ista patiunt
 uideri munimenta castrorum
 tum muniti cadunt: nec prius
 expugnandi.
 In quibus locis co
 Alia autem præsertim
 loco ubi ut & lignos: &
 dunt uicōmorandum sit
 eorum ne moens sit uicini
 hanc consideranda etiā ne torret
 uicini paret exercitus. Pro no
 uicini aut castrorum maior multi

Nec erāt admodū multi: q̄ cedētes: si praelii necessitas cōpulisset: inter pricipia legionū recipi solebāt ita: ut acies imota cōsisteret: usq̄ ad p̄sentē. p̄p̄e ætatē cōsuetudo permansit: ut omnes milites pileis: quos pannonicos uocabant: ex pellibus uterentur: quod propterea seruabatur: ne grauis galea uideretur in praelio homini: qui gestabat aliquid semper in capite. Missilibus autem: quibus utebatur pedestris exercitus pyla uocabatur: ferro subtili trigono præfixa: nouem unciaz sine pedali: quod in scuto fixa nō possint abscindi: & lorica scienter: ac fortiter directā facile perrumpūt: cūtus generis apud nos iam rara sunt: Barbari autē scutati pedites his præcipue utuntur: quas bebras uocant. & binas etiam: ac ternas in praeliis portant. Sciendum præterea quod cum missilibus agitur sinistros pedes in ante: milites habere debere. Ira enim uibrandis spiculis uehementior ictus est. Sed cum ad pylam: ut appellāt: uenitur: & manu ad manum gladio pugnatur: tunc dextros pedes in ante milites habere debent: ut & latera eorū subducantur ab hostibus: ne possint uulnus accipere: & pximior dextera sit: quæ plagam possit inferre. Instruendos igitur: ac protegendos omni arte pugnandi: & quocūq̄ armorū genere cōstat esse tyrones. Necessē est enim ut dimicādū acriorem sumat audaciam: qui munito capite: uel pectore nō timet uulnus.

De munitione castrorum.

Astroz quoz munitionem debet tyro condiscere. Nihil enim tam salutare: neq̄ tam necessarium inuenitur in bello. Quippe si recte constituta sunt castra: ita intra uallum securi milites dies: noctesq̄ peragunt. etiam si hostis obsidiat quasi muratam ciuitatem uideantur secum ubiq̄ portare. Sed huius rei scientia pr̄sus intercidit. Nemo enim iamdiu deductis fossis præfixisq̄ sudibus castra constituit. Sic diurno uel nocturno superuētū equitū Barbaroz multos exercitus scimus frequenter afflictos. Non solū autē confidentes sine castris ista patiuntur: sed cum in acie casu aliquo cœperint cadere munimenta castrorum: quo se recipiant non habent. & more animalium multi cadunt. nec prius moriendi finis fit: q̄ hostibus uolūtas fuerit prosequendi.

In quibus locis constituenda sint castra.

Castra autem præsertim hoste uicino tuto semper faciēda sūt loco ubi ut & lignoz: & pabuli & aquæ suppetat copia. Et si diuti uscōmorandum sit: loci salubritas eligeretur. Cauendum etiam ne mons sit uicinus altior: qui aduersariis captus possit officere. Considerandū etiā ne torrētibus inundari cōsueuerit campus: & hoc casu uim patiat exercitus. Pro numero autē militū: uel impedimētoz muniēda sunt castra: ne maior multitudo cōstipetur in paruis: neue pauci

tas in latioribus ultra q̄ oportet cogatur extendi.

Quali specie designanda sunt castra.

Nterdum aut quadrata. Interdum trigona. Interdum semitrida: prout loci qualitas: aut necessitas postulauerit: castra facienda sunt. Porta aut quæ appellatur p̄toria aut orientem spectare debet: aut illum locum: quod ad hostes respiciet. Aut si iter agitur illam partem debet atterere: ad quam est profecturus exercitus: intra quam primæ centuriæ: hoc est cohortes papilionum tendunt: & dracones: & signa constituunt. Decumana autem porta quæ appellatur post prætoriam est: per quam delinquentes milites educuntur ad poenam.

Quo genere munienda sint castra.

Astroque aut diuersa: triplexque munitio est. Nam si nimia necessitas non permittit: cespites circumcidunt e terra. & ex his uelut murus instruitur altus tribus pedibus super terram ita: ut in ante sit fossa: de qua leuati sint cespites. deinde tumultuaria fossa sit lata pedes nouem: & alta pedes septem. Sed ubi uis acrior imminet hostium: tunc latissima fossa ambitum conuenit munire castrorum: ita ut sit lata. xii. pedes: alta sit sub linea sicut appellatur pedes nouem. supra autem septibus hinc inde factis: quæ de fossa egesta fuerit: terra congeritur. & crescit in altum. iiii. pedes. sic fit: ut sit. xiii. alta: &. xii. lata: supra quam fudes de lignis fortissimis: quas milites portare consueuerunt: præfigunt: ad quod opus ligones rastra qualos: aliisque utensilium genera habere conuenit semper in promptu.

Quæadmodum munienda sunt castra. cum hostis imineat.

Ed facile est absentibus aduersariis castra munire. Vix si hostis incubat: tunc omnes egredietur: & media pars pedum ad propulsandum hostium impetum ordinantur in acie. Reliqui post ipsos ductis fossis muniunt castra: & per præconem indicant quæ centuriæ prima. quæ secunda. quæ tertia omne opus compleuerit. Post hæc a centurionibus fossa inspicitur ac mensurat & uindicat in eos: quod negligentius fuerit operati. Ad hunc ergo usum constitutus est tyro: ut cum necessitas postulauerit: sine perturbatioe celeriter possit castra munire.

Quæadmodum exerceant Tyrones: ut in acie ordies: & iterualla custodiant.

C nihil magis potestesse constat in pugna: quam ut assiduo exercitio milites in acie dispositos ordies seruent. Nec ultra magis quam expedit conglobet agmen: aut laxet. Nam est constipati potest spacia pugnandi: & sibi iuicem pedimento sunt & rariores: atque interlucetes aditus præpendi hostibus potest. Neesse est autem stare metu uniuersa confundi: si intercisa acie ad dimicandum in terga hostis accesserit. Producendi ergo tyrones sunt semper ad caput: & secundum matriculæ ordinem in acie dirigendi: ita ut primo simplex extensa sit acies: ne quos sinus: ne quas ha-

Der milit
 trati curatorem a palat
 cædantur lobis duplicent
 inobediens ordo seruetur
 p̄p̄rio constituitur: pro lecto in
 ando est. Quæ ordinatio plus
 multumque ad eoque genere co
 scionis minus conuenit: ne
 de diuersis imineat. Hoc si iun
 in plus dimittitur seruabun
 Quantu spatio
 ri quæ educuntur
 Raretæ uetus colu
 ni constitutibus p̄
 res edocant ambula
 nominant. & decem
 reis pedes militari
 p̄p̄riam inuenis partem cu
 in p̄p̄riam: atque simili
 in p̄p̄riam meditationem interd
 in p̄p̄riam impetus reparare
 in p̄p̄riam adus locis & delect
 in p̄p̄riam uel calis prolixus pug
 in p̄p̄riam aduocare exercitioe di
 De adoratione rei
 hec sibi itac deuotioni
 his sacerdotibus: qui rei
 in p̄p̄riam in hunc libellum
 oratione tyronum si q
 in p̄p̄riam iuratio nem la
 in p̄p̄riam i hominibus ma
 in p̄p̄riam Atheniensis
 in p̄p̄riam p̄p̄riam Roman
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam Mac
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam The
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam Me
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam Mart
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam provin
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam Roman
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam Imperi
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam ad delectation
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam exerciti
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam militaris p
 in p̄p̄riam in p̄p̄riam olim in obli

beat curuaturas: ut æquali legitimoq; spatio miles distet a milite. tunc præcipiendum: ut subito duplicent aciem ita: ut in ipso impetu: ad quæ ipsi respondere solent ordo seruetur. Tertio præcipiendū est: ut quadratam aciem repente constituat: quo facto in trigonū: quæ cuneum uocatur: acies ipsa mutanda est: Quæ ordinatio plurimū pdesse cōsuevit i bello. lubet ur etiam ut instruant orbē: quo genere cum uis hostiū irrupit aciem. resisti ab exercitatis militibus cōsuevit: ne omnis multitudo fundat in fugam: & gratie discriminē imineat. Hoc si iuniores assidua meditatione pceperint facilius in ipsa dimicatione seruabunt.

Quantū spatium ire debeant: & quotiens in mense exerceri quū educuntur milites ambulatum.

Ræterea uetus cōsuetudo pmāsit: & diui Augusti: atq; Hadriani constitutionibus præcauet: ut in mense tam æquites: q̄ pedites educant ambulatū. Hoc enim uerbo hoc exercitii genus nominant. & decem milia passuū armati: instructiq; omnibus telis pedites militari gradu ire: ac redire iubebantur in castra: ita ut aliquam itineris partem cursu alacriore conficerent. Equites quoq; diuisi per turmas: armatiq; similiter tantum itineris peragebant: ita ut ad equestrem meditationem interdum sequerentur: interdum cederent: & re cursu quodam impetus repararent. Non solum autem in campis: sed etiā in cliuosis: & arduis locis & descendere: & ascendere utraq; acies cogebat: ut nulla res uel casus prorsus pugnantibus posset accidere: q̄ non ante boni milites assidua exercitatione didicissent.

De adoratione rei militaris Romanæq; uirtutis.

Aec fide: ac deuotionis intuitu imperator inuicte de uniuersis auctoribus: qui rei militaris disciplinam litteris mandauerunt: in hunc libellum enucleata cōgessi: ut in delectu: ac exercitatione tyronum si quis diligens uelit existere ad antiquæ uirtutis iuitationem facile corroborare possit exercitū. Neq; enim degenerauit i hominibus martius calor: nec effictæ sunt terræ: quæ Lacedæmonios: quæ Athenienses: quæ Marfos: quæ Samnites: quæ Pelignos: quæ ipsos pgenere Romanos. Nōne Epyri armis plurimū aliūde ualuerūt: Nōne Macedōes: ac Thessali superatis Persis usq; ad Indiā bellā do penetrarūt: Dacos aut ac Mædos: ac Thraces in tātū bellicosos semp fuisse māifestū est: ut ipsum Martē fabulose apud eos natū esse cōfirmet. Longum est: si uniuersarum prouinciarum uires enumerare contendam: cum omnes in Romani Imperii ditione consistant. sed longe securitas pacis homines partim ad delectationem ocii: partim ad ciuilia traduxit officia. Ita cura exercitii militaris primo negligentius agi: postea dissimulari: ad postremum olim in obliuionem perducta cognoscitur. nec

Flauii Vegetii Renati

aliquis hoc superiore aetate accidisse miretur: cum post primū puni-
cū bellum, xx. ex cursu annorum pax ita Romanos illos ubique uictores ocio: & ar-
more desuetudine eneruauit: ut secūdo punico bello Hanibali pares esse
nō possent. Tot itaque consulibus: tot ducibus: tot exercitibus amissis. Tūc
enim ad uictoriam puenerunt: cum usum: exercitiūque militare cōdiscere
potuerūt. Semper ergo eligēdi & exercendi sunt iuniores. utilius enim cō-
stat erudire armis suos: quā alienos mercede conducere. **Finis.**

Vegetii Renati epithomatis de re militari liber secundus.

Instituta maiore artis armatae praecipue clementia uestra
peritissimeque retinere continuis declaratur uictoriis: ac triu-
phis. siquidem indubitata approbatio artis sit rege semper
effectus. Vege tranquillitas tua impator inuicte altiori con-
silio: quam mens poterat terrena concipere ex libris antiqua
desiderat: cum ipsam antiquitatem factis recentibus antece-
dat. Cum igitur haec litteris breuiter comprehendere maiestati uestrae non
tam discenda: quam cognoscenda praecipere: certauit sapius deuotio cum pu-
dore. Quid enim audacius: quam domio: ac principi generis humani domito-
ri omnium gentium barbararum de usu: ac disciplina insinuare bellogum: nisi for-
te iussisses fieri: quod ipse gessisses. & rursum tanti imperatoris non obedi-
re mandatis plenum sacrilegii uidebatur: atque periculi. Miro itaque timore in pa-
rendo audax factus sum: dum metuo uideri audacior: si negassem. Ad quam
temeritate praecedens me indulgentiae uestrae pennitas animauit. Nam li-
bellum de delectu: atque exercitio tyronum dudum tanquam famulis obtuli. non
tamē culpatus abscessi. nec formido iussum aggredi opus: quod spontaneum
cessit impune.

Haec continet secundus liber.

In quot genera diuidatur res militaris.

Quid inter legiones: & auxilia intersit.

Quae causa exhauriri fecerit legiones.

Quotenas legiones antiqui duxerunt ad bellum.

Quemadmodum legio constituatur.

Quot cohortes in una sint legione. Item quot milites in una cohorte.

Nomina & gradus principum legionum.

Nomina eorum: qui antiquos ordines ducebant.

De officio praefecti legionis.

De officio praefecti castrorum.

De officio praefecti fabricorum.

De officio tribuni militum.

De centuriis: atq; vexillis peditum.

De turmis equitum legionariorum.

Quæadmodum legionis acies instruantur.

Quæadmodum triarii: uel centuriones armentur:

Commissa pugna grauem armaturam stare pro muro.

Nomina militum. & gradus in scutis eorum aduersis scribenda.

Præter corporis robur notag: uel cõputandi artem in tyronibus eligendã.

Donatiui partem dimidiam debet apud signa milites sequestrare seruandum ipsis.

In legione ita fieri p motiões: ut per oēs cohortes transeant qui pmouent.

Quid inter tubicines: & cornicines: & classicum intersit.

De exercitatione militum.

Exempla adhortationum exercitii militaris & de aliis artibus tracta.

Enumeratio feramentorum: uel machinarum legionis.

In quot genera diuidatur res militaris.

Es igitur militaris sicut latinorum egregius auctor carminis sui testatur exordio: armis constat & uiribus. Hæc in tres diuidet partes. Equites. Pedites. Classes. Equitum alii alares dicunt ab eo: quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegant acies: quæ nunc uexillationes uocantur a uelo: quia uelis: hoc est

flammulis utuntur. Est aliud genus equitum, qui legionarii uocantur: propterea quidem: quod connexi sunt legioni: ad quorum exemplum sunt equites instituti. Classium item duo genera. Vnum liburnarum: aliud Iuliorum Equitibus campi: Classibus maria: uel flumina: peditibus colles: urbes: plana: & arbusa seruatur. Ex quo intelligere magis reip. necessarios pedites: qui possunt ubique prodesse. & maior numerus peditum: sumptu: & expensa minore nutritur. Exercitus ex re ipsa: atque opere exercitii nomen accepit: ut ei nunquam liceret obliuisci: quod uocabatur. Vex: ipsi pedites in duas diuisi sunt partes. Hoc est in legiones: & auxilia. Auxilia a sociis uel foederatis gentibus mittebantur. Romana autem uirtus precipue in legionum ordinatone prepollet. Legio autem ab eligendo appellata est: quod uocabulum eorum desiderat fidem: atque diligentiam: quibus milites prestantur. In auxiliis minor. In legionibus longe amplior consuevit militum numerus ascribi.

Quid inter legiones & auxilia intersit.

Enig; Macedones: Græci: Dardani phalanges habuerunt: ut in una phalange armatorum octo milia ceterent. Galli: atque celtiberi: pluresque barbaricæ nationes cateruis utebantur in phalange: in quibus erant septem milia armatorum. Romani legiones habent: in quibus singulis septem milia: interdum amplius militare consueuerunt. Quid autem inter legiones: & auxilia uideatur interesse expediam. Auxiliatores conducuntur ad phalangem

Flauii Vegetii Renati

ex diuersis locis: ex diuersis muneribus uenientes. nec disciplina inter se
nec notitia: nec affectione consentiunt. Alia instituta. alius iter eos est usus
armorum. Necessè est autè tardius ad uictoriam puenire: qui discrepant ante
quàm dimicent. Denique cum in expeditionibus plurimum possit omnes milites
unius præcepti significatiõe conuerti nõ possunt æqualiter iussa cõplere.
Qui ante pariter non fuerunt: tamè hæc ipsa si solèmbus: diuersisque exerci
tiis ppe quo: idie roborent: nõ mediocriter iuuant. Nam legiõibus semp
auxilia: tanquàm leuis armatura in acie iungebant: ut in his plandi magis ad
miniculũ esset: quàm principale subsidium. Legio autè p priis cohortibus ple
na: cum grauem armaturã: hoc est principes hastarios triarios ante signa:
rior. Item leuè armaturã: hoc est ferentarios. sagitarios. funditores balista
rios: cum p prios: & sibi impositos equites legionarios iisdè matriculis te
neat cū uno animo parique cõsensu castra munit. aciem instruat. prælium
gerat ex omni parte perfecta: nulloque extrinsecus indigens adiumento: quò
tãlibet hostium multitudinẽ supare cõsueuerat. documētum est magnitu
do Romana: quæ semp cū legionibus dimicans tantum hostium uicit: quã
uel ipsa uoluit. uel regē natura permisit.

Quæ causa exhauriri fecerit legiones.

Legionũ nomen in exercitu pmanet hodie: sed p negligentia su
periorum tempore robur infractũ est. Nam cum uirtutis p̄mia
occuparet ambitio: & p grãam pmouerent milites: quò p̄moue
ri cõsueuerat p laborẽ. Deinde cõtubernalibus cõpletis stipen
diis p testimoniales: ex more dimissis non sunt alii substituti.
Præterea necesse est morbo aliquãtos debilitari: atque dimitti. aliquãtos mi
litiam deferere: uel diuersis casibus interire: ut nisi annis singulis: imo sin
gulis pene mensibus in recedentiũ locum iuniorum turba succedat: quãuis
copiosus exhauriatur exercitus. Est & alia cã cur attenuatæ sint legiones.
Magnus in illis labor est: militandi. grauiora arma: sera munera: seuerior
disciplina. Quod uirantes plerique in auxiliis sæpe festinant militiæ sacramẽ
ta percipere: ubi & minor sudor: & maiora sunt præmia. Cato ille maior cū
& armis inuictus esset: fertur sæpe dixisse: quò plus se reip. crederet p̄futuꝛe:
si disciplinam militarem cõferret in litteras. Nam uniũ ætatis sunt res: quò
fortiter fiunt. Quæ uero pro utilitate reip. scribunt: æterna sunt. Idem se
cerunt alii cõplures. Sed p̄cipue Frontinus scribens diuo Traiano ob eius
modi cõprobat industriam. Hõrẽ instituta: Hõrẽ p̄cepta quã ualebo scri
ptũ: fideliterque signabo. Nam cū easdẽ expẽsas faciat & diligenter & negligẽ
ter exercitus ordinatus nõ solũ p̄sentibus: sed etiã futuris sæculis p̄ficiet:
si p̄uisione maiestatis tuæ Imperator Auguste & fortissima dispositio re
paretur armorum: & emẽdetur dissimulatio præcedentiũ.

Quotenas legiones antiq̄ ad bellum duxerunt.

De re
Nominibus au
tes copiosissim
auribus locos
cuius bello de
natione leg
namque de scribo si ob
ficalitati ipsos rei cõuenit
sunt ut memoriam intellige
ctam esse reip. cuius impe
rat exercitus bellicos.
Quẽmod
diligenter regim
bus: additis eni
plus mensium
matur. Nam u
lis infestitiam
com aut p deum xp̄m & fa
lectionem deum generi hu
Anguli nomẽ accepit: tan
uero. & impendens pui
tas firmit. quò fideliter cur
to oia le l'itruũ facturos q
tam nec morte in reculari
Que cohort
hem quor
Crendũ est aut
prima cohort
Nam generat
Hec enim sal
est semp exere
peratoꝛ. Hoc etiã diuina
crim quã. Equites longet
est tantis legio. ab hac u
cũda cohortis habet p̄dites.
quingentesima. Tertia
Sed in hac tertia calidiores
horũ quarta habet p̄dites.
Sed firmos desiderat mili
stro ponit coram. Hec quin
torũ habet p̄dites. Alii Equ

N omnibus auctoribus inuenit singulos cōsules aduersus ho-
stes copiosissimos nō amplius: q̄ binas duxisse legiones: aditis
auxiliis sociog. tanta in illis erat exercitatio: tanta fiducia: ut
cui uis bello duæ crederent posse sufficere. Quapropter ordi-
nationē legionis antiquæ secūdū normā militaris iuris expo-
nam: quæ descripto si obscurior: aut impolitor uidebitur: nō mihi: sed dif-
ficultati ipsius rei cōuenit imputari. Attento itaq; animo sæpius relegēda
sunt: ut memoria: intelligētiæq; ualeant cōprehendi. Neçesse est enim inui-
ctam esse remp. cuius imperator militari arte percæpta: q̄tos uoluerit fa-
ciat exercitus bellicosos.

Quēmodum legio constituenda sit.

I lligenter igitur lectis iunioribus corporibus animisq; p̄stanti-
bus: additis etiam exercitiis quottidianis quattuor: uel eo am-
plius mensium iussu: auspiciisq; inuictissimi p̄cipis legio for-
matur. Nam uicturis in cute p̄ctis milites scripti & matricu-
lis inserti: iurare solent. & ideo militiae sacramenta dicunt. Iu-
rant autē p̄ deum xp̄m: & sanctū spiritū: & per maiestatem impatoris: quæ
secūdum deum generi humāo diligēda ē: & colēda. Nam quom̄ impator
Augusti nomē accepit: tanq̄ p̄senti & corporali deo fidelis est p̄standa de-
uotio. & impendendus puigil famulatus. Deo enim uel priuatus: uel mili-
tans seruit. quū fideliter eum diligit: q̄ deo regnat auctore. Iurant autē mili-
tes oīa se strenue facturos: quæ præceperit impator. nunq̄ deserturos mili-
tiam: nec mortem recusaturos pro Romana rep.

Quot cohortes sint in una legione.

Item quot milites in una cohorte.

C iendū est autē in una legiōe decem cohortes esse debere. Sed
prima cohors reliquas & numero militū: & dignitate p̄cedit.
Nam genere: atq; institutiōe s̄farū uiros electissimos querit.
Hæc enim suscipit aqlam: quod præcipuū signū in Romano
est semp exercitu: & totius legionis insigne. Hoc imagines im-
peratorg. Hoc etiā diuina: & p̄sentiā signa uenerant. Habet pedites mille
centū gnq;. Equites loricated. cxxii. Et appellat̄ cohors miliaria: q̄ caput
est totius legiōis. ab hac: cū pugnandū est: prima acies incipit ordinari. Se-
cūda cohors habet pedites. d. lvi. Equites loricated. lxxvi. & appellat̄ cohors
quinguagenaria. Tertia cohors similiter habet pedites. d. lv. Egtes. lxxvi:
Sed in hac tertia ualidiores p̄bari moris est: q̄a in media acie consistit. Co-
hors quarta habet pedites. dc. Equites. lxxvi. Cohors quinta habet totidē.
Sed strenuos desiderat milites: q̄a sicut prima in dextro: ita quinta in sini-
stro ponit̄ cornu. Hæc quinq; cohortes in prima acie ordinantur. Sexta co-
hors habet pedites. d. lv. Egtes. lxxvi. In ipsa quoq; enucleati ascribēdi sunt

iuniores: quia in secunda acie post aquilam: & imagines cohors sexta consistit; Cohors septima habet pedites, d. lv. Eqtes, lvi. Sed & ipsa animosos desiderat viros: quia in secunda acie consistit media. Octava totidem animosos viros. Nona totidem. Cohors decima habet pedites, d. lv. Eqtes, lvi. Et ipsos bonos consuevit accipere bellatores: quia in secunda acie sinistram possidet cornu. His decem decem cohortibus legio plena fundatur: quae habet peditum sex milia. Equites, dccxxii. Minor itaque numerus armatorum in una legione esse non debet. Maior autem interdum esse consuevit. Si non tantum unam cohortem: sed etiam alias miliarias fuerit iussa suscipere.

Nomina & gradus principiorum.

Antiqua ordinatione legionis exposita principiorum militum: & ut proprio uerbo utar principiorum nomina: ac dignitates secundum praesentes matriculas indicabo. Tribunus maior per epistolam sacram imperatoris iudicio destinatur. Minor Tribunus prouenit ex labore. Tribunus autem uocatur a tribu: Tribuendoque iure. praestit enim militibus: quos ex tribu primus Romulus legit. Ordinarii dicuntur: qui in praelio praesunt: & primos ordines ducunt. Augustales appellantur: qui ab Augusto ordinariis iuncti sunt. Flauiales item tanquam secundum augustales a diuo Vespasiano sunt legionibus additi. Aquiliferi: qui aquilam ferunt. Imaginarij uel imaginiferi qui imagines imperatoris portant. Optiones ab optato appellati: quod antecedentibus aegritudine praepeditis tanquam adoptari eorum: atque uicarij solent uniuersa curare. Signiferi: qui signa portant: quos nunc draconarios uocant. Tesserarii: qui tesseram per cornu tubernia militum nuntiant. Tessera autem dicitur praecipuum ducis: quo uel ad aliquod opus: uel bellum mouetur exercitus. Campigeni: hoc est antesignarii ideo sic nominati sunt: quia eorum opera: atque uirtute exercitui genus crescit in campo. Metatores: qui praecedentes locum eligunt castris. Beneficarij ab eo appellati: quod promouentur beneficio tribunorum. Librarij ab eo appellantur quod in libros referant rationes ad milites pertinentes. Tubicines. Cornicines. & Buccinatores: qui tuba: uel aereo cornu uel buccina committere solent praesium. Armaturae duplares: quae binas consequuntur annonas. Simples: quae singulas. Mensores qui in castris ad podium demetiunt loca: in quibus tentoria milites figant: uel hospitia in ciuitatibus praestant. Torquati simples. Torquati duplares: quibus aureus solidus uirtutis premium fuit: quem qui meruisset praeter laudem interdum duplas consequeretur annonas. Duplares duas: Simples unam semper consequerentur annona. Candidati hi sunt milites principales: qui priuilegijs muniuntur. Reliqui Munifices appellantur: quia propter munera facere militiam coguntur.

Nomina eorum: qui antiquos ordines ducebant.

De mil...
 Erus tamen conf...
 perconteretur cent...
 uerum etiam quat...
 bat in prima acie...
 quebatur & co...
 illac hoies ducebat in are...
 cia prima cohortis centuria...
 in legione prope oiaque ordin...
 ueris & tenuis ad illi cl hoies qu...
 abat. Sic a centuriaz cohortis...
 imagine utilitates: & mag...
 milites ex tota legione omni...
 uentia peruenire. Erant et...
 uis qui nunc. et etiam no...
 uis nunc caput comitum a...
 uis: & similiter uenia. Qu...
 que erant centuriones quim...
 De officio
 Ed legem imperato...
 quibus legiones: &...
 trione pars uel nec...
 uis conita magi...
 ra dicitur legione...
 uis: eam praefectus legioni...
 uis: qui adhibere legatione...
 uis: centuriones: & mag...
 uis: perfectionis tessera ab...
 uis: & uirtute praefecti...
 uis: quantum milium. Item...
 uis: Discipline ius & leuente...
 uis: regionum praecipuo eius que...
 uis: forma legione tibi ordinis...
 uis: & uirtutis ius ad praefecti...
 De officio pra...
 Re etiam caligae: &...
 uis: non mediocribus...
 uis: delectatione praecipua...
 uis: merito uirtutis...
 uis: & uirtutis praecipua...
 uis: uirtutis praecipua...

Etus tamen consuetudo tenuit: ut ex primo principe legionis promeretur centurio primi pyli: qui non solum aquilæ perat uerum etiã quattuor centurias: hoc est, cccc. milites gubernabat in prima acie. hic tanq̃ caput totius legionis merita conseq̃uebatur & cōmoda. Item primus hastatus duas centurias id est, cc. hoïes ducebat in acie secunda: quẽ nunc ducetariũ uocant. Princeps aut̃ primæ cohortis centuriã & semis: hoc est, cl. hoïes gubernabat: ad quẽ in legione p̃pe oïa: quæ ordinanda sunt p̃tinent. Item secũdus hastatus cẽturiã: & semis id est, cl. hoïes gubernabat. Manus prior centũ hoïes gubernabat. Sic, x. centuriæ cohortis primæ a quinq; ordinariis regebantur: quibus magnæ utilitates: & magnus honor est a ueteribus cõstitutus: ut cæteri milites ex tota legione omni labore: ac deuotione contenderent ad tanta præmia peruenire. Erant etiam centuriones: qui singulas curabant centurias: qui nunc cẽtenarii noïantur. Erant decani: qui decẽ militibus præpositi nunc caput cõtubernii uocant. Secunda cohors habebat centuriones quinq;: similiter tertia. Quarta usq; ad decimã cohortẽ. In tota autem legione erant centuriones quinquagintaquinq;.

De officio præfecti legionis.

Ed legati imperatoris ex cõsulibus ad exercitus mittebantur: quibus legiones & auxilia uniuersa obtemperabant in ordinatione pacis uel necessitate belloꝝ. In quoz̃ loco nũc illustres uiros constat magistros militũ substitutos: a quibus non tantũ binæ legiones: sed et plures numero gubernant. Proprius aut̃ iudex erat præfectus legionis habens continue primi ordinis dignitatem: qui absente legato: taq; uicarius ipsius præterem maximã retinebat. Tribuni: uel centuriones: cæteri q; milites eius præcepta seruabant. Vigiliarũ siue protectionis tessera ab eodem petebatur. Si miles crimen aliquod admisisset: auctoritate præfecti legionis a tribuno deputabatur ad pœnam: Arma omnium militum. Item uestes equi: anona ad curam ipsius pertinebat. Disciplinæ ius & seueritas exercitus non solum peditũ: sed etiã equitũ legionariorũ præcepto eius quotidie curabatur. Ipse aut̃ custos diligens: & sobrius legionẽ sibi creditã assiduis operibus ad oẽm deuotionẽ deformabat: & industriã: sciens ad præfecti laudem subiectoz̃ redundare uirtutẽ.

De officio præfecti castrorum.

Rat etiã castrorũ f̃fectus: licet inferior dignitate: occupatus tamen nõ mediocribus causis: ad quẽ castrorũ positio ualli: & fossæ destinatio p̃tinebat: tabernacula uel casæ militũ cũ impedimentis oïbus nutu ipsius curabant. Præterea ægri cõtubernales: & medici: a quibus curabant expẽsæ et ad eius industriã p̃tinebãt. Vehicula: sagittarij: necnõ et ferramenta: q; bus materies secas: uel

cæditur: quibusq; aperiuntur fossæ circa situm ualli: & aquæ ductus. Itē ligna: uel stramina arietes onagri balistæ: cæteraq; genera tormentoz ne de eēt aliquādo pcurabat. Hic post longā probatāq; militiā pitissimus oīum legebatur ut recte deceret alios: quod ipse cum laude fecisset.

De officio præfecti fabrorum.

Habet præterea legio fabros: tignarios: instructores: carpentarios: ferrarios: pictores: reliquosq; artifices ad hybernorum ædificia fabricanda: ad machinas: turrezq; ligneas: cæteraq; qbus uel oppugnant aduersarioz ciuitates: uel defendunt ppriæ pparatos: et qui arma: uehicular: cæteraq; genera tormentoz uel noua facerēt: uel quassata repararēt. Hēbant fabricas scutarias: loricas: arcuarias: in qbus sagittæ: missilia: cassides: oīaq; armorz genera formabatur. Hæc. n. erat cura p̄cipua: ut qcqd exercitui necessariū uidebat: nunq̄ deesset in castris usq; eo: ut etiā cuniculares haberēt: qui ad morē bestioz ducto sub terris cuniculo: murisq; intra sudamēta p fossis iprouisi se emergerēt ad urbes hostiū capiēdas. Hoz iudex pprius erat p̄fectus fabroz.

De officio tribuni militum.

Ecce cohortes hē diximus legionē. Sed prima erat militaria: in qua censu: genere: lris: forma: uirtute pollentes milites mittebāt. Huic tribunus p̄erat armorz scia: uirtute corporis: morū honestate p̄cipuus. Reliquæ cohortes: ut principi placuisset: a tribunis: uel a p̄positis regebant. Tāta aut seruabat exercendi milites cura: ut nō solū tribuni: ut p̄positi cōubernales sibi creditos sub oculis suis iuberēt quotidie meditari. Sed et ipsi armorz arte perfecti cæteros ad dimicationē pprio cohortarent exēplo. Tribuni aut sollici ac fulgens exercitii usu & disciplina eruditus incedit.

De centuriis atq; uexillis.

Rīmū signū totius legionis est aquila: quā aquilifer portat. Dracones et p̄ singulas cohortes a draconariis ferunt ad plū. Sed antiq̄ quia sciebāt in acie cōmisso bello celeriter ordines: aciesq; turbati: atq; cōfundi: ne hoc posset accidere cohortes in cēturiis diuiserūt. & singulis cēturiis singula uexilla cōstituerūt: ita ut ex qua cohorte: uel quota esset centuria in illo uexillo lris esset ascriptum quod intuētes uel legētes milites in quouis tumultu a cōubernalibus suis aberrare nō possent. Centuriones insup: qui nūc cētenarii uocātur nimū bellicosos loricatedos trāuersis cassidū cristis lris hēbant: ut facilius noscerent quos singulas iusserūt gubernare cēturias: quatenus nullus error existeret: cū centū milites seq̄rerent nō solū uexillū suū: sed et cēturiōnē. qui signū hēbat i galea. rursus ipsæ cēturiæ in cōubernia diuisæ sunt: ut. x. mi.

Der m
libros sub uno papillone de
pot conobertū nominatur
q̄ conertis membris parti
De turris equitū h̄ gien
Veridmod
Ita inter equites
Huic qui p̄st de
rōe sub uno uex
decurione sub ub
gendou est magnis uirtus
uoluerūt ferret. Qui dim
erit. Qui omnem artem di
gradatū dā: que ei impe
ad disciplinā retinet: & a
uolunt arma oīum def
p̄tūm: equitū p̄por
uolūdatas oībus com
lūmūm: cōto sciet ur
uolū cura sua positos eru
dū cogere. Loricas suas: u
per & curare. Plurimū n̄
uolū milite bellicōsū
ur. Non solū aut eques: ed
uolū ad decurione & lani
cura.
Quem
Vat qualiter n
us legionis exēp
res legioes: q̄
horte incipit o
uigil. Ter a co
quata. Quia uero cohors
gual. Verū et trā acie dim
riq; principes. Hæc erat gra
accōta a gradus maioresq;
fetas uocāt. plurimū
Item bina militū nomē
v & semis: quod p̄ lum uoc
ererebantur præcipue mi
pedes: & loricatedos eques se
cipy. n̄ thallū pedū uolū

litibus sub uno papilione degentibus unus quasi præfset decanus: qui caput contubernii nominatur. Contuberniū autē manipulus uocabatur ab eo quod conuinctis manibus pariter dimicabant.

De turmis equitū legionariorū.

Vemadmodū inter pedites cēturia: uel manipulus appellatur. Ita inter equites turma dicitur. Et habet una turma eques. xxxii. Huic qui præfset decurio noīatur. Centū. n. pedites ab uno cēturiōe sub uno uexillo gubernātur. Similiter. xxxii. eqtes ab uno decurione sub uno uexillo regunt. Præterea sicut centurio eligendus est magnis uiribus: procera statura: qui hastas: uel missilia perite iaculetur: & fortiter. Qui dimicare gladio: & scutum rotare doctissime noverit. Qui omnem artem didicerit armaturæ: uigilans: sobrius: agilis: magis ad faciendā: quæ ei imperant: quā ad loquendū paratus: cōtubernaes suos ad disciplinā retineat: & ad armorū exercitiū cogat: ut bene uestiti & calciati sint: ut arma oīum defricent: ac splē deāt. Similiter eligēdus ē decurio qui turmæ equitū præponatur in primis habili corpore: ut loricatedus: & armis circūdatus oībus cum sūma admiratione equū ascendere possit: equare fortissime: cōto sciēter uti: sagittas doctissime mittere: turmales suos. i. eqtes sub cura sua positos erudire ad oīa: quæ equestris pugna deposcit: eosdem cogere. Loricas suas: uel catafractas contos: & cassides frequenter tergere & curare. Plurimū. n. terroris hostibus armorū splēdor īportat. Quis credat militē bellicosū: cuius dissimulationē situ ac rubigine arma foedātur. Non solū autē eqtes: sed et ipsos equos assiduo labore cōuenit edomari. Itaq; ad decurionē & sanitatis: & exercitatis tā hoīum quā equorū pertinet cura.

Quemadmodum legiones: & acies instruatur.

Vnc qualiter instruēda sit acies: si pugna imineat: declaret unus legiōis exēplo. Quod si usus exegerit: possit trāfferri ad plures legiōes: equites locant in cornibus. Acies peditū prima cohorte incipit ordinari ī cornu dextro. Huic cohors secūda cōiūgit. Tertia cohors in media acie collocatur. Huic annectitur quarta. Quarta uero cohors sinistræ suscipit cornu: sed ante signa & circa signa. Necnō et priā acie dimicantes principes uocabantur: hoc ē ordinari: ceterique principes. Hæc erat grauis armatura: quæ habebat cassides catafractas ocreas: scuta gladios maiores: quos spatas uocant: & alios minores: quos hemispatas uocant: plūbas: quinas positas in scutis: quas primo impetu iaciunt. Item bina missilia: unum maius ferro triangulo unciarū. ix. hastile pedum v. & semis: quod pylum uocabant. nunc spiculum dicitur. ad cuius ictum exercebantur præcipue milites: quod arte & uirtute directum: & scutatos pedites: & loricatedos eqtes sæpe trāsuerberat. Aliud minus ferro triangulo unciarū. v. hastili pedū triū: & semis: quod tunc uerriculū: nunc uerutum dicitur.

Primæ acies principum. Secunda hastatorum armis talibus docetur instruta. Post hos erant ferentarii & leuis armatura: quos nunc exulatores: & armaturas dicimus scutati: qui plumbatis uel gladiis: & missilibus accincti sunt: sicut nunc omnes prope milites uidentur: armati erant. Item sagittarii erant cassibus: catafractis: & gladiis: sagittis: & arcubus. Erant funditores: qui ad fundas uel fustibalos lapides iaciebant. Erant tragularii: qui ad manum balistis uel arcubalists dirigebant sagittas. Secunda acies similiter armabatur: in qua consistentes milites hastati uocabantur. Sed in secunda acie dextro cornu cohors sexta ponebatur: cui iungebatur septima. octaua cohors mediam aciem tenebat. Nona comitante. Decima cohors in secunda acie sinistrum semper obtinet cornu.

Qualiter Triarii uel centuriones armentur.

Post omnes autem acies Triarii cum scutis: catafractis: & galeis: ocreati cum gladiis semispatis plumbatis & binis missilibus locabantur: qui genu posito subsidebant: ut si prima acies uinceretur ab iis: quasi de integro reparata pugna possit reparare uictoriam. Omnes autem signarii uel signiferi quibus pedites locatas minores accipiebant: & galeas ad terrorem hostium uersis pellibus tectas. Centuriones uero habebant catafractas scuta & galleas ferreas: sed transuersis & argentatis cristis: ut facilius agnoscerentur a suis.

Commissa pugna grauem armaturam stare pro muro.

Illud autem sciendum est: & modis omnibus retinendum. Commisso bello prima: ac secunda acies stabat imota. Triarii quoque residebant. Ferentarii autem armaturæ scutatores: sagittarii: fundiores. hoc est leuis armatura aduersarios prouocabant ante aciem præcedentes. Si hostes fugare poterant sequebantur. Si eorum uirtute: ac multitudine præmebantur: reuertebantur ad suos: & stabant post eos. Excipiebat autem prælium grauis armatura: & quæ tanquam murus: ut ita dicam ferreus stabat. & non solum missilibus: sed etiam gladiis comminus dimicabant. Et si hostes fugassent: non sequebatur grauis armatura: nec aciem suam: ordinationemque turbaret: & ad dispersos recurreret hostes incompósitos opprimeret. Sed leuis armatura cum fūditoribus sagittariis: & equitibus fugientes sequebatur inimicos. Hac dispositione: atque cautela sine periculo legio uincebat: aut superata seruabatur incolumis: quæ legionis ius est facile: nec fugere nec sequi.

Nota militum: & gradus in scutis eorum aduersis scribenda. Ne milites aliunde in tumultu prælii a suis contubernaliibus aberrarent: diuersis cohortibus diuersa in scutis signa pingebant quæ ipsi nominant idiomata: sicut etiam nunc moris est fieri. Præterea in aduerso scuto uniuscuiusque militis erat scriptis nomen

De re
 et legione bene instruat
 necessaria leui ubique portat
 quæ et in medijs capis libet
 tum continet & armos
 puer diuinitatis non dispo
 nomibus legiones uis omni
 ores diligenter electos ex
 dicit omni armos: in scutis
 bem et raze integre subege
 materias: olim est eo uer
 et poudonis est perentia
 tique restant. Omne opus
 tari & prædres uis delecto
 nit aggerant: diligenter
 perentis non demergunt
 Præter copiam uero
 eligendum.
 Ed opus in
 tes operum ab
 mentibus
 rari: & in quibus
 exigunt. Triarii
 um numeroque pecunie
 tique res annotationem
 bus: et ex cubito sine angu
 cillum reales facit
 inuinitas. Nota eorum qui
 cimeat: a receptis quot
 nus debet nisi casus in
 dispartant: obsequis. Nec
 conueniunt: imperato
 uilibus carere prout ad
 principibus de rebus
 ad ditiq; fuit. Res comp
 cularia tenent: ut si
 tes in castra portabant. Ma
 uerera faciant.
 Donatus debet per
 ferendum.

ascriptum addito & ex qua esset cohorte: quae cetera. Ex his igitur apparet legionem bene instructam: quasi munitissimam esse ciuitatem: quae omnia praelio necessaria secum ubique portaret: nec metueret repentinum hostium superuentum quae est in mediis castris subito fossa seu alioque munire: quae omne genus militum contineret & armorum. Si quis igitur pugna publica superare barbaros cupit: ut diuinitatis nutu dispositione imperatoris inuicti reparentur: ex tyronibus legiones uotis omnibus petat. Intra breue autem temporis spatium iuniores diligenter electi: & exercitati quotidie non solum manent sed et post meridiem omni armorum disciplina: uel arte bellandi ueteres illos milites: qui orbem terrarum integre subegerant facile coaequabatur. Nec moueat Caesar tua maiestas: quae olim est consuetudo mutata quae nocuit. Sed huius felicitatis: ac provisionis est perennitas tua: ut pro salute reipublicae & noua excogites: & antiqua restituat. Omne opus difficile uidetur antequam tentes. Caeterum si exercitati & prudentes uiri delectui praeposant: celeriter manus bellis apta poterit aggregari: & diligenter institui. Quod uis enim efficiet solertia: si competentes non denegentur expensae.

Præter corporis robur notarum: & computandi artem in tyronibus eligendam.

Ed quonia in legionibus plures scholae sunt: quae lictos milites quaerunt: & ab iis qui tyrones praebent. In omnibus quidem staturae magnitudines: corporis robur: alacritatem animi conuenit explorari. Sed in quibusdam notae peritia calculandi: comparandique usus exigitur. Totius enim legionis ratio siue obsequiorum: siue militarium numerorum: siue pecuniae quotidie ascribitur actis maiore prope diligentia: quam res annonaria: uel ciuilibus libris annotatur. quotidianas est in pace uigilias. Item excubitu siue angarias de omnibus centuriis & contuberniis: quae uicissim milites faciunt: ut ne quis contra iustitiam praegrave: aut alicui praesentem iniuria. Nota eorum qui uices suas fecerunt breuibus inferunt: quando quos comestum accepti: uel quot diebus a notat in breuibus. Tunc enim difficile comestum dabit nisi causis iustissimis approbatis: nec aliquibus militum instituti deputantur obsequiis. Nec priuata eisdem negocia mandantur. Siquidem incongruum uidebatur imperator militem: qui ueste & annona publica pascebat utilibus uacare priuatis ad obsequia tamen iudicum uel tribunorum: nec non et principalium deputantur milites: qui uocabantur accessi: hoc est postea additi: quae fuisset legio completa: quos nunc supernumerarios uocant. fascicularia tamen id est lignum: scenum: aquam: stramen: etiam legitimi milites in castra portabant. Munifices enim ab eo appellantur: quod haec omnia munera faciunt.

Donatiui debent partem dimidiam apud signa sequestrare militibus seruandam.

Lud uero ab antiquis diuinitus institutum est: ut ex donatiuo: quod milites consequuntur dimidia pars sequestraretur apud signa: & ibidem ipsis militibus seruaretur: ne a contubernaliibus possit assumi pro luxu: & inaniu regum corporatione. Plæricq; n. hoies & paupes precipue tantu erogant: quantum hinc potuerunt. Sepositio autem ista pecunie primu istis contubernaliibus doctè accommodata. Nam cum publica sustentetur annona: ex oibus donatiuis augetur eorum pro medietate castræ se peculiu. Miles deinde qui sumptus suos scit apud signa sua depositos de deserendo nihil cogitat. magis diligit signa. pro illis in acie fortius dimicant more humani ingenii: ut pro illis habeat maximam curam: in quibus sumi uidetur esse positam substantiam. Denique. x. folles: hoc est decem facci per cohortes singulas exponebantur: in quibus hæc ratio continebatur. Addebatur etiam saccus unum decimum: in quo tota legio particulam aliquam conferebat sepulturae. scilicet causa: ut si quis ex contubernaliibus defecisset de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeret expensa. Hæc ratio apud signiferos: ut nunc dicuntur in cophino seruabatur. Et ideo signiferi non solum fideles: sed etiam liberi hoies eligebantur: qui & seruaret deposita: & scirent singulis reddere rationem.

In legione ita fieri promotiones: ut per omnes cohortes transeant qui promouentur.

Non tantu humano consilio: sed et diuinitatis instinctu legiones a romanis arbitror constitutas: in quibus. x. cohortes ita sunt ordinatae: ut oium unum corpus: una uideatur esse coniunctio. Nam quasi in orbe quendam per diuisas cohortes: & diuersas scholas promouentur milites: ita ut ex prima cohorte ad gradum quempiam promotus uadat ad decimam cohortem: & rursus ab ea crescentibus stipendiis cum maiore gradu per alias recurrit ad primam. Ideo primipylus centurio postquam in orbe omnes cohortes per diuersas administrauerit scholas. In prima cohorte ad hanc peruenit palmam: in qua ex omni legione infinita comoda continebatur. Sicut primicerius in officio prefectorum priorumque ad honestum quaestuosumque militiam peruenit finem: ita legionarii equites cohortes suas contubernii affectione uenerant. Cum naturaliter equites a peditibus soleant discrepare. Per hanc ergo contestationem in legionibus: & oium cohortum equitum: peditumque seruabatur una concordia.

Quid inter tubicines & cornicines: & classicum inter sit.

Abet præterea legio tubicines: cornicines: buccinatores. Tubicines ad bellum uocantur milites & rursum receptui canentes reuocant. Cornicines & buccinatores erant ornamentum totius legionis in ingressu conflictu & eius reditu. Hi quotiens canunt: non milites: sed signa eorum obtulerunt ad nutum. Ergo quotiens ad aliquid opus exituri sunt soli milites tubicines canunt: & soli milites ad signa eorum obtulerunt.

De re
petitio motus
bion: & cornicines
tomo det: Hoc in
cu in milite capitali
celle. Si uero ad
decorone eia: et
monete cellam. Cu
cancionq; idem in
facilis obteperet
ceperit deces. Si
cellario faciendum
D
Egrotis col
con tam ab
u milite ma
ri. Veers a
cecani in am
ante bellu
dia in exercitu
betur in exercitu
ois equaliter
uocant. Na &
Venerit per
ut timor: et
one comitit. N
fit tana cof
cu lare: uel
opu idus
subidere. N
Milibus et
tuz uirtus
fucit: uel
bus remou
natis legum
bant: quod
tarum funda
Sola omnes
dicitur: quia
penus: & ex
la uel fedi

perat. quotiēs mouēda sunt signa: cornicines canūt: quotiēs pugnae: & tubicines: & cornicines pariter canūt. Clavicū itē appellat: qđ buccinatores p cornu dēt. Hoc insigne uidet impii: qđ clavicū canit impatore p̄sente: uel cū in militē capitaliter aiauertitur: qđ hoc ex impatoris legibus fieri necesse est. Si uero ad uigilias uel angarias faciēdas siue ad opus aliqđ: uel ad decursionē cāpi exeūt milites tubicine uocāte opant: & rurū tubicine ad monēte cessant. Cū autē mouent signa: aut iā mota figenda sūt: cornicines canūt: qđ ideo in oībus exercitiis: & p̄cessionibus custodiūt: ut ī ipsa pugna facilius obtēperēt milites: siue eos pugnare: siue stare: siue seq: uel redire p̄ ceperint duces. Si qđ ratio semp māifesta sit in ocio debere fieri: quod necessario faciendum uidetur in p̄lio.

De exercitatione militum.

Begionis ordinatione digesta ad exercitiū reuertimur. Vnde si cur iam dictū exercitus nomē accepit. Iuniores quidem & noui milites mane: ac post meridiē ad oē genus exercebat armorū. Veteres autē: & eruditi sine intermissione semel in die exercebant in armis. Neq; n. lōgītudo aetatis aut annoꝝ numerus artē bellicā tradit. Sed cōtinua exercitatiois meditatio postq̄ uoluerat stipēdia in exercitatus miles semp est Tyro cū armatura: quæ festis diebus exhibetur in exercitio. Iccirco nō tantū armaturā qui sub cāpi doctore sūt: sed oēs æqualiter cōubernales quotidiana meditatione discēbāt: & corporis uelocitatē. Nā & uelocitas usu ipso acquirūt corporis: & sciētia feriēdi hostem: seq; p̄tegēdi: p̄fertim si gladiis cōminus dimicet. Illud uero maius est ut seruare ordines discāt: & uexillū suū in tātis p̄mixtionibus in ipsa p̄lione comitent. Nec inter doctos aliquis error existat quīs in multitudine sit tāta cōfusio. Ad palū quoq; uel iudes iuniores exerceri p̄cōmodū est: cū latera: uel pedes aut caput petere p̄ctim: cæsimq; cōdiscāt. Saltus quoq; & ictus facere pariter assuecūt. Insurgere tripudietes in clipeū: rurūsq; subsidere. Nūc gestiedo puolare cū saltu: nunc cædentes in terga resiliere. Missilibus etiā palos ipsos procul ferire meditentur: ut ars dirigēdi: & dextræ uirtus possit accrescere. Sagittarii uero: uel funditores scopas: hoc est fructicū: uel straminum fascēs pro signo ponebant: ita ut sexcentis pedibus remouerentur a signo: ut sagittis: uel certe lapidibus ex sustibulo destitatis signum sapius tangerent. Propterea sine trepidatione in acie faciebant: quod ludentes in campo fecerant. Semp̄ assuecēdum est: ut semel tātum funda super caput rotetur: cum ex ea mittitur saxum. Sed & manu sola omnes milites meditabātur libraria saxa iactare: qui usus paratior creditur: quia non deliderat fundam. Missilia quoq; uel plumbatas iugiter p̄petuoq; exercitio dirigere cogebant: usq; uel adeo: ut tpe hyemis de tegula uel scādulis: quæ fidæ eēt: & certæ: de cānis uluz: uel culmo & portic?

tegeretur ad equites: & quædam uelut basilicæ ad pedites: in quibus tempestate uel uentis aere turbato sub tecto armis erudiebatur exercitus. Cæteris autem & hybernis diebus: si niues: pluuiaque cessarent exerceri cogebantur in campo: ne intermissa consuetudine animi militum debilitarentur & corpora. Siluam cedere. Onera portare. Fossas transilire. In mari uel in fluminibus natant. Gradu pleno ambulare: uel et armatos cum sarcinis suis currere frequentissime conuenit: ut quotidiani laboris usus in pace difficilis non uideatur in bello. Siue ergo legio siue auxilia fuerint exerceant assidue. Nam quemadmodum bene exercitatus miles prælium cupit: ita formidat indoctus. Postremo sciendum est in pugna usum amplius prodesse quam uires. Nam si doctrina cesset armorum nihil paganus distet a milite.

Exempla adhortationum & exercitii militaris de aliis artibus tractata.

Athletam uenator auriga propter exiguam mercedem: uel certe plerumque fauore quotidiana meditatione artes suas: aut seruare aut augere consuevit militem: cuius est manibus seruanda res. studio siue oportet sciam dimicandi: usumque rei bellicæ iugibus exercitiis custodire: cui contingit non tantum gloriosa uictoria: sed et amplior fortuna: quæque ad opes & dignitatem ordo militiæ: & imperatoris iudicium consuevit euenire. Artifices scemici ab exercitiis pro laude uulgi non recedunt. miles sacramento lectus ab exercitio armorum uel nouellus uel uetustus cessare non debet: cui pugnandum est pro salute propria & libertate communi presentium cum antiqua sit prudentia omnes artes in meditatione consistere.

Enumeratio ferramentorum uel machinarum legionis.

Legio autem non tantum militum numero: sed et genere ferramentorum uincere consuevit. Primum omnium instruitur iaculis: quæ nullæ lorice: nulla possunt scuta sufferre. Nam per singulas centurias singulas carobalistas habere consuevit: quibus multi ad trahendum & singula corubernia ad armandum uel dirigendum: hoc est. xi. homines deputantur. Nam hæc quanto maiores fuerint: tanto longius ac fortius tela iaculantur. Non solum autem castra defenduntur: uerum et in campo post aciem graues armaturæ ponuntur: ante quæ impetum nec equites loricati: nec pedites securati possunt obstare. In una autem legione. lvi. Carobalistas esse solent. Item decem onagri hoc est singuli per singulas cohortes in carpentibus bobus duobus portantur armatis: ut si forte hostes ad pugnandum uenerint: uallo sagittis & saxis possint castra defendi. Scaphas quoque de singulis trabibus excavatas cum longissimis funibus interdum et ferreis catenis secum legio portat: quatenus contextis eisdem: sicut dicunt monosyllis supertextis: iniectisque tabularis flumina quæ sine pontibus uadari nequeunt: ita a pedibus: quæ ab equis: atque sine periculo transeant. hæc ferreos harpagones: quos lupos uocant: & falces ferreas: confixas longissimis contis. Item ad fossarum opera faciendam bidentes ligones palas:

De re militari
 extra alios copiosos quibus
 et ceteros quos materiam
 res cum otibus fermentis
 multos artes uenerunt
 ne singula enim ratio p
 necessaria esse creditur
 fuerit cultu armati iacit

Vegetii Renati epitoma

Theros
 non lo
 cultu
 Prim
 res a
 tuer
 meri
 litro
 lita u
 O uros simi admittite
 sine qua aliaz artes esse non po
 rit ioyra & uia retinuerunt
 brolq; blyedh impator in
 uel saltitudo uacrat ea p
 tu aut in plis Lazdamon
 y declarat ex pl cog p
 Carthaginensibus non arm
 cepit ac domituno q; c
 nihil petimus Italia. L. are
 nina tot coluere itaq; leg
 go q; dicitur tate oparet
 gere. Qui senibus opat tu
 mato aude ostenderet q
 Hæc continet

Regule bellorum generalis
 Quædam dicitur sanctorum
 Quæ cura pū dicitur
 Quædam dicitur oportet pū
 Superiorum militarium que

De re militari Liber Tertius

rastra alueos cophinos: quibus portet terra. Habet quoque dolabras securas
 ascias: ferras: quibus materia: ac pali dolant: atque secant. Habet præterea artifi-
 ces cum omnibus ferramentis: quæ ad depugnandas hostium ciuitates: testudines:
 musculos arietes: uineas: ut appellat: turres etiã ambulatorias faciãt. Vege-
 ne singula enumerãdo plura dicat: uniuersa quæ in quocumque belli genere
 necessaria esse creduntur: secum legio debet ubique portare: ut in quouis loco
 fixerit castra: armatã faciat ciuitatem. Finis.

Vegetii Renati epitomatis de re militari liber Tertius.

Thenienses: & Lacedæmones: ac Macedonas rege po-
 titos præfati testantur annales. Vnde apud Athenienses
 non solum bellicæ rei: sed etiã diuersarum artium uiguit in-
 dustria. Lacedæmoniis autem fuit præcipua cura bellogum.
 Primi namque experimẽta pugnarum de euentibus colligen-
 tes: artem præliorum scripsisse firmantur, usque eo: ut re mili-
 tarem: quæ uirtute: solaque felicitate creditur conti-
 neri ad disciplinam: pietatemque studia reuocaret: ac magi-
 stros armorum: quos tacticos appellauerunt. iuuentutem
 suam usum: uarietatemque pugnandi præcipere edoceri.

Ouiros summa admiratione laudandos: quæ eam præcipue artem ediscere uoluerunt:
 sine qua alia artes esse non possunt. Hæc sequentes instituta Romani martii ope-
 ris præcepta & usu retinuerunt: & legis perdididerunt: quæ per diuersos auctores: li-
 broque dispersa Imperator inuicte mediocritate mea abbreviare iussisti: ne
 uel fastidium nasceretur ex pluribus: uel magnitudo fidei deesset in paruis. Quan-
 tum autem in præliis Lacedæmoniorum doctrina profuerit ut omittam cetera: Xanti-
 pi declarat exemplum: quæ Attilius Regulus Romanorum exercitum sæpe uictorem cum
 Carthaginensibus non uirtute: sed artis solo fere auxilio prostratis exercitibus
 cepit: ac domuit: unoque congressu triumphas bellum omnem confecit. Nec minus Ha-
 nibal petiturus Italiam Lacedæmonium doctorem quæsiuit armorum: cuius mo-
 nitus tot consules: rãtasque legiones inferior numero: ac uiribus superemittit. Er-
 go quæ desiderat pacem præparet bellum. Qui uictoriam cupit: milites imbuat dili-
 genter. Qui secundos optat euentus: dimicet arte: non casu. Nemo proocare,
 nemo audet offendere: quem intelligit superiorẽ esse pugnatum.

Hæc continet Tertius liber.

- Regulæ bellorum generales. Quis modus esse debeat exercitus.
 Quæ admodum sanitas gubernetur exercitus.
 Quarta cura quæ præcedenda sunt: atque seruanda pabula uel frumẽta.
 Quæ admodum oporteat prouidere: ne seditionem milites faciant.
 Signorum militarium quot sint genera.

Quinta sit seruanda cautela cum uicinis hostibus mouetur exercitus:

Quæ admodum flumina: quæ maiora sunt transeantur.

Quæ admodum castra debeant ordinari.

Quæ & quanta consideranda sunt: ut intelligatur utrū superuentibus & inuidiis: an publico debeat in arte conflagri.

Quid fieri oporteat: si quis desuetum a pugna exercitum habeat: uel tyronem.

Quæ ipso die agantur: uel procuranda sint: cum publica committitur pugna.

Inuestigandum quid sentiant milites pugnaturi.

Quæ admodum locus idoneus eligatur ad pugnam.

Quæ admodum acies debeat ordinari: ut in conspectu reddatur inuicta. Ratio podissimi quantum spacium inter singulos homines in longum: uel inter singulos ordines debeat custodiri in latum.

De equitibus ordinandis.

De subsidiis: quæ post aciem collocantur.

In quo loco primus dux stare debeat: In quo secundus: in quo tertius.

Quibus remediis uirtuti uel dolis hostium resistatur in acie.

Quot generibus pugna publica committatur. Et quomodo etiam qui inferior est numero & uiribus ualeat obtinere uictoriam.

Viam abscedendi hostibus dandam: ut delectantur facilius fugientes:

Quæ admodum recedatur ab hostibus: si consilium pugnae displiceat.

De camelis: & cataphractis equitibus.

Quomodo quadrigis falcatis. uel elephantis in acie possit obsistere.

Quid fieri debeat: si uel pars fugerit: uel totus exercitus.

Regulae bellogum generales.

Qui modus debeat esse exercitus.

Primus liber tyronum delectum: exercitumque deprorsit. Sequens legio institutione: disciplinaque edocuit militare. Hic autem tertius classicum sonat. Ideo enim illa permixta sunt: ut hæc in quibus peritia certaminum: & uictoriae summa consistit disciplinae ordine custodito: & intelligerent celerius: & amplius adiuuaret. Exercitus dicitur tam legionum: quam etiam auxiliorum: necnon & equum ad gerendum bellum multitudine collecta. Huiusmodi modus a magistris quaeritur armorum. Nam cum Xerxes Darius: & Myrthridatis: cæterorumque regum: qui innumerabiles armauerant populos exemplaria legunt: euidenter apparet nimium copiosos exercitus magis propria multitudine: quam hostium uirtute depressos. Nam pluribus calibus iubeat amplior multitudo. In itineribus pro mole sua semper est tardior. In longiore autem agmine etiam a paucis superentum affolet pati. In locis autem asperis: uel fluminibus traesendi propter impedimentoque moras sæpe decipit. Præterea ingenti labore: numerosisque auxiliis: equisque pabula colliguntur. Rei quoque

De re militari
 fortiora difficiliter: quæ
 es fatigat exercitus. Nam ego
 as delecto pluribus ergo au
 do ut uultus. Quod si alio
 de multis: & illos qui ei
 dium. Veres autem quæ
 numerosos gradus armis
 bellis unum legione mixtis au
 debent posse sustinere quæ
 abonem saepe docebant. Qu
 lites potestas cum. xx. milib
 nare mitebatur. Quod si in
 bellis tunc nimia necessita
 tus cum huiusmodi præcep
 tis. Coniales ambo cum in
 in pro omnibus a populo R
 um & uultus iudicant in
 dros illa ratio: seruare un
 it in castris: cuius Rom
 Quæ admodum fami
 Vn quod uel ma
 cultodiam exerc
 remediis: quæ
 uis in plures
 libras: sine ten
 egressi & calore solis: tan
 in ardore ad loca crepida in
 uinas: ac rudes noctibus fa
 illa uultus supportat copia. Ne
 quæ agere cõpellit: nec: prae
 aqua: pro uentum milibus
 cõuocantes oppo: tuis ch
 pum: uis: quæ plius co
 ego: operetur diuersis. Male
 in rumbis: & modo: sed et
 citia ad faceret: milium para
 ne intermissione: quibus
 em: uel uentum in campo: sim
 in: inuocant: & scilicet in
 ere: iustitiam: uultus in me

frumētariae difficultas: quæ in omni est expeditione uitāda est: cito maiores fatigat exercitus. Nam quātolibet studio pparetur annona: tāto maturius desit: quāto pluribus ergo atur. Ipa quoq; aqua nimiae multitudi aliqua do uix sufficit. Quod si casu acies uerterit tergū: necesse est multos cadere de multis. & illos quæ egerint: ut semel terros: postea formidare conflictum. Veteres autē quæ remedia difficultatū experimētis didicerant: nō tam numerosos: quā eruditos armis habere exercitus uoluerunt. Itaq; in leuibus bellis unam legionē mixtis auxiliis. x. milia peditū: & duo milia eqtū crediderūt posse sufficere: quā manū prætore: uelut minores duces ad expeditionem sæpe ducebant. Quod si magnæ copiae hostium ducerentur: cōsularis potestas cum. xx. milibus peditū: & quatuor equitum tanq̄ comes maior mittebatur. Quod si infinita multitudo de gentibus fortissimis rebellasset: tunc nimia necessitate cogēte duo duces: & duo mittebant exercitus cum huiusmodi præcepto: ut prouiderent: ne quod resp. detrimenti capiat. Consules ambo: cum in diuersis regionibus cōtra diuersos hostes annis ppe omnibus a populo Ro. pugnaretur. Ideo sufficiebant copiae militum: quæ utilis iudicabant non tam grādes exercitus habere: quā armis istructos illa ratiōe seruata: ne unq̄ amplior multitudo sociog. auxiliarium esset in castris: quā ciuium Romanog.

Quæadmodum sanitas gubernetur exercitus.

Vnc quod uel maxime puidendū est: Admodum sanitas custodiatu exercitus: Admonebo. Hoc est locis: aquis: tempore: medicina: exercitio. Locis ne in pestilenti regiōe iuxta morbosas paludes: ne aridis: & sine opacitate arborū: cāpis aut collibus: ne sine tentoriis æstate milites commorent. Ne tardius egressi & calore solis: & fatigatione itineris cōtrahant morbū. Sed potius in æstate ad loca cœpto itinere destinata pueniāt. Ne sæua hyeme iter per pruinās: ac niues noctibus faciāt: aut lignog. patiant inopiam: aut minor illis uestiū suppetat copia. Nec sanitati. n. nec expeditioni idoneus miles est: quæ algere cōpellit: nec pnciosus: nec paludosis aq; utat exercitus. Nā malæ aquæ potus uenenosi militibus pestilētiā generant. Iā uero hoc casu ægri cōtubernales opportunis cibis reficiant: ac medicog. arte curent. Principum: tribunorūq; & ipsius comitis: qui maiorem sustinet potestatem iugis quæretur diligētia. Male enim cum iis agitur: quibus necessitas & bellum licumbit: & morbi. Sed rei militaris periti plus quotidiana armorū exercitia ad sanitatē militum putauerunt prodesse: quā medicos. Itaq; pedites sine intermissione hymbribus: uel niuibus sub tecto reliquis diebus exerceri uoluerunt in campo. Similiter equites non solum in planis: sed etiam in abruptis: & fossarum hiatu difficillimis semitis seq; & equos suos exercere iusserunt: ut nihil iis in necessitate prælii accidere posset incognitū.

Ex quo intelligitur quod tum studiosus armorum arte docendus sit semper exercitus: cum ei & laboris consuetudo in castris sanitatem: & in conflictu possit prestare uictoriam. Si aucturali: æstiuoque tempore diutius in eisdem locis multitudo militum consistat: ex contagione aquarum: & odore ipsius fecunditatis: uitiatis haustibus & aere corrupto perniciosissimus nascitur morbus. quod phiberi non potest: nisi frequenti mutatione castrorum.

Quanta cura puidenda sint: atque seruanda pabula: & frumenta.

Redito postulat: ut de comestatu pabuli: frumentique dicat. Sæpius enim penuria: quam pugna consumit exercitum. & ferro sauior famas est. Vegetis reliquis casibus potest in tempore subueniri. & pabulatio: & annona in necessitate remedium non habent: nisi ante condant. In omni expeditione unum: & maximum consilium est: ut tibi sufficiat victus: hostes frangat inopia. Ante igitur quam bellum ichoretur: de copiis expensisque sit procuratio: quia solers debet esse tractatus ut pabula frumentum: ceteraque annonarie species: quas a puincialibus consuetudo deposcit: maturius exigant: & in opportunis ad rem gerendam ac munitissimis locis amplior semper modus: quam sufficit: aggregetur. Quod si tributa deficiunt: pro rato auro companda sunt omnia. Neque enim diuitiarum secura possessio est: nisi armorum defensione seruetur. Frequenter autem necessitas gemiatur: & obsidio sæpe fit longior: quam putaris. Cum aduersarii etiam ipsi esurientes circumferere non desinant: quos fame sperant esse uincendos. Præterea quicquid in pecore uel quacumque fruge: uinorumque hostis inferens bellum ad victum suum poterit occupare: non solum admonitis per edicta possessoribus: sed etiam coactis per electos per scrutatores ad castella idonea: & armatorum firmata per diis: uel ad tutissimas conferendum est ciuitates. Urgendique puinciales ut ante irruptionem: seque & sua moenibus condant. Reparatio. n. murorum: tormentorumque omnium ante curanda est. Nam si semel hostes præueniunt occupatos: metu uniuersa turbantur. & quæ ex aliis urbibus petenda sunt: clausis itinere ribus denegantur. Sed fidelis fors eorum custodia: & erogatio moderata: sufficere consueuit: pro copia maxime: si ab initio procurant. Ceterum sera parsimonia est tum seruare: cum deficit. In arduis expeditionibus magis per capita militum: quam per dignitates ab antiquis prebebantur annona: ita ut post necessitatem eisdem a re. redderent. hyeme lignorum & pabuli. æstate aquarum uitanda est difficultas. Frumenti uero uini & aceri: necnon & salis omni tempore declinanda est necessitas. Ita ut urbes: atque castella ab iis militibus: qui minus prompti inueniuntur in acie armis sagittis: iustibalis: fundis: balistis: onagrisque defendantur. Præcipueque cauendum uidetur: ne aduersariorum dolo: atque peruersis decipiantur per uincialium incauta simplicitas. Frequenter. n. conuentuum: pacisque simulatio credulis nocere: quam arma. Quia ratione fame collecti patiuntur hostes. dispersi uero crebris superuentibus facile uincuntur.

De re m
 Quædam
 milites
 Nerd
 & cum
 Quod n
 runt. Nam
 Iuliano
 erentia
 medicina
 bonorum
 mal seueritate
 Nihil
 indomant
 Campi
 ad legitas
 ut manu.
 Ad uictus
 inchoad
 armatorum
 gellu
 decemidi.
 Comitat
 breuiter
 mare seu
 fluuius
 homi
 cogendi
 sunt omnes
 dano
 & ab
 uicta
 ap
 Ceterum
 bernallibus
 detruantur
 & erudi
 sedibus
 milites
 pome
 tes
 uentum
 a
 re
 ne
 uirtutis
 pectum
 magis
 no
 de
 tumultu
 quæ
 fidem
 de
 tenentur
 in
 omnibus
 legio
 bus
 a
 puincialibus
 ciuitatibus
 tunc
 non
 pro
 inuidia
 fugger
 uentibus
 prudentiori
 legem
 uideant
 prope
 opabilem
 e
 uentibus
 tanta
 libidinate
 cur
 si
 conuocant
 pari
 confiden
 tibus
 qui
 uirtutis
 uicem
 ipse
 sibi
 meritis
 etiam
 ca
 in
 actores
 criminum
 uindicta
 uentibus
 Landobolion
 tamen
 fa
 tiam
 laboribus
 &
 uictis
 militibus
 quæ
 timido
 compellit.

Sig
 un
 gene

Quēadmodū oporteat puidere: ne
milites seditionē faciant.

Nterdū mouet tumultū ex diuersis locis collectus exercitus
& cum pugnare nolit: irasci se simulat: ut nō ducat ad bellū.
Quod ii præcipue faciūt: q̄ in sedibus ociose: delicateq; uixe-
runt. Nam asperitate insoliti laboris offēsi: quē in expeditiōe
sustinere necesse est. Præterea metuentes præliū q̄ armorū ex-
ercitia declināt: ad huiusmodi præcitantur audaciam: Cui uulneri multiplex
medicina cōsueuit opponi: ut dum adhuc separati sunt in sedibus suis: tri-
bunoz: uel uicarioz: necnō etiam principū ad omnē disciplinam arctissi-
ma seueritate teneantur. Nihilq; aliud: nisi deuotionē: moderationēq; cu-
rodiant: nullis cōmeatibus uacent. Ad nomen: ad signa obseruare non de-
linant. Campi cursiōnē: ut ipsi appellant: armorūq; inspectiōnē assidue fa-
ciant. ad sagittas iaciēdas. ad missilia dirigēda. ad iactandos lapides funda:
uel manu. Ad uectes iactandos p̄ similitudine gladioz: punctim: cesimq;
seriēdo: ad armaturæ gestum: multo die usq; ad sudorem frequētissime
sunt detinēdi. Cursu etiam: & saltu ad transiliēdas fossas nihilominus im-
buēdi: seu mare seu fluuius uicinus est sedibus æstiuo tempore: ad natan-
dum cogēdi sunt omnes. Præterea siluā cædere: materiē dolare: iter per
dumosa: & abrupta facere. aperire fossam. Occupare aliquē locum. & ne a
cōtubernalibus detrudātur: i scutis inuicem obuiātibus niti. Ita exercitati
& eruditi sedibus milites romani siue auxiliares: siue illi legionarij: siue eq-
tes fuerint: cum ad expeditionem ex diuersis conuenerint locis: æmulatio
ne uirtutis prælium magis necesse habēt optare: q̄ ocium. Nemo cogitat
de tumultu: qui fidutiā de arte: uel uiribus gerit. Dux autē debet esse at-
tentus: ut in omnibus Legionibus: siue auxilijs: necnon etiam uexillationi-
bus a principibus: uicarijs: tribunis: siqui tribulenti: seditiosiq; milites fue-
rint non pro inuidia suggerentium: sed pro reze ueritate cognoscat: eosq;
consilio prudentiori segregandos a castris ad agendū aliquid: quod ipsis
uideatur prope optabile: aut castella: urbescq; deputēt muniēdas: atq; ser-
uandas tanta subtilitate: ut cum abiiciuntur: uideantur electi. Nūq; enim
ad contumaciam pari consensu multitudo prumpit. Sed ictrantur a pau-
cis qui uitiorum: scelerūq; ipunitate sperāt spectare cum plurimis. Quod
si fieri medicinam necessitas extrema persuaferit: rectius est more maiore
in auctores criminum uindictari: ut ad omnes metus: ad paucos pœna per-
ueniat. Laudabiliores tamen sunt illi duces: quorum exercitum ad mode-
stiam labor: & usus instituit: q̄ illi: quoq; milites ad obedientiā supplicioz
formido compellit.

Signorum militarium quot
sint genera,

Flauii Vegetii Renati

M

Vita quidem sunt ediscēda pugnātibus: atq; obseruanda: siquē nulla sit negligentia uenia: ubi de salute certatur. Sed inter reliqua nihil magis ad uictoria p̄ficiti: q̄ monitis ob̄empare signo rum. Nam cū uoce sola iter praelioꝝ & tumultus regi multitudo nō possit. Et cū pro necessitate regē plura ex tpe iubēda: atq; faciēda sunt: antiquus oīum gentiū usus inuenit: quomodo quod solus dux utile iudicasset: per signa totus agnosceret: & sequeretur exercitus. Tria itaq; genera constat esse signoꝝ. Vocalia, semiuocalia, Muta. Quorū uocalia: & semiuocalia percipiuntur auribus. Muta uero referunt ad oculos. Vocalia sunt: quæ uoce humana pronunciant sicut in uigiliis: & in plio pro signo dicitur. ut puta uictoria palma uirtus deus nobiscū triūphus imperatoris & alia quæcūq; uoluerint dare ii q̄ in exercitu habent. maximā potestatem. Sciendū est tamen ista uocabula quotidie debere uariari: ne ex usu hostes signū cognoscant: & exploratores inter nostros uerferent impune. Semiuocalia sunt: quæ p̄ cornua: aut rubam aut buccinā dantur. Tuba quæ directā est: appellat̄. Buccina: quæ in semetipsam æreo circulo flexitur. Cornu: quod ex uris agrestibus: argento nexū: temperatū arte: & spiritu canentis flatu emittit auditū. Nam indubitatis per hæc ionis agnoscit exercitus utrū stare: uel p̄gredi: an certe regredi oporteat: utrū longe p̄ equi fugiētes an receptui canere. Muta signa sunt: Aquilæ. Dracones. Vexilla. Flamulæ ruffæ. Pinæ. Quocūq; enim hæc ferri iusserit ductor: necesse est signū suū comitantes milites p̄gant. Sūt & alia signa multa: quæ dux belli in eqs aut idumētis: & etiam in ipsis armis: ut dignoscatur hostis: præcipit custodi. Præterea manu aliqd̄: uel flagello more barbarico uel certe mota: q̄ utitur ueste signant. Quæ oīa in itineribus: in sedibus: in omni exercitatione castrēsi uariēsi milites & seq; & itelligere cōsuescant. Cōtinuus enī usus necessarius uidet̄ in pace eius rei: quæ in praeliū cōfusione seruāda sit. Item mutū: & cōmune signū est: quotiens p̄ficiscente turba excitatus puluis ad similitudinē nubiū surgit: hostiūq; prodit aduentū. Similiter si diuisæ copię sint: per noctem flāma: per diem fumus significat sociis: quod aliter nūtrari non p̄t. Aliunde in castelloꝝ: aut urbium turribus trabes apponuntur: quibus aliquando erectis: aliquando depositis indicant: quæ geruntur.

Quanta sit seruāda cautela: cum uicinis hostibus mouetur exercitus.

Vi rem militarem studiosius didicerūt: seruerunt plura in itineribus: q̄ in ipsa acie pericula solere contingere. Nam i cōflictu armati sunt omnes amici. & hostes cōminus uidēt: & ad oppugnādū aiō uentūt parati. In itinē aut̄ minus armatus: minusq;

De re mil

mentis est miles: & impotent
curans diligentia p̄dicere
inō factura. In dno repell
bos bellū gentes plenissime
la rōsolum palliū nonne
dicunt. Amōrestumina
tiores daret s̄mra p̄mitig
sed etiam p̄cta habuile firm
Etta oculogē uiam p̄cturis
patibonogē garris separat
per de pluribus. Præterea i
hij p̄ceptoꝝ log cultodi
mil. Enī enim uictus i
dignitū dūda paratū
uictus quærant. ne dūp
trū aut impetia nullit
lō cautela caput ell̄ ut ad
tū ignoref. Tū sumū
Oū hoc ueteres minorū
In in in mōd̄ serentim
temp̄ ell̄t occulū. Secus
ta. Veq; quā exploratores
oculū dependēt. Inerē
dum uicini impetibus de
Et uisibillimō: arcuallim
quæ iter factū est in p̄p
ad uerū in solūm mil
fidus q̄ diebus. Nam quod
calore fuerit ab aduē
hōe pedes. impediment
centū itat̄ expedita p̄s
tibus in eodem quidem a fr
tum. A iheriboz quōq; p̄t
Nam indubitatē in aliō loc
tamen p̄ceptoꝝ obseruāda
dūm oppo. In dēstimm
dūbus legitatē monū. Q
ell̄ p̄p̄ta subditā. Ne uic
cōmōdū sit uictus p̄
nece: ut p̄ subita cōmōd.

attentus est miles: & superuentus imperu uel fraude repete turbaſ. Ideo oī
 cura: oīq; diligentia puidere dux debet: ne pſcifcens patiaſ i curſum. Vel
 ſi nō facile: ac ſine dāno repellat illatū. Primū itinera oīum regionū: i quī-
 bus bellū geritur: pleniffime debet habere pſcripta: ita ut locoꝝ interual
 la nō ſolum paſſuū numero: ſed etiam uiagꝝ qualitates pdiſcat. Cōpendia
 diuerticula: mōtes: flumina: ad fidem deſcripta cōſideret: uſq; eo: ut ſoler
 tiores duces itinera pōntiaꝝ in qbus neceſſitas gerit nō tantū ānotata:
 ſed etiam picta habuiſſe firmetur: ut nō ſolū conſilio mentis: ſed etiā aſpe
 ctu oculoꝝ uiam pfecturis eligerent. Ad hęc a prudentioribus: & hono
 ratis: locoꝝq; gnaris ſeparatim debet uniuerſa pergrere: & ueritatē colli
 gere de pluribus. Præterea ſub periculo eligēdagꝝ uiagꝝ duces idōeos: ſciē
 teſq; percipere: eoſq; cuſtodiaꝝ mancipare: addita pœnæ cōteſtatiōe: uel p
 miū. Erūt enim utiles: cū intelligent nec fugiendi ſibi copiā ſuperſeſſe: & ſi
 dei præmiū pſidiaꝝ parata ſupplicia. Prouidendū eſt quoq; ut ſapientes: ex
 ercitatiq; quærant: ne duogꝝ: aut triū error diſcrimen pariat uniuerſis. In
 terdū aut imperita ruſticitas plura pmittit. & credit e ſcire: quod ne ſcit.
 Sed cautelaꝝ caput eſt ut ad q loca: uel qbus itineribus ſit pfecturus exer
 citus ignoreſ. Tutiffimū nanq; in expeditionibus crediſ faciēda neſciri.
 Ob hoc ueteres minotauri ſignū habuerūt in legionibus: ut quēadmodū
 ille in intimo: & ſecretiffimo labyrintho: abditus phibeſ: ita ducis cōſiliū
 ſemp eſſet occultū. Secuſq; iter agit: quod agendū hoſtes minime ſuſpican
 tur. Veꝝ quia exploratores altrinſecus miſſi pfectionem ſuſpitiōibus uel
 oculis dephendūt: & interdū tranſfugæ pditoreſq; non deſunt: quēadmo
 dum occurrī ingruētibus debeat: intimeſ. Dux cū agmine exercitus p e
 cturus: fideliffimos: argutiſſimoſq; cū equis pbatiffimis mittat: q loca: p
 quæ iter faciēdū eſt in pgreſſu & a tergo: dextraq;: leuaq; luſtrēt: ne aliqſ
 aduerſarii moliantur inſidias. Tutius autem operatur exploratores no
 ctibus: q diebus. Nam quodāmodo ipſe ſui proditor inuenitur: cuius ſpe
 culator fuerit ab aduerſariis depræheſus. Primi ergo equites iter arripiāt.
 Inde pedites. impedimenta. ſagittarii. calones. uehiculaq; in medio collo
 centur ita: ut expedita pars peditū: & equitum ſubſequatur. Nam ambulā
 tibus interdum quidem a fronte: ſed frequenter a tergo ſuperuentus infer
 tur. A lateribus quoq; pari armatoꝝ manu impedimēta claudenda ſunt.
 Nam inſidiatores in alio loco pulſant tranſuerſo. frequenter incurſu. Illud
 tamen præcipue obſeruādum eſt: ut ea pars: ad quam hoſtis uenturus: cre
 ditur: oppo tis electiffimis equitibus: & leui armaturæ: nec non etiam pe
 ditibus ſagittariis muniaſ. Quod ſi undiq; fundunt inimici: undiq; debet
 eſſe pparata ſubſidia. Ne uero repentinus tumultus amplius noceat: ante
 cōmonēdi ſūt milites: ut parati ſint aio: ut arma in manibus habeāt: nec i
 neceſſitate ſubita cōterant. Prouiſa non ſolent eſſe formidini. Anſiqui di

ligentissime præcauebant: ne a calonibus interdū uulneratis: interdum timētibus: & sagittariis pauefactis clamore pugnātes milites turbarent: ne dispersi lōgius: aut cōglobati amplius: q̄ expedit: impedirēt suos hostibusq; pdesent. Et ideo ad exemplū militū etiam impedimēta sub quibusdam signis ordinanda duxerūt. Deniq; ex ipsis calonibus quos galearios uocant idoneos ac peritos usu legebāt: quos nō amplius q̄ ducētis sagittariis: puerisq; præfecerant: iisque uexilla dabant: ut scirent ad quæ signa deberent impedimēta colligere. Si ppugnatores ab impedimētis laxamēto aliquo diuiduntur: ne constipati ledant in prælio: ambulāte exercitu: ut locorū uarietas aduenit: ita defensionis ratio uariat. Nam in campis patentibus eqtes magis solent impugnare: q̄ pedites. At uero in locis siluestribus: uel mōtosis: siue palustribus: pedestres magis formidādæ sunt copiæ. Illud quoq; uirtandum: ne p negligētiam festinātibus aliis: aliis tardius incedentibus interrūpatur acies: aut forte tenuet. Cōtinuo. n. hostes iterpellata p̄adunt. Interponēdi ergo sunt exercitatissimi campi ductores: uicarii: uel tribuni q̄ alacriores tardent: & pigrius icedētes accelerare compellāt. Nam q̄ multum precesserint supuentu facto nō tam redire: q̄ fugere cupiūt: qui uero extremi sunt deserti a suis uel hostiū: & ppria desperatione superant. Scendum est etiam q̄ aduersari in his locis: quæ sibi opportuna itelligūt subfessis acies occultius collocāt: uel aperto Marte impetū faciūt. Sed ne secreta doceant: ducis p̄stati industria: quæ oīa conuenit explorare. Deprehensa aut̄ subfessa: si utiliter circūueniat plus periculi sustinet: q̄ parabat inferre. Aperta aut̄ nis si præparetur in montibus altiora loca p̄missis sunt præsidis occupāda: ut cum hostis aduenerit reperiatur inferior. Nec audeat obuitare: cū tam a frōte: q̄ sup caput suū cernat armatos. Quod si angustæ sit uitæ: sed non tutæ: melius est cum securibus: ac dolabris milites & cum labore aperire: q̄ in optimo itinere periculū sustinere. Præterea noscere debemus hostiū consuetudinē: utrum nocte: an incipiēte die: an horā reficiēdi lapsis supuenire consueuerint. & id uitare: quod illos facturos putamus ex more. Iam uero utrū eqtibus: an peditibus: utrū funditoribus. utrū cōtatis: an sagittariis amplius ualeant. utrū numero hominū: an armorū munitione præcellant: scire nos conuenit: & ordinare: quod nobis utile: illis doct̄ aduersum. Tractare quoq; per diē: an p noctē iter expediat inchoare: quæ & quanta locorū interualla sint: ad quæ cupimus pperare: ne æstate aquæ penuria obsit euntibus: ne hyeme difficiles: aut nimie occurrant paludes maioresq; torrētes: & impedito itinere circūueniat exercitus. priusq; a destinata pueniat: ut nostra cōmoditas est sapiēter ista uitate. Vt si aduersariorū iperitia: uel dissimulatō occasionē nobis dederit: nō oportet omitti: sed explorare sollicitē pditores: ac transfugas iuitare: ut qd hostis moliat̄ in præsentī: uel i futuro possimus agnoscere. Paratīsq; equitibus

et in uentura ambulantes eisdem
penis uere de corpore.

Quædammodi flumina que n

Nam in flumibus que n

nam. Nam si quis a

ipominis uere os: uel

latores. Ergo explorat

ergo interuallis cōp

impedita transit. Na acies

ac leui armatura ambulantes eosdem: uel pabula: uictumq; quærentes im
prouiso terrore decipere.

Quemadmodū flumina quæ maiora sunt transeantur.

In transitu fluuijque grauis molestia negligentibus frequenter
emergit. Nam si qua aqua uiolentior fuerit: aut alueus latior:
impedimēta: pueros: & ipsos interdū ignauos solet mergere bel
latores. Ergo explorato uado duæ acies equitū electis aialibus
eligent interuallis cōpetētib; separata: ut per mediū pedites
& impedimēta transeāt. Nā acies superior imperū aquæ frangit. Inferior
qui rapti: summissiq; fuerint: colligit. atq; transponit. At cū altior fluctus
nec equitē nec peditē patiatur: si per plana decurrat: ductis multifariā spar
gitur fossis: diuisisq; facile transitur. Navigio uero amnes hastilibus fixis:
ac suppositis tabulatis peruii fiunt: uel certe tumultuario opere colligatis
inanibus cuppis: additisq; trabibus transitū præbent. Expediti uero equi
tes fasces de cannis aridis: uel ulua facere cōsueuerunt: super quos loricas
& arma euidenter imponunt ipsi. Equiq; natando transeunt: colligatisq; se
cum fasces pertrahunt sarcinis. Sed cōmodius repertū est: ut monoxylos:
hoc est paulo latiores scaphas ex singulis trabibus exc auatas pro genere li
gni & subtilitate leuissima carpentis secū portet exercitus: tabulis pariter:
& clauis ferreis præparatis. Itaq; sine mora cōstructus pons: & cū funibus:
qui propterea habendū sunt ut is uinctus lapide arcus soliditatem p̄stet ī
tēpore. Festinant aduersarii ad transitus fluminū insidias: uel superuētus
facere cōsueuerunt: ob quā necessitatē in utraq; ripa collocant armata p̄si
dia: ne alueo interueniēte diuisi opprimant ab hostibus. Cautius tamē est
sudes præfigere: ac sine detrimento: si qua uis illata fuerit sustinere. Quod
si pons nō tantū ad transitū: sed etiā recursū & cōmeatū necessarius fue
rit: tunc in utroq; capite percussus latioribus fossis: aggereq; cōstructo de
seniores milites accipere debet: a quibus tādū teneatur: q̄diu locorum ne
cessitas poscet.

Quem admodum castra debeant ordinari.

Onsequens uidet itineris obseruatione descripta ad castrorū
in quibus manendū est uenire rōnem. Non. n. belli tēpore ad
statiuā: uel ad mansionē murata ciuitas semper occurrit & in
cautū est: plenūq; discriminis exercitū passim sine aliqua mi
nutione cōsidere. Cum militibus ad capiendū cibos occupatis
aut munera faciēda dispensis facile nectant insidias. Postremo noctis ob
scuritas: necessitas sōni pascētiū equoq; dispersio occasionē supuētibus p̄
stat. In metādis castris nō sufficit bonū locū eligere: nisi sit locus talis: ut al
ter eo melior nō possit iueniri: ne utilior p̄missus a nobis: atq; ab aduer
sariis occupatus apporet incōmodū. Cauēdū quoq; ne p̄ æstatē aut aqua

morbosa in pximo aut salubris aqua sit longius hyeme: ne pabulatio desit
 aut lignorū copia ne subitis tēpestatibus cāpus: in quo manendū est soleat
 innudari. Ne sit in abruptis: ac deuīs & circūsedentibus aduersariis diffici-
 lis p̄stet egressus: ne ex superioribus locis missa ab hostibus in eū tela pueni-
 ant: quibus ut oportet studiose: cauteq; p̄uisis pro necessitate loci uel qua-
 drata: uel rotūda: uel trigona: uel oblonga castra cōstitues. Nec utilitati p̄-
 iudicat forma: tamē pulchriora credunt: q̄bus ultra latitudinis spaciū ter-
 tia pars lōgitudini addit. Ita autē ab agri messoribus podismū mēsuræ col-
 ligi oportet: ut ad q̄titatē cōcludat exercitus. Nā ppugnatores angusta cō-
 stipant: & ultra q̄ cōuenit latiora diffūdūt. Tribus autē modis definiūt fos-
 sas muniri posse. Primū in unius noctis trāsītū: & itineris occupationē le-
 uiorē cū sublatis cespites circūdant: & aggerē faciūt: supra quem sudes: uel
 tribuli lignei p̄ ordinē digerunt. cespes autē circūcidit ferramētis: q̄ herba-
 rū radicibus cōtinet terra. sit altus semisse lōgus pedē semis latus pedē: q̄
 si terra solutior fuerit: ut ad similitudinē lateris cespes nō possit abscindi:
 tūc ope tumultuario fossa pducit lata pedes q̄nq; alta tres: cuius intrinse-
 cus agger excrecit: ut sine metu securus quiescat exercitus. Statua autē ca-
 stra astate: uel hyeme: uel hoste uicino maiore cura ac labore firmant. Nā
 singulæ cēturiæ diuidētibus cāpi doctoribus: & principibus accipiūt pedi-
 taras & scotis uel sarcinis suis in orbē circa ppria signa depositis cincti gla-
 dio fossam apiunt: latā aut nouē: aut .xi. aut .xiii. pedibus. Vel si maior ad-
 uersarioq; uis metuūt pedibus .xix. Imparē .n. numēq; obseruari moris est.
 Tūc sepibus positis: uel interpositis stipitibus: ramisq; arborū ne terra faci-
 le dilabatur agger erigit: sup quē ad similitudinē muri pinna & ppugnacu-
 la cōponunt. Opus oē cēturiōes p̄ decē pedes metiunt: ne q̄ minus fode-
 ret: aut errauerit alicuius ignauia: id tribuni circūueniūt. Nec ante disce-
 dunt qui strēnui sunt: q̄ sint uniuersa p̄fecta. Nec tamē aliq; supuentus la-
 borantibus fiat: oēs eqtes & pars peditū: quæ nō opat̄ priuilegio dignita-
 tis ante fossam armata in p̄cinctu cōsistat ut ingruētes repellat inimicos.
 Prima igit̄ signa locis suis intra castra ponunt. Quia nihil uenerabilius ē
 maiestate eorū duci p̄toriū: eiusq; comitibus tribunis & militibus p̄paran-
 tur tabernacula: quibus per cōubernales ad mūera deputatos aqua: lignū
 & pabula ministrant. Tūc pro gradu legionibus & auxiliariis: & equiti-
 bus & peditibus loca: in quibus papiliones tendant: deputant in castris: ac
 de singulis cēturiis: quaterni equites: & quaterni pedites: qui noctibus ex-
 cubitū faciūt: eligunt. Et q̄ impossibile uidebat̄ per totā noctē uigilātes
 singulos in speculis p̄manere: ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt di-
 uisæ uigiliæ: ut non amplius: q̄ tribus horis nocturnis necesse sit uigilare.
 A tibicine oēs uigiliæ cōmittunt: & finitis horis a cornicine uocant. Ido-
 neos tamē & p̄batissimos tribuni eligunt: qui uigilias circūeāt & renūtiēt

De militi
 quæ exierit cōparos circ
 si gaudis & circos uocant.
 essent uallo facere debet. Per
 mensis q̄p̄t tangenti hōi
 cōueni dicit p̄dite hie in
 foz loboz hōi in mēta carat
 mea p̄dite ab hōi in uallo.
 idoneo q̄p̄t mōp̄ ambulat cō
 es similitudo castella munita. Qu
 ti locis circūdata maioribus
 alius similitudo uocabulo cast
 uocant p̄dites & equites de
 ram hōis ad ea loca uider
 p̄dite fariis communiti.

Quæ & quanta tolerand
 si solidissan publico debent

Viles hōis ante be
 bus horuans leg
 dūq; capite uolunt p
 um horuans certa
 ta fuerit ip̄s omni

ante tentandante faciendū q̄
 tates non ap̄to marte p̄tū
 uoculo semis: tentandū in
 nant certe uel tenet in equi
 latus reperta p̄tū hōm. P̄tū
 uoculo exeretū sciantibus
 lūm Lepios tractet. Omni q̄
 mōrem nouerunt p̄p̄tū
 aduētū hōm mōp̄
 equi hōi in necessitatibus hōm
 resuma equitibus hōm
 hōe uobis exantūsi inter ip̄
 redantūsi p̄tū hōm in hōm
 mo locū p̄tū in equi p̄p̄tū
 nant accommodat. Nam hō
 mas. Si p̄tū hōm hōe elegit
 mōp̄tū & alip̄tū mōm
 Nam famoz dicitū mōm

si qua emerferit culpa: quos circuitores appellabāt. At nūc militiæ factus est gradus: & circuitores uocant. Sciendū est tamē nocturnas uigilias: equites extra uallū facere debere. Per diē autē castris positus alii mane: alii post meridiē ppter fatigationē hoīum: equorūq; angariās faciūt. Inter p̄cipua cōuenit ducē uidere siue in castris: siue in ciuitate cōsistat: ut a alium pascua: subiectio frumētū: cæterarūq; specierū: aquatio: lignatio: pabulatio secura reddat ab hostiū incurſu. Quod aliter non pōt euenire: nisi per loca idonea: qua nōgē ambulat cōmeatus: p̄sidia de is ponant siue illæ ciuitates sint: siue castella munita. Quod si nō reperit antiqua munitio opportunis locis dimittito uocabulo castella sunt nuncupata. Inter quæ in angariis aliquanti pedites: & equites degentes, tutū iter cōmeatibus præstāt. Difficile enim hostis ad ea loca audet accedere: in quibus & a frōte: & a tergo no uit aduersarios commorari.

Quæ & quanta cōsideranda sunt: ut intelligatur utrū superuentibus: & insidiis: an publico debeat Marte configi.

Visq; hos artis bellicæ cōmentarios ex probatissimis auctorebus breuiatos legerē dignabitur: q̄ primū rationē prælii: pugnae: cupit audire p̄cepta. Sed conflictus publicus duagē: aut trium horarum certamine diffinit. Postq̄ eius partis quæ sepeparata fuerit spes omnis intercidit: ideo omnia ante cogitanda sūt ante tentanda: ante faciendā: q̄ ad ultimum ueniat abruptum. Boni enī duces non aperto Marte prælium: in quo est commune periculum: sed ex occulto semper attentant: ut integris suis quantos possunt hostes interimant certe uel terreāt. In qua parte: quæ necessaria admodum sunt ab antiquis reperta perscribam. Præcipua ars & utilitas ducis est: ut adhibitis de uniuerso exercitu scientibus belli & sapientibus uiris de suis: & copiis hostium sapius tractet. Omni q̄ plurimum nolet adulatione sumnota: utq; maiorem numerum pugnantium ipse an hostes habeant: utrum ipsius an aduersariorum homines magis armati sint & muniti: qui magis exercitati qui sint in necessitatibus fortiores. Quare ndum est etiam: utra pars pedites: utra equites habeat meliores. Sciendumq; in peditibus maxime: consistere robur exercitus: & inter ipsos equites: qui contis: qui sagittariis ante cedant: qui plures loricas induant: quis utiliores equos adduxerit. Postremo loca p̄cipua in quibus pugnandum est: utrum inimicis: an nobis uideantur accommoda. Nam si equitatu gaudemus: campos optare debemus. Si peditibus loca eligere angusta fossis: paludibus: uel arboribus impedita: & aliquotiens montosa: cui magis uictus abundet quam de sit. Nam fames (ut dicitur) intrinsecus pugnat: & uincit sapius sine ferro.

Maxime aut tractandū est: utrū expediat necessitatē protrahi an celerius dimicare. Interdū aut sperat aduersarius in expeditionē cito posse ueniri. Et si delatus fuerit in longū: aut penuria exercitus macerat: aut desiderio suoz reuocat ad ppria: aut nihil magnū faciēs per desperationē abire cōpellitur. Tunc fracti labore ac tedio plurimi deserunt: aliquāti produnt: ali quanti se tradūt. Quia aduersis rebus rarior fides est: ut nudari incipit: q̄ copiosus aduenerat. Ad rem pertinet nosse qualis ipse aduersarius uel eius comites sint: utq̄ temerarii: an cauti: an audaces: an timidi: scientes artem bellicā: an ex usu temere pugnātes: quæ gētes cū iis fortes: quæ ignauæ pugnauerint. Nostra auxilia cuius fidei: quæq̄ uiriū sint: quos illius copiaz animos: quos noster exercitus: quæ pars sibi magis uictoriā repromittat. eiufmodi. n. cogitationibus uirtus augetur aut frangitur. Desperantibus autē crescit audacia adhortatione ducis: & si nihil ipse timere uideatur crescit animus: si ex insidiis: uel occasione aliquid fortiter fecerit. Si hostibus aduersæ res coeperint euenire. Si infirmiores: aut minus armatos ex inimicis potuerit superare. Cauendū quoq̄: ne dubitantē formidantēq̄ exercitū ad pugnā publicā al iunde producas. Interest utrū tyrones: an ueteres milites habeas: utrū ante breue tēpus in expeditionibus fuerint: an annos aliquot in pace durarint. Nam pro tyronibus accipiendi sunt qui pugnare lōgo tēpore deserunt. Sed cū legiones: auxilia: uel equites ex diuersis aduenerint locis: dux optimus: & separatim oēs per tribunos electos: quorū scif industria ad oīa genera exercere debet armoz. Et post in unū collectos: quasi depugnatos consuetu publico exercebit. Ipse sapius tentabit quicquid artis hīc possunt quid uiriū: quē admodū sibi cōsentiant: utrū ad barbarum monita: ad signoz indicia: ad præcepta uel nutū suū diligenter obtemperent. Si errant in aliquibus: exerceant: atq̄ doceant: q̄ diu possint eē perfecti. Si uero in campi cursione in sagittādo: in iaculādo: i ordināda acie ad plēnū fuerint eruditi. ne sic quidē temere occasione captata ad publicam deducēdi sunt pugnā sed ante minoribus præliis imbuendi. Dux ita uigilans: sobrius: prudēs: tanq̄ de ciuili causa inter partes iudicaturus: adhibito consilio de suis: & hostiū copiis iudicet. Et si multis rebus superior iuenitur opportunū sibi nō differat inire cōflictū. Si uero aduersariū intelligit potiorē. Certamē publicū uitet. Nā pauciores numero & inferiores uiribus sub bonis ducibus supuētus & insidias faciētes reportauerūt sæpe uictoriā.

Quid fieri oporteat: si q̄ desuetū a pugna exercitū hēat: uel Tyronem. Mnes artes: omniaq̄ opera quotidiano usu & iugi exercitatio ne proficiunt. Quod si in paruis uerum est: quanto magis decet in m̄ximis custodiri. Quis autem dubitat artem bellicā rebus omnibus esse potiorē: per quam libertas retinetur: & dignitas prouinciæ propagatur: & conseruatur imperiū. Hāc

De re mil
 eodem Latetomni relict
 rone Romani. Hinc. Solam ho
 Cetera omnia aut in hac are
 fidam. Hæc dimicaturus est
 riam consequatur. Dux
 ius fides ac uirtuti pellerunt
 traditur gloria non tantum p
 contabundibus de hoc esse
 illius culpa publica uictoria
 riam dicit singularum legio
 bonum uires animos conlat
 quæ fieri nominatim quis
 uerborum alio: quantum polli
 are iurata. Omnes culpas mi
 dora ignoscere. In diuersis lo
 mena percipiat. Hinc oport
 oberrant hostes: quos
 infectionibus miratur et oc
 feat audacia. Ad temeritas
 rum angustiam: ad palidum
 lo scire disponit: atq̄ uer
 aut dormientes uacantes
 dis equis nihil suspicantes ip
 certaminibus sui fiduciam col
 omnino nonq̄ uidere homin
 ius perhorrescunt: & pauore
 ius cogitare. Præterea ille excu
 datur: & uictimos ceteri uel in
 ius aut pabulatur præda gra
 bebis. Illa enim ante tentanda
 si bene plurimum potius. Int
 tis et doci. Nulla enim quon
 uidentur scilicet propriis si
 tiam ad inimicorum perniciem
 miam. Vnum illud in hoc
 fieri potest: quæ facta sunt. Dic
 fualicoggeretq̄ manuum cl
 fectis causa nihil diuinit
 nullum. Perire iustam. Rom
 uerda sunt prope omnia cap

quōdam Lacedæmonii relictis doctrinis omnibus: quod postea consue-
runt Romani. Hanc solam hodie quoq; barbari putant esse seruandam.
Cætera omnia aut in hac arte consistere: aut per hanc assequi se posse con-
fidunt. Hæc dimicaturis est necessaria: per quam uitam retineant: & uictō-
riam consequantur. Dux ergo cui tantæ potestatis insignia tribuuntur: cui
ius fidei ac uirtuti poessorum fortunæ: tutela urbium: salus militum reip.
traditur gloria: non tantum pro uniuerso exercitu: sed etiam pro singulis
contubernalibus debet esse sollicitus. Si quid enim illis eueniat in bello &
illius culpa: & publica uidetur iniuria. Ergo si tyronem uel diu armis desu-
etum ducit singularum legionum: siue auxiliorum: nec non etiam uexilla-
tionum uires: animos: consuetudinem diligenter exploret. Sciat etiam: si
potest fieri nominatim quis comes: quis tribunus: quis domesticus: quis
contubernalis: quantum possit in bello auctoritatemq; maximam seueri-
tate sumat. Omnes culpas militares legibus uindictet. Nulli errantium cre-
datur ignoscere. In diuersis locis ex diuersis occasionibus omnium experi-
menta percipiat. His ut oportet ita curatis cum dispersi ad prædandū secu-
ri oberrant hostes: tunc probatos equites: siue pedites cum tyronibus: aut
inferioribus mittat: ut ex occasiōe suis inimicis & illis peritia reliquis cre-
scat audacia. Ad transitus fluuiorum: ad præcipitia montium: ad silua-
rum angustiam: ad paludum: aut uiarum difficultates: superuentus nul-
lo sciente disponat: atq; iter suum ita temperet: ut aut cibum capientes:
aut dormientes: aut vacantes certe securos: inermes: discalciatos: distra-
ctis equis nihil suspicantes ipse paratus inuadat: quatenus in huiusmodi
certaminibus sui fiduciam colligant. Nam qui ante longum tempus aut
omnino nunq̄ uidere homines uulnerari: aut occidi: cum primum aspexe-
rint perhorrescunt: & pauore confusi de fuga magis: q̄ de conflictu incipi-
unt cogitare. Præterea si excurrat aduersarii longo itinere fatigatos aggre-
diatur: & ultimos certe uel insperatos superueniat. Eos etiam qui longe a
suis aut pabulis: aut prædæ gratia commorantur subito occupet cum de-
lectis. Illa enim ante tentanda sunt: quæ si male cesserint: minus noceant.
Si bene plurimum profint. Inter hostes discordiarum serere causas sapien-
tis est ducis. Nulla enim quanuis sit minima: natio cito potest ab aduersari-
is deleri: nisi seipsam propriis simultatibus consumpserit. Nam si ciuile o-
dium ad inimicorum perniciem præceps est ad utilitatem suæ defensionis
incautum. Vnum illud in hoc opere prædicandum est: ut nemo desperet
fieri posse: quæ facta sunt. Dicat aliquis: multi sunt anni: quibus nulla fos-
sa: uallo: aggereq; mansurum circumdat exercitum. Respondetur si fuisset
ista cautela nihil diurni: aut nocturni superuentus hostium nocere po-
tuissent. Per sæ imitantes Romanos ductis fossis castra constituunt. Et quæ
arenosa sunt prope omnia expuluerunt: quæ effunditur terra complet

faccos: quos inanes portauerant: eorumq; cumulo aggerē faciunt. Omnes barbari carris suis cōnexis in orbem ad similitudinem castrorum securas a superuenientibus exigunt noctes. Veremur ne discere nequeamus: quæ a nobis alii didicerunt. Hæc ex usu librisq; discenda quæ antea seruabant. Sed omissa diu nemo quæsiuit: quia ingentibus pacis officiis procul aberrat bellorum necessitas. Sed ne impossibile uideatur armorum disciplinā: cuius usus intercidit reparari posse: doceamur exemplis. Ars militaris apud ueteres in obliuionē sepius uenit. Sed a libris repetita est. Postea ducū auctoritate firmata est. Scipio Africanus sub aliis imperatoribus Hispanienses exercitus frequenter uictos accepit. Hos disciplinæ regula custodita ita exercuit omni opere: fossisq; faciendis: ut diceret fodientes luto inquinari debere: qui sanguine hostium madere uoluerint. Tum ipse deniq; numantinos sic capta ciuitate superauit: ut nullus euaserit. Metellus in Africa Albino imperante subiugatum accepit exercitum: quem ita emendauit ueteribus institutis: & disciplina maiorum: ut postea eos: a quibus sub iugum missi fuerant: superarent. Cimbri quoq; Cepionis: & Manilii: & Syllani legiones inter Gallias deleuerunt: quarum reliquias cum C. Marius suscepisset ita erudiuit scientia & arte pugnandi: ut in mirabilem multitudinem nō solum Cimbrorum: sed etiam Theutonicorū & Vgrorum publico Marte deleteret. Facilius est autem ad uirtutem instruere nos uos milites: q̄ reuocare perterritos.

Quæ die agantur: uel procuranda sint: cum publica committitur pugna.

Ræmissis leuioribus artibus belli ad publicum conflictum incertum & fatalem diem nationibus: ac populis ratio militaris disciplinæ inuitat. Nam in euentu aperti martis uictoriæ magnitudo consistit. Hoc ergo tempore tanto magis duces debent esse solliciti: quanto maior speratur diligentibus gloria: & maius periculum comitatur ignaros: in quo momento peritiæ uisus pugnandi doctrina: consiliumq; dominatur. Veteribus sæculis mos fuit parco cubo curatos milites ad certamen educere: ut citatioris sumpta redderet escam & longiore conflictu non fatigaretur inedia. Præterea obseruandum est præsentibus hostibus siue ex ciuitate siue ex castris producas ad prælium: ne dum per angusta portarum particulatim procedat exercitus a collectis & præparatis debilitetur inimicis. Ideoq; prouidendum est: ut ante omnes milites egrediantur portas: & aciem prius construant: q̄ hostis adueniat. Quod si intra ciuitatem manentibus imparatis aduenerint: aut differatur egressus: aut certe dissimuletur: ut cum aduersarii insultare cœperint. his: quos non putant exituros: quum ad prædam aut redeundum conuerterit animum: quum ordines soluerint: tunc illis stupentibus lætissimi quicq;

rumpant; & confestim aggrediantur ignaros. Obseruatur autem: ne longo spacio fatigentur milites: ne lassos post cursum equos ad publicum praelium cogas: multum uirium labore itineris pugnaturus amittit. Quid faciet: qui ad aciem anhelus aduenat: hoc & ueteres declinauerunt: & superiori ætate nostra cum romani duces per imperitiam non cauissent: ne quid amplius dicam exercitus perdidit. Impar enim conditio est lassum cum quieto, Sudantem cum alacri. Currentem cum eo qui steterit inire conflictum.

Inuestigandum quid sentiant milites pugnaturi.

Præ die: qua certaturi sunt milites: quid sentiant diligenter conuenit explorare. Nam fiducia: uel fortitudo ex uultu: uerbis: incessu: motibus cernitur: nec confidas satis: si Tyro praelium cupit. In expertis enim dulcis est pugna. Et noueris te oportere differre: si exercitati bellatores metuerunt dimicare. Monitis tamen & oratione ducis exercitui uirtus accrescit & animus: præcipue si futuri certaminis talem acceperint rationem qua sperent se ad uictoriã peruenturos. Tunc inimicorum ignauia: uel error ostendendus: uel si ante a nobis superati sunt commemorandum. Dicenda etiam: quibus militum mentes odio aduersariorum in iram indignationemque moueantur. Animis pene omnium hominum hoc naturaliter euenit: ut trepident: cum ad conflictum uenerint. Sine dubio autem formidolosiores sunt: quorum merentes ipse confundit aspectus. Sed hoc remedio formido lenitur. Si antequam inimices frequenter exercitum tuum locis tutioribus ordines: unde & uidere hostem & cognoscere consuecant. Interdum audeant aliquid ex occasione aut fugent: aut interimant. Inimicorum mores: aduersariorum arma: & equites recognoscant. Nam quæ ex usu sunt non timentur.

Quemadmodum locus idoneus eligatur ad pugnam.

Optimum ducem conuenit noscere magnam partem uictoriæ: primum locum in quo dimicandum est possidere. Elabora ergo: ut conferturus manum primum auxilium capias ex loco: quanto utilior iudicatur: quanto superior fuerit occupatus. In subiectos enim uehementius tela descendunt: & maiore impetu obnitentes pars altior pellit. Qui aduerso nititur cliuo duplex subit & cum hoste. & loco certamen. Sed illa distantia est: si de pedibus tuis uictoriã speras contra aduersariorum equites: loca aspera inæqualia: montuosa debes eligere. Si uero de equitibus tuis contra aduersariorum pedes uictoriã quaeris, sequi debes paulo quidem editiora loca: sed plana: atque patetia: neque siluis: neque paludibus impedita.

Quemadmodum acies debeat ordinari: ut in conflictu redatur inuicta.

Rdinator acie tria debet ante p̄spicere: solē: puluerē: & uētū
 Nā sol ante faciē eripit uisū. Vētus cōtrarius tua inflectit: ac
 deprimit: hostiū adiuuat tela. Puluis a fronte cōgestus oculos
 implet: & claudit. Hęc momēto eo quo acies ordinat̄ ēt imperi
 ti uitare solēt. Sed duci p̄uido cauedū est ī futuz: ne post pau
 lū. accedēte die noceat solis mutata cōuersio. Nec uētus aduersus hora soli
 ta eo pugnāte nascat. Ita ergo cōstituant̄ ordines: ut hęc post occiput no
 strū sint. Et si pōt fieri aduersarioꝝ impetāt faciē. Acies dicif̄ exercitus in
 structus: frons cuius aduersū hostes spectat. Hęc in publica pugna si sapiē
 ter disponif̄ plurimū iuuat. Si imperite quis optimi bellatores sint mala
 ordinatōe frangunt̄. Instructionis lex est: ut in primo exercitati & ueteres
 collocent̄ milites: quos antea principes uocabāt. In secūdo ordine circun
 dati cataphractis sagittarii. & optimi milites cū spiculis: uel iāceis ordinēt:
 quos prius hastatos uocabāt. Singuli aut̄ armati in directū ternos pedes in
 ter se occupare cōsueuerūt: hoc est in mille passibus sexcētis sexagintalex
 pedites ordinant̄ in longū: ut nec acies interluceat: & spaciū sit arma tra
 ctādi. Inter ordinē & ordinē a tergo in latū sex pedes distare uoluerūt: ut
 haberent pugnatores spaciū accedēdi: atq; recedēdi. Vehemētius. n. cū sal
 tu: & cursu tela mittunt̄. In ordinibus his duobus & ætate maturi: & usu
 cōfidētes: & muniti ēt grauioribus armis collocant̄. Hi. n. adinuicē muri
 nec cedere nec sequi aliq̄do cogēdi sunt: ne ordines turbēt: sed uenientes
 aduersarios excipere: & stādo pugnādoq; repellere: uel fugare. Tertius or
 do disponif̄ de armaturis leuissimis: de sagittariis iuuenibus: de bonis ia
 culatoribus: quos antea ferētarios uocabāt. Quartus itē ordo cōstituit̄ de
 scutatis expeditissimis: de sagittariis iunioribus: de iis qui acriter uerutis:
 uel martiobarbolicis: quas plūbatas uocat: dimicāt qui dicebant̄ leuis arma
 tura. Sciendū ergo est stātibus duobus primis ordinibus. Tertiū & quartū
 ordinē cū missilibus: & sagittis primo loco semp̄ exire. q̄ si hostes in fugā
 uertere potuerit: ipsi cū equitibus persequūtur. Si uero ab hostibus pulsū
 fuerit: redeūt ad primā & secūdā acie: & inter ipsos recipiūt se ad loca sua.
 Prima aut̄ & secūda acies: cū ad spat̄as & ad pila: ut dicif̄ uentū fuerit: totū
 sustinet bellū. In quarta acie ponebant̄ interdū carobalistā: manubalistā:
 rii: fundibulatores: funditores. Fundibulatores sunt q̄ sustibulis lapides iaci
 unt. Sustibulus est sustis pedibus quatuor: cui p̄ mediū ligat funda
 de corio: & utraq; manu impulsus p̄pe instar onagri dirigit saxa. Fundito
 res sūt: q̄ fūdis utunt̄ lino uel setis factis. Has. n. dicūt eē meliores cū tortō
 circa caput brachio dirigūt saxa: q̄bus scuta deerāt siue lapidibus manu ia
 ctis siue missilibus in hoc ordine dimicabant. Quos accessos tanq̄ iunio
 res: & postea additos noīabant. Sextus ordo post oēs a firmissimis & scuta
 tis: & omni genere armoz; munitis bellatoribus tenebant̄: quos atiq; tria

rios uocabant. Hi ut regeti: & integri uehemētius hostes inuaderent: post ultimas acies sedere consueuerūt. Si quid enim primis ordinibus accidisset: de eorū uiribus reparationis spes tota pendebar.

Ratio podismi quātū spaciū inter singulos hoīes in longum: uel inter singulos ordines custodiri debeat in latum.

Xplanato autē: qualiter debeat instrui acies nūc podismū: mēsurāq; ipsius ordinatōis exponā. In mille passibus campi una acies mille sexcentos sexaginta sex suscipit pedites: propterea: quā singuli bellatores ternos occupāt pedes. Quod si sex acies in mille passibus campi ordinare uolueris nōgenti nonaginta sex pedites sunt necessarij. Si autē internos ordines ultra hunc numerū uolueris tēdere: duo millia passuum cōprāhēdes. Sed melius est plures acies facere: quā milites spargere. Senos autē pedes a tergo in latū diximus debere patere. & ipsi bellatores stantes singulos obtinent pedes. ideoq; si sex acies ordinabis: quadraginta: & duos pedes in latum: & mille passus in longū, & .x. hominū tenebit exercitus. Si autē interno uolueris .xx. & unū pedes in latum & duo milia passuum in longum decem milium tenebit exercitus. Ad hanc rōnem siue uiginti milia: siue triginta peditū fuerint iuxta mēsuram podismi sine aliqua difficultate poterūt ordinari. Nec dux fallitur: cū sciat quod locus quōtos possit capere armatos. Deniq; si angustior locus sit ne multitudo possit sufficere: iam inde nouem: uel amplius ordinari acies conuenit. Magis. n. cōuenit: ut cōferti pugnent: quā longius separati a suis. Nam si nimium fuerit attenuata acies: cito aduersariis facta impressiōe dirumpit: & nullū postea poterit esse remediū. Qui autē numeri in dextro cornu: quod in sinistro: quod in medio debeant ordinari: uel iuxta dignitates eorū seruaet ex more: uel certe pro qualitate hostiū cōmutat.

De equitibus ordinandis.

Oonstrukta acie peditū: eqtes ponūtur in cornibus ita ut loricati oēs: & cōtati iuncti sint peditibus. Sagitarii autē: uel quod loricas nō habent longius euagētur. A fortioribus namq; equitibus peditū ptegēda sunt latera & a uelocioribus atq; ex peditis hostiū cornua supfundēda sunt: atq; turbanda. Scire debet dux cōtra quos drumos: hoc est globos hostiū quos eqtes oporteat poni. Nam nescio qua occulta rōne: imo pene diuina alij cōtra alios dimicāt melius. & quod fortiores uicerāt: ab inferioribus saepe uincūtur. Quod si eqtes impares fuerint more uetere: uelocissimi cū scutis leuibus. pedites ad hoc ipsum exercitati eisdē miscēdi sunt: quos explicitos uelites nominabāt. Quo facto quis fortissimi eqtes uenerit: tamē aduersum mixtū agmen parcs esse nō possunt. Vnū hoc remediū ueteres duces habuisse dicuntur, ut assuescēt iuuenes currētes egregie & iter binos eqtes singulos ex his pedites

collocarent cū scutis leuioribus: gladiis: atq; missilibus.

De subsidiis: quæ post aciem collocantur.

Ed optima ratio est: & ad uictoriã plurimū confert: ut electissimos de peditibus: eqtibus: cōuicariis: comitibus: tribunisque uacantibus habeat dux post aciem præparatos: alios circa cornua: alios circa mediū: ut sicubi hostis uehementer inhsit: ne rumpat acies: puolent subito: & suppleant loca: additaq; uirtute inimicoye frangatur audacia. Hoc primi Lacones inuenerūt. Carthagineſes imitati sunt illos. Romani postea ubiq; seruauerūt. Hac dispositio ne nulla melior inueniſ. Nam si directa acies hoc agere debet si pōt: ut hostem repellat: aut fundat. Si cuneus est agendus aut forfex: supfluos habere debetis post aciem: de quibus cuneū: uel forficē facias: si copia de proxima ducēda sit. Serra item ex abundantibus ducit. Nam si de loco suo ordinatū militem trāsſerre cœperis uniuersa turbabis. Si globus hostiū superatus aut aliam tuã: aut partē aliquã urgere cœperit nisi superfluos habeas: quos cōtra globos possis opponere siue pedites: siue equites de acie tuleris: dum aliã uis defendere: aliã periculosius denudabis. q̄ si bellatorū tibi copia nō abundat: melius est aciem habere breuiorē dūmodo in subsidiis colloces plurimos. Nam plures circa medias partes campi ex peditibus bene armatis debet habere lectissimos: de quibus cuneū facias & statim hostium acies rūpas. Cōtra cornua autē de cōtatis loricatorisq; eqtibus ad hoc seruatis: & leui armatura peditū alas hostiū circūuenire te conuenit.

In quo loco primus dux stare debeat: in quo secūsus: in quo tertius:

Vx qui præcipuã sustinet potestatem: in dextra parte inter equites & pedites stare cōsueuit. Hic enī locus est: in quo tota acies gubernat: ex quo est reclus: liberq; p̄cursor. Ideo iter utrosq; consistit: ut & cōsilio regere: & auctoritate tam equites q̄ pedites possit hortari ad pugnam. Hic de eqtibus supnumerariis: mixtis peditibus ex peditis aduersarioye sinistrū cornu: quod stat contra ipsum circuire debet: & a tergo semper urgere. Secūsus dux in media acie ponitur peditū: qui eam sustentet: & firmet. Hic fortissimos pedites: & bene armatos de supfluis secum habere debet: de quibus aut ipse cuneū faciat: & hostiū aciem rumpat. Aut si aduersarii cuneū fecerint: ipse forficem faciat: ut cuneo illi possit occurrere. In sinistra parte exercitus debet esse tertius dux satis bellicosus: & puidus: quia sinistra pars difficilior est & uelut manca in acie consistit. Hic bonos eqtes supnumerarios: & uelocissimos pedites secū habere debet: de quibus sinistrum cornu semp extēdat: ne circūueniatur ab hostibus. Clamor autē: quē barbaricū uocāt nō prius debet attolli: q̄ utraq; acies se iunxerit. Impatorū enī est: uel ignauoye uociferari de lōge: cū hostes magis terreatur: li cum teloye iclu clamoris horror ac-

cesserit. Studere autē semp debes: ut prius instruas acie: q̄ hostis; quia ex arbitrio tuo potes facere: quod tibi utile iudicas: cū nullus obfistat. Deinde tuis auges cōfidētiam: & aduersariis minuis fiduciā. Quia fortiores uidentur: q̄ puocare nō dubitant. Inimici autē incipiunt formidare q̄ uident cōtra se acies ordinari. Huic addit maximū cōmodum, quia tu instructus, paratusq; iordinatū & trepidum aduersarium p̄occupas. Pars, n. uictoriae est inimicū turbare ante q̄ dimices.

Quibus remediis uirtuti: uel dolis hostiū resistatur in acie.

Lexceptis superuētibus uel incursionibus repētinis ex occasiōe quā nūq̄ dux exercitus amittit. Nam in itineribus iam fatigatis in fluminū trāsgressiōe diuisis in paludibus occupatis: in iugis montiū laborātibus. In campis sparsis, atq; securis in māsiōne dormiētibus: oportunū semp plium inferitur. Cum aliis negociis occupatus hostis prius interimat: q̄ p̄parare se possit. Quod si cauti sint inimici: & isidiarū nulla sit copia: tūc aduersum p̄sentes: scientes: uidētēscq; æqua cōditiōe pugnat. Inde ars belli in hoc apto conflictu: magis q̄ i occultis fraudibus adiuuat eruditos. Cauēdum uel maxie: ne ab ala: cornuq; sinistro: quod sapius evenit: uel certe dextro quod tamē raro cōtingit: circūueniant tui a multitudie hostiū a uagātibus a globis: quos drumos uocāt. Quod si acciderit: unū remediū est: ut alam: cornuq; replices & retūdas: quatenus cōuersi tui sociorū terga defendant. Sed i angulo ipsius extremitatis fortissimi collocētur: q̄a ibi ipetus amplior fieri cōsueuit. Item aduersus cuneū hostiū certis modis resistit. Cuneus dicitur: multitudō peditū: quæ iuncta cū acie p̄rio āgustior: deīde latior p̄cedit: & aduersariorū ordines rūpit: quia a pluribus in unū locū tela mittunt: quam rem milites caput porcini uocāt. Cōtra quē ordinatio ponit: quam forficē uocāt. Nam e lectissimis militibus i unū cōfertis i. V. litterā ordo cōponit: & illū cuneū excipit: atq; ex utraq; parte cōcludit: quo facto acie non pōt rūpere. Item serra dicitur: quæ a strenuissimis directā ante frontē opponitur hostibus ut turbata acies reparet. Globus autē dicitur: q̄ a sua acie separatus uago supuentu incurfat inimicos. Contra quem alter populosior: uel fortior imittitur globus. Obseruādum quoq; est: ne sub tempore: quo iā cōmittit pugna uelis ordies cōmutare: ac aliquos numeros ad alia trāsferre. Statim enim nascitur cōfusio: atq; tumultus & imparatis: cōturbatisq; facilius hostis incumbit.

Quot generibus pugna publica cōmittatur: & quomodo ēt q̄ inferior ē numero & iuribus ualeat obtinere uictoriā. Epugnationū septē sūt genera: cū ifesta ex utraq; pte signa cōstigāt. Vna depugnatio est frōte lōga: quadrato exercitu: si cut & nunc prope semper solet p̄aelium fieri. Sed hoc genus

depugnationis periti armoz: non optimum iudicant: quia cum in plixo spatio contéditur acies nō equalis semp campus occurrit. Et hiat aliquando in medio sinus: uel curuatura sit: i eo loco frequēter acies irrumpitur. Præterea si multitudine aduersarius antecedit a lateribus: aut dextrā: aut sinistram alam circūuenit: in quo periculum magnū est: nisi supnumerari os habeas: q sustineant hostēq; repellant. Hoc genere solus debet cōfligere: q & plures: & fortes habuerit bellatores, ut ex utroq; cornu hostē circūueniat: & quasi in sinū sui exercitus cōcludat. Secūda depugnatio publica est: quæ plurimis melior: in qua si paucos strenuos ordiaueris loco idoneo: etiam si multitudine hostiū & uirtute turberis: & uirtute: tamē poteris reportare uictoriā. Huius talis est modus. Cū instructe acies ad cōgressum ueniant: tunc tu sinistrā alam tuā a dextera aduersarii tui lōge separabis: nec uel missilia: uel sagittæ ad eam pueniāt. Dexteram alam aut tuā si nistræ alæ illius iunges, & ibi primū inchoa præliū ita: ut cum eqtibus optimis: & peditibus pbatissimis sinistrā partem illius: ad quā te iunxeris: agrediaris. & detrudendo: atq; supcurrēdo ad hostiū terga puenias. Quod si semel aduersarios exinde pellere cœpissis: accedētib; tuis idubitatā uictoriam cōsequeris. Et pars exercitus tui: quā ab hoste sūmoueris: secura durabit. Ad similitudinē autē. A .littere: uel libellæ fabrilis acies in hoc dimicandi genere cōstituit. Quod si aduersarius te prior fecerit: quos post aciē supernumerarios diximus debere poni tam equites: q̄ pedites: ad sinistrū tuum colliges cornu & sic aduersario resistes magnis uiribus: ne arte pellaris. Tertia depugnatio est similis secūdæ: sed i hoc deterior: q̄ a sinistro cornu tuo cum illius incipis dextro cōfligere. Nā quasi mancus impetus est eorū & aperti cum difficultate eorum aggrediunt hostes: qui dimicat in sinistro cornu. Quod aptius explanēdo dicam. Si quādo alam tuam sinistram longe habueris meliorē. Tunc. n. fortissimos equites: peditesq; con iungere & in cōgressu. Et ipsam primā applica ad aliam hostium dextrā. Et q̄tum potes aduersarii dextram pellere: & circūire festina. Tu aut aliam exercitus partem: in qua deteriores bellatores habere te nosti: a sinistra illius longissime separa: ne uel gladiis inuadatur: uel ad eam tela elidat. Hoc aut modo uno casu utiliter pugnat. Si aduersarius infirmius dextrū cornu habuerit: tu lōge fortius sinistrū. Quarta depugnatio est talis. Cum ordinaueris aciēm ante quadringentos: uel quingētos passus: q̄ ad hostes peruenias: non sperante eo subito ambas alas tuas incitare te conuenit: ut ex utroq; cornu improuisos hostes uertas in fugam: & celerius uictoriā cōsequaris. Sed hoc genus certaminis licet cito supest: si exercitissimos: fortissimosq; produxerit: tamen periculosum est: quia mediam aciē suam qui sic dimicat denudare compellitur: & in duas partes exercitū separare.

Et si primo impetu uictus inimicus nō fuerit: habet postea occasione: qua inuadat: & diuidat cornua: & mediam acie destitutā. Quarta depugnatio est similis quartæ. Sed hoc unū amplius habet: quia leuem armaturā & sagittarios ante mediam acie ponit: ut illis resistentibus acies nō possit irrumpi. Nam sicut de dextro cornu illius sinistrū: & sic de sinistro cornu illius dextrū aggreditur. Quod si fugare potuerit: statim uincit: sin minus media acies illius non laborat: quia a leui armatura: & sagittariis defenditur.

Dextera depugnatio est optima: & ppe similis secundæ: qua utuntur: qui de numero suorum: & de uirtute desperant. Et si bene ordinauerint: quauis cū paucioribus: semp uictoriam cōsequuntur. Nam cū instructa acies ad hostes accedat: dextram alam tuā sinistrae alæ hostiū iunge. & ibi per equites pbatissimos: & pedites uelocissimos incipe præliari. Reliquā aut partem exercitus tui a dextra parte illius longissime remoue. & in directū porrige quasi uerū. Nam cū sinistram partē illius a tergo: & a lateribus cæperis cædere: sine dubio uertes in fugā. Aduersarius autē nec de dextro cornu suo: nec dimidia acie potest suis laboratibus subuenire. Quia acies tua extēditur: & tota se porrigit ad similitudinē. I. litteræ lōgissimæ: quæ recedit ab hostibus: Quo genere in itineribus sæpe cōfligis. Septima depugnatio ē: quæ loci beneficio adiuuat dimicātem. In hac quoq; & cum paucioribus. & cum minus fortibus poteris aduersarios sustinere. Si mare aut montē: aut lacus: siue flumen: aut paludes: siue ciuitatē: seu abrupta i una parte habeas: ex qua hostis non possit accedere. Reliquum exercitum tuū directa acie ordines. Sed in illa ala quæ munitionē nō habet: omnes equites: & ferentarios ponas. Tunc securius cū hoste pro tuo arbitrio cōfligis: quia ab una parte loci natura te munit. Ab alia duplex proponit equitatus. Illud tamē obseruādum est: quo nihil melius: ut siue de dextro cornu tuo cum illius sinistro pugnare uolueris: ibi fortissimos ponas: siue de sinistro cum illius dextro ibi strenuissimos colloques. siue in medio facere uolueris cuneos: per quos acies hostiū rumpas i cuneo exercitatissimos homines belatores. Victoria enim per paucos fieri cōsueuit. Tamen est: ut electi a duce sapiētissimo in his locis: in quibus ratio: & utilitas postulat ordinem.

Viam abscedēdi ab hostibus dandam: ut deantur facilius fugientes.

Periciōsi rei militaris ignari pleniorē uictoriam credunt: si aduersarios aut in locorum angustiis: aut armorum multitudine circumdederint: ut nō inueniāt aditum abscedendi. Sed clausis ex desperatione crescit audacia. & cum spei nihil est: sumit arma formido. Libēter cupit commori: qui sine dubio scit esse morturū. Ideo Scipiōis est laudāda sentētia: qui dixit uiam hostium: qua fugerent non esse muniēdā. Nam cum abscedendi aditu patefacto mētē: in diu ad præbēda terga consenserit: multi more pecudum trucidātur: nec

consequentium ullum periculum est: quum uictis: quibus defendi poterant arma conuerterunt. Hoc genere quanto maior fuerit exercitus: tanto facilius multitudine prosternitur. Neque enim ibi requirendus est numerus: ubi animus semel territus non tam tela hostium cupit declinare: quam uultum. Caeterum clausi licet exigui numero: & infirmi uiribus: tamen hoc ipso hostibus sunt pares: quia desperantes sciunt sibi aliquid non posse licere. Nam una salus uictis nullam sperare salutem.

Quemadmodum recedatur ab hostibus: si consilium pugnae displiceat.

Igestis omnibus: quae ratio militaris experimētis: & arte serua bit: unum superest docere quemadmodum recedat ab hostibus. Nam disciplinae bellicae: & exemplorum periti nusquam maius periculum imminere testatur. Qui a congressu recedat ex acie suis fiduciam minuit: & inimicis addit audaciam. Vix quia hoc saepius necesse est euenire quibus modis tute possit fieri declarandum est. Primum ut tui nesciant te ideo decedere: quia declinas inire conflictum. Sed credant se arte aliqua ideo reuocari: ut ad opportuniorē locum inuitetur hostis: ut facilius superetur. Vel certe insequētibz aduersariis secretiores collocentur insidiae. Nam necesse est ad fugam parati sint: qui ducem suum sentiunt desperare. Illud quoque uitandum est: ne hostes te recedere sentiant: & statim irruant. Propterea plerique ante pedites suos equites posuerunt: ut discurrentes aduersarios uidere non sinerent: quando pedites abscedebant. Item particulatim incipiente a primis singulas acies subducebant. retroque remeabant in gradu suo: reliquis manentibus quos sensim post acies sequi ad illos iungebant: quos subdlexerant: quam primū aliquantis exploratis itineribus noctu cum exercitu recedebant: ut hostes die orto: cum non intellexissent: non possent praecedentes comprehendere. Praeterea leuis armatura praemittebatur ad colles: a qua subito tutus reuocaretur exercitus. & si hostes insequi uoluissent a leui armatura: quae antea occupauerat locum: additis equibus fundebantur. Nihil enim periculosius existimatur quam si incōsulte insequentibus ab his: qui in subsessis fuerint: uel ante separauerint: obuietur. Hoc tempus est quo opportune collocetur insidiae: quia aduersum fugientes maiore audacia & minor cura est. Necessario autē amplior securitas solet grauius discrimē habere. Imparatis cibum capiētibus in itinere lapsis equos suos pascentibus ac nihil tale suspicātibus superuentus astolet fieri. Quod & nobis uitandum est & hosti in huiusmodi occasio bus praenicies inferenda. Hoc enim casu oppressis nec uirtus potest: nec multitudo praesesse. Qui in acie publica uincitur pugna: licet & ibi ars plurimum prosit tamen ad defensionem suam potest accusare fortunam. Qui uero superuentus: & insidias passus est: & subsessas culpam suam excusare non potest: quia hoc ui-

tare potuit. & per speculatores idoneos ante cognoscere. Cum receditur: talis fraus fieri consuevit. Pauci equites recto itinere consequuntur. Valida manus occulte per alia mittitur loca: ubi ad agmen inimicorum perueniunt equites: leuiter tentant: atque discedunt. Ille credit: quicquid in fidiam fuerat: præterisse: & sine cura resouitur in negligentiam. Tunc illa manus: quæ occulte per alia loca destinata fuerat superueniens opprimit ignaros. Multi cum ab hoste discedunt: si per siluas ituri sunt: præmittunt qui per angustas: uel abrupta occupant loca: ne ibidem ab aduersariis partiantur insidias. & rursus post se præcisus arboribus uias claudunt: quas cõpedes uocant ut hostibus facultatem adimant persequendi. & pene utriusque parti ad subleffas in itinere communis occasio est. Nam qui præcedit opportunis uallibus: uel siluosis montibus: quasi post se relinquit insidias: in quas cum incidit inimicus recurrit ipse: & adiuuat suos. Qui uero aduersis semitis sequitur: longe ante destinat expeditos & præcedendo aduersarium arcet a transitu. ut deceptum ad tergo & a fronte cõcludat. Dormientibus noctu aduersariis: & qui præcessit potest regredi: & qui sequitur: quætuuis intersit: potest superuenire ad fraudem. In transfreratione fluuiorum: qui præcessit illam partem tentat opprimere: quæ præmissa transierat: dum reliqui alueo separantur. Qui uero sequitur festinato itinere illos qui non poterunt transire conturbat.

De Camelis catafractatis equitibus.

Amelos aliquarum nationes in acie pduxerunt apud ueteres: ut urciliant intra Aphricam. Macetes hodie quoque pducunt. Sed hoc genus animalium & arenis tolerandum est: & siti aptum. Confusas etiam in puluere: uento uias absque errore dirigere memorantur. Cæterum præter nouitatem si ab insolitis dimouetur inefficax bello est. Catafracti equi propter munimã quæ gerunt: a uulneribus quidem tuti. Sed propter impedimentum: & pondus armorum capi eos facile est. Aliique sunt frequenter obnoxii contra dispersos pedites quæ contra equites in certamine meliores: tamen sunt aut ante legiones positi: aut cum legionariis mixti: quando cõminus: hoc est manu ad manum uiguaratur acies sæpe hostium rumpunt.

Quemadmodum quadrigis falcatis: uel Elephantis in acie possit obfisti.

Vadrigas falcatas in bello Rex Antiochus: & Mythydates habuerunt: qui ut primo magnum in acie intulere terrorem: ita postmodum fuere derisui: nam difficile currus falcatus planum semper uenit capere: & leui impedimento tenet. Vnoque afflictio: aut uulnerato a quo decipitur: sed maxime Romæ militum arte perierunt. Vbi ad pugnam uentum est: repetere romani toto capite tribulos deiecerunt: in quos

currentes quadrigæ cum incidisset: deletæ sunt. Tribulus est autem in quatuor palis fixum propugnaculum: quod quomodo abieceris tribus radiis stat: & erecto quarto infestus est. Elephanti in præliis magnitudine corpore barritus horreæ formæ ipsius nouitate homines equosque cōturbant. Hos contra Romanū exercitum prius in lucania Rex Pyrrhus eduxit. Postea Hannibal in Aphrica, Rex Antiochus in oriente, Iugurtha in Numidia copiosos habuerūt aduersus quos diuersa resistēdi genera armorum excogitauerunt. Nam & centurio in lucania gladio manum: quam promuscidē uocat uni abscidit. Et bini Catafracti equi iūgebant ad currum: Quibus insidētes clibanarii sarissas id est lōgissimos cōtos in elephātos dirigebāt. Nam muniti ferro nec a sagittariis: quos uehebant beluæ lædebantur: & earum impetum equorum celeritate uitabant. Alii contra elephātos catafractos milites immiserunt: ita ut in brachiis eorum: & in cassidibus: uel humeris aculei ingentes ponerētur e ferro: ne manu sua elephas bellatorem cōtra se ueniētem posset apprehendere. Præcipue tamē uelites ante elephātos antiqui ordinauerūt. Velites autem erāt iuuenes leui armatura: corpore alacri: qui ex equis missilia optime dirigebant. Hi equis præter curretibuscum ad latiores lanceas: uel maiora spicula beluas occidebāt. Sed crescente audacia postea collecti plures milites: pariter pila id est missilia in elephātos congeriebāt: eosque uulneribus elidebāt. Illud tamē additum ē: ut funditores cum fustibalis: & fundis: rotondis: lapidibus destinatis: indos: per quos regebātur elephāti cum ipsis turribus affligerent: atque mactarēt: quo nihil tutius inuenitur. Præterea ueniētibus beluis: quasi aciem irrupisset: spatium milites dabāt. Quæ cum in agmen medium peruenisset circumfusis undique armatorum globis cum magistris absque uulneribus capiebantur illæ sæ. Carrobalistas aliquanto maiores. Hæ enim longius: & uehementius spicula dirigunt superpositas curriculis cum binis equis aut mulis post aciem ordinari conuenit. Et cum subiectu teli accesserint bestię sagittis balistariorumque transfiguntur. Latius tamen: & firmitus contra eas præfigitur ferrum: cum in maioribus corporibus maiora sint uulnera. Aduersus elephātos plura exempla: & machinamenta retulimus: ut si quando necessitas postulauerit: sciatur: quæ sint tamen in manibus beluis opponenda.

Quid fieri debeat si uel pars fugerit:
uel totus exercitus.

Sciendum uero est: si pars exercitus fugerit: & pars uicerit minime desperandum cum eiusmodi in necessitate ducis constantia torā sibi possit uēdicare uictoriā. Innumerabilibus hoc accidit bellis: & per superioribus habiti sūt: quæ minime despauerūt. Nam in simili cōditiōe fortior creditur quæ aduersa non frangunt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat quod ipsi dicunt: colligat campum.

De re militari Liber Tertius

Prior clamore: ac buccinis exultare uideat. Hac fiducia perterrebit inimicos ita suis fiducia gemiuit quasi uictor ex omni parte discesserit. Quod si aliquo casu omnis in acie fundatur exercitus: perniciosæ tamē cladis reparacionis. Multis fortuna non defuit & medicina quærenda est. Dux ergo prouidus sub ea cautela publico debet Marte confingere: ut si quid prouarietate belloꝝ uel conditionis humanæ: secus acciderit absq; graui detrimento liberet uictos. Nam si uicini fuerint colles. Si post terga munitio. Si cæteris abscondentibus fortissimi quicq; restiteret: se suosq; seruabunt. Frequenter iam suffusa acies disperfos ac passim sequētes reparatis uiribus interemit. Nam nunq̄ exultātibus maius solet euenire discrimen: q̄ cū exhibitā ferocia subito in formidinem commutatur. Sed quicunq; euentus sint colligendi sunt superstitēs bello erigendi adhotationibus congruis: & armorum instauratione refouendi. Tunc noui delectus: noua quæruntur auxilia. Et quod amplius prodest captatis occasionibus in ipsos uictores per occultas insidias impetus faciendus est. ac sic audacia reparanda. Nec opportunitas deerit: cum pro felicitate superbis & incautius mentes efferrantur humanæ. Siquis hunc casum ultimum putet cogitet euentus omnium præliorum inter initia contra illos magis fuisse quibus uictoria debeat.

Regulæ bellorum generales.

Nomnibus præliis expeditōis cōditio talis est ut quicq; tibi prodest: aduersario noceat qd̄ illū adiuuat: tibi semp̄ officiat. Nunq̄ ergo ad illius arbitriū aliquid facere: aut dissimulār debemus: sed id solum agere: quod nobis utile iudicamus. Contra te enim incipis esse si imitaris: quod ipse fecit pro se. Et rursum quicq; pro tua parte tentaueris: cōtra illū erit si uoluerit imitari. In bello qui plus in angariis uigilauerit: plusq; in exercēdo milite laborauerit: minus periculū sustinebit. Nunq̄ miles in acie producendus est: cuius antea experimenta non coeperis: aut inopia: aut superuentibus: aut terrore. Melius est hostē fame domare: q̄ prælio in quo amplius solet fortuna potestatis habere q̄ uirtus. Nulla consilia sunt meliora: q̄ illa quæ ignora uerit aduersarius anteq̄ facias. Occasio in bello amplius solet iuuare q̄ uirtus. In sollicitandis: suscipiendisq; hostibus si cum fide ueniant: magna fiducia est: quia e duersarium amplius frangunt transfugæ q̄ preempti. Melius est post aciem plura seruare præsidia q̄ latius milites spargere. Difficile uincitur qui uere potest de suis & de aduersarii copiis iudicare. Amplius ualeat uirtus: q̄ multitudo. Amplius prodest sæpe locus q̄ uirtus. Paucos uiros fortes natura procreat: bona institutione plures reddit industria. Exercitus labore proficit: ocio consenescit. Nunq̄ ad certamen publicum produceris militem: nisi cum uidereris eum sperare uictoriam. Subita conter

rent. Vilitata uilefcunt. Qui desperos fuis insequitur quam ipse acceperat aduerfario uult dare uictoriam. Qui frumentum neceffariumq; com meatum non præparat uincitur fine ferro. Qui multitudine & uirtute præcedit: quadrata dimicet fronte: qui est primus modus. Qui imparem fe iudicat dextro cornu fuo finiftrum cornu pellat inimici: qui fecundus est modus. Qui finiftram alam fortiffimi fe habere nouit dextram alam hoftis inuadat: qui est tertius modus. Qui hêt exercitatiffimos milites in utroq; cornu pariter debet prælium incipere: qui est quartus modus. Qui leuem armaturam optime regit utraq; alam hoftis inuadat: ferentariis ante mediam aciem conftitutus: qui est quintus modus. Qui nec numero militum nec uirtute confidit. Si depugnaturus est de dextra fua finiftram alam hoftium pulfet: reliquis fuis porrectis in fimilitudinē ueru: qui est sextus modus. Qui pauciores infirmioresq; habere nouit. Septimo modo ex uno latere aut montem: aut ciuitatem: aut mare: aut flumen: aut aliquod debet habere fubfidium. Qui uero confidit equitatu: altiora loca quærat militibus: & rem magis per equites generat. Qui cōfidit pedeftribus copiis aptiora loca equitibus quærat & rem magis per pedites gerat. Cum explorator hoftium latenter oberret in caftis: omnes ad tentoria fua per diem redire iubeantur: & ft itim depræhenditur explorator. Cum confilium tuū cognoueris aduerfariis proditum difpofitionē te mutare conuenit. Quod fieri debeat: tractato cum multis. Quod uero facturus fis: cū pauciffimis ac fideliffimis uel potius tecum ipfe. Milites timor & pœna in fedibus corripit. In expeditionibus fpec. atq; præmia faciunt meliores. Boni dutes publico certamine nunq̄ nifi ex occasione aut nimia neceffitate confligunt. magna difpofitio est hoftem magis fame urgere: quam ferro. De equitatu funt multa præcepta. Sed cum hæc pars militiæ ufu exercitii armorum genere & equorum nobilitate profecerit: ex libris nihil arbitror colligendū: cū præfens doctrina fufficiat. Quo genere pugnaturus fis nefciant hoftes ne aliquibus remediis refiftere.

Igefta funt imperator inuicte: quæ nobiliffimi auctores diuerfis probata temporibus per experimentorum fidem memoriæ prodiderunt: ut ad fagittandi peritiam: quam in ferenitate tua perfa miratur. Ad equitandi fcientiam: uel decorem: quæ Hunnorum: Alanorumq; natio uelit imitari: fi poffit. Ad currendi uelocitatem: quam Sarracenus: Indufq; æquat. Ad armaturæ exercitationem: cuius campi doctores in toto pro parte exempla intellexiffe gaudeant. Quorum arte regula præliandi: immo uincendi artificium ingentur: quatenus uirtute pariter ac difpofitione mirabili reipublicæ tuæ: & imperatoris officium exhibeas: & militis.

Finis.

Vegetii Renati epitomatis de re militari. Liber Quartus.

A Grestē: incultāq; hoium ab initio sæculi uitā a cōi-
one mutoz aialium uel ferarum urbium constitu-
tio prima discreuit. In iis reip. nomen repperit cōis
utilitas: ideo potentissimæ natiōes: ac principes cō-
secrati nullā maiore gloriā putauerūt: q̄ aut funda-
re nouas urbes: aut ab aliis conditas in nomē suum
sub quadā amplificatōe trāsferre: in quo opere cle-
mentia serenitatis tuæ obtinet palmā. Ab aliis uel
paucæ uel singulæ a pietate tua innumerabiles urbes
ita iugi labore pfectæ sunt: ut nō tā humana manu
cōditæ: q̄ diuino nutu uideant̄ ornata. Cūctos ipatores felicitate modera-
tōe castimōia exēplo idulgētia studioq; amore pcellis. Regni: animiq; tui
bona cernimus & tenemus q̄ anticipare & supior optauit atas: & exercē-
di in ppetuū uēt̄ ura desiderat: q̄ bus rebus tātū uniuerso orbi pstitū gratu-
lamur: q̄ tū uel humana mēs petere: uel grā potuit diuina cōferre. Sed dispo-
sitionibus ur̄æ clemētia q̄ tū pferit muroz elaborata cōstructio Roma
documētū est: q̄ salutē ciuū capitolinæ arcis defensiōe seruauit: ut glorio-
sius postea totius orbis possideret impiū. Ad cōplemētū igif opis maiesta-
tis ur̄æ pceptōe suscepti: rōnes: q̄ bus uel nr̄æ ciuitates defendendæ sunt:
uel hostiū subruēdæ ex diuersis auctoribus in ordine digeram. Nec labo-
ris pigebit: cum omnibus profutura credantur.

Hæc continet Liber Quartus.

- Ciuitates aut natura: aut opere aut utroq; debere muniri.
- Non directos: sed angulosos muros faciendos.
- Quēadmodū murus e terra iungat̄ aggestus ut nunq̄ elidi possit.
- De cataractis & portis ne exurantur ab ignibus.
- De fossis faciendis.
- Ne sagittis hostiū homines lædantur in muro.
- Quibus modis prouidendum sit: ne famem patiantur obsessi.
- Quæ spe cies præparandæ sint pro murorum defensione.
- Quid faciendum sit si neruorum copia defuerit.
- Quid faciendum ne aquæ penuriam patiantur obsessi.
- Si sal defuerit quid faciendum sit.
- Quid faciendum sit cum primo impetu uenitur ad muros.
- Enumeratio machinarum: quibus muri oppugnantur.
- De ariete falce & testudine.
- De uineis.
- De pluteis.
- De aggeres.

De musculis.

Flauii Vegetii Renati

De turribus ambulatoriis ne concrementur.
Quemadmodum ambulatoria turris possit incendi.
Quemadmodum altitudo muris addatur.
Quo pacto fodiat terra: ut machina nihil possit nocere.
De scalis: sambuca: exoftra & telenone.
De balistis: onagris: scorpionibus: arcubalistis: fustibalis: fundis: p quæ tormenta defenditur murus.
Aduersum arietem remedia.
De cuniculo: per quem murus defoditur: aut ciuitas penetratur.
Quid facere debeant oppidani: si hostis irruerit ciuitatem.
Quæ sit adhibenda caurela: ne hostes furrim occupent murum.
Quando oppidanis inferantur insidiæ.
Quid faciant obsidentes: ne ab oppidanis patiantur insidias.
Quo genere tormentorum ciuitas defendatur.
Quemadmodum mensura colligatur ad scalas: uel machinas facendas.
Præcepta belli naualis.
Nomina iudicum: qui præerant classi.
Vnde appellentur liburnæ.
Qua diligentia fabricentur liburnæ.
Qua obseruatione sit cedenda materies.
Quo mense cedendæ sint trabes.
De modo liburnarum.
Nomina uentorum & numerus.
Quibus mensibus tutius nauigetur.
Quemadmodum tempestatum obseruanda sunt signa.
De pronosticiis: quibus noscitur serenitas & turbatio aeris.
De æstuariis: hoc est de reumate.
De locorum notitia siue remigibus.
De telis tormentisq; muralibus.
Quemadmodum nauali bello collocentur insidiæ.
Quid fiat: cum aperto Marte bellum nauale committitur.

Ciuitates aut natura aut opere aut utroq; debere muniti.

Rbes atq; castella aut natura muniuntur: aut manu: aut utroq; quod firmitus dicitur. Natura aut loco edito: uel abrupto: uel circumfuso mari: siue paludibus uel fluminibus. Manu: fossis ac muris in illo naturali beneficio tutissimum eligitur consilium. In plano quæritur fundantis industria. Videmus antiquissimas ciuitates ita in campis patentibus constitutas: ut deficiente auxilio locorum: arte tamen & opere redderentur inuictæ.

Non directos: sed angulosos muros faciendos.

Mbitū muri directū ueteres duces noluerūt: ne ad iēt⁹ arietū eēt dispositus: sed sinuosis am fractibus iactis sūdameris clauere urbes. Crebrioresq; turres in ipsis angulis reddiderūt: ppter ea: q; si q; ad mure tali ordinatōe cōstructū uel scalas uel machinas uoluerit admonere: nō solū a fronte sed ēt a lateribus:

& prope a tergo: ueluti in sinum circumclusus opprimitur.

Quē admodū murus e terra iungat aggestus ut nunq; possit elidi.

Vrus aut ut nunq; possit elidi hac rōe pficitur. Intervallo uicē nū pedū interposito duo intrinsecus parietes fabricant. Deinde terra: quæ de fossis fuerit egesta iter illos mittit: uectibusq; densat: ita ut a muro primus paries parte inferior: secundus longe minor ducat: ut de plano ciuitatis ad similitudinē graduū quasi cliuo molli usq; ad pugnacula possit ascendi: quia nec murus ullis potest arietibus rūpi: quē terra cōfirmat: & quouis casu destructis lapidibus ea: quæ inter parietes densata fuerit ad muri uicē ingruentibus moles obsistit.

De cataraetis: & portis ne exurantur ab ignibus.

Auef pterea: ne portæ subiectis ignibus exurant: ppter quod sunt coriis: ac ferro tegēdæ. Sed amplius pdest: quod iuenit antiq;tas: ut ante portā addat ppugnaculū: in cuius ingressu ponitur cataraeta: quæ annulis ferreis pender: ac funibus: ut si homines interuenerint: eadem dimissa extinguant inclusi. Ita tamen supra portā murus est ordinādus: ut accipiat foramina: per quæ de superiore parte aqua effusa subiectum extinguat incendium.

De fossis faciendis.

Ossæ ante urbē altissimæ latissimæq; sunt faciendæ ut nec facile coæquari: repletiq; ab obsidentibus possint. Et cum aquis coeperint inundari ab aduersario cuniculū cōtinuare minime patiantur. Nam duplici modo opus subterraneum earum: altitudine: & inundatione prohibetur.

Ne sagittis hostium homines lædantur in muro.

Ormidatur: ne multitudo sagittarioꝝ de ppugnaculis exterioris defensoribus: oppositisq; scalis occupet mure: aduersum quod catafractas: atq; scuta ī ciuitatibus debēt hñe q̄ plurima Deinde propugnacula duplicia: laga ciliciaq; tendantur. Impetūq; excipiāt sagittæ. Neq; n. facile trāseūt spicula rem: quæ cedit ac fluctuat. Inuērū quoq; remediū est: ut de ligno crates facerēt: quas metellas uocauerūt. Lapidibusq; cōplerent: ea arte bina inter propugnacula constitutas: ut si per scalas ascendisset hostis: & partē aliquā ipsius contigisset super caput suum uerteretur saxa.

Quibus modis puidendū sit. ne famē patiantur obsessi.

Vtra defensionū: oppugnationūq; sunt genera: quæ locis cōpētentibus inferemus. Nūc sciendū est obsidēdi duas spēs eē. Vnā cū aduersarius opportunis locis p̄sidiis ordinatis cōtinuis insulibus impugnat obsessos. Alterā quū uel aqua phibet inclusos uel deditiōē sperat a fame: quando oēs phibuerit cōmeatus.

Hoc. n. cōsilio ipse ociosus: ac tutus fatigat inimicū: ad quos casus possessō res: quis leui suspitiōe pulsati oēm alimoniā uictus intra muros debent studiosissime collocare: ut ipsis exuberet substantia: aduersarios inopia cogat abscedere. Nō solū aut porcinū: sed oē aīaliū genus: quod inclusum seruari nō poterit: deputari oportet ad lardū: ut adminiculo carnis frumēta sufficiant. Aues aut cortales: & sine impēsa in ciuitatibus nutriunt: & ppter ægrotates sunt necessariae. Pabula equis p̄cipue cōgerēda & quæ apporari nequierint exurēda: uini: aceti: cæterarūq; frugū: uel pomorū cōgerēdæ sunt copiae. Nihilq; quod suis p̄ficiat hostibus relinquēdū ē. Nā ut horū cura in uiridariis domorū uel areis exerceat utilitatis: aut uoluptatis ratio p̄suadet. Paucē aut p̄ficit plurimū collegisse: nisi ab exordio dimēsiōne salubri per idoneos erogatores tēperetur. Nunq̄ periclitati sunt fame: qui frugalitatē inter copias seruare cōeperūt. Imbecillis quoq; ætas ac sexus ppter necessitatē uictus portis frequēter exclusa est: ne penuria opprimeret armatos a quibus sæpe moenia seruabantur.

Quæ species preparandæ sint pro murorum defensione.

Xuorimenta Bitumen. Sulphur. Picē liquidā. Oleū: quod incendiariū uocāt ad exurēdas hostiū machinas cōuenit preparari. Ad arma faciēda feræ utriusq; tēperaturæ: & carbones seruantur in cōditis. Ligna quoq; hastilibus: sagittisq; necessaria repōnunt. Saxa rotūda de fluuiis: quæ pro soliditate grauiora sunt & aptiora mittētibus diligētissime colligunt: ex quibus muri replentur & turres. Minima ēt fundis: siue sustibalis: uel manibus: quæ iacienda sunt. Maiora: quæ per onagros dirigunt. Maxima uero pondere: quæ funda uolubili in ppugnacula dirigunt: ut dimissa per p̄ceps nō solū hostes obruat subeuntes: sed machinamēta cōfringāt. Rotæ quoq; de lignis uiridibus ingentissime fabricant. uel intercisi ex ualidissimis arboribus cylindri: quos taleas uocāt: ut sint uolubiles leuigant: quæ per p̄nū labentia subito p̄petu bellatores sternūt. Equosq; solent deterrere. Trabes quoq; & tabulata uel diuersæ magnitudinis clauos ferreos esse oportet in promptu. Nā talibus oppugnantū machinis per alias machinas cōsueuit obsisti: p̄cipue cum subitis operibus addēda sit muris: uel propugnaculis altitudo: ne aduersariorū mobiles turres supueniant: & capiant ciuitatē.

Quid faciendum sit si neruorum copia defuerit.

Enosq; copia limo flu
 uia: et cetera: tamē
 sicut. Enosq; tamē le
 uat. Inobstantia uo
 metis nō timor hū

Na in obside capiti cor
 puse: copia dicitur: et cetera

maior: ut magis machinis ad
 in p̄cipue timore de torm

enq; hostes in ego deore leru

uolunt ad carab: et cetera: et cetera

Quid faciēdi sit ne equa pe

Rega uis uis uis uis

si uis uis uis uis

Asquā hūctū fam

leca: uis uis uis uis

ad exenat: et cetera

colores: et cetera: et cetera

tes. Quod si uis uis uis uis

peru: quod hūctū: et cetera

his: et cetera: et cetera

ho: publicis: et cetera: et cetera

uolunt: et cetera: et cetera

n. eos: et cetera: et cetera

Sila: et cetera: et cetera

In: et cetera: et cetera

ab: et cetera: et cetera

Quod: et cetera: et cetera

ex: et cetera: et cetera

Ci: et cetera: et cetera

Quid: et cetera: et cetera

ob: et cetera: et cetera

et: et cetera: et cetera

Neruorum copia summo studio expedit colligi: quoniam onagri: uel balistæ: cæteraque tormeta: nisi funibus: neruisque ligentur: intèta nihil profunt. Equorum tamè setæ de caudis: ac iubis ad balistas utiles asserunt. Indubitatum uero est crines sceminarum in eiusmodi tormetis non minorem habere uirtutem: Romanæ necessitatis experimèto. Nam in obsidiõe capitolii corruptis iugis: ac longa fatigatõe tormetis cum neruorum copia defecisset: matronarum abscissos crines uiris suis obtulere pugnatoribus: reparatisque machinis aduersariorum impetum repulerunt. Maluerunt autem pudicissimæ sceminarum deformato ad tempus capite libere uiuere cum maritis: quam hostibus integro decore seruire. Cornua quoque: uel coria cruda proficit colligi ad cataphractas textendas: aliaque machinamenta siue munimenta.

Quid faciendum sit ne aquarum penuriam patiantur obsessi.

Agna urbis utilitas est cum perennes fontes murus includit. Quod si natura non præstat cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt putei. Aquarumque haustus funibus extrahendi. Sed interdum si altiora sunt loca: que montibus sunt: saxisque munita: in quibus supposita castella ad extrema muri inferioris reperiunt fontium uenas ac de propugnaculis: uel turribus destinatis præterunt telis: ut aquarum liber præstet accessus. Quod si ultra ictum teli in cliuo tamè ciuitatis subiecta sit uena castellum paruum: que burgum uocant inter ciuitatem: & fontem conuenit fabricari. Ibi quoque balistas sagittariolorum constitui: ut aqua defendantur ab hostibus. Præterea in omnibus publicis ædificiis: multisque priuatis cisternæ sunt diligentissime substituentur: ut receptacula aquarum pluuialibus: que de tectis effluunt præstent. Difficile est ne eos siti uicini: que quis exigua aqua ad potum tantum hac in obsidiõne sunt usi.

Si sal defuerit quid faciendum sit.

Simaritima sit ciuitas: & sal defuerit: liquor ex mari sumptus per alueos: atque parua uasa diffunditur: que a calore solis durat in salem. Quod si hostis abundare prohibeat: nec hoc accidit arenas: quas exagitatam uentis mare superfuderat aliquando colligunt & dulci aqua eluunt: quæ sole exiccata nihilominus mutat in salem.

Quid faciendum sit cum primo impetu uenitur ad muros.

Volenta autem impugnatio quando castellis: uel ciuitatibus præparatur: mutuo utriusque periculo: sed maiore oppugnationum sanguine exercent luctuosa certamina. Illi enim qui muros inuadere cupiunt terrifico apparatu expositis copiis in spe deditiois formidine geminat: tubarum strepitu: hominumque permixto. Tunc quæ timor magis frangit inuetos primo impetu stupentibus oppidanis si discriminum experimèta non norunt dum ad motis scalis inuadit ciuitas resistere debet tota uirtute. Quod si a fidelibus: siue militaribus uiris repellat prima congressio statim clausis crescit audacia: & iam non terrore: sed uiribus & arte configit.

Enumeratio machinarum: quibus muri oppugnantur. Mouentur etiam testudines: arietes: falces: vineæ: plutei: musculi: turres: de quibus singulis qualiter fabricentur: quo pacto etiam præliantur: uel repellantur edisseram.

De ariete: falce: testudine.

De materia: ac tabulatis testudo cõtexit quæ ne exurat incendio coriis uel ciliciis: centonibusq; uestitur. Hæc intrinsecus accipit trabem: quæ adunco p̄sigit ferro: quod falx uocat ab eo q; incurua est: & de muro extrahat lapides: aut certe caput ipsius uestitur ferro: & appellat aries: uel q; hêt durissimã frontem: quæ subruat muros: uel q; more arietũ retrocedat: ut cũ impetu uehemẽtius feriat. Testudo aut̄ ad similitudinẽ ueræ testudinis uocabulum sumpsit: quia sicut illa modo reducit: modo profert caput: ita machinamentum interdum reducit trabem: interdum exerit: ut fortius cedat.

De uineis.

Ineas dixerunt ueteres: quas nũc militari: barbaricoq; usu catos uocat: de lignis leuioribus machina colligat: lata pedibus octo: alta pedibus septem: lōga pedibus. xvi. Huius testũ munitiōe duplici tabulatis: cratibusq; cõtexitur. Latera quoq; uimine sepiunt: ne saxo: telog; impetu penetrent. Extrinsecus aut̄ ne imisso cõtremant incendio: crudis: ac retibus coriis: ac cetonibus operit. Istæ cũ plures factæ fuerint: iungunt in ordinem: sub quibus subsidentes tuti ad subruenda murorum penetrent fundamenta.

De pluteis.

Lutei dicunt: qui ad similitudinẽ cassidis cõtexitur e uimine: & ciliciis uel coriis ptegunt: ternisq; rotulis: quæ una in medio duæ in capitibus opponunt. In quacũq; partẽ uolueris ad mouent more carpenti: quos obsidetes applicat muris. Eorũq; munitiōe ptecti: sagittis siue fũdis: uel missilibus defensores oēs de ppugnacolis ciuitatis exturbat: ut scalis ascendẽdi facilior p̄stet occasio.

De aggere.

Agger autem ex terra: lignisq; extollitur cõt̄a murum: de quo tela iactantur.

De musculis.

Viculos dicunt minores machinas: quibus ptecti bellatores fũdaturũ auferunt ciuitati fossarũ: et apportatis lapidibus: lignis ac terra nõ solũ cõplent: sed et solidant: ut turres ambulatoriæ sine impedimẽto iungant ad murg. Vocant aut̄ a marinis beluis musculi. Nã quẽadmodũ illi cũ minores sint: tamẽ balenis auxiliũ

adminiculũq; iugiter exhibent. Ita istæ machinæ breuiores uel deputatæ turribus magnis aduentu illarũ parant uia: itineraq; præmuniunt.

De turribus ambulatoriis.

Turres dicuntur machinamenta ad ædificiõg; sp̄m trabibus tabularisq; cõpacta. Et ne tantũ opus hostili cõcremetur incēdio: di' igētissime ex crudis coriis: uel centonibus cõmunitur: quibus pro modo latitudinis additur altitudo. Nam interdũ tricenos pedes per quadrũ. Interdũ quadrigenos uel quinquagenos late sunt. Proceritas aut̄ ipsaz; tanta sit: ut nō solum muros: sed etiam turres lapideas altitudine superent. His plures rote mechanica arte subdũtur: quaz; lapsu uolubili magnitudo tam alta moueaf. Præsens aut̄ periculum ciuitatis est: si ad mugz; fuerit turris admota. Plures. n. accipit scalas: & diuerso genere conatur irrũpere. Nam inferioribus habet arietem: cuius impetu destruit muros. Circa mediam uero partem accipit p̄otem factũ de duabus trabibus septũq; de uimine: quem subito plarum inter turrẽ: murũq; cõstituũt. Et p̄ eum egrediẽtes de machina bellatores in ciuitatẽ transeũt: & occupãt muros. In superioribus aut̄ turris illius partibus conatũ: & sagittarii collocant: q; defensores urbis ex alto contis faxis: missilibusq; p̄sternant: quo factõ ciuitas capitur sine mora. Quid. n. auxilii superest: cum hi: qui de muroz; altitudine sperabãt repente supra se aspiciant altiore m hostium murum.

Quẽadmodum ambulatoria turris possit incendi.

Vic tam manifesto discrimini multis occurritur modis. Primũ si cõsidẽria uel uirtus est militaris eruptiõẽ factã globus egreditur armatoz;: & uel hostibus pulsus machinamẽtũ illud ingens direptis coriis ignis exurit. Quod si oppidani exire nō audeant: maiores balistas: malleos uel salaricas cum incendio destinãt: ut perruptis coriis: uel centonibus intrinsecus flãma condatur. Malleoli uelut sagittaz; sunt: & ubi adhæserint: quia ardentes ueniunt: uersa cõflagrant. Phalarica aut̄ ad modũ hastaz; ualido p̄figitur ferro. Intra tubum etiã hastile: Sulphure: Resina: Bitumine: Stuppisq; cõuoluitur: ifuso oleo: quod incēdiariũ uocat. Quaz; balistaz; impetu destinata: prærupto munimie ardẽs figitur ligno turrĩtaz; machinã frequẽter incēdit. Depositi quoq; hoies funibus cũ hostes dormiũt: in laternis portant lucernas. & incensis machinis rursus leuãtur in mugz;.

Quẽadmodum altitudo muris addatur.

Praterea partem muri: ad quẽ machina conat̄ ascēdere cemento: atq; lapidibus: uel luto: siue lateribus: postremo tabularis extruẽdo faciunt altiorẽ: ne defensores moeniũ desuper urbi uẽtura possit opprimere. Cõstat aut̄ inefficax machinamentũ reddi: si inueniat̄ iserius. Vegz; obsidẽtes huiusmodi dolũ adhibere cõsueuerũt. Priõ talẽ extruũt turrẽ: q; ppugnaculis ciuitatis uideaf inferior. Deĩde secreto aliã de tabularis: intrilecus turriculã faciũt. Et cum

muris fuerit machina sociata: subito funibus: trochleisq; de media turricula illa pducitur: de qua egredientes armati: quia altior inuenitur statim capiunt ciuitatem.

Quo pacto sodiatur terra: ut machina nihil possit nocere.

Nterdū lōgissimas: ferratasq; trabes opponūt machinæ ueniēti. Eāq; a muri uicinitate ppellunt. Sed cū Rhodiog; ciuitas oppugnaret ab hostibus: & turris ambulatoria supra murog; altitudinē: ac turriū oīum pararet mechanicō īgenio inuētū est tale remediū. Per noctē sub fundamēto muri cuniculū fudit. & illū locum ad quē die postero turris fuerat pmouēda nullo hostiū sentiēte egesta terra cauauit intrinsecus. Et cū rotis suis moles fuisset ipulsa atq; ad locū: q; subtus cauatus fuerat puenisset tāto pondere solo cedente subsedit: ut nec iungi muris: aut moueri ulterius potuit: ita ciuitas libera est: & machina derelieta.

De scalis. sambuca. exoftra. telenone.

Admotis scalis turribus funditores lapidibus: sagittarij iaculis: mābalistarij: uel arcubalistarij sagittis: laculatores plūbatis: ac missilibus e muris sūmouent hoīes. Hoc facto scalis appositis occupāt ciuitatem. Sed q; scalis nitūtur frequēter periculum sustinēt exēplo capaneia: quo primū oppugnatio scalag; prohibetur iuenta: q; tāta ui occisus est a thebanis: ut extinctus fulmine diceretur. Et ideo sambuca exoftra & telenone obsidētes in mug; hostiū penetrēt. Sābucā dicif ad similitudinē cytharæ. Nam quēadmodū in cythara cordæ sunt: ita in trabē: q; iuxta turrē ponit funes sunt: q; pōtē de supiori parte trocleis laxāt: ut descēdat ad mug;. statiq; de turre exeūt bellatores. & p eā trā seūtes moenia urbis inuadūt. Exoftra dicif pons: quē supius exposuimus: q; de turre in mug; repēte pducif. Telenō dī: quotiēs una trabs in terrā p alte desigitur: cui in sūmo uertice alia trāsuersa trabs longior dimensa medietate connectif eo libramēto: ut si unū caput dep̄sseris: aliud erigatur. In uno quoq; capite cratibus: siue tabulatis cōt exitur machina: i qua pauci collocant armati: tunc p funes uno attracto: dep̄ssog; alio capite eleuati imponūtur in mug;.

De balistis. onagris. scorpionibus. arcubalistis. sustibalis. fundis. p quæ tormenta defenditur murus.

Auersum hęc obsessos defendē cōsueuerūt balistæ. onagri. scorpiones. arcubalistæ. sustibali sagittarij fundæ. Balista funibus: neruis: chordisq; tendif: quæ q; plixiora brach. iola habuerit: hoc est q̄to maior fuerit: tāto spicula lōgius emittit. Quæ si iuxta artē mechanicā tēperet: & ab exercitatis hoībus: q; mēsurā eius āte collegerit: dirigat: penetrat: quodcūq; pcusserit. Onager autē

dirigit lapides: sed p neruoz & crassitudine: & magnitudine saxoz pōdera iaculaf. Nā q̄to maior fuerit: tāto maiora saxa fulminis more contorquet. His duobus generibus nulla tormētoz spēs uehemētiōr iueniē. Scorpio nes dicebāt: q̄s nūc manubalistas uocant: ideo sic uocati q̄ paruis: subtilibusq; spiculis inferāt mortē. Fustibalos, Arcubalistas, & Fūdas describere superflūū puto: quā p̄sens usus agnoscit. Saxis tamē grauioribus per onagram destinatis non solū equi elidūtur: & homiēs: sed etiam hostium machinamenta franguntur.

Aduersum arietem remedia.

Duersum arietes etiā uel falces sunt plura remedia. aliquāti cētōnes & culcitrae funibus calcāt: & illis opponunt locis: quā cedit aries: ut ipetus machinæ materia molliore fractus non destruat murē. Alii laqueis captos arietes p multitudinē hominū de muro in obliquū trahūt: & cū ipsis testudinibus euertūt. Plures in modū forficis dentatū funibus alligāt ferrū: qđ lupū uocant. ap̄hensūq; arietē aut euertūt: aut ita suspēdūt: ut ipetū non habeat ferendi. Interdū bases colūnæ marmoreæ uibrato ipetu iaciūtur e muris: arietesq; cōfringūt. Quod si tanta uis fuerit: ut murus arietibus pforet. & qđ sæpe accidit: decidat saluta una spes supest ut destruetis domibus alius intrifecus murus addat. Hostesq; inter binos parietes: si penetrare tentauerint perimātur.

De cuniculo: p quē murus defodit: aut ciuitas penetratur.

Liud genus oppugnatiōis est subterraneū: atq; secretū: qđ cuniculū uocant a leporibus: q̄ cauernas sub terra fodiūt: ibiq; cōdūtur. Adhibita igit multitudinē ad spem metalloz: in qbus auris argētq; uenas bestoz rimaf industria magno labore terra defoditur. Cauatoq; specu in exitiū ciuitatis inferna quærit uia: quā fraus duplicibus opatur insidiis. Aut enī penetrāt urbē & noctu non sentientibus oppidanis egrediūtur p cuniculū. re feratisq; portis suoz agmē inducunt. Hostesq; in ipsis domibus pimūt ignorātes. Aut certe cū ad muroz fundamēta puenerit: suffodiūt eoz maximā ptē. Appositis siccoribus lignis ruināq; muri tumultuato opere suspendūt. Sarmēta insup iūgūt: aliāq; formenta flāmag: tūc p̄paratis bellatoribus subter ignis imittit. Cōbustisq; colūnis ligneis: atq; tabulatis muro subito corruēte aditus reseat.

Quid facere debeat oppidani si hostis irruperit ciuitatē.

Nnumerabilibus declaratur exemplis sæpe cæsos ad intentionem hostes: q̄ inuaserāt ciuitatē: quod sine dubio euenit: si oppidani muros ac turres obtinuerit: uel altiora occupauerit loca. Tūc. n. de fenestris: ac muris oīs ætas: ac sexus irrūpētes obruūt saxis: aliisq; generib⁹ teloz: qđ ne sustineāt obsidētes portas ciuitatis apire cōsueuerūt: ut resistere desināt fugiēdi potestate concessa. Necessita-

tis n. quædã uirtus est desperatio in hoc casu. Vnũ oppidanis auxiliũ est si ne p diẽ: siue p noctẽ hostis intrauerit: ut muros: turreseq; teneant: ac loca superiora cõscendãt. Hostesq; puicos: & plateas undiq; obruãt dimicãtes.

Quæ sit adhibẽda cautela: ne hostes furtim occupet mure.

Requẽter dolum excogitat obsidẽtes: ac simulata desperatione longius abeunt. Sed ubi post metũ muroꝝ uigiliis derelictis requieuerit incauta securitas: tenebræq; ac noctis occasiõẽ captata cũ scalis claculũ ueniũt. murosq; cõscendunt: ppter qd̃ maior est adhibẽda custodia: cum hostis abcesserit. & in ipsis

muris: ac turribus tuguriola locãda: in qbus uigiles hybernis mẽsibus ab hymbribus: uel frigore: ætius defendant a sole. Illud quoq; usus inuenit ut acerrimos ac sagacissimos canes in turribus nutriãt: q aduẽtum hostiũ odore p̃sentiãt. latratuq; testent. Anseres quoq; nõ miore solertia nocturnos supuẽtus clamoribus idicãt. Nam igressi capitolinã arcẽ galli Romanum nomẽ eruerant: nisi clamore anserũ excitatus manlius restitisset. Milia diligentia siue fortuna. uiros: q uniuersum orbem erãt sub iugum missuri auis unafere auit.

Quomodo oppidanis inferãtur insidiã.

Non solũ in obsidionibus: sed in uniuerso genere belloꝝ supra oĩa dici hostiũ cõsuetudinem explora diligẽter: ac nosce. Opportunitas. n. insidiã: aliter nõ potest inueniri: nisi scias qbus horis aduersarius a laboris intẽtiõẽ discedat: qbus reddat incautior. Interdum media die. Interdũ ad uesperẽ. Sæpe nocte. aliunde eo tpe: quo sumit̃ cibis: cum utriusq; partis milites ad requiẽ: aut curanda corpa dispgunt. Quod in ciuitate cum coeperit fieri: obsidentes astu se a plio subtrahũt: ut aduersarioꝝ negligẽtiã sibi licentiã tribuãt: q impunitate cõcreuerit: repẽte admotis Machinis: uel appositis scalis occupant Ciuitatẽ. Et ideo in muris saxa. aliãq; tormẽta ponũtur in promptu: ut cognitis insidiis occurrentes ad manus habeant quod supra capita hostium euoluant: atq; iaculentur.

Quid faciãt obsidẽtes: ne ab oppidanis patiant̃ insidias:

Vm negligentia iteruenerit paribus insidiis subiacet̃ obsidentes. Nã siue cibo: siue sõno fuerint occupati: siue ocio: aut aliq̃ necessitate dispersi: tunc oppidani repẽte prumpũt. Ignorãtes perimũt. arietes. machinas: ipsosq; aggeres ignibus cõcremant. oĩãq; in cinerẽ sua fabricata opa subuertũt: ppter qd̃ obsidentes ultra iactũ teli fossã faciũt. eãq; non solũ uallo & sudibus: sed etiã turriculis istruũt: ut erũpẽtibus e ciuitate possint obsistere: quod opus loriculã uocant. Et sæpe cũ obsidio describitur: inuenitur in historiis loricula urbẽ esse circũdatam.

Quo genere tormentorū ciuitas defendatur.

Ed ex alto destinata missilia: siue plūbatæ: uel lanceæ ueruta: uel spicula in subiectos uehemētius cadūt. Sagittæ quoq; arcubus missæ: & saxa manibus fundis: siue fustibalis directæ q̄to de excelssiori loco exeūt: t̄to longius penetrant. Balistæ uero & onagri si a peritis diligētissime temperent uniuersa p̄ciunt: a q̄bus nec uirtus ulla: nec munimīa possunt defendere bellatores. Nā more fulmis q̄cqd̄ p̄cusserit: aut dissoluere: aut irrūpere cōsueuerunt.

Quēadmodū mēsurā colligat ad scalas uel machinas faciendas.

D capiēdos muros scalæ: uel machinæ plurimū ualēt: si ea magnitudine cōpactæ fuerint: ut altitudinē exuperent: ciuitatis: Mensura aut̄ colligit̄ duplici modo. Aut. n. linū tenue: & expeditū uno capite nectit̄ in sagitta: quæ cū ad muri fastigia directā p̄uenerit ex mēsurā lini muroꝝ altitudo dephendit̄. Aut certe cū sol obliquus umbrā turriū murorūq; iaculat̄ in terrā tūc ignorat̄ibus aduersariis umbræ illius spaciū mensurat̄. Itēq; decēpeda figitur. & umbra ipsius similiter mēsurat̄. Quo collecto numero nemo dubitat ex umbra decēpede inueniri altitudinē ciuitatis: cū sciat̄ q̄ta altitudo quantum umbræ emittat in lōgū. Quæ ad oppugnādas: uel defendēdas urbes auctores bellicæ artiū p̄diderūt uel quæ recētiōr necessitatum usus inuenit pro publica: ut arbitror utilitate digessi. illud itēq; cōmonens: ut solertissime caueat̄ ne quādo aut potus inopia emergat: aut cibi: quibus malis nulla arte succurrat̄. Ideoq; intra muros t̄to plura cōdenda sunt: quanto scitur clausuræ tēpus in obsidentīū potestate cōsistere.

Præcepta belli naualis.

Præcepto maiestatis tuæ Impator inuicte terrestris prælii rōnibus absolutis. Naualis belli residua: ut opinor est portio: de cuius artibus ideo pauciora dicēda sunt: q̄a iam dudū pacato mari cū barbaris natiōibus agit̄ terrestre certamē. Romanus aut̄ populus pro decore: & pro utilitate magnitudinis suæ nō p̄pter necessitatem tumultus alicuius classem parabat ex tpe. Sed ne quādo necessitate sustineret semp̄ habuit p̄paratā. Nemo. n. bello laceffere: aut facere audet̄ iniuriā ei regno uel populo: quē expeditū: & p̄mptū ad resistēdum: uindicādūq; cognoscit. Apud misenū igit̄ & rauēnā singulæ legiōes romani nois cū classibus stabāt: ne lōgius a tutela urbis abscederēt. Et cū rō postu'asset sine mora: siue circuitu ad oēs mundi partes nauigio p̄uenirēt. Nā misenatiū classis galliā hispāias mauritaniā. aphricā. ægyptū. sardi niā. atq; siliā habebat in pximo. Classis aut̄ rauēnatiū. epyron. macedoniā. achaiā. ppōtidē. pontū. oriētē cyprū p̄ter directā nauigatiōe consueuerat: q̄a in rebus bellicis celeritas amplius solet p̄desse: q̄ uirtus.

Nomina iudicum: qui præerant classi.

Liburnis aut: quæ in cæpania stabant præfectus classis misenarium perat. Eas uero: quæ Ionio mari locatæ fuerat, ad præfectum classis rauennatiu pertinebant: sub quibus erant deni tribuni per cohortes singulas constituti. Singulæ autem liburnæ singulos nauarcos. i. quasi nauicularios habebat: quæ exceptis cæteris nauatage officiis gubernatoribus: atque remigibus: & militibus exercendis quotidianam curam & iugem exhibebant industriam.

Vnde appellentur liburnæ.

Diuersæ autem puinciæ mari plurimum potuerunt quibusdam temporibus: & ideo diuersa eis genera nauium fuerunt. Sed augusto dimicante actiaco bello cum liburnorum auxilio precipue victus fuisset. Antonius experimeto tanti certaminis patuit liburnorum naues cæteris aptiores. Ergo similitudine & nomine usurpato earundem instar classem Romani principes texuerunt. Liburnia namque Dalmatiæ pars est andecrinæ subiaccens ciuitati: cuius exemplo nunc naues bellicæ fabricantur. & appellantur liburnæ.

Qua diligentia fabricentur liburnæ.

Sed cum in domibus struedis arenæ: uel lapidum quantitas requiritur: tanto magis in fabricandis nauibus diligenter cuncta quaerenda sunt: quanto maius periculum est nauem uitiosam esse: quam domum. Ex cupido igitur: & pino domestica sine siluestri larice & abiete præcipue liburna cõtexitur. Vtilius clauis æreis: quam ferreis cõfigenda sunt. quæ licet grauior aliquanto uideatur expensa. tamè quia amplius durat: lucrum probatur afferre. Nam ferreos clauos tempore & humore celeriter rubigo cõsumit. Erei autem etiã fluctibus propriam substantiam seruant.

Qua obseruatione sit cædenda materies.

Bseruandum. precipue: ut a quintadecima usque ad uigesimatertiam lunam arbores præcidantur: ex quibus liburnæ cõtexendæ sunt. His enim tantum octo diebus cæsa materies immunis cõseruat a carie. Reliquis autem diebus præcisa: & eodem anno in terna uermium labere exesa in puluere uertitur: quod ars ipsa: & omnium architectorum quotidianus usus edocuit: & cõtemplatione ipsius religionis agnoscimus: quam pro æternitate his tantum diebus placuit celebrari.

Quo mensuræ cædendæ sunt trabes.

Edunt autem trabes utiliter post solstitium æstiuum. i. per menses Iulium augustum: & per auctunale ægnoctium usque ad kalendas Ianuarias. His namque mensibus arescente humore sicciora: & ideo fortiora sunt ligna. Illud autem cauendum ne cõtinuo: ut deiectæ fuerit trabes secent uel statim: ut sectæ fuerint: mittantur in nauem. Siquid adhuc solis

De re militari Liber Quartus.

de arbores et diuisae p tabulas duplices ad maiore siccitate mereant idu-
cias. Na q uirides copagunt cu natiuu humorem exudauerint cotrahun-
tur: & rimas faciut latiores: quo nihil periculosius est nauigatibus.

De titulo Liburnarum.

Vod ad magnitudinē ptinet minia. Liburnæ remogē habent
singulos ordies paulo maiores binos idoneæ mēsuræ ternos:
uel qternos. Interdū q nos fortiūf remigū gradus. nec hoc cui-
q enorme uideat: cū in actiaco bello lōge maiora referat con-
curriffe nauigia: ut fenogē et uel ultra ordinū fuerint. Scaphæ tamē maio-
ribus liburnis exploratoriae soci inf: q denos ppe remiges in singulis pti-
bus habeat: q̄s britani pictas uocāt p has & supuētus fieri. & cōmeatus ad
uersariogē nauitū aliūde itercipi assolet: & speculādi studio aduētus eage:
uel cōsiliū dephēdi. Ne tamē exploratoriae naues cādore pdant colore ue-
neto: q marinus ē fluctibus similis uela tīgūt: & funes cera q̄ ungere solēt
naues cōfici. Nautæ quoq; uel milites uenetā uestē induūt: ut nō solū p
noctē: sed et p diē facilius lateāt explorātes.

Nomina Ventogē.

Vicūq; exercitū armatis classibus uehūt turbinū signa debēt
ante p̄noscere. Procellis nāq; & fluctibus liburnæ grauius sæ-
pe: q̄ ui hostiū perierūt. In q̄ pte naturalis philosophiæ tota ē
adhibēda solertia: q̄ uentogē: tēpestatūq; cōlesti rōne natura
colligif. Et p acerbitate pelagi sicut cautos & puidos cautela
tuta: ita negligētes extinguit in curia. Igit̄ uentogē nume: atq; uocabu-
li. ars nauigādi primū debet insp̄icere. Veteres aut̄ iuxta positionē cardinū
tantū q̄t uor uentos principales a singulis cōeli partibus flare credebant.
Sed experimento posterior ætas duodecim cōphendit. Hogē uocabula
ad sūmouendā dubitationē non solum græca: sed etiam latina ptulimus:
ita ut uentis principalibus declaratis eos: q̄ ipsis dextra: leuaq; cōiūcti sūt
indicemus. Verno itaq; solstitio id est ab oriētali cardine sumimus exor-
dium: ex quo uentus oritur apeliotes. i. subsolanus. Huic a dextra iungitur
circius: siue chorus. A sinistra eurus: siue uulturnus. Meridianum aut̄ car-
dinē possidet notus id ē auster huic a dextra iungif leuconotas. a sinistra
libonatus. Occidētale uero cardinē tenet zephyrus: huic adextra iūgif lip̄s
siue africanus. a sinistra iapix siue fauonius. Septētrionalē uero cardinē sorti-
tus ē apartias siue septētrio: cui adheret trassias: siue cracias. A sinistra bore-
as. i. aglo. Hi sæpe singuli: Interdū duo. Magnis at̄ tēpestatibus etiā tres pa-
riter flare cōsueuerūt. Horū ipetū maria quæ sua spōte trāquilla sūt & ge-
ta undis estuātibus seuiunt. Horū flatu pro natura tēporū uel locogē exp-
cellis serenitas reddif: & rursus i pcellas serena mutatur. Nā sc̄do spiramie
optatos classis iuenit portus aduersos stare: uel r̄gredi: aut d̄scrien sustief
cōpelliē & ideo difficile naufragiū ptulit: q̄ uetogē rōne diligēter inspexit.

Quibus mensibus tutius nauigetur.

Equitur mensium dierūq; tractatus. Neq; enim integro anno uis: atq; acerbitas maris patitur nauigantes. Sed quidam menses aptissimi quidam dubii. Reliq; classibus intractabiles sunt lege naturæ phanitis de cursu id est post ortum pliadum a die vi. k. il. Iunii usq; in arcturi ortum. i. in diem. xiii. kal. octobris secura nauigatio creditur: quia æstatis beneficio uentorum acerbitas mitigatur. Post hoc tempus usq; in tertium idus nouembris incerta nauigatio est: & discrimini ppior. Propterea quia post septembris idus oritur arcturus uehementissimū sidus. Octauo kal. octobris æquinoctialis euenit acerba tempestas. Circa nonas uero octobris hædi pluuiiales. quinto idus eiusdem taurus. A nouembris aut mēse crebris tempestatibus nauigia cōturbat uirgiliæq; hyemalis occasus. Ex die igitur tertio iduum nouembris usq; in diem sextū iduū martis: maria claudūtur. Nam lux minima; noxq; plixia; nubium densitas aeris obscuritas. Ventoz hymbriū uel niuium geminata sæuitia non solum classes a pelago: sed etiam cōmeantes a terrestri itinere deturbat. Post natale uero ut ita dicam qui solēni certamine publicozq; spectaculo multazq; gentium celebratur plurimozq; siderū: ipsiusq; tēporis ratione usq; in idus maias periculose maria tentantur non q; negotiozq; cesset industria: sed quia maior adhibenda est cautela: quādo exercitus nauigat cū liburnis: q̄ cum priuatozq; mercium festinat audacia.

Quæadmodum tempestatum obseruanda sunt signa.

Rætere a aliorum ortus: occasusq; siderum tempestates uehementissimas commouent in quibus licet certi dies auctorum attestatione signentur: tamen quia diuersis casibus aliquando mutantur: & quod confitendum est cælestes causas humana conditio ad plenum nosse prohibetur. Ideo nauticæ obseruationis curam trifariam diuidunt. Aut enim circa diem statutum: aut ante uel postea tempestates fieri compertum est. Vnde præcedētes progymnazon: nascentes die solenni gymnazon subsequētes Metagymnazon græco uocabulo nuncuparunt. Sed omnia numerare nominatim aut ineptum uidetur: aut longum cum auctores plurimi non solum mensium: sed etiā dierum rationem diligenter expresserint. Transitusq; siderum: quos planetas uocant cum præscripto cursu diei arbitrio creatoris suscipiunt signa: uel deferunt: frequenter assolent serena turbare. Inter huiusmodi aut dies tempestatibus plenos: & nauigatiōibus q̄ maxime metuendos non solum peritiæ ratio: sed etiam uulgi usus: intelligit.

De pronosticis: quibus noscitur serenitas: & turbatio aeris.

De re militari Liber Quartus

Vltis quoq; signis & de tràquillo procellæ: & de tempestatibus serena produntur: quæ uelut i speculo lunæ orbis ostêdit. Rubicundus eni color uêtos. Ceruleus indicat pluuias. Ex utroq; cômixtus nubes & furentes procellas. Lætus orbis ac lucidus serenitatē nauigiis repromittit: quâ gestat in uultu. Præcipue siq; ortu neq; obtusis cornibus rutila: neq; i fuso fuerit humore fuscata. Sol quoq; exoriens: uel diem cōdens interest utrum æqualibus gaudeat radiis: an obiecta nube uarietur. Vtrum solido splendore fulgidus: an uentis urgentibus igneus: neue pallidus uel pluuiâ sit impendente maculosus. Aer uero & mare ipsum: nubiumq; magnitudo: uel species sollicitos instruit nautas. Aliquanta ab auiibus: aliquanta significantur a piscibus: quæ Virg. in georgicis diuino pene compræhendit ingenio. Et Varro in libris naualibus diligenter excoluit. Hæc gubernatores se se scire profitetur. Sed eatenus quatenus eos peritiæ usus instruit: non altior doctrina firmavit.

De æstuariis hoc est de reumate;

Lementum pelagi tertia pars mundi est: quæ præter uentogæ flatum suo quoq; spiramie: motuq; uegetatur. Nam certis horis diebus pariter: ac noctibus æstu quodam: quod reuma uocant: ultro citroq; pcurrit: & more currentium fluminū nūc exundat in terras: nunc refluit in altitudinem suam. Hæc reci procantis meatus ambiguitas cursus nauium secunda adiuuat: retardat ad uersa: quæ dimitaturomagna sunt cautione uitanda. Neq; enim auxilio remorū reumatis impetus uincitur: cui interdum cedit & uentus. Et quoniam in diuersis regionibus diuerso lunæ crescentis: minuentsq; statu horis certis ista uariantur. Ideo prælium nauale gesturus consuetudinem pelagi: uel loci ante congressum debet agnoscere.

De locorum notitia: siue remigibus.

Nauticorum gubernatorūq; solertia est loca: in quibus nauigatur: portusq; cognoscere: ut infesta proeminentibus: uel latentibus scopulis uadosa: ac sicca uitentur. Tātum enim securitas maior est: quantum mare altius fuerit. In nautis diligentia. In gubernatoribus peritia. In remigibus uirtus eligitur. Propterea qui naualis pugna tràquillo cōmittit mari: Liburnarūq; moles non uentogæ flatibus: sed remogæ pulsu aduersarios percutit rostris. Eorumq; rursus impetus uitat: in quo opere lacerti remigum & ars clauina regētis magistri uictoriam præstat.

De telis tormentisq; naualibus.

Uita quidē armorum genera prælium terrestre desiderat. Sed nauale certamen non solū plures armogæ spēs: uerū et machinas & tormēta flagitat tanq; in muris dimiceretur & turribus.

Quid enim crudelius cōgressionē nauali: ubi & aquis hoīes perimunt & flāmis. Præcipua ergo esse debet remigū cura: ut catafracti. uel loricati: galeati ēt & ocreis muniti sint milites. De onere namq; armoz nemo potest cōqueri: qui stans pugnat in nauibus. Scuta quoq; ualidiora propter ictus lapidum: & ampliora sumunt. Propter falces & harpagones: aliaq; naualia genera teloz: sagittis: missilibus: fundis: fustibalis: plumbatis: onagris: balistis: scorp: onibus iacula inuicē diriguntur & saxa. Et quod est grauius: qui de uirtute p̄sumunt: admotis liburnis: iniectis pontibus in aduersariorum transeunt naues: ibiq; gladiis manu ad manum ut dicī cōminus dimicāt. in maioribus etiam liburnis ppugnacula: turresq; constituunt: ut tanq̄ de muro: ita de excelsioribus tabulatis facilius uulnerent: uel perimant inimicos. Oleo incendiario: Stuppa: Sulphure: & bitumine obuolutæ: & ardentes sagittæ per balistas in hosticaz nauīū alueos insiguntur. Inunctasq; cera & pice & resina tabulas tot fomentis ignium repente succendunt. Alii ferro interimunt & saxo. Alii ardere cogunt in fluctibus. Inter tanta tamē mortuorum genera: qui acerrimus casus est: assumenda piscibus insepulta sunt corpora.

Quemadmodum nauali bello collocentur insidiæ.

AD instar autē terrestris prælii superuentus fiūt ignorātibus nauis: uel circa opportunas insulaz angustias collocant insidiæ. Idq; agitur ut imperiti facilius deleantur. Si longo remigio fatigati sunt hostiū nautæ. Si uento urgent aduerso. Si prouum est reuma. Si nil suspicātes dormiunt inimici. Si statio: quā tenunt exitū non habet. Si dimicādi optata uenit occasio fortunæ beneficiis iungendæ sunt manus: & ex opportunitate prælium conferendū. Quod si cautela hostiū: euitandī insidiis publico Marte configat: tunc liburnaz in struendæ sunt acies nō directæ: ut in cāpis: sed incuruæ ad similitudinem li mæ ita ut p̄ductis cornibus acies media sinuetur: & si aduersarii prorum pere tentauerint: ipsa ordinatione circumdati deprimantur. In cornibus autem præcipuū robur & liburnaz collocatur: & militum:

Quid fiat cum aperto Marte committitur bellum.

Ræterea utile est ut alto & libero mari tua semper classis utat. Inimicaz uero pellatur ad littus: quia pugnandī impetū p̄dūt qui detruduntur in terras. In huiusmodi certamine tria armorum genera plurimū ad uictoriā p̄desse cōpertū est. Asseres. Falces. Bipennes. Asser dicitur: cum trabs subtilis ac longa ad similitudinem antennæ pendent in malo utroq; capite ferrato. Hūc siue a dextra: siue a sinistra parte aduersarioz se iunxerint naues pro uice arietis ui impellunt: quia bellatores: siue nautas sine dubio p̄sternit: ac perimit. Ipsamq; nauē sapius perforant. Falx autē dicitur acutissimū ferrū curuatū ad similitudinē

De militari

...longioribus inditum
...Collapsi
...Sperans est ferus habe
...Per has in medio rō
...fimum ferum. Per has in medio rō
...uicē inimicos captulis secro
...m lega hō p̄uenit. Quo hō
...itatus. Quā min libatis superest
...is in dombō p̄uenit: cum in e
...aplū in his dignitas uis inueni
Fini

...Ante impetum per Eucharion
...M. CCC. XLIIII. O. C.

De re militari Liber Quartus

falcis: quod contis longioribus inditum collatorios funes: quibus antena suspenditur repente præcedit. Collapsisq; uelis liburnam pigriorem & inutilem reddit. Bipennis est securis habens ex utraq; parte latissimū & acutissimum ferrum. Per has in medio ardore pugnandi peritissimi nauæ uel milites cū minoribus scaphulis secreto incidunt funes: quibus aduersariorum ligata sūt gubernacula. Quo facto statim capitur tanq̄ inermis & debilis nauis. Quid enim salutis superest ei qui amiserit clauum. De lusoriis quis in danubio quotidianis utuntur excubiis reticendum puto: quia artis amplius in his frequentior usus inuenit: quā uetus doctrina monstrauerit.

Finis.

Romæ impressum per Eucharium Silber Alamanum. Anno a natali christiano. M. cccc. xciiii. die. xxiiii. Octobris.

Sexti Iulii Frontini uiri consularis Strategematicon. Liber Primus.

Vm ad astruendam rei militaris scientiam: unus ex numero studiosorū eius accesserim: eiq; destinatio ni quantum cura nostra ualuit satiffecisse uisus sum deberi adhuc institute arbitror opere ut solertia dum: factaq; a græcis una Strategematicon appellatione compræhensa sunt: expeditis amplectar commentariis. Ita enim consilii quoq; & prudentiæ exemplis succincti duces erunt. Vnde illis excogitadi gerendiq; similia facultas nutriatur. Præterea continget ne de euentu trepidet inuentionis suæ: qui probatis eā experimētis cōparabit. Illud neq; ignoro neq; inficior etiā rerū gestarū scriptores indagare operis sui hanc quoq; partē esse cōplexos: & ab auctoribus exemplorū quicquid insigne aliquo modo fuit traditū. Sed ut opinior occupatis uelocitate consuli debet. Longum enim est singula & sparsa per immēsum corpus historiarū prosequi. Et hi qui notabilia excerpserunt ipso uelut aceruo rerum cōfunderunt legētem. Nostra sedulitas impendet operā ut quæ admodum res poscet ipsum quod exigitur quasi ad interrogatū exhibeat. Circūspectis enim generibus præparauī opportuna exemplorū ueluti cōsilia quo magis autem discreta a rerum collocarētur uarietate apte in tres libros ea diducimus. In primo erunt exempla quæ cōpetant prælio nō dū cōmisso. In secundo quæ ad præliū & cōfectam pactionem pertineāt. Tertius inferēdæ soluendæq; obsidionis habebit strategemata. Quibus deinceps generibus suas species attribui huic labori non iniuste ueniā paciscar ne me pro incurioso reprehēdat qui præteritū aliquod a nobis reppererit exemplū. Quis enim ad percēsenda omnia monumēta: quæ utraq; lingua tradita sunt sufficiat. Vnde multa transire mihi ipse permisi: quod me non sine cā fecisse sciēt: qui aliorū libros eadē pmittentiū legerint. Vege facile erit sub quacūq; specie suggerere. Nā cū hoc opus sit: ut cætera usus poti⁹ alioq; quā meæ cōmendatōis cā aggressus sum adiuuari me ab his q; aliqd illi astruent: nō argui credā si qui erunt qbus uolumina hæc cordi sint me minerit ut parēt grām p. quā possimus similitē naturā discernere. Nā tū oia quæ a duce puidē: utiliter: magnifice: cōstāter fiunt & patiunt gratiā habebunt si in specie eorū sunt & gratia eorū proprie uis in arte soleritiq; posita proficit tam ubi cauendus: q̄ ubi opprimendus hostis sit. Qua in re cū uerborum quoq; illustris extiterit effectus: ut factorum ita dictorum exempla posuimus.

Species eorū quæ instruat ducem in his quæ ante plū gerēda sunt.

k

LANDES-
 UND STADT-
 BIBLIOTHEK
 DUISBURG

cupiebat: ea se uereri ne accideret: q̄ timebat ea ut eueniret se optare simu-
labat. Sollicitus itaq; ne parthi ante trāsiret Euphratē q̄ sibi supueniret le-
giones q̄s i cappadocia trās Tauzē hēbat: studiose cū pditore egit: uti solē-
ni pfidia parthis suaderet p zeucma traiiceret exercitū qua & breuissimū
iter ē. & omisso alueo euphrates decurrit. Nāq; si illac ueniret asseuerabat
se oportūitate colliū usuz ad eludēdos sagittarios. Oia aū. uereri si se in
parētes cāpos picissent. Inducti hac affirmatōe barbari inferiore itinere p
circuitū adduxerūt exercitū. Dūq; fusiores ripas & ab hoc oposiores pon-
tes iungunt: instrumentaq; moliuntur. xl. amplius dies impenderunt: quo
spatio Ventidius ad contrahendas usus est copias. Et q; triduo anteq; par-
thus adueniret receptis: acie commissa uicit parthos & interfecit.

Mythridates circūuallāte Pōpeio fugā in pximā diē moliēs: huius cōsili
obscurādi cā latius & usq; ad applicitos hosti ualles pabulatus. Colloquia
quoq; cū pluribus auertēdā suspicatōis cā i postez cōstituit. Ignes aut fre-
q̄ntiores p tota castra fieri iussit. Scda deide uigilia p ipsa castra hostiū ag-
mē eduxit. Impator Cæsar Domitius Augustus Germanicus cū germa-
nos q in armis erāt uellet opprimere: nec ignoraret maiore bellū molitiōe
inituros: si aduētū rāti ducis p̄sensissent: p̄fectionē tuā sensu obtexuit: gal-
liaz: sub qbus inopinato bello affusus cōtusa imaniū ferocia nationū p-
uincis cōsuluit. Claudius Nero cū cupet Hasdrubalē copiasq; eius ante
q̄ Hānibali fratri iungerent occidere. Iccircozq; festinaret se Liuiio Salinato-
ri collegæ suo cui bellū mādātū fuerat: pagz fidēs uiribus quæ sub ipō erāt
adiūgere: neq; tamē discessū suū ab Hānibale cui opposit⁹ erat sentiri, uel
let. x. milia fortissimoz militū elegit: p̄cepitq; legatis quos relinquebat: ut
eadē statiōes & uigiliæ æque agerent: toridē ignes arderet: eadēq; facies ca-
stroz seruaret: ne qd Hānibal suspicatus auderet aduersus paucitatē reli-
ctoz. Cū demū in umbria occultatis itineribus collegæ se iūxisset: uetuit
castra ampliari: ne qd signi aduentus sui p̄eno daret detracturo pugnā si
cōsulū iūctas uires intellexisset. Igif insciū duplicatis aggressus copiis supa-
uit: & uelocius oī nūtio rediit ad Hānibalē. Ita ex duobus callidissimis du-
cibus p̄enorū eodē cōsilio alterum celauit: alterum oppressit.

Themistocles exhortās suos ad suscitādos festināter muros: quos iussu
lacedæmoniōz deiecerāt legatis lacedæmonē missis: q̄ interpellarēt respō-
dit uetuz se ad diluēdā hāc existimatōem: & puenit Lacedæmonē ibi si-
mulato morbo aliq̄tū tps cōtraxit: & postq̄ intellexit suspectā eē tergiuer-
sationē suā cōtēdit falsū ad eos rumorē: & rogauit ut mitteret aliquos ex
p̄cipibus: qbus crederet de munitōe Athenaz: suis deinde clā scripsit: ut
eos q uenissent retineret: donec refectis opibus cōfiterent lacedæmonis
mūtaseē athenas: nec aliter p̄cipes eoz redire posse q̄ ipē remissus foret
qd facie p̄stiterūt lacedæmoni: ne unius iteritu multoz mortē pensarēt

Lucius Furius exercitu producto i locū iniquū cum constituisset occultare sollicitudinē suā ne reliqui trepidarent paulatim se inflectēs tanq̄ circuitu maiore hostem aggressus conuerso agmine ignarum rei quæ agebatur exercitum incolumē reduxit. Metellus in Hispania interrogatus qd postera die facturus esset: tunicā meam si eloqui posset inquit comburerē. M. Licinius Crassus percontanti quo tempore moturus esset castra: respondit uereri se ne tuba id audiat.

De explorandis consiliis hostium. Cap. ii.

Cipio Africanus capta occasione mittendæ ad Syphacem legationis cū Lelio seruoꝝ habitu tribunos & centuriones electissimos ire iussit: quibus curæ esset p̄spicere regias uires, hī cum Liberius castroꝝ positionē scrutarent: sequū de industria dimissum tanq̄ fugientē persecuti maximā partē munimentoz̄ circuerunt: quæ cū nuntiaissent incendio cōfectū est bellū. Qu. Fabius Maximus bello Hetrusco cum adhuc incognitæ forent Romanis ducibus sagatiores explorandæ uiaē fratrem Fabium Cesonē peritū linguæ Hetruscæ iussit Hetrusco habitu penetrare Ciminiā siluā intentatā ante militi nr̄o. Quod is adeo prudenter atq; industria fecit: ut transgressus siluā umbrosas camertes cū aiaduertisset non alienas nomini Romano ad locietatem cōpulis. Carthaginenses cum aiaduertissent Alexandri ita magnas opes: ut Africæ quoq; imineret unū: ex ciuibus uirū acrem noīe Hamilcharē Rhodiuum: iusserunt simulato exilio ire ad regem: omniꝝ studio in amicitia eius peruenire: qua is potitus consilia eius nota ciuibus suis faciebat. Idem Carthaginenses miserunt: qui per spēm legatoꝝ longo tēpore Romæ morarentur. exciperētq; cōsilia Romanoz̄. Marcus Cato in Hispaniam: qd ad hostiū cōsilia alia uia non potuerat: iussit trecētos milites simul impetum facere in stationē hostium: raptumq; unū ex his in castra perferre incolumē: torruq; ille oīa suoꝝ arcana confessus est. Caius Marius cōsul bello Cymbrico & Theotonico ad excutiendā Galloꝝ & Ligurum fidem lras eis missit. Quarum pars prior præcipiebat ne interiores quæ signatæ erant ante tempus certū aperirentur: easq; postea ante præstitutā diem repetit: & qd referatas reppererat intellexit hostilia agitari. Est & alius modus explorandi: quo ipsi duces nullo extrinsecus adiutorio per se prouidēt. Sicut Aemilius Paulus consul bello Hetrusco apud oppidū Coloniā dimissurus exercitum in planitiem contēplatus procul auitū multitudinem citatori uolatu e silua confurrexisset: intellexit aliquid illic insidiarū latere quod cōturbaræ aues & plures simul euolauerūt. Præmissis igitur exploratoribus cōperit. x. milia boioꝝ excipiendo ibi Romanoz̄ agmina i tinerē: easq; alio quā expectabat latere missis legiōibus circūfudit. Similiter Thyamenus Horestis filius cū audisset iugū ab hostibus natura munitū

teneri p̄misit sciscitatuos qd rei foret: ac referētibz eis nō esse uerū qđ opinaretur ingressus iter ubi uidet ex suspecto iugo magnā uī auīū simul euolasse nec omnīo residere arbitratus est illic latere agmen hostiū: itaq; circumducto exercitu elusit insidiatores. Hasdrubal frater Hānibalis tūc Liuii & Neronis exercitum quanq; hoc illi nō duplicatis castris dissimularent intellexit q; ab itinere strigiosiores notabat equos & coloratiora hominum ut ex uia corpora.

De custodiendo statu belli. Cap.iii.

Alexander Macedo cum haberet uehementem exercitum semper eum statum belli elegit ut acie confingeret.

De eodem.

Aesar bello ciuili cū ueteranū exercitū haberet: hostiū aut tyronem esse sciret acie semp decertare studuit. Fabius Maximus aduersus Hānibalē successibus p̄liog; insolentē: recedere ab ancipiti discrimine & rueri tantū modo Italiā cōstituit: cūctatorisq; nomen: & p hoc summi ducis meruit. Byzāti aduersus Philippū omni p̄liandi discrimie uitates omīssa etiā finiū tutela: intra munitiōes oppidi se receperū: assequutiq; sunt ut philip. obsidionalis more impatiēs recederet. Hasdrubal Gyfconis filius secūdo punico bello i Hispaniā uictum exercitū: cum Publius Scipio instaret: per urbes diuisit. Itaq; factū est ut Scipione oppugnatione plurium oppidorū distingueret: & in Hyberna suos reduceret. Themistocles aduentate Xerxe: qā neq; p̄liio pedestri neq; finium tutelæ: neq; obsidioni credebat. sufficere Atheniēs auctor fuit eis liberos & cōiuges Troezenen: & in alias urbes emittēdi relictosq; oppido: statū belli ad nauale p̄liū trasserēdi. Idem fecit i eadē ciuitate Pericles: aduersus lace dæmonios. Scipio manēte i Italia Hannibale trāsmisso in Africam exercitu necessitatē Carthaginēsisibus imposuit reuocandi Hannibalem. Sicq; a domesticis finibus hostile transtulit bellum Athenienses cū Deteliā castellū iporum Lacedæmōii cōmunissent: & frequētius uexarētur classē qua Pelopōnesum infestaret miserūt cōsecutiq; sunt ut exercitus Lacedæmoniog; q deteliæ erant reuocaret. Impator cæsar Domitianus Augustus cū germāi more suo e saltibus & obscuris latebris subide ipugnarent nostros tutūq; regressum i p̄funda siluag; haberent militibus per. c. xx. milia passuū actis nō mutauit tantū statum belli: sed & subdidit ditioni suæ hostes: quog; refugia nudauerat.

De transducendo exercitu per loca hosti infesta. Ca.iiii.

Emilius Paulus consul cū in Lucanos iuxta littus angusto itinere exercitum duceret: & Tarentini ei classē insidiari agmen eius scorpionibus aggressi essent captiuis latera euntium preterxit: quorū respectu hostes inhibuere tela. Agesilaus La-

Lacedæmonius cum p̄da honestus ex phrigia rediret insequereturq; hostes & ad locorū opportunitatē lacesserēt agmē eius ordinē captiuorū ab utroq; latere exercitus sui applicuit:q;bus dū parciſ ab hoste spatiū transeundi habuerūt Lacedæmonii. Idem tenēderet exterritis thebanis per quas trāfire habebat: flexit iter q̄si thebas cōterderet exterritis thebanis digressiq; ad turādā moenia: repetitū iter quo destinauerat emēsus ē: nullo obſistente.

Nicostratus dux ætholorum: aduersus epirota cum enim aditus in fines eorum angusti fierent: per alterum locum irrupturum se ostēdens omni illa ad prohibēdū occurrēte epirotarū multitudine reliquit suos paucos: qui speciem remanētis exercitus præberent: & ipse cū cætera manu q̄ nō expectabatur aditum intrauit.

Authophrates p̄ses cū in p̄sidiā exercitū duceret: & angustias q̄sdā posside occuparet: simulata uexatiōe traiciēdi instituit reducere: quod cū posside credidissent: ille nocte ualidissimā manū ad eūdē locū occupādū præmisit: ac postero die totū traiecit exercitū.

Philippus macedonū rex: Græciā petēs cū thermopylas occupatas audiret: & ad eū legati ætholorū uenissent acturi de pace retentis eis ipse magis itineribus ad angustias pertendit: securisq; custodibus & legatorū reditus expectantibus inopinatus thermopylas traiecit.

Iphycrates dux Atheniensiu aduersus Anaxibiū Lacedæmoniorū in hellespōto circa abidon cū trāducēdū exercitū haberet: p̄ loca q̄ statidibus tenebant: alteq; aut̄ latus eius trāsitus abscisi mōtes p̄merent: alteq; mare ablueret: aliquādiu moratus cū icēdisset frigidior solito dtes. & ob hoc ne mini suspectus delegit firmissimos quosq; q;bus oleo ac mero calefactis p̄cepit ut ipsam horā maris legerēt abruptiora tranarent: atq; ita custodes angustiarū inopinatus opp̄ssit a tergo.

Cn. Pōpeius: cū flumē trāsire p̄pter exercitū hostiu oppositū nō posset: assidue p̄ducere & reducere in castra instituit. deinde in eadē persuasione hoste p̄ducto ne ullam uiam ad p̄gressum Romanorū tenerent: repente impetu facto transitum rapuit.

Alexander Macedo: phibēte rege Indorū porro traici exercitū p̄ flumē hydaspē aduersus aquā assidue p̄currere iussit suos. & ubi eo more exercitatis assequutus est: q̄a porro aduersa ripa caueret p̄ supiorē p̄tē subito transmisit exercitū. Idēq; Indi fluminis trāsiectu phibeat ab hoste diuersis locis eqtes in flumie instituit immittere: & trāsitū minari: Cūq; expectatione barbaros teneret itentos: insulā paulo remotiorē primū exiguo: deinde maiore p̄sidio occupauit: atq; inde in ulteriorē ripam trāmisit: ad quā manū opprimendam cum uniuersi se hostes effudissent: ipse libero uado transgressus omnes copias cōiunxit.

Xenophon ulteriorē ripā Armeniis tenētibus duos iussit q̄ri aditus: &

cū a citeriore repulsus esset: trāsīit ad supius: inde quoq; phibitus hostiū occurſu repetiit uadū īferius: iussa q; ibidē militū parte subsistere: ex q; cū Armenii ad inferioris uadi turelā rediissent: p̄ supius trāsgredere: armenii credētes decursuros oēs: decepti sunt a remanētibus. li cū nullo resistēte uadū superassent: trāseuntū suoz fuerūt ppugnatores.

P. Claudius cōsul p̄rio bello punico: cū a rhegio Messanā traicere militē negret: custodiētibus fretū poenis sparsit rumorē q̄si bellū iniussu populi inceptum gerere non posset: classē in Italiam uersus se agere simulauit. digressus deinde poenis q; p̄fectiōi eius habuerāt fidē: circūactas naues appulit Siciliae.

Lacedaemōioz duces cū syracusas nauigare destinassent: & poenoz dispositā penitus classē timerēt: decem punicas naues quas captiuas habebant ueluti uictrices primas iusserūt agi a latere iunctis aut puppe religatis: aliis qua specie deceptis poenis transierūt.

Philippus cū angustias maris q; Cyaneae appellant transnauigare p̄pter Atheniēsū classē q; opportunitatē loci custodiebat nō posset: scripsit Antipatro Thraciā rebellare p̄sidiis: quae ibi reliquerat īterceptis: ut sequeretur ommissis oibus: quae epistolae ut interciperetur ab hoste curauit.

Atheniēses archana macedonū excepisse uisi: classē abduxerūt. Philippus nullo phibēte angustias freti liberauit. Idēq; q̄ Cherronesū q; Atheniēsū erat occupare phibere tenētibus trāsītū nō Bizatiū tātū: sed Rhodiōz quoq; & Chioz nauibus: cōciliauit aīos eoz: reddēdo naues q̄s ceperat q̄si sequestres futuros ordināda pacis īter se: atq; Byzatiōz: q; cā belli erant: tractaq; p̄ magnū tēpus postulatiōe cū magna industria subinde aliqd in cōditionibus retexeret classē. p̄ id tēpus p̄parauit ea quae ī angustias freti in parato hoste subito euasit.

Thabias Atheniēsīs cū adīr portū Samioz obstāte nauale hostiū p̄sidio nō posset paucas de suis nauibus p̄ter portū missas iussit trāsire arbitratus q; ī statiōe erāt p̄secuturos. Hisq; p̄ hoc cōsiliū euocatis: nullo obstāte portū cū reliq; adeptus ē classe. De euadēdo ex locis difficillimis. Cap. v.

Vintus Sertorius in Hispania cū a tergo īstante hoste flumen traicere haberet: uallū in ripa eius in modū cauae lunae duxit & oneratū materiis icēdit: atq; ita exclusis hostibus: fluuiū libere transgressus est.

Similiter Pelopidas Thebanus bello Theſſalico trāsītū quae fuit. nāq; castris āpliorē locū supra ripā cōplexus uallū ceruolis & alio materiā genere cōstructū incēdit: Dūq; ignibus sūmouerent hostes: ipse fluuiū superauit. Quirus Lucretius Catulus cū a Cymbris pulsus: unā spē salutis haberet: si flumen liberaſſet: cuius ripā hostes tenebant in pximo monte copias ostendit: tanq; castra positurus: ac p̄cepit suis ne sarcinas

soluerent: aut onera deponerēt. ne quis ab ordinibus aut signis discederet & quo magis persuasiōem hostium cōfirmaret pauca tabernacula in conspectu erigi iussit: ignesq; fieri & quosdā uallum struere: quosdam in lignationē ut cōspicerētur exire. Quod Cymbri uere agi existimātes & ipsi castris delegerunt locū: dispersiq; ī proximis agros ad cōparēda ea quæ necessaria sunt māsuris occasionem dederunt Carulo nō solum flumen traiciendi: sed etiā castra eorum infestandi. Crœsus cū halim uado trāsire nō posset nec nauium aut pontis faciēdi copiā haberet fossam superiori parte post castra deductā a lueū fluminis a tergo exercitus sui reddidit. Cneus Pompeius Brundisii cū excedere Italia: & transferre bellum proposuisset instante a tergo Cæsare cōsensus classē quasdā obstruxit uias: alias parietibus intersepit: alias intercidit fossis: easq; subdibus erectis præclauas operuit cratibus humo aggesta quosdā aditus qui ad portū ferebāt tribibus transmisissis: & in densum ordinē structis ingenti mole tutatus. Qui bus perpetratis ad speciē retinendæ urbis raros pro moenibus sagittarios reliquit: cæteras copias sine tumultu ad naues reduxit nauigātem cū mox sagittarii quanquā per itinera nota digressi paruis nauigijs cōsecuti sunt. Cn. duillius cōsul in portu syracusano quē temere intrauerat obiecta ad ingressum catena clausus: uniuersos in pupē rettulit milites: atq; ita resupina nauigia magna remigantiū ui cōcitauit. leuatæ præ sup̄ catenā pcesse runt: qua parte superata trāsgressi cursu milites in proras cesserūt in quas uersum pondus decursum super catenā dedit nauibus. Lysander lecedæ mōius cū ī portu Atheniēsiū cū tota classe obsideret: obrutus hostiū nauibus ab ea parte qua faucibus angustissimis influit mare milites suos clā in littus egredi iussit: & subiectis rotis ad pximū naues portū munychiæ traiecit. Herculeius legatus fertorii cū in hispania inter duos montes abruptos longū & angustum inter ingressus paucas duceret cohortes: conperissetq; ingentem manum hostiū aduenire forsam trāsuersam inter mōtes pressit: uallumq; materia extructum incendit: atq; ita intercluso hoste euasit. C. Cæsar bello ciuili cū aduersus Afranium copias educeret: & recipiendi se sine periculo facultatē non haberet: sicut cōstiterat prima & secunda acie furtim a tergo ad opus applicata. xv. pedum fossam fecit: intra quā sub occa'u solis armati se milites receperūt. Pericles Atheniēsis a peloponensibus in eū locum compulsus: qui undiq; abruptis cinctus duos tātum exitus habebat. ab altera parte fossam ingentis latitudinis duxit uelut hostis excludēdi causa: ab altera militē agere cepit tanq̄ per eū erupturus. li qui obsidebant cū per fossam quā ipse fecerat exercitū piclis nō crederēt euasurū uniuersi a limite obstitērūt picles pōtibus quos pparauerat fossæ iniectis suos qua non resistebatur emisit. Lysimachus ex his unus in quos opes Alexandri transierūt: cum editum collem castris destinasset

imprudencia tamen suoz in inferiorē deductus: ueretur ex superiore hostium incursum: triplices fossas intra uallū obiecit. deinde sublimibus fossis circa oia tēoria ductis tota castra cōsudit & iter septo hostium aditu si mul humo & frōdibus quas fossis superiecerat facto in superiora euasit.

Cn. Fōteius Crassus in Hispania cū tribus milibus hominū p̄datum p̄fectus ad Hasdrubalē & ad primos tātū ordies relato cōsilio icipiēte nocte quo tpe minime expectabat per hostium stationes p̄rupit.

Lucius Furius exercitū p̄ducto in locum iniquū cū cōstituisset occulta re solitudinē suā ne reliq̄ trepidarēt paulatim īflectit iter: tanq̄ circuitu maiore hostē aggressurus: cōuersozq; agmine ignaz rei quæ agebat exercitum incolumē reduxit.

Publius Decius tribunus bello Sānitico Cornelio cosso consule iniquis locis dephēso ab hostibus suasit ut occupatū collem qui erat in p̄pinguo modicam manū mitteret seq; ducē iis q; mittebant obrulit: aduocatus in diuersam hostis dimisit cōsulē: Decimū autē cinxit: obsiditq; illas quanq̄ angustias. noctu irruptiōe facta: cum frustratus esset Decimus incolumis cum militibus consuli accessit.

Idem fecit sub Atrilio calatino cōsule is cuius uarie tradit̄ nomē: alii Laberium: nōnulli Quintū: plurimi Calpurniū fama uocitatū scripserunt. Hic cū dimissum exercitū in eam uallem uideret: cuius latera oia supiora hostis infederat: depoposcit & accepit trecētos milites quos adhortatus ut uirtute sua exercitū seruarēt in mediā uallem decurrir: & ad opprimēdos eos undiq; descendit hostis lōgoq; & aspero p̄lialio petendos occasio nem cōsuli ad extrahēdum exercitum dedit.

Lucius Minutius consul in Liguria dimisso exercitū in angustias: cum iā oibus aduersaref claudianæ cladis exēplo numidas auxiliares tam p̄pter ipsoz q; p̄pter equoz deformitatē despiciēdos iussit adēqtare faucibus quæ tenebātur. Primo intēti hostes ne lacefferent stationē obiecerūt de industria Numidæ ad augēdū sui cōtēptum labi equos: & p̄ ludibriū spectaculo esse affectauerūt ad nouitatē rei laxatis ordinibus barbari in spectaculum usq; resoluti sunt. Quod dum adauererūt numidæ paulatim succedētes additis calcaribus p̄ intermissas hostiū stationes eruperūt: quorum demum cum p̄ximos irruerunt agros necesse liguribus fuit auocari ad defendenda sua inclausozq; Romanos emittere.

Lucius Sylla bello sociali apud Eserniā inter angustias dephensus ad exercitum hostium cui Daillius p̄erat. colloquio petito de cōditionibus pacis agitabat sine effectu. hostem tamē p̄pter idutias negligentia resolutū aduertēs nocte p̄fectus relicto buccinatore: q; uigilias ad fidem remanentiū diuideret: & quarta uigilia cōmissa eum sequeret: incolumes suos cū oibus impedimentis tormentisq; in tuta p̄duxit.

Idem aduersus Archelaum præfectum Mythridatis in cappadoctia iniquitate locorum: & multitudine hostium pressus: fecit pacis mentionem: iterpositoque tempore etiam indutiarum & per hæc aduocata intentione aduersarium euasit.

Hædrubal frater Hæmibalidis cum saltum euadere non posset faucibus eius obsessus egit cum CL. Nerone receptoque dimissum, in Hispania excessum cauilatos deinde conditiõibus dies aliquos extraxit quibus omnibus imisit per angustos tramites & ob id neglectos dimittere per partes exercitum ipse deinde cum reliquis expedit is facile effugit.

Spartacus fossam qua erat a Marco Crasso circumdatus: caesis captiuorum pecore quoque corpibus noctu repleuit: & supgressus est. Idem cum in Velbio obsessus a parte qua mons asperrimus erat: ideoque incustoditus ex uimine siluestri cathenas conseruit: quibus demissus: non solum euasit: uerum etiam ex alio latere gladio ita terruit ut aliquot cohortes gladiatoribus quattuor & septuaginta cesserint. Idem cum a Lucio Varino præcõsule præclusus esset: palis per modica iterualla fixis ante portam erecta cadauera adornata ueste atque armis alligauit: ut procul intuentibus stationis spes esset: ignibus per tota castra factis imagine uaria deluso hoste copias silentio noctis eduxit.

Brasidas dux Lacedæmoniorum: circa amphypolim ab Atheniensium multitudine numero impar dephensus claudendum se prestitit: ut per locum cornuæ ambitum extenuaret hostilem frequentiam: quaque rarissimi obstabant erupit.

Hyphecrates in Thracia cum depresso loco castra posuisset: explorasset autem ab hoste proximum tenerrimum collem: ex quo unus ad opprimendos ipsos descensus erat nocte paucis intra castra relictis impauit ut multos ignes faceret. eductoque exercitu & disposito circa latera predicta uia passus est transire barbaros: locorumque iniquitate in qua ipse fuerat in illos conuersa parte exercitus terga eorum cecidit: parte castra fecit.

Darius ut falleret Scythas discessu canes atque asinos in castris reliquit: quos cum latrantes rudentesque hostis audiret: remanere Darium credidit. Eundem errorem obiecturi nostris ligures per diuersa loca bubalos laqueis ad arbores alligauerunt quod deducti frequentiore mugitu speciem remanentium præbebat hostium.

Hanno ab hostibus clausis locum eruptioni maxime aptum aggestis leuibus materiis incendit: tum hoste ad certus exitus custodiendos aduocato milites per ipsam flammam eduxit admonitos ora scutis crura ueste contegere.

Hannibal ut iniquitatem locorum & inopiam instante Fabio Maximo effugeret noctu boues quibus cornua fasciculis alligauerat farmentorum subiecto igne dimisit. cumque ipso motu adolescente flamma turbaretur

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis concurrerant in quibusdam locis

pecus: magna discursatione montes in quos actum erant collustrant Romani: qui ad speculandum concurrerant primo prodigium opinari sunt. Deinde cum cuncta Fabio renunciaissent: ille de insidiarum metu suos castris continuit: barbari obistente nullo profecti sunt.

De insidiis in itinere factis Cap. vi.

Fulvius nobilior eum ex samnio in lucanos exercitum educe-
ret: & cognouisset a perfugis hostes nouissimum agmen eius
aggressuros fortissimam legionem primo ire: ultimo sequi ius-
sit impedimenta ita facto cum pro occasione amplexi hostes
diripere sarcinas ceperunt: Fulvius legionem de qua supradic-
tum est: quinque cohortes in dextram viae partem direxit: quinque ad sini-
stram: atque ita praedationi intentos hostes explicato per utraque latera mili-
te clausit: ceciditque.

Idem hostibus tergum eius in itinere praementibus dum flumine inter-
ueniente non ita magno ut transitum prohiberet moraretur: tamen rapi-
ditate alteram legionem in occulto citra flumen collocavit: ut hostes pau-
citate contempta audacius sequeretur. quae ubi factum est legio quae ob hoc
disposita erat de insidiis hostem aggressa vastavit.

Hyphicrates in Thraciam: cum propter conditionem locorum longum
agmen deduceret: & nunciatum esset ei hostes summum id aggressuros co-
hortes in utraque latera secedere: & consistere iussit: caeteros suffugere: & iter
maturare transeunte autem toto agmine lectissimos quosque retinuit: &
ita passim circa praedam occupatos hostes iam etiam fatigatos ipse requie-
tis & ordinatis suis aggressus fudit: exiitque praeda.

Boii in silua litana qua transiturus erat poster exercitus succiderant: ar-
bores ita ut ex parte exigua substetata starent: donec impellerentur deli-
tuerunt: deinde ad extremas ipsi ubi ingresso siluam hoste proximas ulte-
riores impulerunt eo modo in propagata pariter supra romanos ruina ma-
gnam manum eliserunt.

Quemadmodum ea quibus deficiamus uideantur non deesse ut usus
earum expleatur. Cap. vii.

Vcius Cecilius Metellus: quae usus nauium quibus elephantes
transportaret: deficiebat: uinxit dolia: constravitque tabulamen-
tis: ac super ea positos periculum fretum transmisit.

Hannibal cum praeter alti fluminis transitum elephantes non posset
pellere: neque nauium: ac materiae quibus rates continerent copiam
haberet: iussit ferocissimum elephatum sub aure uulnerari: & eum quae uulnerasset
transnato statim flumine praecurrere elephatus exasperatus ad persequendum

doloris sui autorē trāsnauit annē: & reliqs idē audēdi dedit exēplum.

Carthaginēsiū duces instructuri classem: quā sparto deficiebāt: crinibus tō
sage mulierē. ad funes efficiēdos usi sūt. Idē Massiliēses & Rhodii fecerūt.

M. Antonius a mutinā p̄fugus cortices pro scutis militibus suis dedit.

Spartaco copiisq; eius scuta ex uimine fuerūt: quæ coriis tegebant.

Non alienus ut arbitror hic locus est tee redi factū Alexandri macedo-
nis illud nobile qui p̄ deserta Africa itinera grauissima siti cū exercitu af-
fectus. oblatā sibi a milite in galea aquā spectantibus uniuersis effudit. uti
lior exemplo temperantiæ q̄ si cōdicare uoluisset.

De distinguendis hostibus. Cap. viii.

Oriolanus cum ignominia dānationis suæ bello olisceretur
populationē patricioꝝ agroꝝ inhibuit de uitis uastatisq; ple-
beiꝝ: ut discordiam moueret: qua consensus Romanorum
distingueret.

Hānibal Fabiū cui neq; uirtute neq; arte belandi par erat:
ut ifamiā distingeret: agris eius abstinuit: ceteros populatus cōtra ille ne
suspecta ciuibus fides eēt: magnitudie ai effecit publicatis possessiōib⁹ suis

Fabius Max. quinto cōsul: cū Galloꝝ umbroꝝ: Etruscoꝝ Sānitium ad
uersus populū Romanū exercitus cōsissent: cōtra quos & ipse trans apen-
nium munire castra conuiebat: scripsit Fuluius & posthumio: q in p̄sidio
urbi erant: ut copias ad Sānium moueret: qbus affecutis ad sua defenden-
da Hetrusci Vmbriq; descēderunt relictos Sānites Galloꝝq; Fabius & col
lega Decius aggressi uicerunt.

Marcus curius aduersus Sabinos q ingenti exercitu conscripto relictis
finibus suis nostros occupauerāt occultis itineribus manū milit quæ de-
solatos agros eoz uicosq; p̄ diuersa incendit. Sabini ad arcendā domesticā
uastitatem recesserūt. Curio contigit & uacuos p̄stare hostium fines & ex
exercitum sine p̄lio auertere sparsimq; cedere.

T. Didius paucitate suoz diffidens cū in aduētū eaz legionū quas expe-
ctabat trahere bellū & occurrere eis hostē cōpisset. cōcō de aduocata apta-
ri iussit milites ad pugnā: ac de industria negligētius custodiri captiuos:
ex qbus pauci q perfugerūt nūciauerunt suis pugnā iminere. At illi ne su-
spitione p̄lii deducerent uires omiserūt occurrere eis qbus insidiabant le-
giones tutissime nullo excipiente ad Didīū perueniunt.

Bello punico qdā ciuitates quæ a Romanis deficere ad Pœnos destina-
uerāt: cū obsides dedisset quos recipere anteq̄ deficerēt studēbāt: simulaue-
rūt seditionē iter finitimos ortā quā romanoz leg ti dirimere deberent
missos quæ eos uelut contraria p̄ gnora retinuerunt nec ante reddiderūt
q̄ ipsi recuperarent suos.

Legati romanoz cū misisset ad Antiochū regē: q secū Hānibalē uictis

Strategematum

quodlibet eius aduersus
regem efferunt is regi fieret
et non poterat caliditate & per
et bellum aduersus luguram
et in sui regē procederet
et illi esset & aduersus thra-
et in a trahi sibi uolebat. plu-
et in epulone eius ad regios
et in popularoz consiliis amico
et in quēda aquatore cū
et in cōtra uexationē suoz
et in cōclamare milites &
et in lōnū iussit cōtinuare: quo
et in Scipio Africanus
et in ueritum terminum dim-
et in p̄p̄olanoz Tyrannus cū
et in ad eū oppugnādū caste-
et in ad adueniēti hosti de-
et in ante capta castella p̄sidio
et in ante pauca ē pene par nu-
et in ueritas p̄sisset. Agelli-
et in Canā se petere simulauit
et in ueritū p̄ uolentē pognatū
et in ueritū Typhethe ipse lydi-
et in quō illi ageb̄ int pecu-
et in ueritū multum compescenda
et in ueritū Manlius cōsal cū cōp-
et in ueritū cōpanie ut iugularis
et in ueritū ip̄s in eodē loco hy-
et in ueritū p̄p̄anū p̄culo libera-
et in ueritū Lucius Scylla cū legiōes cō-
et in ueritū ueritū lenitate efferatis.
et in ueritū ad arma uocantū clamorē
et in ueritū aduersus hostem consen-
et in ueritū ueritū ab exercitu M-
et in ueritū ueritū noceret mistos et
et in ueritū ueritū q̄ nō legere
et in ueritū ueritū illi quibus
et in ueritū ueritū ueritū ne illi
et in ueritū ueritū ueritū seditionē

ia carthagin. hēbat: cōsiliūq; eius aduersus Ro. instruebat crebris cum Hānibile colloquiis effecerūt: ut is regi fieret suspectus: cui gratissimus alioquin erat & utilis propter caliditatē & peritiam bellandi.

Quintus Metellus aduersus Iugurtam bellum gerens missos ad se legatos eius corrupit ut sibi regē proderent: cum etiam alii uenissent idē fecit.

Eodē cōsilio usus est & aduersus thracios. Sed de captiuitate Iugurtæ res parū p̄cessit. uirū. n. tradi sibi uolebat. plurimū tamē cōsecutus ē. Nā cū in terceptæ fuissent epistolæ eius ad regios amicos scriptæ: in omnes eos rex animaduertit: spoliatusq; consiliis amicos postea parare non potuit.

Cæsar per exceptū quēdā aquatorē cū cōpisset afraniū petreūq; castra noctu moturos: ut citra uexationē suoz hostilia ipediret cōsilia in initio statim noctis uasa proclamare milites & p̄ter aduersarioz castra agi mulos cū fremitu & sonū iussit cōtinuare: quos retētos uolebat arbitrari castra Cæsarem mouere. Scipio Africanus ad excipienda auxilia cum cōmeatiibus Hannibali uetitum terminum dimisit ipse subuenturus.

Dionysius syracusanoz Tyrannus cū afri ingenti multitudine transiuri eēt in Sicilia ad eū oppugnādū castella pluribus locis munivit: custodibusq; p̄cepit ut eadē adueniēti hosti dederēt: dimissiq; syracusas occulte rediret aīris necesse capta castella p̄sidio ibi tenerēt quos Diōysius redactos ad quā uoluerat paucitatē pene par numero aggressus uicit: cū suos cōtra xisset: & aduersarios sparsisset. Agefilaus lacedæmonius cū inferret bellū Tyfapherne Cariā se petete simulauit: quasi aptius locis mōtosis aduersus hostē equitatu p̄xualentē pugnaturus: p̄ hanc consilii ostensionē aduocato in Cariam Tyfapherne ipse lydiam ubi caput hostium regni erat irrupit: oppressisq; qui illic agebant pecunia regia potitus est.

De seditione militum compescenda.

Cap. ix.

VLus Manlius cōsul cū cōperisset q; cōiurassent milites in hibernis cāpaniæ ut iugulatis hospitibus ipsi res eoz inuaderēt rumore sparsit eodē loco hibernaturos: atq; ita cōiuratoz cōsilio cāpaniā piculo liberauit: & ex occasiōe nocentes puniuit.

Lucius Scylla cū legiōes ciuiū Romanoz p̄nitiosa seditiōe furerēt cōsilio restituit sanitatē efferratis. Prope enim annuntiarī iussit hostem adesse: & ad arma uocantiū clamorem tolli signa canere discussā seditiō est uniuersis aduersus hostem consentientibus.

Cneus Pōpeius trucidato ab exercitu Mediolani senatu ne tumultū moueret si solos euocasset nocētes mixtos eis q; extra delictū erāt: uēire iussit ita & noxii minore aī metu qā nō segregati. Ideoq; nō ex cā culpæ uidebātur accersiti comparuerunt: & illi quibus integra erat conscientia custodiendis quoq; nocētibus accederunt: ne illorum fuga inquinarentur.

Cæsar cū quādā legiones eius seditiōne mouissent adeo ut in perniciē

quoque ductis uiderent cōsurrecturæ dissimulato metu pcessit ad milites: postulatibusque missionē ultro minaci uultu dedit exauctoratos pnia coegit facillacere impatori obsequētiore; in reliquū operas edere.

Quēadmodū intēpestiua postulatio pugnae inhibeatur. Cap. x.

Virtus Sertorius quod experimēto didicerat iparē se uniuerso romanorū exercitui: ut barbaros quoque incōsulte pugnae exposcētes doceret: adductis in cōspectu duobus eqs altero puulo: altero admodū exili: duos admouit iuuenes: similiter affectos robustū & gracilem: ac robustiori impauit equo exili uniuersam caudā abrūpere. Gracili autē ualētiore per singula uellere: cūque gracilis fecisset quod impatū erat ualidissimus cū in infirmi equi cauda sine effectu luctaret. Iam inquit Sertorius Romanorū cohortiū per hoc uobis exemplū ostēdi milites insupabiles sunt: uniuersas aggredientibus eandē lacera-bit: & carpet que per pres attētauit. Idē cū uideret suos pugnae signū incōsulte flagitantes crederetque rupturos imperiū nisi cōgrederent permisit turmae equitū ad laceffendos hostes ire: laboratīque submitit alias: & sic recepit oēs: utrisque & sine noxa ostēdit quod exitus flagitanti pugnae mansisset obsequētissimis inde eis usus est. Agesilaus lacedaemonius cū aduersus thebanos castra sup ripā posuisset: multoque maiore hostiū manū eē intelligeret: & ideo suos arcere a cupiditate decernēdi uellet dixit resposō domini se ex collibus pugnare iussū. & ita exiguo psidio ad ripā posito accessit in colles. Quod thebani pro metu interpretati trāsierūt flumine: & cū facile depulissent psidiū ceteros insecuti auidius iniquitate locorū a paucioribus uicti sunt. Scorio dux dacorū cū sciret dissociatū armis ciuilibus populū Ro. neque tamē tentādū arbitraret: quia externo bello posset cōcordia in ciues coalescere duos canes in cōspectu populariū cōmisit hisque acerrime inter ipsos pugnantibus lupū ostēdit: quē p̄tinus canes omiffa inter se ira aggressi sūt. Quo exēplo prohibuit barbaros ab ipetu romanis pro futuro.

Quēadmodū exercitus sit incitandus ad praelium. Cap. xi.

Libius & Caius Manilius cōsules aduersū heroscos ppter seditionē detractate plū exercitu ultro simulauit cūctationē: donec milites pbris hostiū coacti pugnae deposcerēt: iurarētque se ex ea uictores redituros. Fuluius nobilior cum aduersus sanitiū numerosū exercitū & successibus tumidū paruis copiis necesse h̄ret decertare: simulauit unā legionē hostiū a se corruptā ad pditōem: impauitque ad eius rei fidē tribunis & primis ordinibus & cēturionibus quā quisque pecuniae aut auri argēti que h̄ret cōferret: ut respentari metces pditoribus posset: se autē iis qui attulissent pollicitus est cōsumata uictoria ampla insup p̄mia datū: quae sua psualio Romanis alacritatē attulit & fiducia: inde etiam praecleara uictoria cōmisso statim bello pacta est.

Caesar aduersus germanos & Ariouistū pugnaturus confulis suoz animis pro cōcione dixit nullius se eo die opera nisi decimæ legionis usurum Quo cōsecutus est ut decimā tanq̄ præcipue fortitudinis testimonio cogeret: & cæteros puderet; ne penes alios gloria uirtutis esset.

Q. Fabius qui egregie sciebat & Romanos eius eē libertatis quæ contumelia exasperaret. & a penis nihil iustū aut moderatū expectabat: misit legatos carthaginē de cōditionibus pacis: quas cū illi iniquitatis insolētiæ plenas rettulissent exercitus Romanoz ad pugnandum concitatus est.

Agefilaus lacedæmoniōz dux cū prope ab Orcomeno socia ciuitate castra hñret: cōperissetq; plærosq; ex militibus p̄tiosissima regē deponere itra munimēta: p̄cepit oppidanis ne q̄s exercitū suū prinēs recipet: quo ardentius dimicaret miles qui sciret sibi pro omnibus suis pugnandum.

Epaminundas dux thebanoz aduersus lacedæmonios dimicaturus: ut nō solū uiribus milites sui: uerū ēt affectibus adiuuaret p̄nūtiavit in concione destinātū lacedæmoniiis si uictoria potirent oēs uirilis sexus interficere: uxoribus aut eorum & liberis in seruitutē adductis thebas diruere.

Qua cōcione cōcitati primo ipetu thebani lacedæmonios expugnauerūt Eutidas dux lacedæmoniōz pugnaturus eodē die qua classem uicerat socit quīs ignarus actæ rei uulgauit nuntiatū sibi uictoriā partiū quo constantiōres ad pugnā milites haberet.

Iulius Posthumius p̄lio quo cū latinis cōsfixit oblata specie duoz ī eq̄s iuuenū aios suoz erexit pollucē adesse dicēs: ac sic p̄lium restituit.

Archidamus lacedæmōiūs aduersus archadas bellū gerēs: arma ī castris statuit: & circa ea duci equos noctu ipauit clā. Quoz uestigia mane tāq̄ castror & pollux p̄q̄tassent ostēdēs ad futuros eodē ipsis p̄liatibus p̄uasit.

Pericles dux atheniēsiū initurus p̄liū cū aiaduertisset lucū ex quo utraq; acies cōspici poterat dēsissimæ opacitatis uastū: aliogn & diti p̄ri sacz igētis illic staturæ hoīem altissimis cothurnis & ueste purpurea coma uenerabile in curru cādidoz equozq; sublimē cōstituit: q̄ dato signo pugnaz p̄ueheret: & uoce Periclē appellans cohortaret eum: diceretq; deos Atheniēsiū adesse: quo pene primo cōiectu reli hostes terga dederunt.

Lucius Sylla quo paratiōre militem ad pugnandū hñret p̄dici sibi a diis futura simulauit. Postremo etiā in cōspectu exercitus prius q̄ in aciem descenderet: & signū modicæ amplitudinis quod delphis sustulerat orabat: petebatq; ut promissam uictoriam maturaret.

Caius Marius quandā magam ex Scythia habuit a qua se dimicationū euentus p̄dici se simulabat.

Q. Sertorius cū barbaro & rōnis indocili milite uteret ceruā cādida insignis formæ p̄ lusitaniam ducebat: & ab ea quæ agenda aut uitāda eēnt p̄noiscere se asseuerabat: ut barbari ad oīa tanq̄ diuinitus impata obediret

Hoc genere strategematicon nō tantū ea parte utendū est: qua imperitos existimabimus esse apud quos his uteremur. Sed multo magis ea q̄ talia erunt excogitabuntur ut ab his monstrata credant.

Alexander Macedo sacrificaturus in scripsit medicamento aruspici manum: quam ille extis erat suppositurus: litteræ significabant uictoriā Alexandro dari: quas cum iecur calidum rapuisset: & a rege militi esset ostensum: auxit animum tanq̄ deo spondente uictoriam.

Idem fecit indas aruspex prælium Eumene cum gallis cōmissuro.

Epaminondas thebanus aduersus lacedæmonios fiducia suoz religioe adiuuandā ratus arma quæ ornamento affixa in templis erant nocte subtraxit: persuasitq; militibus deos ite suū sequi ut pliantibus ipsis adessent.

Agelilaus Lacedæmonius cum quosdā perlagæ cepisset: quoz habitus multum terroris præfert quotiens ueste tegitur: nudatos militibus suis ut alba corpora & umbratica contemneret ostendit.

Gelo Syracusanoz Tyrannus bello aduersus poenos suscepto cum multos cepisset: infirmissimum quoz præcipue ex auxiliatoribus qui nigerrimi erāt: nudatū in cōspectu suoz pduxit ut persuaderet cōtemnedos.

Cyrus rex perlagæ ut concitaret animos populariū tota die in excidēda quadā silua eos fatigauit: deinde post triduum præstitit eis liberalissimas epulas: & interrogauit utro magis gauderent. Cumq; ei præsentia probassent: atq; per hoc inquit ad illa perueniendum est. Nam liberi beatiq; esse nisi medos uiceritis nō potestis: atq; ita eos ad cupiditatē plii cōcitauit.

Lucius Sylla q̄ aduersus Archelaum præfectum Mythridatis apud pyrea pigrioribus ad prælium militibus utebatur: opere eos fatigando compulit ad poscendum ultro pugnaz signum.

Fabius Maximus ueritus ne qua fiducia nauium ad quas refugium erat minus constanter pugnaret exercitus incendi eas prius q̄ in iret pliu iussit.

De dissoluēdo metu quo milites ex aduersis oibus cōciderūt. Cap. xi

SCipio ex Italia & Africā transportādo exercitū cum egrediens nauē prolapsus eēt: & ob hoc attonitos milites cerneret: id qd̄ trepidationem afferebat constantia & magnitudine animi in hortationem conuertit: & ludite inquit milites Africā oppssi. Cæsar cū forte conscendens nauem lapsus esset: teneo te terra mater inquit: qua interpretatione effecit ut reperiturus illas quibus proficisceretur terras uideretur.

T. Sempronius gracchus consul acie aduersus picētes directa cū subitus terræ motus utraq; partes cōfudisset: exhortatōe cōfortauit suos: & ipulit ut cōsternatū supstitōe hostē inuaderet: adhortatosq; uicit.

Sertorius cū eqtū scuta ex trifecus equorūq; pectora cruēta subito prodigio apparuissent: uictoriā portēdi interpretatus est: quonia ille partes

Strategematicon
 Epaminondas
 Agelilaus
 Gelo
 Lucius Sylla
 Fabius Maximus
 De dissoluēdo metu
 Cap. xi
 Cipio
 Cæsar
 T. Sempronius
 Sertorius

Stratagematum Liber Secundus.

hostili solerent cruore respergi. Epaminūdas Thebanus cōtristatis militibus q̄ ex hasta eius ornamentū infulæ more depēdens uentus ablatum ī sepulchꝛe lacedæmonii cuiusdā depulerat. Nolite inquit milites trepidare lacedæmoniis significat interitus sepulturæ enim funeribus ornantur.

Idē cū fax de cœlo nocte delapsa eos q̄ aduerterūt terruisset lumē inq̄ hoc numina ostendūt. Idem in stante aduersus Lacedæmonios pugna cum sedile in quo resederat succubuisset: & id uulgo pro tristi excipētur ngnificatōe cōfusi milites interpretarentur. imo inquit uetamur sedere.

Lucius Sulpitius Gallus defectū lunæ imminente ne pro ostento exciperent milites pdixit futurum additis rationibus causisq̄ defectionis.

Agathocles Syracusanus aduersus Pœnos simili eiusdē sideris diminutōe q̄ sub die pugnæ: ut pdigio milites sui cōsternati erāt rōe q̄ id acciderat exposita docuit q̄cqd̄ illud foret: ad regē nām nō ad ip̄os p̄positū prinēf.

Pericles cū in castra eius fulmen decidisset terruissetq̄ milites aduocata concione lapidibus in cōspectu oīum collisis ignem excussit: sedauit turbationē cū docuisset similiter nubium nubium attritu excuti fulmen.

Tymotheus atheniēsis classe dimicaturus aduersus corcyræos gubernatori suo q̄ pficiscēti iā classi signū receptui cœpat dare: quia ex remigibus quēdā strenuatē audierat: miraris igt̄ ex tot militibus unū p̄fixisse.

Chabris atheniēsis classe dimicaturus excusso ante nauē ipsius fulmine exterritis per tale pdigiū militibus nūc inq̄ potissimū inēūda pugna ē cū deoz̄ maximus Iuppiter adesse numen suū classi nostræ ostendit.

Sexti Iulii Frontini Stratagematum; Liber Secundus.

Ispositis primo libro exēplis istructuris ut mea fert opinio ducem in his quæ ante cōmissum prælium agenda sūt. De inceps reddamus pertinentia ad ea quæ in ip̄o prælio agi solent: deinde quæ post prælium: & eorum quæ ad præliū pertinent. Species sunt.

De tempore ad pugnam eligendo.	Cap. i.
De loco ad pugnam eligendo.	Cap. ii.
De acie ordinanda.	Cap. iii.
De acie hostium turbanda	Cap. iiii.
De insidiis.	Cap. v.
De emittēdo hoste ne clausus præliū ex despatione reintegret.	Cap. vi.
De dissimulandis aduersis.	Cap. vii.
De restituenda per constantiam acie.	Cap. viii.
Quæ post prælium agenda sunt si res prospere cesserint & de confirmandis reliquiis belli.	Cap. ix.

Si res durius cesserit de aduersis emendandis.

De dubiorum animis in fide retinendis.

Quæ faciendæ sunt pro castris si satis fiducia in presentibus copiis non habemus.

De effugiendo.

Cap. xi

Cap. xi

Cap. xii

Cap. xiii

De tempore ad pugnam eligendo.

Cap. i

Cipio in Hispania cum cõperisset Hasdrubalẽ Pœnoꝝ ducẽ ieiuno exercitu mane p̄cessisse in aciẽ cõtinuã in horam septimam suos: quibus præceperat ut quiesceret: & cibum caperet. Cũq; hostes inedia siti mora sub armis fatigati repetere castra cepissent: subito copias eduxit: & cõmissio prælio uicit.

Metellus Pius in Hispania aduersus Herculeũ cum ille in oriente prinus die instructã aciẽ uallo eius admouisset: seruidissimo tũc tpe anni in castra suos cõtinuit in horã diei sextã: atq; ita fatigatos æstu facile integris & recentibus suoz uicit uiribus. Idem iunctis cum Põpeio castris aduersus Sertoriũ in Hispania cum sæpe instruxisset aciẽ hoste qui imparẽ se duobus credebat pugna detractate: quodã deinde tpe cum aiaduertisset Sertoria nos de polcetes pugna humerosq; exeretes & læceas uibrates: existimauit ardori cedendũ in tpe: recepitq; exercitũ: & Põpeio idẽ faciendi auctor fuit.

Posthumius cõsul in Sicilia cum castra eius a Punicis triũ miliũ passuũ spatio distaret: & dictatores carthaginensiuũ quotidie ante ipsa munimẽta Romanoz dirigeret aciẽ exigua manu leuibus assidue præliis pro uallo resistebat. Quã cõsuetudinẽ cõtẽnente iã pœno reliqs oibus intra uallũ pparatis ex moꝝ pristio cum paucis sustinuit in cursũ aduersarioꝝ ac solito diu rius deriuit. qbus fatigatis post sextã horã et se recipiẽtibus & cum inedia quoq; laboraret p̄recetes suos hostẽ quẽ p̄dcã p̄fligauerat in cõmoda fugauit.

Hyphicrates Atheniẽ. q̄ explorauerat eodẽ assidue tpe hostes cibũ capematurius uesti suos iussit: & eduxit in aciẽ: aggressusq; hostẽ ita detinuit: ut ei nec cõfligendi nec abeundi daret facultatẽ. Inclinato deinde iam die reduxit suos: & nihilominus in armis retinuit: fatigati hostes non statõẽ magis q̄ inedia: statim ad corporis curã & cibũ capiendũ festinauerũt. Hyphicrates rursus eduxit: & incõpositi hostis aggressus est castra.

Idẽ cum aduersus lacedæmonios pluribus diebus cõminus h̄ret: & utraq; pars certis t̄pibus assidue pabulatũ lignatũq; pcederet: quodã die militũ habitu seruos lixasq; dimisit ad munera milites retinuit: & cum hostes dispersi essent ad similia munera expugnauit castra eorum inermesq; cum fasciculis passim ad tumulatũ recurrentes facile aut cecidit aut cepit.

Virginus cõsul in uolsis cum præcurrere hostes effusos ex lōginquo uidisset quiescere suos ac defixa teneri pila iussit: tunc anhelatẽ integris

uiribus exercitus sui aggressus auertit.

Fabius Maximus nō ignarus Gallos & Sannites priō īpetu p̄ualere suo rū aut infatigabiles spūs inter moras decertādi ēt incalescere ipauit militibus ut cōtēti essent priō cōgressu sustinere: ut hostē mora fatigarēt qđ ut successit amoto ēt subsidio suis ī priā acie uniuersis uiribus opp̄ssū fudit hostem.

Philippus ad cheroniā memor sibi eē militē lōgo usu duratū atheniēsibus sacrē qđē sed inexercitatū: & īpetu tātū uiolētū ex industria traxit p̄liū mōq; lāguētibus iā atheniēsibus cōcitatis intulit signa & ipsos cecidit.

Lacedæmonij certiores ab explorātibus facti messentos in eam exarsisse rabiē ut præliū cum cōiugibus ac liberis descenderēt: pugnā destulerūt.

C. Cæsar bello ciuili cū exercitū Aphranii & Petrei circūuallatū siti angere: iisq; ob hoc exaspatus īterfectis oībus īpedimētis ad pugnā descēdit. Continuit suos arbitratu alienum dimicationi tempus: quod aduersarios ira & desperatio incenderat.

Cneus Pōpeius fugiētē Mythridatē cupiēs ad p̄liū cōpellere elegit tps ad dimicationē nocturnū: ut aduēti se opponeret: atq; ita p̄paratus subitā hostibus necessitatē decertādi iniecit. Præterea sic cōstituit acie ut p̄toricū qđē oculos p̄strigeret aduersa luna suis aut illustrē & cō picuū p̄beret hostem.

Iugurthā aut cōstat memorē uirtutis romanorū sp̄ inclinato die cōmitere p̄lia solitū: ut si fugarent sui opportunā noctē hērent ad delitescendū.

Lucullus aduersus Mythridatē & Tygranē in armeniā maiore apud tygranocertā cū ipse nō āplius. xy. milia armatorū hēret: hostis uero innumera bilē multitudinē: eoq; ipso īhabile: usus hoc eius icōmodo nōdū ordinatā hostiū acie iuasi atq; ita p̄tinus dissipauit: ut ipi qđē reges abiectis insignibus fugerent.

Claudius Tyberius Nero aduersus p̄nōnios cū barbari in acie oriente statim die p̄cessissent: cōtinuit suos: passusq; est hostē nebula & imbribus q forte eo die crebri erāt uerberari. Ac demū ut fessū stādo & pluuia nō solū aio sed lassitudine deficere aiaduertit: signo dato adortos supauit.

Cæsar in Gallia qa compererat Ariouisto germanorū regi institutum & quasi legem esse militibus nō pugnandi decrescēte luna tū porissimū acie cōmissa impeditos religione hostes uicit. Diuus Augustus Vespasianus tudæos saturni die quo eis nefas ē qcq; serie rei agere adortos superauit.

Alex. lacedæmōius aduersus Atheniēs apud Egeopotaneos īstituit cetero tpe infestari naues atheniēsīū deinde reuocare classem: qua re in cōsuetudinē ducta cū Atheniēs post digressum eius ad cōtrahendas copias dispergerent extēdit ex cōsuetudie classem: & recepit cū hostiū maxima pte ex more delapsa adortus reliquos occidit: & uniuersas naues cepit.

De loco ad pugnam eligendo.

Cap. ii.

Arcus Curius quia phaláge regis Pyrrhi explicite resisti nō pos-
 m se animaduvertebat dedit operam ut in angustiis confingeret :
 ubi cōfercta sibi ipsi esset impedimento.

Cneus Pōpeius in cappadocia elegit locū in castris editū: unde
 adiunāte p̄liuō ipetū militū facile ip̄o discursu Mythridatē supauit.

Cæsar aduersus Pharnacem Mythridatis filium dimicaturus: in colle in-
 struxit aciem: quæ res expeditā ei fecit uictoriam. Nam pila ex edito in sub-
 euntes barbaros emissā protinus eos auerterunt.

Lucullus aduersus Mythridatē & Tygranē in armenia maiore apud Ty-
 granocertā dimicaturus collis pximi planū uerticē raptim cū copiāq̄ pte
 adeptus ī subiectos hostes decurrit: & eq̄tatū eorū a latere iuasit: auerſūq̄
 & eorū dē pte pedites p̄turbatōe insequutus clarissimā uictoriā rettulit.

Ventidius aduersus Parthos nō ante militē eduxit: q̄ illi q̄ngētis nō am-
 plius passibus abessent: atq̄ ita procurſione subita adeo se admouit: ut sa-
 gittas quibus ex lōginquo usus est: eminus applicitus eluderet: quo cōsilio
 q̄ quādā fiduciæ etiā sp̄m ostentauerat celeriter barbaros debellauit.

Annibal apud muniftronem contra Marcellum pugnaturus cauas &
 præruptas uias abiicit a latere: ipsaq̄ loci natura pro munimentis usus cla-
 rissimum ducem uicit. Idem apud cannas cum comperisset Volturnum
 amnem ultra reliquorum naturam fluminum ingentes auras mane perfla-
 re: quæ arenarum & pulueris uertices agerent: sic direxit aciem: ut tota uis
 a tergo suis Romanis in ora & oculos incideret: quibus incōmodis mire
 hosti aduersantibus illam memorabilem adeptus est uictoriam.

Marius aduersus Cymbros ac Theutonos cōstituta die pugnaturus fir-
 matū cibo militem ante castra collocauit: ut per aliquantulum spacii quo
 aduersarii dirimebantur exercitus hostium potius labore itineris profliga-
 retur fatigationi eorum. deinde incommodum aliud obiecit. Ita ordinata
 suorum acie ut aduerso sole & uento & puluere barbarorum occuparetur
 exercitus.

Cleomenes Lacedæmonius aduersus Hyppiū Atheniensem qui equi-
 tatu præualebat: planiciem in qua dimicaturus erat arboribus prostratis
 impediuit: & inuiam equiti fecit.

Iberi in Africa ingenti hostium multitudine excepti: timentesq̄ ne cir-
 cuerentur implicuerunt se flumini: quod altis in ea regione ripis proflue-
 bat: qui ita a tergo amne defensi: & subinde cum uirtute præstarent incur-
 sando in proximos omnem hostium exercitum prostrauerunt.

Xantippus Lacedæmonius sola loci cōmutatione fortunam punici bel-
 li cōuertit. nā cū desperatibus iam carthaginensibus mercede sollicitatus
 aiaduertisset afros q̄dē q̄ eq̄tatu & elephātis p̄stabāt colles sectaria Ro. at

quoque robur in peditibus erat capestria teneri penos in plana deduxit: ubi p elephates dissipatis ordinibus Romanorum sparfos milites pnumidas psecutus eorum exercitum fudit in illa diem terra marique uictore.

Epaminondas dux Thebanorum aduersus lacedaemonios directurus aciem pro fronte eius decurrere equibus iussis cum ingentem puluerem oculis hostium obiecit: expectationemque eius certaminis prehendisset circumducto pedite ab ea parte ex qua decursus in aduersam hostium aciem ferebat inopinatum terga adortus cecidit.

Lacedaemonii treceti contra innumerabilem multitudinem Persarum Termopilas occupauerunt: quaque angustiae non amplius quam parem numerum eminus pugnatum poterat admittere: eaque ratione quantum ad congressus facultatem aequati numero barbarorum uirtute autem praestantes magnam eorum occiderunt partem: nec superati forent nisi per perditorem Ephylatem trachinium circumductus hostis a tergo eos oppressisset.

Themistocles dux Atheniensium: cum uideret utilissimum Graeciae aduersus multitudinem Xerxis nauium in angustiis Salaminis decernere: idque persuadere ciuibus non posset: solertia effecit ut a Barbaris ad utilitates suas Graeci compellerentur. Simulata namque perditione misit ad Xerxem qui iudicaret populares suos de fuga cogitare: difficilioremque rem ei futuram si singulas ciuitates obsidione aggredereur. Qua ratione effecit ut exercitus Barbarorum primum ingetaret: dum tota nocte in statione custodiae esset: deinde ut sui mane integris uiribus cum dictis Barbaris uigilia marcentibus confingerent loco ut uoluerat arcto: in quo Xerxes multitudine qua praestabat uti non posset.

De acie ordinanda. Cap. iiii.

Neus Scipio in Hispania aduersus Hannonem ad opidum Indibilem: cum aduertisset punica aciem ita directam: ut in dextro cornu Hispani constituerent robustus quidem miles: sed qui alienum negotium ageret. In sinistro autem a se minus uiribus firmus: sed animi constantioris: reducto sinistro latere suorum dextro cornu quod ualidissimis militibus extruxerat obliqua acie cum hoste conflixit. Deinde suis fugatisque africanis: Hispanos qui in recessu spectantium more steterant: facile in deditioem compulit.

Philippus Macedonum rex aduersus Illyrios gerens bellum ut aduerteret fratrem hostium stipatam electis de toto exercitu uiris: latera infirmiora: fortissimis suorum in dextro cornu collocatis sinistrum latus hostium inuasit: turbataque acie tota uictoriam persequauit.

Parmenes Thebanus cōspecta Persarum acie quam robustissimas copias in dextro cornu collocatas habebat simili ratione & ipse suos ordinauit: omnemque equatum & fortissimum quemque peditum in dextro cornu: infirmos autem contra fortissimos hostium posuit: precepitque ut ad primum impetum eorum sibi fuga consulerent: &

Sexti Iulii Frontini.

in siluestria cōfragosaq; loca se reciperēt. Ita frustrato robore exercitus ipse optia pte uiriū suaz dextro cornu totā circūiuit acie hostiū & eueitit.

Cornelius Scipio cui postea Africanus cognomé fuit: aduersus Hasdrubalem ducē Poenoz in Hispania bellū gerēs: ita p cōtinuos dies ordinatū pduxit exercitū: ut media acies fortissimis fundaret: Sed cū hostes quāq; eadē rōne assidue ordinati pcederēt: Scipio eodē die quo statuerat decernerē cōmutauit istructōis ordinē: & firmissimos id ē legiōarios in cornibus collocauit: ac leuē armaturā in mediā acie: sed retractatā. Ita cornibus q; bus ipse pualebat infirmissima hostiū partes: lunata acie aggressus facile fudit.

Metellus in Hispāia eo plio quo herculeiū deuicit: cū cōperisset cohortes eius quæ ualidissimæ uocabant in mediā acie locatas: ipse mediā suorum aciem reduxit: ne ante eam partē cum hoste cōfligeret: q; cornibus cōstigatis medios undiq; circūuenissent.

Artoxerxes aduersus Græcos q; Persidā intrauerāt cū multitudie superaret: lati⁹ q; hostes acie istructa in frōte eqtē leuēq; armaturā in cornib⁹ collocauit: atq; ex industria lētius pcedēte mediā acie copias hostiū cixit cecidit.

Cōtra Hānibal ad cānas reductis cornibus pductaq; mediā acie nostras priō ipetu pstruit. Idē cōserto plio paulatī inuicē linuātibus pcedētibusq; ad pceptū cornibus auide insequētē hostē in mediā acie suā recepit: & ex utraq; parte cōmpsum cecidit: ueterano & diu edocto usus exercitū. Hoc enim genus ordinationis exeq; nisi pitus & ad omne momētum respondens miles uix potest.

Liuius salinator & Claudius nero cū Hasdrubal bello punico secūdo de certādī necessitatē cuitans in colle cōfragoso post uineas aciem direxisset: & ipsi reductis in latera uiribus uacua fronte ex utraq; parte circūuenierunt eum: atq; ita aggressi supauerunt.

Hānibal cū frequētibus plis a Claudio Marcello suparet: nouissime sic castra metabat: ut aut mōtibus aut paludibus aut simili locoz aliqua oportunitate adiutus acie eo modo collocaret: ut uincētibus qdem Romā ansperne indēnem recipere possēt intra munimēta exercitū: cedētibus autem instandum liberum haberet arbitrium.

Xatippus lacedæmonius in africa aduersus Marcū Regulū leuē armaturā in priā acie collocauit: in subsidio autē robur exercitus pcepitq; auxiliariibus: ut emissis telis cederēt hosti & cū se intra suoz ordies recepissent: cōfestim in latera discurrerent: & a cornibus rursus erumperent: exceptūq; iam hostem a robustioribus & ipsi circūierent.

Sertorius autē idē in Hispania aduersus Pōpeium fecit.

Cleādridas Lacedæmonius aduersus Iycaonas densā istruxit acie: ut longē minoris exercitus spēm pberet: securioribus idē hostibus in ipso certamine deduxit ordines a lateribus: & cū cūuentos eos fudit.

Castronius laedemonius cū i auxilio egyptiis aduersus Perfas uenisset & sciret firmiorē eē græcū militē: magisq; a Perlis timeri: commutatis armis græcos i pria posuit acie. & cū illi equo Marte pugnaret: submisit ægyptioꝝ manū: p̄sæ cū græcis quos ægyptios opinabāt restituisent: supueniente multitudine quā ut græcoꝝ expauerant cesserunt.

Cn. Pōpeius i Albania q̄a hostes i numero eq̄tatu p̄ualebāt iuxta collē i angustiis p̄tegere galeas ne fulgore eaz̄ cōspici fierēt iussit eq̄tes: deinde in equū p̄cedere ac uelut p̄tēdere peditibus: p̄cepitq; eis ut ad primū impetū hostiū refugerēt: & simul ad pedites uerū esset in latera discederēt. q̄ ubi displicuit est p̄fecto loco subita peditū surrexit acies. inuectosq; temere hostes inopinato interfixa p̄lio cecidit.

Marcus Antonius aduersus parthos q̄ infinita multitudine sagittaz̄ exercitum eius obruebāt: subsidere suos & restudinē facere iussit: supra quā trāmissis sagittis sine militum noxa exhaustus est hostis.

Hānibal aduersus Scipionē i africa cū h̄ret exercitū ex penis & auxiliariis quoz̄ ps nō solū ex diuersis p̄ribus: sed et ex italicis cōstabat post elephātes. lxxx. q̄ in pria frōte politis: hostiū turbaret acie auxiliāres gallos & ligures & barbaros: maurosq; posuit: ut nō fugere possent p̄enis a tergo statibus: & hostē oppositi si nō iestarēt uel certe fatigarēt cū suis & macedonibus q̄ iā fessos romanos integri exciperēt in sūma acie collocatis nouissimos italicos cōstituit: quoz̄ & tiebat fidē & segnitie uerebat: quoniā pl̄rosq; eoz̄ ab Italia iuitos extraxerat. Scipio aduersus hāc formā robur legiōis triplici acie i frōte ordiatū p̄ hastatos & principes & triarios opposuit: nec cōriuas cōstruxit cohortes: sed māipulis iter se distātibus spariū dedit: p̄ q̄ elephāti ab hostibus acti facile trāmitti sine p̄turbatiōe ordinū possent: ea ipsa iterualla expeditis uelutibus i pleuit: ne iter luceret acies dato eis p̄cepto ut ad impetū elephantoz̄ uel recta uel in latera cōcederent. Eq̄ratū deide i cornua diuisit: & dextro romanis eq̄tibus leliū: sinistro numidis masculinā p̄posuit: q̄ tā prudēs ordiatio sine dubio cā uictoriæ fuit.

Archelaus aduersus Lucii Syllā i frōte ad p̄turbādū hostē falcatas q̄drigas locauit in secūda acie phalangē Macedonicā. i tertia Romanoz̄ more armatos auxiliāres mixtis fugitiuis Italicæ gētis quoz̄ p̄nicitate plurimū fidebat leuē armaturā i ultio statuit: i utroq; deide latere eq̄ratū cuius amplū nūez̄ hēbat circūeūdi hostis cā posuit: Cōtra hoc Sylla fossas amplæ latitudinis i utroq; latere duxit: & capitibus eaz̄ castella cōmūiuit: q̄ rōe ne circūire ē ab hoste & peditū nūero & maxie eq̄tatu supante cōsecutus ē triplicē deide peditū acie ordiauit: relictis iteruallis p̄ leuē armaturā & eq̄tem quē in nouissimo collocauerat: ut cum res exegisset emitteret eum. post signariis qui in secūda acie erant imperauit: ut densos in numeroq; palos firme in terram defigerent: interq; eos appropinquantibus qua-

drigis ante signa nostrā acie recepit. tamē deīde sublato uniuersorū clamore uelites & leuē armaturā igerere iussit tela. Quibus factis quadrigæ hostiū aut implicitæ palis aut exterritæ clamore telisq; in suos cōuersæ sunt turbauerūtq; macedonū instructurā: Qua cedēte cum Sylla stare: & Archelaus eqtem opposuisset: Romani equites subito emissi auerterūt eo cōsumaueruntq; uictoriam.

Cæsar Gallogū falcatas q̄drigas eadē rōne palis defixis excepit ihibuitq;.

Alexāder ad Archelaū cum hostium multitudinē ueretur: uirtuti autē suorū fideret: aciem in omnē partem spectantem ordinauit: ut circūuenti undiq; pugnare possent.

Paulus aduersus persem Macedonū regem cum is phalangē suorū duplicē mediā in partē direxisset: eāq; leui armatura cinxisset: & eqtem i utroq; cornu collocasset: triplicē acie cuneis instruxit: inter quos uelites subindemisit. Quo genere cū p̄fligari nihil uideret: cedere instituit ut hac simulationē p̄duceret hostes in cōfragosa loca quæ ex industria captauerat. Cum sic quoq; suspecta calliditate recedētū sequeret ordinata phalāx eqtes a sinistro cornu p̄ter ora phalāgis iussit trāscurrere citatis eqs tectis ut obiectis armis ipso ipetu p̄figerent hostiū spicula: quo genere telorū exarmatis macedones soluerunt acie: & terga uerterūt.

Pyrrhus p̄ tarētinis apud æsculū secūdū homericū uersum quo pessimi i mediū recipiuntur dextro cornu samnites: epyrotasq; sinistro brucios ac lucanos cū salētinis in media acie tarētinos collocauit: eqtatū & elephantes in subsidiis esse iussit: cōtra cōsule aptissime diuisis in cornua eqtibus legiones in priā acie in subsidiis locauerūt: & his imiscuerūt auxilia utrinq; .xl. constat fuisse Pyrrhi dimidia pars exercitus amissa apud Romanos quinq; desiderati sunt.

Cn. Pōpeius aduersus Caiū Cæsarē palestrialis plio pharfalis triplicē instruxit acie: quæ singulæ denos ordies haberēt i latitudine legiōes secūdū uirtutē cuiusq; firmissimas i cornibus & i medio collocauit. spatia his ite r̄posita tyronibus suppleuit: dextro latere. d. c. eqtes pp̄ flumen enipeū q̄ i alueo suo & alluuiē regionē ip̄dierat: reliquū eqtatū i sinistro cornu cū auxiliis oībus collocauit: ut idē iulianū exercitū circuiret aduersus hāc ordiationē Iulius Cæsar & ipse triplici acie dispositis in fronte legiōibus sinistrū latus ne circuiret possēt admouit paludibus: in dextro cornu posuit eqtē cui uelocissimos miscuit peditū: & ad morē equestris pugnæ exercitāt: sed deīde cohortes in subsidio retinuit ad res subitas. sed dextro latere cōuersas in obliquū. Vnde eqtatū hoīum expectabat collocauit: nec ulla res ad uictoriā plus eo die Cæsari cōtulit. effusum nāq; Pōpeii eqtatū in opinato ex cursu aduerterunt: cædendūq; tradiderunt.

Impator Cæsar Augustus germāicus cū subicrati equestræ plii i siluas

refugiēdo deducerēt: iussit suos eqtes simu' atq; ad impedimēta uentum
esset equis desilire: pedestriq; pugna cōfligere: quo genere consequutus ē
ne quis nō locus eius uictoriam miraretur.

C. Duillius cū uideret graues suas uauēs mobilitate pūicæ classis eludis
irritam uirtutē militū fieri excogitauit manus ferreas quæ ubi hostilē ap
prehenderunt nauē supiecto ponte transgrediebāt romanus: & in ipsorū
nauibus cominus eos trucidabat.

De acie hostium turbanda. Cap. iiii.

Apyrius cursor filius cōsulis cū æquo Marte aduersus obstina
tos Sānites cōcurreret ignorātib; suis p̄cepit Spurio nauicio:
ut pauci celeres & agasones mulis insidētēs: ramoq; p̄ terrā tra
hētēs a colle trāsuerſo magno tumultu decurrerēt. Quibus in
spectis p̄clamauit uictorē adesse collegā ut occuparēt ipsi præ
sentis prælii gloriam: quo facto & romanis fiducia concitatis pro pulue
re propulsi terga uertere.

Fabius rutilius maxi. q̄rto cōsulatu infannio oī mō frustra cenatus acie
hostiū pr̄p̄ere nouissime hastatos subduxit ordinibus: & cū Scipiōe lega
to suo circūmisit. iussitq; collē cape: ex quo decurri poterat ī hostiū terga
qd' ubi factū ē: rōanis creuit aīus: & Sānites p̄territi fugā molietes cæsi sūt

Minucius Ruffus impator: cū a scortissis dacisq; p̄meret: qbus ipar erat
numero præmisit frēm & paucos eqtes una cū æneatoribus: p̄cepitq; ut
cum uidisset cōtractum plium subitus: ex diuerso se ostenderet: iuberetq;
æneatores cōtinere. Sonātib; montiū iugis spēs ingentis multitudinis ef
fusa est hostibus: qua p̄territi dedere terga.

Agellius glabrio cōsul aduersus Antiochi regis acie: quā is in achaiā per
angustias termopylax direxerat iniquitatibus loci nō irritus tātū: sed cū ia
ctura quoq; repulsus esset ubi circūmissus ab eo Porcius Caro: q tū cōsu
laris tribunus militū a populo factus in exercitu erat deiectis iugis Calli
mōtis dromiacolis quæ p̄sidio tenebant: sup̄ eminētē castris regis col
lē a tergo subitus apparuisset. Quo facto p̄urbatis Antiochi copiis utra
q; irrupere Romani & fusis fugatisq; castra ceperunt.

Caius Sulpitius potitus cōsul cōtra gallos dimicaturus: iussit muliones
clam in mōtes pximos cū mulis abire: & inde cōfero iam plio uelut eqs
insidentes ostentare se pugnātib;. Quare galli existimātes aduentare au
xilia Romani cessere iam pene uictores.

Marius circa aqs sextias: cum ī aīo h̄ret postera die depugnare aduersus
Theotonos Marcellū cū pua māu eqtū peditiq; nocte post terga hostiū
misit: & ad iplēdā multitudis spēm Agasones Lyxasq; armatos simul ire
iussit. lumētōrūq; magnā prē istratoz cū cūculis: ut p̄ hoc facies eqtatus
obiiceret p̄cepitq; ut cū animi aduertissent iniri pliu ipsi ī terga hostium

Romulus p latebras copiarū pte dispositā cū ad fidenas accessisset: simulata fuga temere hostes insequutos: eo pduxit ubi ocultos habebat milites. Qui undiq; adorti effusos & incautos ceciderunt. Quintus Fabius Maximus consul auxilio Sutrinis missus aduersus Etruscos oēs hostiū copias cōuertit: dein de simulato timore in superiora loca uelut fugiens recessit: effusq; subeūtes aggressus nō aciem tātum supauit: sed etiam castris exiit.

Sépronius Gracchus aduersus Celtiberos metu simulato cōtinuit exercitū: emissa deinde armatura leui q hostē lacefferet: ac statim pede referēte uocauit hostes: deinde in ordinatos aggressus usq; eo cecidit: ut etiā castra caperet. Metellus cōsul in Sicilia bellū gerēs aduersus Hasdrubalē ob eius ingētē exercitū: & cxxx. elephātes itērior diffidētia dissimulata intra panorinū copias tenuit: fossamq; ingētis magnitudis ante seduxit: cōspecto deinde exercitu Hasdrubalis: q in prima acie elephātos habebat: pcepit hastatis tela i belluas iacere: p̄tinuūq; se intra munimēta receperēt ea ludificatione rectores elephātorū cōcitati in ipsam fossam elephātes egerūt: quo ut primū illaqueati sūt partū magnitudie teloz cōfecti: p̄ti retro in suos acti totā acie turbauerūt. Tūc Metellus hāc operiēs occasionē tū toto exercitu erupit: & aggressus a latere p̄enos occidit. Ipsiq; & elephātis potitus ē.

Tomyris scythaz regia: Cyz Perseuz ducē equo Marte certatē simulato metu elicit ad notas militi suo angustias atq; ibi repēte cōuerso agmine natura loci adiuta deuicit. Aegyptii cōsiliū acie i eis cāpis i qbus iunctæ paludes erāt alga eas cōtexerūt: cōmissozq; plio fugā simulātes i insidias se uocauerūt: q rapidius uecti p ignota loca limo ihāserūt: circūuecti sūt.

Viriatus ex latrone dux Celtiberoz cedere se Romāis eq̄tibus simulās usq; ad locū uoraginosum & p̄altū eos pduxit. Et cū ipse p solitos sibi trāsitus euaderet: Romanos locoz ignaros imersos limo cecidit.

Fuluius Impator cymbrico bello collatis cū hoste castris eq̄tes suos iussit succedere ad munitiōes eoz. laceffitq; barbaris simulata fuga recessit hoc cū p aliquot dies fecisset: auide isequētibus cymbris aiaduertit castra eoz solita nudari. Itaq; p partē exercitus custodita cōsuetudine: ipse cum expeditis post castra hostiū cōsedit occultus. effusiq; eis ex more repente adortus & desertū pruit uallum & castra cepit.

Caius Fuluius cū in sinibus nr̄is exercitus falsicoz: longe nr̄o maior castra posuisset p suos milites quædam pcul a castris ædificia succēdit: ut falsici suos id fecisse credētes spe p̄dæ diffunderentur.

Alex. ex epirotis aduersus Illiricos collocata in insidiis manu quosdā ex suis habitu illirioz iltrussit: & iussit uastare suā. i. epiroticā regionē. qd cū illirii uiderēt fieri ipsi passiq; p̄dari cepūt: eo securius quo p̄cedētes ueluti p exploratorib; hēbāt. a qb; ex idustria i loca iniq; deducti: celsi fugatiq; sūt.

Leptenes quoq; syracusanus aduersus carthaginenses uastari suos agros & incendi uillas: castellaq; quædã impauit carthaginenses a suis hoc fieri rati & ipsi rãq; adiutores exierunt exceptiq; ab insidiatoribus fusi sunt.

Hánibal missus a carthaginensibus aduersus afros rebellates cū sciret gēte auidã esse uini magnū eius modū mádragora pmiscuit: cuius iter uenenu ac soporē media uis est: tūc p̄lio leui cōmisso ex industria cessit. nocte deide intēpesta relictis intra castra q̄busdã sarcinis: & oī uino isecto fugã simulauit. Cūq; barbari occupatis castris ī gaudiū effusi medicatū meze auide hausissēt: & ī modū defūctoz strati iacerēt: reuersus cepit eos: ac trucidauit. Hánibal cū sciret sua & romanoz castra in eis locis esse q̄ lignis deficiebāt ex industria regiōe deserta plurimos armētoz greges intra uallum reliq;: q̄ uelut p̄da romani potiti in sūmis lignatiōis angustiis in salubribus se cibis honoraret. Hánibal reducto nocte exercitu securos eos & in semicruda graues carne maiorem in modū uexauit.

Tyberius gracchus in hispania certior factus hostem inopē cōmercio laborare: instructissima castra oībus esculentis deseruit. quæ adeptū hostē & reptis intēperanter repletū grauēq; reducto exercitu subito opp̄ssit.

Hi qui aduersus erytreos bellum gerebant. speculationē eoz in loco edito dephensum ceciderūt: & uestem suo militi eius dederunt: q̄ ex eodē iugo erytreos signo dato. insidias euocauit.

Arabes cū esset nota cōsuetudo eoz q̄ de aduētū hostiū interdiu fumo nocte igne significare instituerat: ut sine intermissione ea fierent p̄ceperunt: Aduentantibus aduersariis intermitterēt: q̄ cum cessantibus luminibus extimarent ignorari aduētū suum auidius ingressi oppressiq; sunt.

Alexander macedo cū hostis in saltu editiore rastro cōmunisset: seducta parte copiæ præcepit his quos relinquebat ut ex more ignē citarent: specieq; p̄berent totius exercitus. ipse aut̄ p̄ alias regiones circūducta manu hostem superiore aggressus loco depulit.

Mēnon Rhodius rex cū egratu præuuleret: & hostē in collibus se contentē: in cāpos uellet deducere quosdã ex militibus suis sub specie pfugæ misit in hostiū castra: q̄ affirmaret exercitū Mēnonis iã p̄nitiosa seditione furere: & ut subinde aliq; pars eius dilaberet. huic affirmatiōi ut fidē faceret passim in cōspectu hostiū iussit parua castella muniri: uelut in ea se recepturi eēt q̄ dissidebāt. hac psuasidē solliciti q̄ in mōtibus se cōtinuerāt in plana descēderūt. & dū castra tentūt: ab egratu circūuenti sunt.

Alcibiades dux Athēnsiū ī hellep̄to aduersus numidaz & lacedæmonioz ducē: cū aplū exercitū & plures naues h̄ret: nocte expositis ī terrā q̄busdã militū suoz parte quoq; nauiū post quædam pmontoria occulta: Ipse cum paucis p̄fectus ita ut contemptu sui hostem uinceret: eundem insequentē fugit donec in præparatas insidias perduceret. aduersum deide

operetie in ter
 sic mauali p̄lio
 his quos ib
 Quo facto cō
 strati uertere
 Menon rhodius
 esse dicere ad p̄
 prias ag
 quoz co
 p̄tū sperat: q; su
 Symotheus dux
 nos cū instructa
 p̄misit: qu
 lenit de in
 aatos facile
 De emittendo h
 Allos eo
 migia qu
 meat: bu
 ptinū ag
 Q. M
 uerctus ip̄i detu
 u pagarent lax
 uericulo suorum
 Caius Cæsar germ
 uelut fugiente sp̄
 Hánibal cū ad tra
 nibus fecit eis al
 Anigonus rex m
 uant: statuerat
 uero eorum in se
 Heliāus lacedæ
 foz hostes loco
 uoz ordinib
 uerit aciem
 Caius Manilius
 uerit: oībus
 uerit: ut ipse in
 uerit: ut ipse in
 uerit: ut ipse in
 uerit: ut ipse in

& egrediētē in terrā p̄ eos quos ad hoc ip̄m exposuerat cecidit.

Idē nauali p̄lio decertaturus cōstituit malos quosdā in p̄montoria: p̄æcepitq; his quos ibi relinquebat: ut cū p̄liū cōmissū sensissent panderēt uel la. Quo facto cōsecutus est ut hostes aliā classē in auxilium superuenire ei arbitrati uertentur.

Ménon rhodius nauali p̄lio cū h̄ret ducentarū nauīū classē & hostiū naues elicere ad p̄liū uellet: ita ordinauit suos ut paucarū nauīū malos eligeret: easq; prias agi iuberet. hostes autē p̄cul cōspicati numeꝝ arborū & ex eo nauium quoq; coniecturantes obtulerūt se certamini & a pluribus occupati superatq; sunt.

Thymotheus dux atheniēsū aduersus lacedæmonios nauali acie decertaturus cū instructa classis eorū ad pugnādū p̄cessisset ex uelocissimis nauibus. xx. p̄misit: quæ omni arte uariisq; flexu eluderēt hostem: ut autem primum sensit deinde minus agiler moueri in aduersā partem progressus p̄laxatos facile superauit.

De emittendo hoste ne clausus p̄liū ex desperatōe reintegret. Cap. vi.

Allos eo p̄lio quod Camilli ductu gestū est desiderantes nauigia quibus tyberim trāsirent. Senatus cēsuit trāsēndos: & cōmeatibus quoq; p̄sequēdos: eiusdē generis hoībus postea p̄ p̄tinū agrum fugientibus uia data est quæ Gallica appellatur.

Quæ Martius eques Romanus cui duobus scipionibus occisis exercitus ip̄iū detulit cum circūuēti ab eo Pœni ne inulti morentur acrius pugnarent laxatis manipulis & concessio fugiendi spacio dissipatos sine periculo suorum trucidauit.

Caius Cæsar germanos inclusos ex desperatione fortius pugnātes emit ei iussit: fugientesq; aggressus est.

Hánibal cū ad trasimenū inclusi Germani acerrime pugnārēt deductis ordinibus fecit eis abeūdi p̄tatem: euntēsq; sine suorum sanguine strauit.

Antigonus rex macedonū ætholis qui in obsidione ab eo cōpulli fame urgebant: statuerātq; eruptōe facta cōmori: uia fugæ dedit: atq; ita fracto impetu eorum insecutus auersos cecidit.

Agésilas lacedæmonius aduersus Thebanos cū acie cōfligeret: intellexissetq; hostes locoꝝ cōditōe clausos ob desperatōem fortius dimicare laxatis suoꝝ ordinibus apertarū Thebanis ad euadendū uia rursus in abeuntes cōtraxit aciem: & sine iactura suorum cecidit auersos.

Caius Manilius cōsul cū ex acie reuersus capta ab etruscis romana castra inuenisset: oībus portis statione circūdati inclusos hostes in eam rabiem efferauit: ut ipse in p̄lio caderet. Quod animaduertentes legati eius ab una parte remata statione exitum Etruscis dederunt & effulos persecuti occurrente altero consule Fabio ceciderunt.

Themistocles uicto Xerxe uolentes suos pontē irrūpere phibuit cū dō
cuiisset aptius eū expelli ex europa q̄ cogi ex despatione pugnare. Idē misit
ad eū qui indicaret in quo periculo esset nisi fugam maturaret.

Pyrrhus epyrotaz rex cū quādā ciuitatē cepisset: clausisq; portis ex ulti
ma necessitate fortiter dimicātes eos qui inclusi erant animaduertisset; lo
cū illis ad fugam dedit. Idem iter cætera præcepta imperatoria memoriae
tradidit non esse pertinaciter instandum hosti fugienti: ne non solum a se
fortius ex necessitate resisteret: sed ut postea quoq; facilius cederet nō usq;
ad perniciem fugientibus instaturos uictores.

De simulandis aduersis.

Cap. viii

Lullus Hostilius rex Romanoz cōmisso aduersus uehientes p̄
lio cū Albani deserto exercitu Romanoz pximos peterēt tu
mulos: eaq; res turbasset Romanoz aios clare pnūtiauit iussu
suo albāos id fecisse ut hostē circūueniret. Quæ res & terrorē
uēiēribus: & rōanis fiduciā attulit: rēq; iclinatā cōsilio restituit

Lucius Sylla cū p̄fectus eius comitāte nō exigua eqtū manu cōmisso iā
p̄lio ad hostes trāsfugisset pnūtiauit iussu suo id factū: eaq; rōe militū a os
nō tātū a cōfusiōe retraxit: sed qdā ēt spe utilitatis quæ id cō siliiū insecutu
ra esset cōfirmavit. Idē cū auxiliares eius missi ab ipso circūuenti ab h sti
bus & interfecti essent: uereturq; ne propter hoc damnū uniuersus trep i
daret exercitus pnūtiauit auxiliariis qui ad defectionē cōspirassent cō
silio a se in loca iniqua deductos. Ita manifestissimā cladem ultionis simu
latione uelauit: & militum animos hac persuasione confirmavit.

Scipio cū Syphacis legati nuntiarēt ei regis sui nomine ne fiducia socie
tatis eius ex Sicilia in Africam transfret: ueritus ne confunderentur animi
suorum abscissa peregrina societate dimisit ire legatos: & famam diffudit
tanq̄ ultro a Syphace accersiretur.

Q. Sertorius cū acie decertaret barbagz q̄ ei nūtiauerat herculeiū pisse
pugioē traiecit ne ī alioz notitiā pferret: & ab hoc ai suoz ifirmarent.

Elebrādes Atheniensis cū ab idenis p̄lio urgeret: subitoq; magno cursu
tristē aduertisset aduentare tabellariū: phibui palā dicere qd afferret. De
inde secreto sciscitatus a Phanarbeto regio præfecto classē suam oppu
gnari celatis hostibus & militibus prælium finit: ac p̄tinus ad eripiendam
classē ducto exercitu opem tulit suis.

Hannibalem uenientē in Italiam tria milia carpentariorum reliquerūt.
Quo ille exemplo ne & cæteri mouerentur edixit a se esse dimissos: & isū
per in fidem eius rei paucos leuissime opere domos remisit.

Lucullus cū aiaduertisset Macedones eqtes: quos in auxilio hēbat subi
to cōsensu ad hostē trāsfugere signa canere iussit & turmas quæ eos seque
rent imilit: hostis cōmitti p̄liū intus trāsfugiētes telis excipit. Macedones

q̄ cū uiderēt neq; se recipi ab aduersariis & p̄mi ab his quos deferebāt necessario ad iustū praelium conuersi hostem inuaserunt.

Nathames dux psage aduersus Auetofradatē in cappa socia cū partē suā rū equitū trāsfugere cōperisset: ceteros omnes uenire secum iussit: affectu ruscq; transfugas collaudauit: q̄ eum alacriter præcessissent: hortatusq; est eos etiā ut fortiter hostē adorirent. pudor transfugis attulit poenitētiā & consiliū suū: quia non putabant depræhensum mutauerunt.

Titus Quintius Capitolinus consul cedentibus Romanis e mentitus est in altero cornu hostes fugatos: & ita confirmatis suis uictoriā rettulit.

Caius Manilius aduersus Etruscos uulnerato collega Fabio qui, sinistæ cornu ducebat: & ob id par te cedēte q̄ etiam occisum crederent cōsulem cum turmis equitū occurrit clamitans & collegam uiuere: & se dextro cornu uicisse. Qua constantia reintegratis animis suorum uicit.

Marius aduersus cymbros & theutonos cū metatores eius p̄ iprudētā ita castris locū cepissent ut sub præte barbarorū eēt aq; flagitātibus eā suis digito hostē ostēdēs. Illinc inq; petēda est. Quo instinctu affectus est ut pinus barbari tollerent. Tyberius labienus post pharsalicā pugnā cum uictis partibus durachiū refugisset: miscuit uera falsis: & non celato exitu pugnæ æquatā partium fortunam graui uulnere Cæsarī finxit. Et hac simulatione reliquis pompeianarum partium fiduciam fecit.

M. Cato cū ambraciā eo tpe quo sociæ naues ab ætholis oppugnant iprudēs uno lēbo appulisset: q̄q; nihil secū p̄sidii h̄ret: cepit signū uoce gestuq; clare quo uideret subsequētes suos & naues uocare ea asseueratōe hostē terruit tanq̄ plane appropinquarent: q̄ quasi ex pximo citabantur.

Aetholi ne aduētū Rō anæ classis opprimerent reliq̄rūt oppugnatōem.
De restituenda per constantiam acie: Cap. viii.

Seuius Tullius adolescēs p̄lio quo Tarquinius rex aduersus Sabinos cōfligit: signiferis segnius dimicātibus: raptū signū ī hostē misit: cuius recipiēdi grā Romani ita ardēter pugnauerūt & signū & uictoriā rettulerūt. Furius Agrippa consul cedēte cornu signū militare ereptū signifero in hostes hernicos & æquos misit: quo facto eius praeliū restitutum est. Sūma enim alacritate Romani ad recipiendū signum incubuerunt. T. Quintius Capitolinus cōsul signum in hostes phaliscos eiecit: militesq; id repetere iussit.

M. Furius Camillus trib. mil. cōs. pot. cū stāte exercitu arreptū signū ī hostes Volscos & latinos traxit ceteros puduit non sequi.

Saluius pelignus bello psico idē fecit. Q. Furius auerso exercitu cū occurrisset: affirmauit nō recepturū se ī castra quēq; nisi uictorē: reductisq; in acie uictoria potitus est. Scripio apud Numantiā cū auerlū suū uideret exercitū: pronuntiauit sibi pro hoste futurū: quisquis in castra redisset.

Fuluius priscus dictator cū signa legionū ferri in hostes phaliscos iussisset: ignifere cūctatē occidi ipauit: quo exēplo pterrīti hostē inuaserūt.

Tarquinius aduersus Gabinios cunctantes equites: detractis frenis con-
citatisq; equis procurrere & prorumpere aciem iussit.

Q. Atrilius cōsul bello Sānitico ex acie refugientibus in castra militibus aciem suoz opposuit affirmās secū & cū bonis ciuibus dimicatu-
ros eos: nisi cū hostibus maluissent: ea rōe uniuersos in aciem reduxit.

Lucius Sylla cedētibus iā legionibus exercitui Mythridati co ductu Ar-
chelai stricto gladio in primā acie pcurrit: appellansq; milites dixit: si quis
quæsisset ubi impatorē reliquissent responderēt pgnantem in boetia: cui
ius rei pudore uniuersi eum secuti sunt.

Diuus Iulius ad mundam suis referentibus pedem equū suum ab puci a
constitu suo iussit: & in primam aciem pedes p oiluit: milites dum de-
stituere imperatorem erubescunt reintegrarunt prælium.

Philippus ueritus ne ipetū scythaz sui nō sustinerēt: fidelissimos eqtū
a tergo posuit: pcepitq; ne quē cōmilitonū ex acie fugere paterent: perse-
uerantius abeuntes trucidarēt. Quā denuntiationē cū fecisset: ut etiam ti-
midissimi mallent ab hostibus q̄ a suis interfici uictoriam acquisiuit.

Quæ post prælium agenda sunt si res p rospere cesserint: & de confir-
mandis reliquiis belli. Cap. ix.

Aius Marius uictis plio Teutonibus reliqas eoz: q̄a nox circum
uenerat circū sedēs sublatis subinde clamoribus p paucos suo
rū territauit: somnemq; hostem detinuit ex eo secutus ut po-
stero die irrequietum facilius debellaret.

Cl. Nero uictis pœnis quos Hasdrubale duce in Italiā ex hi-
spania traicientes exceperat: caput Hasdrubalis in castra Hannibalīs eie-
cit: quo factum est ut & Hannibal luctu. Nam frater occisus erat & exerci-
tus desperatione aduentantis præ sidii affligeretur.

Lucius Sylla his qui p̄neste obsidebant occisoz in prælīo ducū capita
hastis p̄fixa ostendit: atq; ita obstinatoz peruicaciam fregit.

Armenus dux Germanorum capita eorum quos occiderat similiter p̄
fixa ad uallum hostium admoueri iussit.

Domitius Corbulo cū Tigranocertā obsideret: & Armeni prinaciter ui-
derent tolerare obsidionē: in quēdā ex magessanis quos cepat aīaduertit:
caputq; eius balista excussū intra munimenta hostiū misit: id sorte deci-
dit in mediū cōcilium. Quod cū maxime habebant barbari ad cuius con-
spectum uelut ostento cōsternati ad deditiōnem festinauerunt.

Hermocrates Syracusanus supatis acie Carthaginensibus ueritus ne ca-
ptiui quoz ingentem manū in ptātem redegerat: pagz diligenter custodi-
rent: quod euentus dimicationis in epulas & securitatē cōpellere uictores

poterat: finxit p̄xia nocte eq̄tatū hostilē uētuz. Qua expectatōe assequutus est: ut solito attētiuis uigiliā agerent. dē rebus p̄spere gestis & ob id re solutis suis in nimia securitatē s̄noq; & mero p̄ssis in castra trāsfugā misit dispositas ēt ubiq; a Syraculanis insidias: quaz; metu recepit acie. Illi cum aduentarent p̄secuti aciem in fossas deciderunt: & eo modo uicti sunt.

De aduersis emendandis si res durius cedit.

Cap. x.

Itus Didius in Hispania cū acerrimo p̄lio cōsfixisset quod nox diremerat magno numero utrinq; cæso cōplura suoz; corpora atra nocte sepeliēda curauit.

Hispani postero die ad simile officium p̄gressi: q̄a plures ex ipsoz; numero q̄ ex romanis cæsos reppererāt uictos se eē sc̄dm eam dinumerationē argumentati ad conditiones imperatoris descēderūt.

Martius eques Romanus q̄ reliquis exercitus duoz; Scipionū p̄fuit cū ī p̄pinq̄u bina castra p̄enoz; paucis milibus passuū distarent: cohortatus milites p̄xima castra intēpesta nocte adortus est: & cū hostē uictoriā fiducia incōpositū aggressus ne nūtiōs qdē cladis reliq̄sset breuissimo tpe militi ad regē dato: eadē nocte rapti famā rei gestæ p̄gressus: altera eoz; castra iuasit. Ita bis simili usus ē euentu deletis utrobiz; p̄oenis amissas populo romano Hispanias restituit.

De dubiorum animis in fide retinendis.

Cap. xi.

Vblus Valerius epydaurios timens oppidanorum perfidiam quia parum p̄sidiū habebat gymnicos ludos procul ab urbe apparauit. Quo cum omnis fere multitudo spectandi causa exisset: clausit portas: nec in eas admisit Epidaurios q̄diu ob fides a principibus acciperet.

Caius Pompeius cum suspectos haberet Catimeneses & uereretur ne p̄fidium non reciperent: petiit ab eis ut ægros iterum apud se refici pateretur: fortissimis deinde habitu languentium missis ciuitatem occupauit: continuitq;.

Alexander deuicta perdomitaz; thracia petens Asiam ueritus ne post ipsius discessum sumerentur arma reges eorum p̄fectosq;: & omnes quibus uidebatur inesse cura detractæ libertatis: uelut secum honoris causa traxit. ignobilibus autem relictis plæbeios p̄fecit consecutus uti princeps beneficiis eius obstructi nihil nouare uellet: plæbs uero ne possset quidem spoliata principibus.

Antipater conspecto priore neciorum exercitu qui audita morte Alexandri ad in festandum imperium eius confluxerant: dissimulans scire se quamente uenissent gratias his egit q̄ ad auxilium ferendum Alexandro aduersus lacedæmonios conuenissent adiecitq; regi a se scriptū. Cæterz; ipsos q̄a sibi opa eoz; in p̄senti nō esset necessaria abirēt domos hortatus est & hac

asseueratione periculum quod ex nouitate rerum iminebat discussit.

Scipio Africanus in Hispania cum inter captiuas eximiae ormae uirgo alias & nobilis ad eum perducta esset: quae omnium oculos in se conuerteret summa custodia habita sponso nomine Luceio reddidit. Insuperque aurum quod parentes eius redempturi captiuam domum Scipioni attulerat eidem sponso pro nuptiali gratia restituit: uniuersa gens uicta imperio populi Romani accessit.

Alexandrum Macedonem quoque traditum est eximiae pulchritudinis uirginemque captiuam cum finitimae gentis principi fuisset desponsata: summa abstinentia ita pepercisse ut illam ne aspexerit quidem. Qua mox ad sponsum remissa uniuersae gentis per hoc beneficium animos conciliauit sibi.

Imperator Caesar Augustus eo bello quo uictis hostibus cognomen germanici meruit: cum in finibus galliarum castella poneret: pro fructibus eorum quae uallo compraehebat precium solui iussit: atque ea iustitiae fama omnium fidem constrinxit.

Quae facienda sunt pro castris si satis fiduciae in praesentibus copiis non habemus.

Cap. xii.

Titus Quintius consul cum uolsci castra eius aggressuri forent cohortem tantum non in statione detinuit: reliquum exercitum ad quietandum dimisit. Arcatoribus praecipit ut uallum insidentes equis circumirent continerentque. Qua facie & simulatione cum & propulsa esset: & detinisset per totam noctem hostes ad lucis exortum fessos uigilia repente facta eruptione facile superauit. Quintus Sertorius in Hispania equitatu maxime impar: qui usque ad ipsas munitiones nimia fiducia succedebat nocte Scrobes aperuit: & ante eas aciem direxit cum demum turmales secundum consuetudinem redire uellent: pronuntiavit comperisse insidias ab hostibus dispositas. Idcirco ne discederent a signis: neue laxarent agmen. Quod cum soluere ex disciplina fecisset exceptus forte ueris insidiis: quia praedisserat interritos milites habuit.

Charis dux Atheniensium cum expectaret auxilia: & uereretur ne inter ea contemptu praesentis paucitatis hostes castra eius oppugnarent: conplures ex eis quos habebat per aduersam partem nocte missos iussit qua praecipue conspicui forent hostibus redire in castra: & accedentium nouarum uirium speciem praebere: atque ita simulatis auxiliis tutatus est donec instrueretur expectatis.

Hyphicrates Atheniensis cum campestribus locis castra haberet: explorasseque Thraces ex collibus per quos unus erat descensus nocte ad diripienda castra uenturos clam duxit exercitum: & in utroque uia latere per quam transituri erant Thraces distributum collocauit: hostemque decurrentem in castra in quibus multi ignes per paucorum curam instituti speciem ma-

multitudinis
De effugiendo.

Alli pugna
hostibus
facilius co
Triphon
sparit: ei q

Quintus Sertorius p
arbitratus m
uellet conuenire.

Uariatus dux Iustano
em qua Sertorius rat
Horatius Cocles urge
uolueruntque ne ca

in capite eius prop
pore potis abrupti de
tratus transiuit.

Uolscianus in Hispani
podiuit cum idem Ca
repente itineri de

Antonius cum ex part
nima luce moueret:
obocentium agmen in

na fecit. Qua per sua
interpellatione con

Philippus in epyro ue
ad depelendos illi q
hostibus euasit.

Uero Claudius nava
necessesse habet eru
uatiatque ita Poenis ex
paeffit.

Poeni classe separati
uenit in uada naues

rum timens calu sp
Comminus Atraba
pen: & forte ad occa
niter quis naues in

illis. Quem cum pe
na uisisset ratus pro

mentis ibi multitudinis seruabant a lateribus adortus oppressit.

De effugiendo.

Cap. xiii.

Alli pugnaturi cum Attalo aurum omne & argētum certis custodibus tradiderūt. Quibus si acie fugissent parceretur: quo facilius colligenda præda hostem impeditum effugerent.

Triphon Syriæ rex uictus per totum iter fugiens pecuniam sparsit: eiq; insectandæ Antiochi equites moratus effugit.

Quintus Sertorius pulsus acie a Quirō Metello Pio ne fugam quidem sibi tutam arbitratus milites dispersos abire iussit admonitos in quem locum uellet conuenire.

Viriatius dux Lusitanorum copias nostras: locorumq; iniquitatem euasit eadem qua Sertorius ratione sparso exercitu deinde collecto.

Horatius Cocles urgente Porſenæ exercitu iussit per pontem suos redire in urbem: eumq; ne casu sequeretur hostis intercideret. Quod dum efficitur in capite eius propugnator ipse insequentes detinuit. Audito deniq; fragore pōtis abrupti deiecit se in alueum: eumq; nō armis sed uulneribus oneratus transiuit.

Aphranius in Hispania ad Ilerdam cum Cæsarem fugeret instante eo castra posuit cum idem Cæsar fecisset: & pabulatum suos dimisisset: ille signum repente itineri dedit.

Antonius cum ex parthis sibi instantibus reciperet exercitum: & quotiens prima luce moueret: totiens urgentibus barbarorum sagittis infestaretur: abeuntium agmen in quintam horam continuit: suisq; fidem constantiorem fecit. Qua persuasione digressis inde Parthis iustum iter reliquo die sine interpellatione confecit.

Philippus in epyro ueritus ne fugientem eum Romani premerent inducias ad sepeliendos illi qui cæsi erant impetrauit & ob id remissioribus custodibus euasit.

Nero Claudius nauali prælio superatus a poenis tum per hostium præſidia necesse haberet erumpere reliquas uiginti naues tanq̄ uictrices iussit ornari: atq; ita Poenis existimantibus superiores fuisse acie nostros terribilis excessit.

Poeni classe superati quia instantem auertere Romanū studebant simulauerūt in uada naues suas incidisse: a uentisq; mutari effecerunt ut uictor eorum timens casu spatium ad euadendum daret.

Comminus Attribas cum uictus a Diuo Iulio ex Gallia in britaniam fugeret: & forte ad oceanum secundo uento quidem sed æstu recedente uenisset: quauis naues in siccis littoribus haberent pandi nihilominus uela iussit. Quem cum persequens Cæsar ex longinquo tumentia & flato plena uidisset: ratus prospero sibi eripi cursum recessit.

I priores libri responderunt titulis suis: & lectorem huc usque cum attentione perduxerunt: eadem nunc circa oppugnationes urbium defensionescq; strategemata: nec morabor ulla prælocutione: prius traditurus quæ oppugnandis urbibus usui sunt: tum quæ obsessos instruere possint. Depositis autem operibus & machinamentis: quoque expleta iam pridem inuentione nullam uideo ultra artium materiam has circa expugnationes species

strategematis fecimus.

De repentino impetu.

De fallendis iis qui obsidebuntur.

De eliciendis ad prodicionem.

Per quæ hostes ad inopiam redigantur.

Quemadmodum persuadeatur obsidionē permanfurā.

De destructione præsidiorum hostium.

De fluminum deriuatione & uiciatione aquarum.

De iniiciendo obsessis pauore.

De irruptione ex diuersa parte quæ expectamus.

De insidiis per quas eliciantur obsessi.

De simulatione regressus.

De excitanda cura suorum.

De emittendo & recipiendo nuntios.

De introducendis auxiliis & cōmeatibus.

Quemadmodum efficiat ut abundare uideantur quæ deerunt.

Qua ratione proditoribus & transfugis occurratur.

De eruptionibus.

De constantia obsessorum.

Cap. i.

Cap. ii.

Cap. iii.

Cap.iiii.

Cap. v.

Cap. vi.

Cap. vii.

Cap. viii.

Cap. ix.

Cap. x.

Cap. xi.

Cap. xii.

Cap. xiii.

Cap. xiiii.

Cap. xv.

Cap. xvi.

Cap. xvii.

Cap. xviii.

De repentino impetu.

Cap. i.

Vintius consul uictis acie equis & uolsis cū Antium oppidū expugnare statuisset ad cōcionem uocato exercitu exposuit quod id necessarium & facile esset si non differretur aggredi: eoq; impetu quem exhortatio concitauerat aggressus est urbem.

Marcus Cato animaduertit in Hispania potiri se quodā oppido posse si inopinantes inuaderet. Quadridui itaq; iter biduo per confragosa & deserta emen us nihil tale metuentes oppressit hostes uictoribus deinde suis causa in tam facilis uentus requirentibus dixit tum illos uictoriam adeptos cum quadridui iter biduo arripuerunt.

De fallendis iis

Omnia
sua ta
rurum
demg
danis

ob hoc nihil ab eo

nam direxit impetu

cederet & oppidu

Caius duillius con

stuit securis Carth

bitio admota class

Hannibal i Italia m

torā ex longo belli

Arcades messenio

indine hostiliū: eo

tracti eog; q; exp

fflorem loci cum

Simon dux Athen

nohis tēplum Dian

redire: fuisseq; oppi

ibus cepit urbem

Alcibiades dux Ar

nam obliuere: pet

fferuit in theatro

inuy consilii spec

in custodia urb

Epaminūdas the

no hostium seer

inqua simulatione

aperuerunt.

Anitippus Laced

teborādū mineru

la refertis honu

ciem inobseruari

Antiochus in C

timēta egressū i

tanq; frumētū re

castellū intrauer

Thebani cū po

De fallendis iis qui obsessi sunt. Cap. ii.

Domitius Calvinus cum obsideret lucā oppidum ligur non situ tantum & operibus:uerū etiam oppugnatōꝝ præstantia tutum circūiri muros frequenter omnibus copiis iſtituit: eaſ demq; reducere ad caſtra. Qua cōſuetudine inductis ita oppidanis ut crederent exercitationis id gratia facere Romanū: & ob hoc nihil ab eo conatu cauētibus: morem illum obambulandi in ſubitum direxit impetum: occupatiſq; mœnibus expreſſit illud quod ſeipſos dederent & oppidum.

Caius duillius conſul: ſubinde exercendo milites remigeſq; conſecutus eſt: ut ſecuris Carthaginēſibus uſq; in id tempus innoxie conſuetudinis: ſubito admota claſſe mugꝝ occuparet.

Hānibal i Italia multas urbes cepit cum Romanorū habitu quorſdam ſuorū ex longo belli uſu latine quoq; loquentes præmitteret.

Arcades meſſeniōꝝ caſtellū obſidētes: factis quibuſdam armis ad ſimilitudinē hoſtiliū: eo tempore quo ſucceſſura alia ꝑſidia hiſ explorauerūt: Inſtructi eorꝝ q̄ expectabant ornatu: admiſſiq; ꝑ hunc errorē ut ſocii poſſeſſionem loci cum ſtrage hoſtiū adepti ſunt.

Simon dux Atheniēſium: in Caria iſſidiatus cuidam ciuitati religioſum incolis tēplum Dianæ: locūq; qui extra muros erat noctu improuiſus incendit: effuſiſq; oppidanis ad opem aduerſus ignes ferēdam uacuam deſenſoribus cepit urbem.

Alcibiades dux Athenienſium: cū ciuitatem Agrigentinoꝝ egregie munitam obſideret: petito ab eis cōſilio diu tanq̄ de rebus ad cōe ꝑtinētibus diſſeruit in theatro: ubi ex more græcoꝝ locus conſultationi præbebat: dumq; conſilii ſpecie tenet multitudinem Atheniēſes quos ad id ꝑparaauerat in cuſtoditā urbem ceperunt.

Epaminūdas thebanus: in arcadia die feſto effuſe extra mœnia uagantibus hoſtium ſcœminis plæroſq; ex militibus ſuis muliebri ornatu imiſcuit: qua ſimulatione illi itra portas ſub nocte recepti ceperūt oppidum: & ſuis aperuerunt.

Ariſtippus Lacedæmonius feſto die tegeatꝝ quo omnis multitudo ad celebrādū mineruæ ſacrū urbe egreſſa erat: iumēta ſaccis frumētariis palea reſertis honuſta tegeā miſit: agentibus ea militibus q̄ negotiatoꝝ ſpeciem inoſeruati portas aperuerunt ſuis.

Antiochus in Cappadocia ex caſtello Sueda quod obſidebat frumētātū iumēta egreſſa i tercepit. Occiſiſq; calonibus eorūdem ueſtiū milites ſuos tanq̄ frumētū reportantes ſubmiſit. Quo errore illis cuſtodibus deceptis caſtellū intrauerūt admiferūtq; milites Antiochi.

Thebani cū portū Sycioniōꝝ nulla ui redigere in poteſtatē ſuā poſſent:

nauem ingētē armatis impleuerūt exposita sup merce ut negotiatōz specie fallerent: ab ea deinde parte muroz quæ lōgissime remota erat apparere paucos disposuerūt cum qbus e naue qdem egressi inermes simulata rixa occurrerūt Sycionijs ad dirimēdum iurgiū aduocatis: Thebanæ naues & portū & urbem uacantem occupauerūt.

Thymarcus Etholus occiso Carneade Ptholemei regis pfecto clamide interēpti & galero ad macedonicū ornatus est habitū: p hunc errorem p Carneade Samioz portum receptus occupauit.

De eliciēdis ad prodicionem. Cap. iij.

Papius Cursor cōsul apud tarentū Miloni q cū p̄sidio Epyro taz urbem obtinebat: salutē ipsi & popularibus si p illū oppido potiret: pollicitus est. Quibus p̄miis ille corruptus p̄suasit Tarentinis ut se legatū ad cōsulē mitterēt: a quo plena p̄missa expectata referās in securitatē oppidanos resoluit: atq; ita incustoditam urbem cursori tradidit.

Marcellus cū Syracusanū quēdam Solistratū ad p̄dicionem sollicitasset ex eo cognouit remissiores custodias fore die festo quo phycides p̄biturus esset uini epularūq; copiam. insidiatus igitur hilaritati: & quæ eam sequebat̄ secordiæ monimēta cōscendit: uigilibusq; cæsis aperuit exercitui romano urbē nobilibus uictorijs claram.

Tarquinius supbus cum Gabios ī deditiōē accipere nō posset: filiū suū Tarquiniū cæsum uirgis ad hostē misit. Is incusata patris s̄uitia p̄suasit Gabinis ut odio suo aduersus regem uterentur: & dux ad bellum electus tradidit patri Gabios.

Cyrus Persaz rex comitē suū zopirū explorata eius fide trūcata de idustria facie ad hostes dimisit illo asserente iniuriæ fidem creditus inimicis simus Cyro: cū hac p̄suasione adiuuaret: p̄currendo p̄pius quotiens acie decerretur: & in eum tela dirigendo cōmissam sibi Babylonioz urbem tradidit Cyro.

Philippus oppido Samioz exclusus Apollonio p̄fecto eoz ad p̄bationem corrupto p̄suasit: ut plaustrū lapide quadrato oneratū in ipso aditu portæ poneret confestim signo dato infecutus: oppidanos circa impedita portæ claustra oppressit trepidātes.

Hānibal apud arcē quæ a p̄sidio Romano duce Liuiο tenebat: cuneum quem ad p̄dicionem sollicitauerat eiusmodi sal^acia instruxit: ut ille per cām uenādī noctū p̄cederet q̄si id p̄ hostem iter diu nō liceret. Egresso ipsi apros submistrabat: quos ille tanq̄ ex captura Liuiο offerret. Idq; cū sapientus factū esset: & ideo minus obseruaret: qdā nocte Hannibal uenatoz habitū Pœnos comitibus eius imiscuit. q cū honestū uenatione quā ferebāt recepti essent a custodibus: p̄tinus eos adorti occiderēt. Tunc fracta por

admissus cum ex
qui in arcem p̄su
Lymachus rex m
obrent Mandron
be sum appellabat
Quos ille restr
ex arce raptis arm
Per quæ hostes ad

Ab jus ma
obsidionē
quū habet
strauit & a
Antigon

Dionysius multis ur
endat simulauit pac
mistrarent: quod cū
onem alimentis d
dicatur.

Alexander oppugnauit
que in cōfimo erant
icta iter multos ce
phalaris agrigētius
stimulato sedere: fr
Deinde data op
uā recipere: fiduci
restatis aggressus in
Quēadmodum p̄

Learchus L
necessaria
credere
gatos eoz
it occidit: & mēbra
tū nō factuz: pleue
o sustinisset experi
Tiberius Gracchus
nō omnino oblidit
Qua uoce Lu
erunt.

A. Torquato grec
faculis & sagittis

a admissus cum exercitu Hannibal omnes Romanos interfecit: excepti his qui in arcem p̄fugerant.

Lisymachus rex macedonum cū Epheseos oppugnaret: & illi in auxilio haberent Mandronem archipyratam: qui plurimū oneratas præda naues ephesum appellabat: corrupto ei ad p̄ditionem uinxit fortissimos macedonū. Quos ille restrictis manibus p̄ captiuis Ephesum itroduceret: postea ex arce raptis armis urbē Lisymacho tradiderunt.

Per quæ hostes ad inopiam redigantur. Cap. iiii.

Ab ius maximus uastatis cāpanoz agris ne quid eis ad fiducia obsidionis superesset: recessit semētis tpe ut frumētum q̄ reliquū habebāt in sationes cōferrēt. Reuersus deinde re nata prostravit & ad famē redactis potitus est.

Antigonus aduersus Artimēses idem fecit.

Dionysius multis urbibus captis cum reginos aggredi uellet: qui copiis abundat simulauit pacē: petiitq; ab eis ut cōmeatus exercitui ipsius subministrarent: quod cū impetrasset exhausto oppidanoz frumento aggressus urbem alimentis destitutam superauit. Idem aduersus hymereos fecisse dicitur.

Alexāder oppugnaturus Leucadiam cōmeatibus abūdantē: prius castella quæ in cōfinio erant cepit: oēsq; ex his Leucadiā passus est cōfugere: ut ailmēta inter multos celerius absumerētur.

Phalaris agrigētinus cū quædam loca munitiōe tuta in Sicilia oppugnaret: simulato scedere: frumēta quæ residua se habere dicebat: apud eos deposuit. Deinde data opera ut tectoꝝ camera in qbus id cōferebat rescisse pluuiā reciperēt: fiducia adducti cōmeatus pprio tritico abusos: primo initio æstatis aggressus inopia cōpulsit ad deditiōē.

Quæadmodum psuadet obsidionē esse p̄mansuram. Cap. v.

Learchus Lacedæmonius exploratū habens thracas oīa uicta necessaria in montes comportasse una quoq; ope sustentari q̄ crederent eum cōmeatus inopia recessuz: p̄ id tempus quo legatos eoz uenturos opinabat: aliquē ex captiuis in conspectu iussit occidi: & mēbratim tanq̄ ailmēta in cōtubernia distribuit: Thraces nihil nō factuz p̄seuerantiæ causa eum credētes: q̄ tam detestabiles epulas sustinuisset experiri in deditiōē uenerunt.

Tyberius Gracchus lusitanis dicētibz in decem annos cibaria se habere: & omnino obsidinem non expauescere. Vndecimo inquit anno uos capiam. Qua uoce Lusitani quanq̄ instructi commealit us statim se traderunt.

A. Torquato græcā urbē oppugnanti cū diceretur iuuētutē ibi studiose iaculis & sagittis exerceri pluris eam inquit p̄pediē uendam.

De destructione praesidiorum hostium. Cap. vi.

Scipio Hannibale in Africam reuerso: cum plura oppida quae illi in potestatem ratio redigenda dictabat firmis praesidiis diuersae partis obtinerentur: subinde aliquam manum submittebat ad infestanda ea nouissime etiam tanquam direpturus ciuitates aderat deinde simulato metu refugiebat. Hannibal ratus ueram esse trepidationem: deductis undique praesidiis tanquam de summa rege dimicaturus insequi coepit. Ita consecutus Scipio quod petierat nudatasque pugnatoribus urbes per Masinissam & numidas cepit.

Publius Cornelius Scipio intellecta difficultate expugnandi deluinium: quia concursu omnium defendebatur: aggredi alia oppida cepit. Et euocatus ad sua defendenda singulis: uacuatum auxilium deluini cepit.

Pyrrhus Epyrotarum rex aduersus illyricos cum ciuitatem quae caput gentis erat: redigere in potestatem suam uellet eius desperatione caeteras urbes petere cepit: consecutusque est ut hostes fiducia uelut satis munitae urbis eius ad tutelam aliarum dilaberentur. Quo facto reuocatis ipse rursus omnibus suis euacuatam eam defensoribus cepit.

Cornelius Ruffinus consul: cum aliquanto tempore Crotonam oppidum frustra obsidisset: quod inexpugnabile faciebat: assumpta in praesidium Lucanorum manu simulauit se cepto desistere: captiuum deinde magno praemio sollicitatum misit Crotonam: qui tanquam ex custodia fugisset: quae persuasit discessisse Romanos. Id uero Crotonenses arbitrati dimisere auxilia destituti quae pro pugnatoribus inopinati & inualidi capti sunt.

Mago dux Carthaginensium uicto Cneo Pifone: & in quadam turre circumspecto suspicatus uentura ei subsidia per fugam misit: qui persuaderet appropinquantibus captum iam Pifonem. Qua ratione deterritis eis reliqua uictoria consumauit.

Alcibiades in Sicilia cum Syracusanos capere uellet ex Catanensibus apud quos tum exercitum continebat quaedam exploratae solertiae submisit Syracusanis. Is in publicum consilium introductus persuasit infestissimos esse Catanenses Atheniensibus: & si adiuuarentur a Syracusanis fugere ut opprimerent eos & Alcibiadem. Quare adducti Syracusani uniuersis uiribus Cataniam petituri processerunt relicta ipsorum urbe. Quam a tergo adortus Alcibiades desolatam: ut sperauerat afflixit.

Cleonius atheniensis Troezenos qui praesidium Cratege tenebant aggressus tela quaedam in quibus scriptum erat uenisse se ad liberandam eorum rempublicam, intra muros iecit: & eodem tempore captiuos quosdam conciliatos sibi remisit: quae cratege detractarent per hoc consilium seditione intestina apud obsessos conciliata admoto exercitu potius est ciuitate,

De fluminum deriuatione & conuertiatione aquarum. Cap. vii.

Vbius
bantur
Caius
tribus ab
uertisse

Quintus Metellus
in horum ex superiore
in hoc ipsum in
Alexander apud Ba
pantur & agerem
maque ita subito fl
cebat: urbem intr
mytam aduersu
se dicitur.

Cathenes Syconio
bre fecit tubis re
nis decipiens cepi
Demitendo obse

Hilippus ca
muros ter
ruptos se el
Pelopidas

non tam ita long
ma mouebat: p
notabili alacritate u
corant ut filia
adentis pte rea qu
atione pteriti q o
dierunt.

Cyros rex Persarum
u ptabat ad moen
simulacra homin
admoit. Tum p
sole simulacra ill
gram urbem a rep
bus concesserunt.

De irruptione ex
Scipio apud
deu ut die
non expect

Stratagematum Liber Tertius.

Vblius Seruilius Iſauram oppidū flumine eo quo hoſtes aqua bantur auerſo ad deditiōem ſiti compulſit.

Catus Cæſar in Gallia cadurcogꝝ ciuitatē amne cinctā: & ſōtibꝝ abūdantē ad inopiā aquæ redēgit cū fontes cuniculis aduertiffet: & fluminis uſum ꝑ ſagittarios arcuiſſet.

Quintus Metellus in Hiſpania citeriore in caſtra hoſtiū humili loco poſita fluuiū ex ſupiore parte imiſit: & ſubita inundatiōe turbatos ꝑ diſpoſitos in hoc ipſum inſidiatores cecidit.

Alexander apud Babylonem: quæ media fluuiō Euftrate diuidebat ſoſſas pariter & agerem inſtituit: ut in uſum eius extimarent hoſtes egeri terram: atqꝫ ita ſubito flumine auerſo: ꝑꝛ alueū ueterem qꝫ ſiccatus ingreſſū ꝑꝛæbebat: urbem intrauit.

Semyramis aduerſus eoſdem Babylonios eo dem Euftrate auerſo idē feciſſe dicitur.

Cliſthenes Sycionius ductū aquæ in oppidum Eriſeogꝝ ſerētē rupit. Mox re ſectis tubis reſtituit aquam helleboro corruptā qua uſos ꝑfluuiō uentris decipiens cepit.

De iniiciendo obſeſſis pauore. Cap. viii.

Hilippus cū teenafiū caſtellum nulla ui capere poſſet: ante ipſos muros terram egeſſit: ſimulauitqꝫ agi cuniculū: caſtellūqꝫ ſubruptos ſe eſtimantes reddiderunt.

Pelopidas Thebanus magnetū duo oppida ſimul oppugnaturus nō tam ita longo ſpatio diſtantia: quo tempore ad alteroꝝ eorꝝ exercitum admoꝛuebat: ꝑcepit ut ex composito ab aliis caſtris. iiii. eqtes coronati notabili alacritate uelut uictoriā nuntiantes uenirent: ad cuius ſimulationem curant ut ſilua quæ in medio erat incenderetur. ꝑbitura ſpēm urbis ardentis ꝑterea quorſdam captiuoꝝ habitu eorꝝ iuſſit ꝑduci. Qua aſſeueratione ꝑterriti qꝫ obſidebant, dum ꝑn parte iam ſe ſupatos exultimant deſecerunt.

Cyrus rex Perſarꝝ incluſo ſardibus croeſo: qua ꝑruptus mons nullū adiutum ꝑſtabat ad mœnia: malos exequentes altitudinem iugi ſubtexit. Qui bus ſimulacra hominū armata ꝑfici habitus impoſuerat: noctuqꝫ eos moti admoꝛuit. Tum prima luce ex altera parte muros aggreſſus eſt: ubi orto iam ſole ſimulacra illa armatoꝝ referentia habitum reſuſciſerūt: oppidani captam urbem a tergo credētes: & ob hoc in fugam diſapſi uictoriā hoſtibus conceſſerunt.

De irruptione ex diuerſa parte qꝫ expectamus. Cap. ix.

Cipio apud Carthaginem ſub diſceſſu æſtus maritimi ſecutus deū ut dicebat ducere: ad muros urbis acceſſit: & cedente ſtagno: qꝫ nō expectabatur irrupit.

Sexti Iulij Frontini.

Fabius maximus cūctatoris filius apud arpos p̄sidio Hānibalis occupa-
tos considerato situ urbis sexcentos misit milites obscura nocte: qui per
munitam eozq; minus frequentatam oppidi partem: scalis euecti in muge
portas reuellerent: hi adiuti decidentiu aquaꝝ sono: qui operis strepitum
obscurabat: iussa p̄gūt. ipse dato signo ab alia pte aggressus cepit Arpos.

Caius Marius bello Iugurthino apud flumen Mulucam cum oppugna-
ret castellum in monte saxeo situm: quod una & angusta semita adibatur
cætera parte uelut cum saltu p̄cipiti: nuntiatio sibi p̄ Iugurē quēdam ex
auxilijs gregalem militem: qui forte aquatū progressus dum p̄ laxa mon-
tis cocleas legit ad summū peruenerat eripi posse: in castellum paucos cen-
turiones: quibus perfectissimos cum uelocissimis militibus æneatores im-
miscuerat: misit capite pedibusq; nudis: ut prospectus uisusq; per saxa faci-
lior foret: scutis armisq; a tergo aptatis. hi Iugure duce & Ioris & clauis qui-
bus in ascensu nitebantur adiuti: cum ad posteriora ob id uacua defen-
sibus castelli peruenisset: concinere & tumultuari ut p̄ceptum erat ce-
perunt ad quod cōstitutū. Marius Cōstātius adhortatus suos acrius instā-
re castellanos cepit. Quos ab imbelles multitudinem suoz reuocatos tanq̄
a tergo capti essent insecutus castellum cepit.

Lucius Cornelius cōsul cōplura sardiniaꝝ cepit oppida dum fortissimas
partes copiā noctu exponit. Quibus p̄cipiebat ut delitescerent: opperirē
turq; tempus quo ipse nactus appelleret occurrentibus deinde aduentan-
ti & hostibus ab ipso per simulationē fugā longius ad p̄sequēdum aduo-
catis illi in relictas ab his urbes impetū facerent.

Pericles Atheniēsiū dux cū oppugnaret quandam ciuitatē magno con-
sensu defendentiū tutā nocte ab ea parte muroꝝ: quā mari adiacebat clas-
sicum clamorem attolli iussit hostes penetratū illa oppidum rati relique-
runt portas: p̄ quas Pericles destitutas p̄sidio irrupit.

Alcibiades dux Atheniēsiū euticū oppugnandi eius causa nocte iproui-
sus accessit: & ex diuersa pte moeniū cornicines canere iussit sufficere pro-
pugnatores muroꝝ poterant ad id latus a quo solo se temptari putabāt:
cum fluerēt q̄ a nō obsistebat muros trāscendit.

Tribulus dux Melisoz ut portū Sycinioꝝ occuparet a terra subinde
oppidum nos tēptauit: & illo quo lacebātur cōuersis hostibus: classe inspe-
ctā portum cepit.

Philippus in obsidiōe cuiusdā urbis maritimæ binas naues p̄cula cōspe-
ctu cōtabulauit: supstruxitq; eis turres alijs: deide turribus adortus a ter-
ra uel cominus domibus p̄pugnatores distrinxit turritas naues amari ap-
plicuit. & qua non resistebatur subiit muros.

Pericles Ponomesoz castellū oppugnaturus in quo duo oī no erant ac-
cessus: alteꝝ fossa iter clausit: alteꝝ muniuit. castellani securiores ab altera

ante facti ea sola q
quibus iniectisq;
Antiochus aduer
nocte portū cum
p̄mni multitudine
diuerso ciuitatem
De insidijs per q
Ato in c
sueflano
iussit ho
res auid
pidum c
Lucius Scipio in Sa
nequā instruxera
quos in primo o
Hānibal cū obsider
his recedere p̄onis
magis gaudij ipulli
iude p̄ eos quos
p̄marios eliceret ra
noꝝ simulata fuga
des a suis in medio
sordidici egres cū a
p̄hibere simulāte
ocultū in insidijs de
Cares dux Athen
istoria occulte hie
sili: q̄ uila cū oīa p
Chares in idese
larcha dux Pomeg
illis lux p̄cul arma
religios quos in oc
De simulatione
Hormio
ciden sinu
dit & no
uenisse
dimisit
turbibus chalcide
ulla urbis custodi

parte facti eā solā quā muniri uidebāt custodire ceperūt. Pericles p̄paratis pontibus iniectisq; sup fossam: quā nō cauebat subiit castellū.

Antiochus aduersus Ephesios rhodiis quos in auxilio habebat p̄cepit: ut nocte portū cum magno strepitu inuaderent: ad quā partē cum tumultu omni multitudine: nudatis defensore aliis munitionibus: ipse aggressus adiuerso ciuitatem cepit.

De insidiis per quas eliciantur obsessi. Cap. x.

Ato in conspectu Iacetanog: quos obsidebat reliq; submotis sueffanos quosdā ex auxiliariis maxie ibelles aggredi moenia iussit hoc cū facta eruptione Iacetani facile auertissent: & fugietes auide isecuti essent: illis quas occultauerat cohortibus oppidum cepit.

Lucius Scipio in Sardinia cuiusdā ciuitatis p̄ tumultū relicta oppugnatione: quā instruxerat: sp̄m fugietis finxit. Insecutisq; temere oppidanis p̄ eos quos in pximo occultauerat oppidū inuasit.

Hānibal cū obsideret ciuitatē Hymerā castra sua capi de industria passus ē iussis recedere p̄enis tāq; p̄ualeret hostis. Quo euētu Hymeratis ita deceptis: ut gaudio ipulsi relicta urbe p̄currerūt ad punicū uallū. Hānibal uacua urbē p̄ eos quos in insidiis ad hāc ipsā occasionē posuerat cepit. Idē ut sagittarios eliceret rara acie ad muros accedēs ad primā eruptionem oppidanog; simulata fuga cessit. Interpositoq; exercitu ab oppido: interclusos hostes a suis in medio trucidauit.

Scordisci eqtes cū acrecia duag; p̄tiū p̄sidio oppositus eēt Lucullus p̄cora abigere simulātes p̄corauerūt eruptionē: fugā deinde metiti sequētem Lucullū in insidias deduxerūt: & octingētos cū eo milites occiderūt.

Chares dux Atheniēsiū ciuitatē aggressurus littori oppositā post qdā p̄mōtoria occulte hīta classe e nauibus uelocissimā p̄ter hostiā p̄sidia ire iussit: q̄ uisa cū oīa nauigia q̄ p̄ custodia portū agebat: ad p̄sequēdā euolasent: Chares in idensum portū reliq; classe iuectus ēt ciuitatē occupauit.

Lartha dux Poenog; i Sicilia lilibeū nostris terra mariq; obsidētib; p̄re classis suæ p̄cul armatā iussit ostendī: ad eius cōspectū cū euolassent nisi: ipse reliq; quos in occulto tenuerat nauibus lilibei portū occupauit.

De simulatione regressus. Cap. xi

Phormion dux Atheniēsiū cū depopulatus esset agros Chalcidensium: legatis eorūdem ea requirentibus benigne respondit & nocte qua admissurus illos erat: finxit litteras sibi superuenisse ciuiū suog; p̄ quas redeundū h̄ret: ac paulū regressus dimisit legatos his omnia tuta & abisse phormionem renunciantibus chalcidenses spe & oblatae humanitatis & abducti exercitus remissa urbis custodia cum confestim Phormion reuertisset: p̄hibere in ex-

pe etiam vim non potuerunt.

Agefilas dux Lacedæmoniorum cum phœces obsideret: & intellexisset eos qui tunc præsidio illis erant iam grauari bellum in comodo paululum regressus: tanquam ad illos actus liberam occasionem recedendi his dedit non multo post milite reducto: destitutos phœces supauit.

Alcibiades aduersus bizanticos qui se moribus continebant insidias deposuit & simulato regressu incautos eos oppressit.

Viriatas cum tridui iter descendens confecisset idem illud in uno die remensus: securos segobrienses & sacrificio qui maxime occupatos oppressit.

Epaminondas mantiniam cum lacedæmonios in subsidium hosti uenisse animaduertens: ratus posse lacedæmonem occupari si clam illo profectus esset nocte crebros ignes fieri iussit: ut specie remanendi occultaret profectio nem: sed a transfuga productus assecuto exercitu Lacedæmoniorum itinere quem quo spartam petebat destitit. Idem tamen consilium conuertit ad mantinenses. Equæ enim ignibus factis Lacedæmonios quasi maneret frustratus xl. milia passuum reuertitur Mantiniam: eaque auxilio destituta occupauit.

De excitanda cura suorum.

Cap. xii.

Alcibiades Atheniensis ciuitate sua a Lacedæmonijs obfessa uertus negligentiam uigilum denuntiavit his qui in stationibus erant ut obseruarent lumen: quod nocte ostensus esset ex arce: & ad conspectum eius ipsi quoque lumina attollerent: in quo mune re qui cessasset poenam passurus: dum sollicitè expectat signum ducis uigilatum ab omnibus & suspectam noctis periculum ciuitatum est.

Hiphycrates dux Atheniensium cum præsidio Corinthum teneret: & sub aduentum hostium ipse uigilias circuiret: uigilem quem dormientem uiderat transfixit cuspide. Quod factum quibusdam tanquam sauum increpantibus qualem inueni inquit talem reliqui.

Epaminondas Thebanus idem fecisse dicitur.

De emittendo & recipiendo nuntio.

Cap. xiii.

Omani obfessi in Capitolio ad Camillum ab exilio implorandum miserunt: qui ut stationes Gallorum falleret: per saxa tarpesia demissus transuato Tyberi ueios peruenit. & perpetrata legatione similiter ad suos rediit.

Campani diligenter Romanis quibus obfessi erant custodias agentibus: quendam per transfugam subornatum miserunt qui occultatam Balteo epistolam inuenta effugendo occasione ad Pœnos pertulit. Venatione quoque & pecoribus quosdam miserunt litteras membranis mandatas: aliqui iumentum in aduersam partem infixerunt dum stationes transerunt. nonnulli interiora uaginatae inscripserunt.

Hircius consul ad Decimum Brutum qui mutinæ ab Antonio obsidebatur missas

hinc de misit plum
annem trans
effecerat episto
erat loco moer
petentes excipie
febat utiq; post
instruerat.
De introducend
Ello ciu
tium ob
ni cornic
euitans c
dium Po
Hannibale obside
fluminis di
per medium am
aqua ferente ad
insistauerunt.
Hircius in Mutin
cuppis con di
ronda aqua di
Quæadmodu ef
Omami
fame pat
comme
ueniret
Athen
Hi qui ab Hannib
mille crediti cum
erant inter cas
iuerunt. Cor
ad latorum pro
Reliqui ex uarian
ebantur horrea to
bus dimiserunt. H
pugnacionis repe
gens copia superess
Thracen in arduo
circidi exiguo
tium dimiserunt. Q

subinde misit plumbo scriptas : quibus ad brachium ligatis miles scultenam amnem transnabat. Idem columbis quas inclusas ante tenebris & fame affecerat epistolas ad collum seta ligauit: easq; a propinquo inquatum poterat loco moenibus emittebat ille lucis cibiq; auide altissima ædificio rum petentes excipiebantur a Bruto. Qui eo modo de omnibus rebus certior fiebat utiq; postq; disposito cibo quibusdam locis columbas illuc deuolare instituerat.

De introducendis auxiliis & cõmeatibus.

Cap. xiiii.

Ello ciuili cum Aregna urbs in Hispania Pompeianarum partium obsideretur: Martius interim rex tanq; Cæsarianus tribuni cornicularius uigiles quosdam excitauit: e quibus aliquid euitans constantia fallaciæ suæ per medias Cæsaris copias p̄sidiū Pompeii transduxit.

Hannibale obsidente casilinum Romani farinam doliis secunda aqua uulturni fluminis dimittebant: ut ab obsessis exciperetur: quibus cum obiecta per medium amnem catena Hânibal obstitisset nuces sparsere: quæ cum aqua ferente ad oppidum defluerent: eo cõmeatu sociorum necessitatem sustentauerunt.

Hircius in Mutinensibus obsessis ab Antonio salem quo maxime indigebant cuppis conditum per amnem Samnicorum intromisit. Idem pecora secunda aqua dimisit quæ excepta sustentauerunt necessariog; inopiâ.

Quæadmodû efficiat ut abundare uideant quæ deerunt. Cap. xv.

Romani cum a Gallis capitolium obsideretur in extrema iam fame panem in hostem iactauerunt: consecutiq; ut abundare commeatibus uiderentur: obsidionem donec Camillus subueniret: tollerauerunt.

Athenienses aduersus lacedæmonios idem fecisse dicunt.

Hi qui ab Hannibale Casilinum obsidebantur ad extremam famem peruenisse crediti cum etiam herbas alimentis eorum Hânibal sæpe arato loco: qui erat inter castra ipsius: & moenia præriperet semina in præparatum locum iecerunt. Consecuti ut habere uiderentur unde uictum sustentare usq; ad satorum proueniunt.

Reliqui ex uariana clade cum obsiderentur: quia deficere frumento uidebantur horrea tota nocte circûdixerunt captiuos: deinde præcisissimè manibus dimiserunt. Hi circûsidentibus suis persuaserunt ne spem maturæ expugnationis reponerent in fame Romanorum quibus alimentorum in gens copia superesset.

Thraces in arduo monte obsessi in quem hostibus accessus non erat collato uiridi exiguo tritico aut caseo pauerunt pecora & in hostium præsidia dimiserunt. Quibus exceptis & occisis cum frumenti uestigia in uisce

ribus earū apparuissent; opinatus hostis magnam vim tritici superesse eis qui inde etiam pecora pascerent recessit ab obsidione.

Heurabius dux meliorum cum longa obsidione milites sui agerentur ab Aliacte qui sperabant eos ad deditiōem famæ posse compelli sub adventum legatorum Aliactis frumētum omne in forum compellere iussit & conuiuio sub id tempus instructis per totam urbem epulas præstitit atq; ita persuasit hosti superesse ipsis copias quibus diurnam sustineret obsidionem.

Qua ratione proditoribus & transfugis occurratur.

Cap. xvi.

MArcellus cognito consilio Barcei nolani qui corrumpere ad defectionem populares studebat; & Hannibali gratificabatur q̄ illi us beneficio curatus iter canneses; saucius & ex captiuitate remissus ad suos erat qui interficere eum ne supplicio eius reliquos concitaret Nolanes nō audebat acersitū ad se; allocutus est dicens fortissimū eum militē; quod antea ignorasset hortatusq; est ut secū moraret & super uerborum honorem equum ei quoq; donauit. Qua benignitate non illius tantum fidem; sed etiam popularium qui ex illo pendebant sibi obligauit.

Hamilchar dux Poenorū cū frequenter auxiliare galli ad romanos trāsirent & iam ex cōsuetudine ut socij exciperētur sicut fidelissimos subornauit ad simulandā transitionē qui Romanos excipiendorū causa eorum progressos occiderunt. Quæ solertia Amilchari non tantū ad præsentem profuit successum; sed in posterū præstitit ut Romanis ueri quoq; transgæ forent suspecti.

Hanno Cartaginensiu impator in Sicilia cum cōperisset mercenariorū Gallorū circiter.iiii.milia conspirasse ad transfugiēdū ad Romanos q̄ aliquot mensiu mercedes nō receperāt animaduertere autē in eos non audeat; metu seditiōis promisit prolationis iniuriā liberalitate pensaturæ quō noie gratias agentibus gallis per tēpus idoneū datis pollicitis fidelissimū dispensatorē; ad Otaciliū consulē misit. qui tanq̄ rationibus in transuersis transfugisse nuntiauit nocte proxima Galloꝝ quattuor milia quæ prædatum forent missa posse excipi. Otacilius nec statim credidit trāsfgæ; nec tamen rem spernendā ratus disposuit in sidijs lectissimā manū suorum. ab ea galli excepti dupliciter Hānonis consilio satifecerūt. & Romanos ceciderunt & ipsi oēs interfecti sunt.

Hannibal similiter se a transfugis ultus est. Nā cū aliquos ex militibus suis sciret trāsfgisse proxima nocte; nec ignoraret exploratores hostiū in castris suis esse palā pronūtiavit nō debere trāsfgas uocari solertissimos milites qui ipsius iussu exierunt ad excipiendū hostia cōsilia. auditis quæ pronūtiavit rettulerūt exploratores ad suos. Tūc cōprehēsi a Romanis trās

er: & aniputatis m
hodorus cū p̄sidi
erent quæ uideban
es pximo littori a
milit. Ac deinde
De eruptionibus.

Omani qu
fidionem h
fensores. Q
succederet
Aemilius

erios simulato tim
uili. portis eruptio
Vellus præfectus R
Herubalem le gatos
ntem perductum
erius Pompeius ci
manit suos uerum

er fecerat Cæsarem
uide irrumpe
er eos quos obs. de
culum & dextrimē
Pauus Fimbria &

er brachijs a laterē
mo militem tenuit
erorum: tunc erup
Eculani oppugna
eris ostendissent ob

Namantini oblesse
erionerunt: ut l'op
quo demum suspic
er uocante eruptio
De distantia obs

Omani a
tia suppl
sa porta
bat de fi
runt li
derentur: & ipsi
erunt inde exerc

fugæ: & amputatis manibus remissi sunt.

Diodorus cū p̄sidio Amphypolim tueret & duo milia thracū suspecta haberet: quæ uidebantur urbem direpturam mētitus est paucas hostium naues pximo littori applicuisse easq; diripi posse. Qua spem simulata thraeces emisit. Ac deinde clausis portis non recepit.

De eruptionibus.

Cap. xvi.

Omani qui in p̄sidio panormitorum erāt ueniente ad obfidionem Hasdrubale raros ex industria in muris posuerunt defensores. Quorum paucitate contempta cum incautus muris succederet Hasdrubal eruptione facta ceciderunt eum.

Aemilius Paulus uniuersis liguribus improuiso adortis castra eius simulato timore diu continuit militem: deinde fatigato iam hoste a. iiii. portis eruptione facta strauit cepitq; ligures.

Veliū p̄fectus Romanorum arcem Tarentinorum tenens misit ad Hasdrubalem legatos ut abire sibi incolumi liceret: ea simulatione ad securitatem perductum hostem eruptione facta cecidit.

Cneus Pompeius circumseffos ad Dyrrachium non tantum obsidione liberauit suos: uerum etiam post eruptionem q̄ oportuno loco & tempore fecerat Cæsarem ad castellum quod duplici munitione instructum erat auidē irrupentem exterior ipse circumfusus corona obligauit ut ille inter eos quos obs. debat: & eos qui extra circūuenerant medius non leue periculum & detrimētum senferit.

Flauius Fimbria & in Asia apud Thidiacum aduersum filium Mythridatis brachiis a latere ductis: deinde fossa in fronte percussa quietum in uallo militem tenuit donec hostilis equitatus incurreret angustias munitorum: tunc eruptione facta sex milia eorum cecidit.

Esculani oppugnaturi oppidum Pompeii: cum paucos senes ægros in muris ostendissent ob id securos Romanos eruptione facta fugauerunt.

Numantini obsessi ne pro uallo quidem instruxerunt aciem adeoq; se continuerunt: ut Popilio lenati fiducia fieret scalis oppidum aggrediendi. Quo demum suspicante insidias qui nec tunc quidem obsistebatur ac suos reuocante eruptione facta aduersus descendentes adorti sunt.

De distantia obsessorum.

Cap. xvii.

Omani assidente mœnibus Hannibale ostendens fiducia gratia supplementum exercitibus quos in Hispania habebat diuersa porta miserunt. Idem agrum in quo castra Hannibal habebat defuncto forte domino uenalem ad id precium perduxerunt licendo quo is ager ante uenerat hi dum ab Hānibale obfiderentur: & ipsi captiuam decreuerunt obsidere. nec nisi capta ea reuocauerunt inde exercitum.

Ultra lectione conquisitis strategematibus & non exiguo scrupulo digestis: ut promissum triū librorum implerem si modo impleui in hoc exhibeo ea quæ parum aperte descriptiōi priorum ad speciem alligata subiici uidebantur. Et erant exempla potius strategicon quàm strategemata. Quæ iccirco separauerunt: quia quanuis clara: diuersæ tamen erant substantiæ: ne si forte in aliqua ex his incidissent similitudine indocte prætermissa opinarentur: & sane uelut residua expedienda sunt in quo sicuti antea & ipse

ordinem per species seruare conabor.

De disciplina.
De effectu disciplinæ.
De continentia.
De iustitia.
De constantia.
De effectu & moderatione.
De uariis consiliis.

Cap. i.
Cap. ii.
Cap. iii.
Cap. iiii.
Cap. v.
Cap. vi.
Cap. vii.

De disciplina.

Cap. i.

Scipio ad Numantiam corruptum superiorum ducum secordia exercitum correxit: dimisso ingenti lixarum numero redactis ad minus quotidiana exercitatiōe militibus quibus cum frequens iniūgeret iter portare complurium dierum cibaria impetrabat ita: ut frigora & hymbres pati uada fluminum pedibus traicere assuesceret miles. Exprobrante subinde imperatore timidi tati uasa: quæ maxime nobiliter accidit Caio Meuiō tribuno, Cui dixisse traditur Scipio mihi palusper tibi & reip. semper necessarius nequāq̄ eris.

Quintus Metellus bello Iugurthino similiter lapsam militum disciplinam pari seueritate restituit cum insuper prohibisset alia carne quàm assæ elixare milites uti.

Pyrrhus delectori suo ferè dixisse tu grâdes elige ego eos fortes reddā.

Lucio Flacco & C. Varrone consulibus milites primo iure iurando facti sunt ante enim sacramento tantummodo a tribunis regabantur. Cæterum ipsi inter se cum iurabant se fugæ ac formidinis causa non abituros: neq̄ ex ordine recessuros: nisi teli perendi feriendiue hostis: aut ciuis seruandæ causa.

Stratagematum Liber Quartus.

Scipio Aphricanus cum ornatum scutum elegantius cuiusdam uidisset dixit non mirari se quod tanta cura ornasset: in quo plus præsidii quam in gladio haberet.

Philippus cum primum exercitum constitueret uehicularum usum omnibus interdixit equitibus non amplius quam singulos lacones habere permisit. Peditibus autem denis singulos qui molas & funes ferrent in æstiuâ ex euntibus. xxx. dierum farinam collo portare imperauit.

Caius Marius recidendorum impedimentorum gratia quibus maxime exercitus agmen oneratur uasa & cibaria militum in fasciculos aptata furcis imposuit sub quibus & habile onus & facilis requies esset. Unde & in pro uerbium tractum est Muli mariani.

Theogenes Atheniensis cum exercitum megaram duceret petentibus ordines respondit ibi se daturum deinde clam equites præmisit eosque hostium specie impetum in socios retorquere iussit. Quo facto cum tamquam ad hostium occursum præpararetur permisit ita ordinari aciem ut quo quis uoluisse loco consisteret: & cum inertissimus quisque retro se dedisset strenui autem in fronte profiluissent ut quencumque inuenerat stantem ita ad ordines milites prouexit.

Alexander Lacedæmonius egressum uia quendam castigabat cui dicens ad nullius rei rapinam se ab agmine recessisse. Respondit ne speciem quidem rapturi præbeas uolo.

Antigonus cum audisset diuertisse filium suum in eius domum cui tres filiarum insignes specie erant: audio inquit fili anguste habitare te pluribus dominiis domum possidentibus hospitium latius accipere iussitque commigrare dixit ne quod minor quinquaginta annis natus hospitio matris familias uteretur.

Quod Metellus consul quibus nulla lege impediretur quin filium contubernalem perpetuum haberet maluit tamen cum in ordine habere.

Publius Rutilius consul cum secundum leges in contubernio suo filium posset habere in legione militem fecit.

Tyberius Scaurus filium qui in saltu tridentino loco hostibus cesserat in conspectum suum uenire uetuit. Adolescens uerecundia ignominiam propter suam mortem sibi constitit.

Cotta consul in Sicilia in Valerium nobilem tribunum militum ex gente Valeria uirgis animaduertit. Idem. P. Aurelium sanguine sibi iunctum: quem obsidioni liparatum ipse ad auspicia repetenda me sanam transitu præfecerat. Cum agger incensus & capta castra essent uirgis caesum in numerum gregalium peditum referri & muneribus fungi iussit.

Fuluius Flaccus censor Fuluium fratrem suum: quia legionem in qua tribunus militum erat iniussu consulis dimiserat a senatu mouit.

Marcus Cato ab hostili littore in quo per aliquot dies manserat: cum

tradito profectionis signo classem soluisse & relictus e militibus quidam acerrima uoce & gestu expostularer uti tolleretur circūacta ad littus uniuersa classe comprehensum supplicio affici iussit & quem occisuri per ignominiam hostes fuerant exemplo potius impendit.

Appius Claudius ex his qui loco cesserant decimum quengq; militem sorte ductum fuste percussit.

Paulus Lucius consul ex duabus legionibus quæ loco cesserāt sorte ductos in conspectu militum securi percussit.

Fabius Rutilius ternas ex centuriis quarum statio perrupta erat securi percussit.

Marcus Antonius cum ager ab hostibus incensus esset ex his qui in opere fuerant duarum cohortium militem decimauit. Et in singulos ex his centuriones animaduertit: legatum cum ignominia dimisit reliquis ex legione ordem dari iussit. In legionem quæ regium oppidum iniussu ducis dixerat animaduersum est: ita ut quatuor milia tradita custodiæ necarent. Præterea senatusconsulto cautum est ne quæ ex eis sepeliri uel lugere fas eēt.

Lucius Papirius cursor dictator Fabium Rutiliū magistrū equitū: quod aduersum dictum eius quanuis prospere pugnauerat uirgis poposcit cælū securi percussurus: nec contentioni aut precibus militum concessit animaduersionem eamq; perfugientem Romam persecutus est: nec ibi quidem remissionem prius supplicii meruit quàm ad genua eius & Fabius cum patre prouolueretur: & pariter senatus & populus rogarent.

Manlius cui imperioso postea cognomen fuit filium quod is contra edictum patris cum hoste pugnauit: quanuis uictorem in conspectu exercitus uirgis cælum securi percussit.

Manlius filius exercitu pro se aduersus patrem seditionem parante negauit tanti esse quenq; ut propter illum disciplina corrumpetur & obtinuit ut ipsum puniri paterentur.

Q. Fabius Maximus transfugarum dextras præcidit.

Marcus Curio consul bello Dardanico circa Dyrrachiam cum ex quingq; legionibus una facta seditione militiam detrectasset securitatemq; se temeritatem ducis in expeditione asperam & insidiosam negasset quattuor legiones eduxit armatas & consistere ordinibus detectis armis uelut in acie iussit. Post hæc seditionem legionem inermem procedere distinctamq; in conspectu armati exercitus stramenta coegit secare. Postero autem die similiter fossam distinctos milites facere nullis precibus legionis ab eo impetrari potuit ne signa eius submitteret nomenq; aboleret. milites autem in supplementum legionum distribueret.

A Fuluius Apio Claudio consule milites ex pugna cænēsi in Siciliam ex senatus. C. relegati postularunt a consule Marco Marcello: ut in præliū

ille senatū con
q; elegerunt. Mar
eorum munere uo
alia portare tur
est a populo eo q
legibus in præli
ut i ea legione
pendium ei no

De eff

Ruti & Cassii ex
cum una per ma
ritum in quo pon
exercitum & in el
precessisse. Qui

entiam in summa belli

Manius cum facultate

lio & qui sub Metell

uam minorem qui certio

Corbalo duabus

Parthos substinuit.

Macedo. xl. milia h

belli orbem terrarum agg

nello aduersus perlas. xi

operant.

numeros dux Thebanoru

reperire erant lacedæmo

mille sexcentorum uici

milibus græcorū qui nu

uarum milia barbarorū

græcorum perulo. xiiii

romæ suorum Xenophon

uoloca incolantia reuera si

uacua lacedæmonio: ad

hanc se decepti siebat q; mu

ualiditate ten: ces mollos.

De continentia

Catoz uino eodem

Fabius cum Cynas

ualiditate daret non ac

ualiditate q; habere.

ducerentur. Ille senatū consuluit senatus negauit sibi placere cōmitti his temp. q̄ deseruissent. Marcello tamen permisit facere quod uideretur dū equiuis eorum munere uacaret neue donaretur neue q̄ præmium ferret aut in Italia portare tur dum pœni in ea fuissent. M. Salinator consularis damnatus est a populo eo q̄ prædam non æqualiter diuiserat militibus.

Cum a liguribus in prælio Quintus Petilius consul interfectus esset de creuit senatus uti ea legione in cuius acie cōsul erat occisus tota infrequēs referretur stipendium ei non daretur a numeroq; rescinderetur.

De effectu disciplinæ.

Cap. ii.

Ruti & Cassii exercitus memoria proditum est in bello ciuili cum una per macedoniam iter facerent: priorq; Brutus ad fluiuium in quo pontem iūgi oportebat peruenisset Cassii tamen exercitum & in efficiendo pontem & in transitu maturando præcessisse. Qui vigor disciplinæ effecit ne solum in operibus uerum etiam in summa belli præstarent Cassiani brucianis.

Caius Marius cum facultatem eligēdi exercitus haberet ex duobus qui sub Rutilio & qui sub Metello ac postea sub seipso meruerant Rutilianū quendam minorem qui certioris disciplinæ arbitrabatur punctauit.

Domitius Corbulo duabus legionibus & paucissimis auxiliis disciplina correpta Parthos sustinuit.

Alexāder Macedo. xl. milia hoīum iam inde a Philippo patre disciplinæ assuefactis orbem terrarum aggressus innumeras hostiū copias supauit.

Cyrus bello aduersus persas. xiiii. milibus armatorum immensas difficultates superauit.

Epaminundas dux Thebanorum. iiii. milia hominum ex quibus .cccc. tantum equites erant lacedæmoniorum exercitum. xxiiii. milium peditū equitum mille sexcentorum uicit.

A. xiiii. milibus græcorū qui numerus in auxiliis Cyri aduersus Artaxerxem fuit centum milia barbarorū prælio superati sunt.

Eodem græcorum prælio. xxiiii. milia amissis ducibus reditus sui cura uni ex corpore suorum Xenophonti Atheniensi demandati per iniqua & incognita loca incolumia reuerſa sunt.

Xerxes a. ccc. lacedæmoniorūq; ad termopylas uexatus cum uix eos confecisset. hoc se deceptū aiebat q̄ multos quidem homines habebat: uiros autem disciplinæ tenēces nullos.

De continentia.

Cap. iii.

Arcū Catonē uino eodem quo remiges cōrentū fuisse tradit. Fabritius cum Cyneas legatus Epyrotarum grande pondus auri dono ei daret non accepto eo dixit malle se habentibus id imperare q̄ habere.

Attilius Regulus cum summis rebus præfisset: adeo pauper fuit ut se coniugem liberoque toleraret agello qui colebatur per unum uillicum cuius audita morte scripsit senatui de successore destitutis rebus obita serui necessariam esse præsentiam suam.

Caius Scipio post res prospere gestas in Hispania in summa paupertate decessit nec ea quidem relicta pecunia quæ sufficeret in dotem foeminae quas ob inopiam publice dotauit senatus.

Idem præstiterunt Athenienses filiis Aristidis post amplissimarum rege administrationem maxima paupertate defuncti.

Epaminundas dux Thebanorum tantæ abstinentiæ fuit ut in suppellectili eius præter aenum & ueru unicum nihil inueniretur.

Hannibal surgere de nocte solitus ante noctem non requiescebat crepusculo demum ad cœnam uacabat: neque amplius quàm duobus lectis discubebatur apud eum. Idem cum sub Hasdrubale imperatore militaret prærunque super nudam humum sacco tectus somnos capiebat.

Aemilianum Scipionem traditur in itinere cum amicis ambulantiem ac cepto pane uesci solitum.

Idem & de Alexandro Macedone dicitur.

Masinissam nonagesimum ut dicitur annu agerem meridie ante tabernaculum stantem uel ambulantiem capere solitum cibos legimus.

Curius cum uictis ab eo sabinis ex senatusconsulto ampliaretur ei modus agri quem consumati milites accipiebant gregalium portione contentus fuit malum ciuem dicens cui non esset id quod cæteris satis.

Vniuersi quoque exercitus notabilis sæpe fuit continentia: sicut eius qui sub Marco Scauro meruit. Namque memoriæ tradidit Scaurus pomiferam arborem quæ in pede castrorum fuerat completa metatione postero die abeunte exercitu intactis fructibus relicta.

Auspiciis imperatoris Cæsarum Domitiani Augusti germanico bello quod Iulius ciuis in gallia mouerat ligonum opulentissima ciuitas: quæ ad ciuilem descuerat: cum adueniente exercitu Cæsarum: populationem timeret quod contra expectationem inuiolata nihil ex rebus suis amiserat in obsequium redacta septuaginta milia armatorum tradidit.

Lauinius qui Corintho capta non Italiam solum: sed etiam prouinciam tabulis statuisque exornauit: adeo nihil ex tantis manibus in suum conuertit ut filiam eius inopem senatus ex publico dotauerit.

De iustitiâ.

Cap. iiii.

Amillo phaliscos obsidenti Iudi magister liberos phaliscorum tanquam ambulandi causa extra murum eductos tradidit dicens repetendis obsidibus necessario ciuitatem imperata facturam: Camillus non solum spreuit perfidiam sed etiam restrictis post terga

stragemata. nigris. agris. quæ fraudem non dederant.

ducentum Romanorum. quæ est daturum. sed etiam construeretur. arbitratu regi medicum Romanorum conuenientia. Ca. v.

Nes Pompeius. quæ triumphum. sed potius mortuum. nigris oratione grauiter.

inuidia. in tumultu ciuili. legionem totam exauertit. ex auctorauerat.

ad cannas exercitum. quod non per ipsum. tradidit. plebs donum.

collega eius uel maiore. et populo acta. sed tempore. et barbaram & capillum.

honoribus. cum ei dedit. opus eius. Titianus & Octavianus.

in minoribus castris. per gladios & per hostium. ad erumpendum. uel pedibus. peruenirent.

Callus in Hispania. in quo circum. incipiente nocte. P. Decius. de phicio ab. manum mitte.

Stratagematum Liber Quartus.

manibus magistrum. uirgis. agendum ad parētes tradidit piis adeptus beneficiis uictoriā quam fraude nō cupierat. Nam phalisci ob hanc iusticiā sponte ei se dederunt.

Ad Fabricium ducem Romanorū medicus pirrhi Epyrotarum regis puenit pollicitusq; est daturum se uenenum Pyrrho si merces sibi i qua ope reprecium esset constitueretur. Quo facinore Fabricius agere uictoriam suam non arbitratus regi medicam detexit: atq; ea fide meruit ut ad petēdam amicitiam Romanorū compelleret Pyrrhum.

De constantia. Ca. v.

Neus Pompeius minātibus direpturos pecuniam militibus quā i triumpho ferretur Seruilio & Glaucia cohortātibus ut diuideret eam ne seditio fieret affirmauit nō triumphaturū se sed potius moriturū q̄ licētiae militum succumberet. Castigatisq; oratione graui laureatos fauces obiecit ut ab illorum inciperent direptione: eaq; inuidia redegit eos ad modestiam.

Cæsar seditiōe in tumultu ciuiliū armorum acta: maxime tum tumētib; animis legionē totā exauctorauit ducibus seditionis securi percussis. Mox eos quos exauctorauerat ignominia deprecātes restituit & optimos milites habuit.

Paulus amisso ad cannas exercitu offerēte equum Lentulo quo fugeret supesse cladi quanq̄ nō per ipsum contracte noluit: sed i eo saxo cui se uulneratus adclinauerat p̄dedit donec ab hostibus oppressus cōfoderetur.

Varro collega eius uel maiore constāria post eandem cladem uixit gratiāq; ei a senatu & populo actā sunt quia non desperasset remp. Non autē uitā cupiditate sed reip. amore se supfuisse reliquo ætatis suæ tpe approbavit. Nam & barbam & capillum submisit. & postea nunq̄ recumbēs cibum cepit honoribusq; cum ei deferrent a populo renuntiauit dicēs felicioribus mḡratibus reip. opus esse.

Sēpronius Tuditanus & Octauus tribuni militū omnibus fufis ad cannas cum in minoribus castris circūfederētur suaserunt cōmitionibus ut stringerent gladios & per hostiū p̄sida erumperent secū: id sibi esse animi etiam si nemini ad erumpēdum audacia fuisset: affirmās decūtātibus. xii. omnino equitibus uel peditibus qui comitari substinerant repertis incolumes canusium peruenerunt.

C. Fonteius Crassus in Hispania cum tribus milibus hominum prædatum profectus: locoq; in quo circūuētus ab Hasdrubale ad primos tantū ordinis relato cōsilio incipiente nocte quo tempore minime expectabaf p̄statiōes hostiū erupit. P. Decius tribunus militū bello Sānitico Cornelio cōsule iniquis locis dephēso ab hostibus suafit ut ad occupādū collē q̄ in p̄p̄quo erat modicā manū mitteret: seq; ducē his q̄ mittebant obtulit.

aduocatus in diuersis hostis emisit consulem. Decium autem cinxit obse
d. tq; illas quoq; angustias: nocte eruptionem cum eluctatus esset Decius
incolumis cum militibus consuli accessit.

Idem fecit sub Atilio Calatino consule cuius variaz traduntur nomina.
Alii Briarchium: nonnulli Cedippum: q̄ plurimi Calphurnium fama uoci
ratum scripserūt. Hic cum demissum in eam uallem uideret exercitum cu
ius omnia latera quæ erāt superiora hostis infederat depoposcit & accepit
a consule trecentos milites quos hortatus ut uirtute sua exercitum serua
rent in mediā uallē decurrit ad opprimēdos eos undiq; descēdit hostis lō
gē q; & aspero plio retētus occasione cōsuli ad extrahendū exercitū dedit.

Cæsar aduersus germanos & regem Arionistum pugnaturus confusus
animis pro concione dixit nullius se eo die opera nisi decimæ legionis usu
rum. Quo assecutus est: & ut decumani tanq̄ præcipuæ fortitudinis testi
monio concitarentur: & cæteri pudore ne penes alios gloria uirtutis esset.

Lacedæmonius quidam nobilis Philippo denuntiante multis se prohi
bituz nisi ciuitas sibi traderetur: nū inquit & patria mori nos prohibebit.

Leonidas Lacedæmonius cum dicerentur Persæ sagittarum multitudi
ne nubēs esse facturi: fertur dixisse melius in umbra propugnabimus.

Celius prætor urbanus cum ei ius dicenti Picus in capite insedisset: &
aruspices respondissent dimissa aue hostium uictoriam fore necata popu
lum Romanum superiorem auem occidit. Qua occisa nostro exercitu ui
cente ipse cum. xiiii. celis ex eadem familia in prælio est occisus: hunc qui
dam non Celium: sed Lælium fuisse: & Lælios non Celios pertiisse credūt.

P. Decius primo pater postea filius in magistratu se pro rep. deuouerūt:
admissi q; in hostem equis adepti uictoriam patriæ contulerunt.

Lucius Crassus cum bellum aduersus Aristonicum in Asia gerens: inter
eliam & mirtynam in hostium copias incidisset & inuitus abduceret ex
cratus in con'ule Romano captiuitatem: uirga quæ ad equū erat usus thra
cia quo tenebatur eruit: atq; ab eo per dolorem citato transuerberatus
decus seruitutis ut uoluerat effugit.

M. Cato Censorii filius in acie decedente equo prolapsus cum ai aduer
tisset gladium exisse uagina: ueritus ignominiam rediit in hostem: ex eog;
aliquot uulneribus recuperato gladio deinde reuersus est ad suos.

Petilini a Pœnis obsessi parentes & liberos propter inopiā eiecerunt ipsi
coriis madefactis & igne siccatis foliisq; arborum & omni genere animali
um uitam trahentes. xi. mensibus obsidionem tolerauerunt.

Hispani cum Fabrescense omnia eadem passi sunt nec oppidum Herculio
leio crediderunt.

Casilini obsidente Hannibale tantam inopiam perpeffi sunt: ut centum
denariis murem uenisse pro cūto memoriz sit: eiusq; uenditorē famæ pi

aduerum aut uixisse fide
tum oppugnaret Myr
saris oratus futurum
oppidanos: illi
romanis fidem pe
cum a Viathotis lit
lappicia pignora
ne se dederent fan
moderatore.
Vintus Fabius Min
corum iactura caper
Xenophon cu equ
re uisisset unus ex e
riola sedente impare
destinati iur
comilitibus
concederet equū &
byeme duceret ex
Cicij conspectu
iustit: dicit ei si i
Macedonia na
Vespasianus c
angustiage re
centu construat
De uariis consiliis.
Athen dicebat idē eē si
dus con tra uicia cor
Domitius corbulo d
Paulus imperatorem
significans moderatior
Athenus fertur dixisse c
imperatorum me mater no
Athen Teutono provoca
Athenus mortis esset laque
contempe sta
supraisset cum uict
experimēto did
inconsul
duobus equis quo

Stratagematum Liber Quartus

isse emptorem aut uixisse fidē tamen seruare Romanis perseuerauerunt.
Cizicū cum oppugnaret Mythrīdates captiuos eius urbis produxit: ostēdit q̄ obfessis: arbitratus futurum ut miseratiōe sociorum compelleret ad deditionem oppidanos: at illi cohortati ad patiendam fortiter mortem captiuos seruare romanis fidem perseuerauerunt.

Eginenses cum a Viathotis liberi & coniuges cederentur præoptauerunt spectare supplicia pignorum suorum q̄ a romanis deficere.

Numantini ne se dederent famæ mori præfixis foribus domuum suarum præmaluerunt.

De effectu & moderatione.

Cap. vi.

Vintus Fabius Minutius hortante filio ut locū idoneum paucorum iactura caperet: uis ne inquit tu ex illis paucis esse.

Xenophon cū equo ueheret & pedites iugū quodā occupare iussisset unus ex eis obmurmurādo q̄ diceret facile eū laboriosa sedentē impare: desiluit & gregalē equo imposuit cursuq; ipse pedestri ad destinatū iugū puenit. cuius scī ruborē cū ppeti miles nō posset irridētibus cōmilitōibus spōte descēdit: Xenophōtē uix uniuersis ppulerūt ut cōscēderet equū & laborē suū ī necessaria duci nūerāf uellet.

Alexāder cū hyeme duceret exercitū residens ad ignē recognosce: e p̄ter eūtis copias cepit. Cūq; conspexisset quendam quozq; exinanitū frigore cōfidere loco suo iussit: dixitq; ei si in Persis natus esses in regia sella sedisse tibi capitale foret in Macedonia nato conceditur.

Dius Augustus Vespasianus cū quendam adolescentem honeste natū in militiæ inhabilem angustiaz rei familiaris causa eductū ad longiorem ordinem reiecesset censu constituto honesta missione exauctorauit.

De uariis consiliis.

Cap. vii.

Aesar dicebat idē eē sibi cōsiliū aduersus hostē: q̄ plæriscq; medicis contra uicia corporum fame potius q̄ ferro supandū.

Domitius corbulo dolobra. i. sensu hostē uicēdū eē dicebat.

Paulus imperatorem senem moribus dicebat esse oportere significans moderatiora sequenda consilia.

Scipio Aphricanus fertur dixisse cum eum parum quidam pugnatorem dicerent imperatorem me mater non bellatorem peperit.

Lucius Marius Teutono prouocanti eum & postulanti ut prodiret respondit: Si cupidus mortis esset laqueo eum uitam posse finire: cūq; demōstraret ei gladiatorem contempte statuere & prope exactæ ætatis obiecit ei dixitq; si eum superasset cum uictore congressuq;.

Quintus Serrorius experimēto didicerat se imparē uniuerso romanoq; exercitui ut barbaros quoq; inconsulte pugnam deposcentes doceret: adductis in cōspectū duobus equis quoq; p̄ualido alteri alteri admodū exili

duos admouit iuuenes: similiter electos robustum & gracilem: robustiori imperauit equi exilis uniuersam caudam abrumpere gracili ualētioris p singulos pilos uellere. Cū gracili successisset quod iperātū esset, ualidissimus cum infirmi equi cauda sine effectu luctaretur naturam inquit. Sertorius Romānagē uirium per hoc uobis exemplum ostēdi milites insuperabiles sūt: uniuersos agrediēdi eosq; lacerabit & carpet q per partes attētauerit.

Valerius leuinus consul cum intra castra sua exploratorē hostiū deprehendisset: magnamq; copiā suarum fiduciam haberet circumduci eum iussit terrendiq; hostis causa exercitus suos uisendos speculatoribus eorū quotiens uoluissent patere.

Cecilius primi pilaris qui in Germania post Valerianam cladem obsessis nostris pro duce fuit ueritus ne Barbari ligna quæ cōgesta erāt uallo admouerēt & castra eius incēderent simulata lignorū inopia missis undiq; q ea furarent effecit ut Germani uniuersos truncos amolirētur.

Caius Scipio bello nauali Amphoras pice: & tede plenas in hostium classem iaculatus est quæ iactus & pondere foret noxius: & disfundēdo quæ continuerant: alimētum præstarent incendio.

Hannibal regi Antiocho mōstrauit ut in hostium classem uascula iacularetur: uiperis plena: quarum metu perterriti milites a dimicatiōe & nauiticis ministerijs impeditur. Idem fecit iam cedente classe sua prusias.

Marcus Porcius de impetu in classem hostium cum transiuisset deturbatis ex ea penis: eorumq; armis & insignibus inter suos distributis multas naues hostium quos sociali habitu sefellerat merfit.

Athenienses cū subinde a Lacedæmoniis ifestaretur diebus festis quos sacros mineruæ extra urbem celebrabant omnē quidem quolētium imitationem expresserunt: armis tamen ueste celatis: pacto ritu suo nō statim Athenas reuersi sed ptinus ide rapti acto a gmine eo tēpore quo minime timebant agros hostiū qbus subinde prædæ fuerāt ultro depopulati sunt.

Cassius onerarias naues non magis ad alios usus accēsas oportuno uēto in classem hostium misit: & incendio eam consumpsit.

M. Liuius suso Hasdrubale hortātib' eū qbusdā uo hostē ad iternitionē psequere respondit aliq & supsint qui de uictoria nostra hostibus nūtiēt.

Scipio Aphricanus dicere solitus est hosti non solum dandam esse uiam, fugiendā: sed etiam muniendam.

Pericles Atheniensis affirmauit incolumes futuros hostes: si deponerēt ferrum: eiusq; obsecutis conditionibus uniuersos qui in singulis ferreas fibulas habuissent interfici iussit.

Hasdrubal subitiens dolum numidis ingressus fines eorum resistere parantibus: affirmauit ad capiēdos se uenisse elephantos quibus ferax ē numidia ut hoc permetterent securitatē poscentibus. promisit & ex ea psua-

sione aduocatos ad ortus sub leges redegit.

Aleta Lacedæmōius ut Thebanoz̄ com meatum facilius ex opinato agrederetur in occulto paratis nauibus tanq̄ unam oīno haberet turrē cōmeatibus in eam exercebat quodam deinde opere omnes naues in thebanas transnauigātes imisit & cōmeatibus eoz̄ potitus est.

Ptholemæus aduersus Perdica exercitu præualētem ipse inualidus omne pecudū genus religatis ad tergum quæ traherent carpētis agendum p̄ paucos curauit equi. es ipse p̄gressus cum copiis quas habebat effecit: ut puluis quem pecora excitauerat speciem magni exercitus sequētis moueret. Cuius expectatione territū fecit hostem.

Mironides Atheniensis aduersus Thebanos equitatu p̄ualentes pugnaturus in campis suos edocuit manētibus esse spem aliquā salutis cedentibus autem pernitiōsissimum. **Qua** ratiōe confirmatis militibus uictoriā consecutus est.

C. Pinarius in Sicilia p̄sidio enne præpo situs: clauēs portæ quas penes se habebat reposcentibus Atheniensibus q̄ suspectos eos tanq̄ transitionē ad penum pararent habebat: petiit unius noctis ad deliberationem spatiū idicaraq̄ militibus fraude Græcoz̄ cum præcepisset ut parati postera die signum expectarem: postera luce assistentibus reddituz̄ se clauēs dixit: sic idem oēs Athenienses occidit.

Hiphycrates dux Atheniensiuū classē suam hostili habitu instruxit: & ad eos quos suspectos habebant inuectus cum effuso studio exciperetur dephensa eoz̄ p̄sidia oppidum diripuit.

Romani cum campanis equitibus nullo modo pares essent. **Quitus** Neuius centurio in exercitu Fuluii flacci pro cōsulis excogitauit ut delectos exercitu ex toto qui uelocissimi uidebantur ex melioris stature erant spatulis non amplis & galericulis: gladiisq̄ ac septenis singulos hastis quaternorum circiter pedum armare eosq̄ ad unctos equitibus iuberet usq̄ ad moenia prouehi deinde ibi positis nostris equitibus incipere inter hostium equitatum præliari. **Quo** facto uehementer & ipsi Campani afflicti sunt: & maxime equi eorum: quibus turbatis prona nostris uictoria fuit.

Pūblius Scipio in Lidia cum die ac nocte hymbre cōtinuo uexatū exercitum Antiochi uideret nec homines tantum aut equos deficerē uerū arcus quoq̄ madentibus neruis inhabiles factos exhortatus est suos: ut postero quāuis religioso die cōmitteretur prælium quam sententiam secuta uictoria est.

Catonem uastantem Hispaniam: legati legatum qui sociorum populus erat adierunt orauerunt auxilia. Ille ne aut abnegato adiutorio socios alienaret: aut deducto exercitu uires minueret tertiam partem militum cibaria parare & naues ascendere iussit: dato p̄cepto ut cauti uentos retro redi

rent: recedens interim aduentantis auxilii rumor uti lege tantū excitauit animos ira hostiū consilia decussit.

Cæsar cū in partibus Pompelanis magna equitum Romanorū esset manus: eaq; armorū scientia milites conficeret: ora oculosq; eorū gladiis peti iussit: & sic aduersam faciem cedere coegit.

Vacceri cū a Sempronio Graccho collatis signis urgerētur uniuersas copias cinxere plaustris quæ impleuerat fortissimus uiris muliebri ueste tectis Sempronium tanq̄ aduersus foeminas audacius ad obsidendos hostis cōsurgentem hi q; in plaustris erant aggressi fugauerūt.

Eumenes Sardinianus ex successoribus Alexandri in castello quodam clausis qui exercere equos non poterant certis quotidie horis: ita suspendebat ut posterioribus pedibus innixi prioribus alleuatis dū naturalem assistendi apperūt cōsuetudinē ad sudorē undiq; crura iactarent.

Marcus Cato pollicentibus Barbaris duces itinere: & insuper præsidium si magna sūma eis promitteretur. non dubitauit polliceri: quia aut uictoribus ex spoliis hostilibus dare licebat aut interfectis soluebat pmissio.

Quintus Sempronius post infaustam aduersus Pœnos dimicationem: qua collegam Marcellum amiserat cū comperisset potitum anulō interfecti Hannibalem litteras circa municipia totius Italiae dimisit ne crederent epistolis siquæ marcelli anulō obsignatæ perferrentur. Monitione contentus ut Salapia & aliæ urbes frustra hānibalis dolis tentarent.

Post Cannensem cladem percussis ita Romanorū animis ut pars magna reliquarū nobilissimis auctoribus deserendæ Italiae iniret consilium: Publius Scipio adolefcens admodū impetu facto in eo ipso in quo talia agitantur cetu pronūtiavit manu se sua interfecturū nisi qui iurasset non esse sibi mente in destituende reipublicæ. Cūq; ipse primus religione tali se obligasset stricto gladio mortem unex proximis minatus nisi acciperet sacramentū. Ille metuens cæteros etiam exemplo coegit ad iurandū.

Volscorū castra cū prope a uirgulis siluarū posita esset: Camillus ea omnia quæ exceptū ignem usq; in uallū perferre poterat incēdit & sic aduersarios exiit castris.

Perfes bello sociali eodem modo prope cum copiis omnibus interceptus est.

Metellus in Hispania castra moturus cū in agmine milites continerent se intra castra Hermocrates detētos eos postero die habilioribus iam suis tradidit bellūq; confecit.

Melciades cū ingentem Persarū multitudinem apud Marathonem fudisset Athenienses circa gratulationem morantes compulsi ut festinarēt ad opem urbi ferendam: quā classis Persarū petebat. Cumq; percurrissent implessentq; moenia armatis Persæ rati ingentem esse numerū Athenien-

Stratagemat
 apud Marath
 exemplo nauibus
 Atheniensis cū excep
 operates
 cedere cogit
 compleuit: qu
 Quæ facie de
 inermesq;
 Atheniensium uic
 armis induit.
 apud
 superstantiū ag
 die & nauali & pe

sim Rome per Venera
 Anno. M. cccc.

Stratagematum Liber Quartus.

sium:& alio milite apud Marathonem pugnatū: alio pro muris suis oppo-
ni circūactis extemplo nauibus Asiam repetierūt.

Pisistratus Atheniēsis cū excepisset Megarensiū classē quā illi ad eleū
noctu applicuerant ut operatas cereris sacro sœminas Atheniensium rape-
rent: magnaq; edita cede eorū: iustus esset suos: eadem quæ ceperat nauigia
Atheniensi milite compleuit: quibusdam matronarū habitu captiuorū in
conspetu locatis. Qua facie decepti magarēses tanq̄ suis & cum successu
renauigantibus effusi inermesq; rursus oppressi sunt.

Conon dux Atheniēsiū uicta classe Persarū apud insulam Cypron mi-
lites suos captiuis armis induit. & eisdem Barbarorū nauibus ad hostem
nauigauit in pamphiliam apud flumen Eufmedoniam. Persarū quia & na-
uigia & habitum superstantiū agnoscerent: nil cauerunt. Subito itaq; op-
pressi eodem die & nauali & pedestri prælio uicti sunt.

FINIS.

Impressum Rome per Venerabilem uirum Magistrum Eucharium Sil-
ber: alias Franck Anno. M. cccc. xciii. die tertio nouembris.

Modestus de re militari ad Theodosium Augustum.

ES Militaris in tres diuidit partes: Equites: Pedites:
Et Classes: Equitum alas dicunt eo quod ad similitudinem
alarum ab utraque parte protegant acies. Quae uexilla
tiones uocantur a uelo: Quia uelis hoc est flammulis
utantur. Et est aliud genus equitum quod legionarii uo-
cantur: propterea quod connexi sunt legioni. Verum ipsi
pedites in duas diuisi sunt partes: hoc est in legiones

& in auxilia. Auxilia a sociis uel foederatis gentibus mittebantur. Legio au-
tem ab eligendo appellata est: quod uocabulum eorum desiderat fidem atque
diligentiam qui milites probant. Producendi uero tyrones sunt semper ad
campum: & secundum matriculae ordinem in aciem dirigendi. Ita ut primo
simplex: & extensa sit acies: ne quos sinus: nequas habeat curuationes: sed
aequali legitimoque spacio miles distat a milite: & praecipendum ut subito
duplicent aciem: ita ut in ipso impetu is ut ad quem respondere solet ordo
seruetur. Tertio praecipendum ut quadratam aciem repente constituat. Quo
facto in tyronum quem Cuneum uocant: acies ipsa uertenda est: quae ordina-
tio plurimum prodesse consuevit in bello. Auxiliares cum ducuntur ad pra-
elium ex diuersis locis: & ex diuersis moribus uenientes, nec disciplina inter
se nec notitia: nec affectione consentiunt & alia instituta: & alius inter eos
est usus armorum. Necessum est autem ad uictoriam prouenire: qui discrepant ante
quam dimicent. Legionibus semper auxilia tanquam leuis armatura in acie iungeban-
tur: ut in his praeliandi magis admitticulum esset quam principale subsidium. In om-
nibus aetate inuenitur singulos consules aduersum hostes copiosissimos non
amplius quam binas duxisse legiones additis auxiliis sociorum. tanta in
illis erat exercitatio: tanta fiducia ubi cuius bello duae legiones crederentur
sufficere posse. Sciendum est enim in una legione decem cohortes esse
debere. sed prima cohors reliquas numero militum & dignitate praecedat.
Nam genere atque institutione litterarum uiros electissimos quaerit. Haec
enim suscipit aquilam: quae praecipuum signum in romano est semper exer-
citu: & totius legionis insigne. imagines imperatorum. haec enim imagi-
nes tanquam diuina & praesentia signa singuli uenerantur. Habet pedites. M.
C. v. equites loricatedos. C. xxxii. & appellatur cohors miliaria. Haec caput est
legionis. Ab hac enim cum pugnandum est. Prima acies incipit ordinari.
Secunda cohors habet pedites. D. L. x. equites. Lxvi. & appellatur cohors
quingentaria. Tertia cohors similiter habet pedites. D. Lv. Equites. Lxvii
sed in hac cohorte tertia ualidiores & probati milites: qui in media acie con-
sistant. cohors quarta habet pedites. Lv. Equites. Lxvi. Cohors quinta ha-
bet pedites. D. Ly. Equites. Lxvi. Sed quinta cohors strennuos desiderat

Modestus de re militari

milites: quia sicut prima in dextro: ita quinta in sinistro ponitur cornu. Hæc quicq; cohortes in prima acie ordinantur. Sexta cohors habet pedites, D. Lx. Equites, Lxvi. In prima quoq; nucleati ascribendi sunt iuniores: quia in secunda acie post aquilam & imagines cohors sexta consistit. Cohors septima habet pedites, D. Lx. Equites, Lxvi. Cohors octaua habet pedites, D. Lx. Equites, Lxvi. sed & ipsa animosos desiderat uiros: quia in secunda acie consistit in medio. Cohors nona habet pedites, D. Lx. Eqtes, Lxvi. Cohors decima habet pedites, D. Lx. Equites, Lxvi. & ipsa bonos consuevit accipere bellatores: quia sicut in secunda acie sexta dextrum: ita decima sinistrum possidet cornu. Iis, x. cohortibus legio plena fundat: quæ habet pedites, vi. M. C. v. Equites, D. cc. xxvi. Minor numerus armatorum in unaquaq; legione esse non debet. Maior autem consuevit esse & non tantum unam cohortem: sed etiam alias miliarias si fuerit iussa suscipere. Tribunus maior per epistolam sacram imperatoris iudicio destinatur: minor tribunus puenit ex labore tribunus. Tribunus autem uocatur ex tribu. Quia præest militibus quos ex tribu primus Romulus legit. Ordinarii dicuntur qui in prælio primos ordines ducunt: Aquiliferi qui aquilam portant: Imaginarii qui imperatoris imagines ferunt: optiones ab optando appellati qui antecedentibus ægritudine præditis hi tanquam adoptati cum eorum uicario solent uniuersa curari: Signiferi qui signa portant: quos nunc Draconarios uocant. Tesseraarii qui tesseras per contubernia militum nunciant. Tessera autem dicitur præceptum ducis quo uel ad aliquod opus: uel ad bellum mouetur exercitus. Torquati duplares: Torquati simplares: quibus torques aureus solius uirtutis premium fuit: quem qui meruisset præter laudem interdum duplam consequebatur annuam. Item prius hastatus duas centurias id est, cc. homines ducebat in acie: secunda quem nunc ducentarium uocant: princeps autem primæ cohortis centurio hoc est, cl. homines gubernat: sic, x. centuriis regebantur quibus magnæ utilitates: & magnus honor a ueteribus est constitutus: ut ceteri milites ex tota legione omni labore ac deuotione contenderent ad tanta premia peruenire. erant etiam centuriones qui singulas centurias curabant: qui nunc centenarii nominantur. erant decani, x. militibus præpositi: qui nunc caput contubernii uocantur. Secunda cohors habet centuriones, v. Similiter tertia & quarta usque ad decimam cohortem. In tota autem legione erant centuriones, Lxvi. Sed legati, Imp. ex consulis ad exercitum mittebantur: quibus legiones & auxilia uniuersa obtemperabant in ordinatione pacis uel necessitate bellorum. In quorum locum illustres uiros constat magistros militum substitutos: a quibus non tantum binæ legiones sed etiam plures numero gubernantur. proprius autem iudex erat præfectus legionis habens comitiuam primi ordinis dignitatem: qui absente legato tanquam uicarius ipsius potestatem retinebat. Tribuni uel centuriones cæte-

... præcepta seruab
... Similes crime
... imbuo deputat
... Remona ad curam
... solum pedum
... carabatur. primi
... necnes etiam per
... antiqui qui (ci
... ubi atq; confu
... singulis
... uel quota eff
... tententes uel le
... oberare non p
... nimium bellicos
... error. Cui eun
... nomem qui lign
... diuiz sunt. v.
... decanus: q
... uocabat a
... inter pedites
... Et habet
... Pedes qui, v. de
... uno uexillo gubern
... centurio el
... hastas uel missi
... qui turmæ eq
... armis circū
... quitare se
... sub cura
... deponit. Nunc q
... legionis ex
... locant in corn
... dextro: ubi
... huic ac
... ante sig
... uocabant
... que habebat
... spatia
... politas in

Ad Theodosium Augustū.

riq; milites eius præcepta seruabant uigiliarum siue professionis, Tesseræ ab eodem petebāt, Similes crimen aliquod admisisset auctoritate præfecti legionis a tribūno deputatur ad poenam. Arma omnium militum, Itē equi uestes & annona ad curam ipsius partiebant, Disciplina: seueritas: exercitus non solum peditum: sed etiam equitum legionariorum præcepto eius quotidie curabatur, primū signum totius legiōis est aquila: quā aquilifer portat, dracones etiam per singulas cohortes a draconariis feruntur ad prælium, Sed antiqui qui sciebant in acie commisso bello celeriter ordines aciesq; turbari atq; confundi: & ne hoc posset accidere cohortes in centurias diuiserunt: & singulis centuriis singula uexilla constituerunt: ita ut ex qua cohorte uel quota esset Centurio in nullo uexillo litteris esset adscriptū: quod intuentes uel legentes milites in quē uis tumultū a contubernibus suis oberrare non possent, Centuriones insuper qui nūc centurii uocantur, nimiū bellicosas loricas transuersis cassidū cristis ut a suis facilius noscerentur: habent quiq; singulas gubernare iusserunt cateruas nullus existeret error: Cū cuncti milites sequerentur non solum uexillū suū sed etiam centurionem qui signū habebat in galea, Rursus ipsæ centuriæ in contubernia diuisæ sunt: ut, x. militibus sub uno papilione degentibus unus quasi præfesset decanus: qui caput Contubernii nominat, Contubernium autē manipulus uocabatur ab eo q̄ coniuētis manibus pariter dimicabant, Quēadmodū inter pedites centuria uel manipulus appellatur: ita inter eqtes turma dicitur, Et habet una turma equites, xxxii, huius q̄ præfesset decurionem, Pedites qui, x. decedibus, Centuriæ præerant ab uno centurione sub uno uexillo gubernant, similiter, xxxii, equites sub uno uexillo reguntur, præterea centurio eligendus est qui sit magnis uiribus & procerâ statūrâ: q̄ hastas uel missilia pariter iaculetur & fortiter, Similiter eligendus est decurio qui turmæ equitum præponitur: in primis habili corpore ut loricator: & armis circūdatus omnibus cum summa admiratione equū possit ascendere: equitare fortissime: contra scienter uti: sagittas mittere: turmales suos idest sub cura sua eqtes positos erudire ad omnia quæ equestribus pugna deposcit, Nunc qualiter instruēda sit acies si pugna imminet declaratur unius legionis exemplo, q̄ si usus exegerit transferri possit ad plures, Equites locantur in cornibus, Acies peditum a prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro: huic cohors secūda coniungitur, tertia cohors in media acie collocatur, huic aduectitur quarta, Quinta uero cohors sinistrū suscipit cornu, sed ante signa & circa signa nec nō etiam in prima acie dimicantes principes uocabantur hoc est ordinarii cæteriq; principalis hæc erat grauis armaturæ quæ habebat cassides cathafractas ocreas i cruribus scuta gladios maiores: quos spatas uocant: & alios minores quos semispatas nominant plūbatas quas politas in scutis: quas primo ipetu iaciunt, Item

bina missilia unū maius ferro triangulo unciarum nouem hastili pedum
 quinque semis: quod pilū uocabant: nūc spiculū dicitur: ad cuius iactū exer
 cebant præcipue milites, quod arte & uirtute directū & scutatos pedites;
 & loricos equites sæpe transuerberat. Aliud minus ferro unciarū quique
 hastili trium pedū semis: quod tūc uerriculom nunc uerrutū dicitur. pri
 ma acies principum: secunda hastatorum armis talibus dicitur instructa.
 Sed in secunda acie dextro cornu: cohors sexta ponebatur: cui iungebatur
 septima. Octaua cohors mediam aciem tenebat: Nona comitāte. Decima
 cohors in secunda acie sinistrum semper obtinet cornu. Instructionis uero
 lex est: ut in primo ordine exercitati & ueteres milites collocentur: quos
 antea principes uocabant. In secūdo ordine circūdati cathafractis & opti
 mi milites. Cum spiculis uel lanceis ordinentur quos hastatos uocabat. In
 ter ordinem a tergo uallatum sex pedes distare uoluerunt: ut haberent pu
 gnantes spaciū accedendi atque recedendi. uehementius enim cū saltu cur
 suque tela mittuntur. In iis duobus ordinibus ætate maturi & usu confidē
 tes & muniti grauioribus armis collocantur. Hi enim ad uicem muri nec
 cedere nec sequi alium debent. & turbentur ordines sed aduersarios uehe
 menter excipere & stando pugnandoque repellere uel fugare. Tertius ordo
 disponitur de armatis uelocissimis: de sagittariis iuuenibus: de bonis iacu
 latoribus: quos antea serentarios nominabāt, quartus autē ordo cōstituitur
 de scutatis expeditissimis sagittariis iunioribus de iis que alacriter se agunt
 uerrutis uel martiobarbulis: quas plūbatas noīant: que dicebant leuis arma
 turæ. Sciendum est ergo stantibus primis ordinibus tertium & quartū or
 dinem ad puocandū cū missilibus & sagittis primo loco semper exire que si
 hostes in fugā uertere poterūt: ipsi cū equitibus psequuntur. Si uero ab ho
 stibus pulsī fuerint: redeunt ad primā & secūdam aciem: & inter ipsas recipiūt
 se ad loca sua. prima autē & secūda acies cū ad hisptas. i. spatas & pila ut dici
 tur uentū fuerit totū sustinet bellū. In quinta acie ponebant balistarii fun
 dadores tragularii fustibulatores: que fustibulis lapides iaciūt. fustibulus est
 longus pedibus quattuor: cui per mediū ligat funda de corio & utraq; manu
 impulsus prope ad instar onagri dirigit saxa. vi. ordo oēs infirmis &
 securati & oī genere armorū munitis bellatoribus tenebat antiq; triarios
 appellabāt: hi ut regeti & integri acius iuaderēt hostes post ultimas acies
 federe consueuerant. Sed si quid enim primis ordinibus accidisset: de eorū
 uiribus reparationis spes tota pendeat. Omnes autē signarii uel signi
 feri quī pedites sint loricas minores accipiebāt: & galeas ad terrorem ho
 stium ursinis pelibus tectas. centuriones uero habebāt cathafractas: & scu
 ra & galeas ferreas transversas & argentatis crissis ut facilius agnosceren
 tur a suis. Illud autem sciendum est & modis omnibus reticendum: que cō
 munito bello prima ac secunda acies stabat imota. Triarii quoque residebant

Ad Theodosium Augustum.

ferentarii aut armorum leuis & sagittarii & funditores aduersarios prouocabant. Ante aciem procedentes si hostes fugare poterant sequebatur: sed si eorum uirtute ac multitudine premebantur: reuertebantur ad suos: & post eos stabant: excipiebat aut prelium grauis armatura: & tanquam murus: ut ita dicam ferreus stabat: & non solum missilibus sed gladiis cominus dimicabant. & si hostes fugassent: non sequebat grauis armatura: ne acie sua ordinationem turbaret: & dispersos recurrentes hostes incopositos opprimeret. Sed leuis armatura cum funditoribus sagittariis & equitibus fugientes sequebatur inimicos. Hac dispositione atque cautela sine periculo legio uincebat aut superata seruabatur incolumis: quia legionis ius est facile nec fugere nec sequi. Sed ne milites aliquando in tumultu prelii cum suis contubernalibus oberrarent: diuersis cohortibus diuersa in scutis signa pingebant. Præterea in aduerso uniuscuiusque militis erat nomen litteris adscriptum addita ea ex qua essent cohorte: quæue centuria. Ex iis autem apparet legionem bene institutam quasi inuictissimam esse ciuitatem: quæ omnia prelio necessaria secum ubique portaret. Nec metueret repentinum hostium supeuetum: quæ et in mediis campis subito fossa ualloque imineret. Habet præterea legio tubicines: cornicines: buccinatores. Tubicines ad prelium uocant milites: rursus receptui canunt. Cornicines quotiens canunt non milites: sed signa ad eorum obtemperant nutum. ergo quotiens ad aliquod opus exituri sunt soli milites tubicines canunt: quotiens mouenda sunt signa cornicines canunt. Classarii autem appellantur buccinatores qui cornu ducunt exercitum. Hoc insigne uidetur imperii: quia classicum canit in parte presentem: uel cum in militem capitaliter animaduertitur. hoc enim ex imperialibus legibus fieri necesse est. Siue ergo ad uigilias uel ad gratias faciendas: siue ad opus aliquod uel ad cursorem campum exeunt milites tubicine uocante operantur. Rursus tubicine admonente cessant. Quod ideo in omnibus exercitiis & processibus custoditur: ut in ipsa pugna facilius obtemperent milites siue eos pugnare siue stare siue sequi uel redire præcipiunt duces. Si quidem ratio manifesta est semper in acie debere fieri quod necessario faciendum uidetur in prelio. De singulis centuriis quaterni equites & quaterni pedites excubitu nocte faciunt: & quia impossibile uidebatur in speculis uigilantes singulos permanere: ideo in quattuor partes ad desidem sunt diuisa uigilia: ut non amplius quam tribus horis nocturnis necessarium sit uigilare. A tubicine omnes uigilia committunt: & finitis horis a cornicine reuocantur constructa acie pedites equites ponunt in cornibus: ita ut lorica: in omnes & contracti iuncti sint pedibus. Sagittarii autem uel qui loricas non habent longius euagentur: a fortioribus namque equitibus peditem protegenda sunt latera: & a uelocioribus atque expeditis hostium cornua semper fundenda atque

turbanda. Scire dux debet contra quos drungos hoc est globos hostium quos equites oporteat poni. Nā nescio qua occultatione: imo pene diuina alii contra alios dimicant melius: & qui fortiores uicerant: ab inferioribus sæpe uincuntur: & si equites impares fuerint: more uetere uelocissimi cū scutis leuibus pedites ad hoc ipsum exercitati iidē miscendi sunt: quos ex peditos quasi uolitantes Velites nominabant. Quo facto quis fortissimi equites hostiū euenerint: tamen aduersus mistum agmen pares esse nō possunt. Vnum hoc remediū oēs duces ueteres inuenerunt ut assuescere facerent iuuenes currentes egregie: & inter binos equites singulos ex iis pedes collocarent: cū leuioribus scutis: gladiis: atq; missilibus. Elephantis in piliis magnitudine corporis barriti horrore formæ ipsius nouitate homines equosq; cōturbant. Hos cōtra Romanum exercitū primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit: postea Annibal in Africa: rex Antiochus in oriente: Iugurtha in Numidia copiosos habuerunt: aduersus quos diuersa cogitarunt genera armatorum. Nā Centurio in Lucania gladio manū: quem promulscedem uocant: uni abscedit: & bini catafracti equi iungebantur ad currum: quibus insidentes Ancleassarissas: hoc est longissimos contos in elephantos dirigebant. Alii contra elephantos catafractos milites imiserunt: ita ut in brachiis eorum: uel in cassidibus uel humeris aculei ingentes ponerentur ex ferro: ne elephas bellatorem contra se uenientem possit apprehendere: præcipue tamen antiqui uelites aduersus elephantos ordinauerunt. Velites autem erant iuuenes leui armatura corpore alacri: qui ex equis optime missilia dirigebant. Hi equis præcurrentibus ad latiores lanceas uel maiora spicula beluas occidebant. Sed crescente audacia postea collecti plures milites pariter pila hoc est missilia in elephantos congregabant: eosq; uulneribus elidebant. Illud additum est ut funditores cum sustibalis & fundis rotundis lapidibus destinatis nullos per quos regebantur elephantos: cum ipsis curribus affligerent atq; macerarent: quo nihil tutius inuenitur. Postea uenientibus beluis quasi irrupissent aciem spacia milites dabant: quæ cum in agmen mediū prouenissent circumfusis undiq; armatorum globis a magistris militum absq; uulneribus capiebantur illæsi. Sed optima ratio est & ad uictoriam plurimū confert ut lectissimos de pedibus equitibusq; cū uicariis: comitibus: tribunisq; uacantibus habeat dux post aciem in subsidiis præparatos: alios circa cornua: alios circa mediū: ut sic ubi hostis uehementer insitit: ne rompatur acies prouolent subito & suppleant loca: ad ditaq; uirtute inimicorum audaciam frangant. Huius cautelam primi locos inuenerunt imitati Carthaginenses. Alteram post hæc ubiq; seruarunt. Hac dispositione nulla melior inuenitur. Nam directe acies hoc solū agere debet aut petere ut hostem repellat aut fundat. Si cuneus sit agendus aut forfex superfluos habere debet. De quibus cuneum forficemq; faciēs du

aliqua ex ab
 manfere corpe
 melius est habe
 plurimos. Cum ex
 lum per die
 consilium tu
 te conuenit.
 iam peru
 facturus is cu
 operis p
 medioc
 plurimi
 in hominibus
 Athenienses
 Romano
 Macedones ac
 Dacos aut
 ipsum M
 uniser sag
 imperi di
 ad ciuilia tra
 agi: postea diffim
 molebit.

Ad Theodosium Augustū.

cenda sit grauit̄ ex abundantibus ducitur. Nam si de loco suo ordinatū militem transferre cōperis: uniuersa turbabis: q̄ si bellatoꝝ copia tibi nō abundat: melius est habere aciem breuiorem: dummodo in subsidiis col- loces plurimos. Cum explorator hostium latenter oberrat in castris oēs ad tentoriū sum per diem redire iubeantur: statim deprehenditur explo- rator. Cum consiliū tuum cognoueris aduersariis proditum: dispositio- nem mutare te conuenit. Raro enim manet absconditum quod ad notiti- am multitudinis iam peruenit. Quid fieri debeat tractato cum multis. Quid uero facturus sis cum paucissimis ac fidelissimis: uel potius ipse te- cum. Hæc martii operis præcepta per diuersos auctorum libros dispersa Imperator inuicte mediocritatem meam abbreviare iussisti: ne uel fastidi- um nasceretur ex plurimis: uel plenitudo fidei deesset in paruis. Neq̄ enī degenerauit in hominibus martius calor: nec defectæ sunt terræ quæ lace- dæmones: quæ Athenienses: quæ marfos: quæ samnites: quæ pelignos: quæ ipsos progenuere Romanos. Nonne Epiri armis plurimū aliquādo ualue- runt? Nonne Macedones ac Thessali superatis persis: usq̄ ad indiā bellā do penetrarunt. Dacos aut̄ & Misios & Thraces inter bellicosos semp̄ fuis- se manifestū est: ut ipsum Martem fabulæ apud eos natum esse confirmet. Longum est uniuersaq̄ prouinciarum uires enumerare contendam: cum omnes in romani imperii ditione consistant. Sed longa securitas pacis ho- mines partim ad ciuilia trāduxit officia: ita cura exercitii militaris primo negligenter agi: postea dissimulari: ad postremū olim in obliuione perdu- cta cognoscitur.

Modesti de re militari. Finis.

De instruendis aciebus.

Aeliani de instruendis aciebus opus ad Diuum Hadrianum a Theodoro Thessalonicense latinum factum: & Antonio Panormita Alphonsi regis præceptori dicatum.

Præfatio.

Cientiã græcis acieꝝ instruendaz solitã Diue Hadriane: quã ab Homeri usq; tẽporibus sumpsisse in titium certũ est. Lris cõplures mãdarũt auctores lupi ores: qui parũ eam quã nos hñe in rebus mathematicis credimur disciplinã tenuere. Quã ob rẽ pace oĩum dixerim ita persuasus de hac eadẽ tractare scientia uolui: ut posteros nostra potius q̃ illoꝝ antiquoꝝ præcepta lecturos cõsiderẽ. tamen q̃ Romanam huiusmodi rei facultatẽ ac peritiã: ut uerum fatear: ignorare diu dubitauĩ an rẽ repetere i usq; reuocare deberẽ. Iam lapsam desitã & forsã minime præterea utilẽ ob eã doctrinã: quã tui Romani inuenere. Sed cũ ad diuũ Neruã patrẽ tuũ salutandi uisendiq; gratia. Formias uenisset: diesq; nonnullos apud Frontinũ uirũ cõsularẽ insignem: & rei militaris peritũ diuiterẽ. Intellexi sane non minus studiũ ab eo ipso græcæ impendi q̃ Romanæ scientiæ militari: atq; ita negligendũ præterea quod de acieꝝ instructione more græcoꝝ docerem non censui: ratus. s. nunq̃ apud Frontinũ posse id studiũ seruari: nisi haud deterius eo genere ordinãdi quod Romani exercent habere. Formã igit̃ operis quã notauerã quidẽ aliq̃do litteris: sed nunq̃ edere ausus sum propter tuã summã peritiã & uirtutẽ: qua facile oēs qui copiis unq̃ imperauerint: antecellis: modo perficiendã expoliendãq; repetiĩ ea cum diligẽtia: ut præ omnibus uetẽꝝ auctoꝝ græcoꝝ operibus posset meo iudicio cõprobari. Nam dilucidã quidem ordinatãq; expositionis ratione futurum ita affirmauerim: ut qui opus hoc legant longe & plenius possint doceri & facilius: q̃ ex iis quæ antiquiores reliquerunt: sed q̃ hoc ita est: tamen non sine pudore sum ma q; retractõẽ mitteĩ opus militare ad te poterã: Tam multoꝝ magnorumq; belloꝝ magistrum atq; imperatorem. Haud enim fieri potest qui in hæc tenuiora uideantur si cum tuis cõferri uolueris. At si ut peregrinam scientiam & rationum elegantiusculam quandã legeris cõmentationem credo non nihil capies delectationis: præsertim si in his uel Alexandri Macedonis ingeniũ ac studium militare contempleris. Sũmas autem & ueluti capita eoz quæ explicantur præposui omniũ: ut quando per tuas occupationes minus plura legere liceat: paucis quæ liber continet itelligere posses: & quæ placuerit legere facile sine ulla iactura temporis inuenires.

Primus oſum quos nouerimus: poeta Homerus acieꝝ inſtru
 endæ ſciam tenuiſſe: ac hoïes ea præditos facultate probaſſe
 laudauiſſeꝝ uidemus. Quale illud de Meneftheo carmẽ legi
 mus. Nulla qui ſem huic ſimilẽ mortalem protulit ætas. Ordi
 ne qui martis turmas equitemꝝ locaret. Et quidem de home
 rica diſciplina armozꝝ legimus opera Stratoclis: Hermiæ: & Frontini nſæ
 ætatis uiri cõſularis: ied latius Aeneas genus id inſtruendi expoſuit: qui de
 rota quoꝝ re militari ſatis operum edidit: quæ Cyneam Theſſalũ redegif
 ſe in breuitatem cõſtat. Pyrrhus etiam epirota quem admodũ copix iſturi
 d'berent ſcripſit: & Alexander eius filius. Clearchus. Itemꝝ Pauſanias: Euã
 gelus: & Polybius Megalopolitanus: uir in uario lſæꝝ ſtudio delectatus &
 Scipionis familiaris. Ad hæc Eupolemus atꝝ Iphicrates. Poſſidonium ſtoi
 cus etiã artem iſtuedæꝝ acieꝝ ſcripſere: plureſꝝq; alii aut prima quædam
 imbuendi erudimenta edidere: ut Bryon: aut plenioreſ tractatus quos To
 picos a denotatione locozꝝ inſcripſerunt uerum enumerare oës qui aliqd
 de re militari ſcriptum reliquerunt: longũ & ſuperuacuũ eſt: oïum tamen
 opæra legi: & quid de iis iudicem dicã: oës fere ita mihi unanimiter ſcripſiſ
 ſe quaſi docere hoïes uellent non ignaroſ: ſed ſatis eazꝝ reꝝ peritoſ quas
 explicare ſtatuere: quod igitur nobis in cõmodũ cũ primũ rei huiſce
 modi diſciplinã aſſectaremus occurrebat: ut neꝝ præceptoreſ noſtræ æta
 tis idoneoſ haberemus: neꝝ ſatiſſacere poſſe ueterũ illa præcepta purare
 mus: id pro uiribus enitemur ne aliſ eueniat: cõmittamus: quam ob rem
 quotiens minus, ſoiam nſam uerbis ſatis exprimere poſſumus adiuumento
 uetemur figurarum deſcriptionis: ut ipſe conſpectuſ uſu intelligentiæ ſub
 ueniat. Nunſq; tamen antiquozꝝ auctozꝝ uocabuliſ uti omittam: ut qui pri
 mus hiſ noſtriſ eruſtimentis imbuatur: nihil poſtea peregrinũ ſibi ſonare
 arbitretur: cum illoꝝ opæra audit. Credo aut neminẽ fore qui noſtra hac
 uia & ratione inſtitutus nõ facile uetozꝝ quoꝝ oïa poſſit opæra intelligere.
 Vtilem oïum maxime diſciplinã hanc eſſe intelligi ex iſis licet quæ Plato
 philoſophuſ in eo opære quod edidit de legibus diſſerit. Cretenſium enim
 legum latorem ita leges cõdidiſſe affirmat tanq; hoïem ſemper parati eẽnt
 ad bellum: atꝝ in procinctu dimicandi cõſiſterent: omnibuſ naꝝꝝ inter ſe
 urbibuſ bellum geri quod nõ aliquo præcone aut ſociali: ſed ab ipſa rerũ
 natura idiceretur: quod cũ ita ſit. Quæ nã alia eſſe poteſt diſciplina uel po
 tior uel humanæ uitæ cõmoſior q; hæc rei militariſ. Initiũ uero ſumendũ
 ab iſis cenſeo quæ abſolutæ ad bellum atꝝ perfectæ appærantur: quazꝝ du
 pliceſ eẽ copias nouimus: Aut terreſtreſ enim aut naualeſ. Terreſtreſ quæ
 terra p'ientur. Naualeſ quæ mari aut fluuiis claſſe decertent. Sed de inſtru
 ctione naualiſ ordinis aliſ. Nunc quæ ad terreſtrem pertinet expeditionẽ
 exponemus. Hoïum igit quos ad bellũ colligimus numeruſ ita conſtat: ut

De instruendis aciebus.

partim bellatores sint: partim imbelles, tantū ad usus necessarios bellatores & ministeria accommodati. Bellatores si sunt qui ad decertandum instruuntur: armisq; aduersariū inuadunt. Imbelles reliqui oēs habent: ut medici ut tabernarii: ut serui: & cæteri qui exercitū ministerii cā sequuntur. Bellatores alii pedites: alii uectores. Pedites qui pedibus in terra cūmittuntur. Vectores qui aliquo ferantur uehiculo: quoque duplex est genus. Nam alii equis alii elephantis uehuntur: quin et qui equo utuntur seorsum in duas partes distinguuntur: quippe qui aut in curribus constant: aut equis ipsis insideant. Hæ sunt uniuersi generis differentia. Mēbq; pedestre atq; equestre multiplex est: quod uero in elephantis & curribus uersari, propositi: nulla euariat differentia. Pedestris itaq; ordo in partes dirigitur tres. Armatos: Velites: Peltatos. Armati grauitissimis inter pedites armis uti consueuerunt more Macedonum: & ob eam rē grauis armorum dicunt: ac nomē illud armati speciale accipiunt. Nam scutum amplius & rotundum gerunt: & hastā longiorem. Velites leuissime oīum armant: quo circa uel expeditos nūcupari eosdem licuit: non lorica induunt: non ocrea muniunt: nō clypeum aut scutum graue gerere soliti sunt: sed telis tantū utuntur aut sagittis: iaculis: lapide: aut ex fundis: aut ex manu: qui in genere Argili et telum ponendū est. Peltatis similis macedonica illi armatura in usu est sed leuior. Nam & peltatum scutum paruū leneq; est: & conti eoque longe sarissis sunt breuiores: deniq; genus id armorum locū inter uelites & armatos tenere aptū est: uidelicet grauius q̄ uelites: leuius q̄ armati: quā ob rē sunt complures qui eos cum uelitibus iūgāt: & utrosq; uocari uelint leuem armaturā. Equestres copiarum quæ a quadrigis seiungi & per turmas locari debent. Modo armati inter se distant. Pars enim armis tota obsepta est: & hinc cataphracti nomen sortita est. Pars non tota armis integitur. Cataphractus igitur intelligi eos uolo qui non solū sua corpora: sed etiā equos lorica undiq; muniunt. Partis autē nō cataphractæ alii hastati habentur: alii feretarii. Hastati qui manus conferunt: & cominus hasta decertant: quoque alii scutum gerunt: & inde scutari dicunt. Alii sine scuto hasta impugnant qui noīe speciali hastati uocantur & contati. Feretarii eques si dicunt: qui eminus solent dimicare: quoque alii iaculis: alii arcu utuntur: iaculantur quos Tarentinos uocamus. Arcu utuntur quoque equites sagittarii: & a nonnullis Scytæ etiā uocantur. Tarentinorum duo sūt genera. Nam alii longius iaculantur: & ob eam rē equites iaculatores dicuntur: & Tarentini speciali uocabulo. Alii cū semel aut bis iaculū miserint: quo leuiori utuntur: manus de cætero cū aduersario conferunt: & cominus pugnare incipiunt: nō secus q̄ quos hastatos appellari retulimus. Leues hos nominari solitū est. Ergo Tarentinorum alii Tarentini noīe suo uocantur: quod de longe iaculari consueuerunt. Alii leues qui pugnant cominus subeunt. Expositi genera copiarum numero, ix, armatos: peltatos: uelites: eques hastatos: Eques

iaculatores: eqtes sagittarios: eqtes cataphractos: currus: elephātos. Sed cū
 phalanx quæq; collegia p̄fecturas: ordines: numerūq; idoneum cōtineat:
 atq; ēt uerba fortiat: quæ tum ad præcepta quorridiani exercitii: tum ad
 plium ipsum accōmodentur: de his singulis doceamus necesse est. Primū
 igitur in hac disciplina & præcipuū est: ut ex multitudine hoīum quā fusā
 inordinatāq; acceperimus: idoneos eligamus: & locis cōueniētibus instrua
 mus: hoc est decuriemus: & condecuriemus: atq; ut numerū statuamus co
 piæ: qui modice cōmodeq; ad belli rationē & usum suppeditet: q̄ppe cū
 & in itinere & in castris & in præliis ipsis instructum haberi exercitum sit
 perq̄ utile. Iam sapius magnas copias inordinatas a paucis ordinatis militi
 bus profligatas legimus. Quā ob rē Aeneas ita genus id disciplinæ definit:
 ut scia sit bellicæ motionis. Polybius uero scientiam esse inquit qua hoies
 militari ordini admittant: decurient: cōdecurient: deniq; aptentur & eru
 diantur ad belli usum & rōnem. Decuria igitur est decurias instituere. Est
 aut decuria numerus hoīum qui a duce uno pone simplici subinde dedu
 ctus serie cesset uel in octauū uel in duodecimū uel in decimū sextum. Nu
 merus. n. decuriæ uarie ad hūc modū a diuersis auctoribus datur: ueq; in
 re nobis p̄posita sexdecim describatur: cum hic numerus tum ad phalāgis
 longitudinē modice habeat. Tum si usus aliq̄do exigat altitudinē: uel du
 plicari in. xxxii. & augeatur uel dimidiari ut in. viii. diminuat. nihil post
 positū expeditis militibus esse possit impedimēto. Nam siue iaculentur si
 ue funda aut arcu utantur: facile suo iactu altitudinem phalāgis exuperēt.
 Optimus cuiusq; decuriæ præponi & ductor cæteroz̄ ofum esse debet: q̄
 & decurio & decanus & dax & primus & præstes nuncupat. Vltimū decu
 riæ tergiductorē uocamus. Totam uero ipsam decuriam ordinem uersum
 & decaniam nonnulli etiam enomotiam quasi auctorationem a sacramen
 to militari appellant. Sed sūt qui enomotiam quartam esse decuriæ partē
 asserant. Præsedūq; enomotarcham præponant. Duas item enomotias
 diomeriam quasi bipartiam uocant: & principem Diomeritam: ita ut semi
 decuriam dimeriam quoq; liceat uocitari & semidecurionē. Diomeritam
 qui secundus decuriæ est: nam qui proxime decurionem postponitur sub
 stes dicitur: qui uero hunc sequitur præstes. Item substes qui proximus ab
 hoc præstite est: ac deinceps in hunc modum præstes substesq; locatur: ut
 ordo totus ex præstitibus & substitibus positis alternatim cōficiatur. Vn
 de merito decuriā ita quoq; diffiniunt: ut uersus sit ex primis secundisq; p
 uirtute institutis: atq; uni decurioni obtemperantibus. Condecuriare ē pri
 mæ decuriæ secundam ita apponere: ut alteri primi uersus decurionis de
 curio secundi uersus respondeat & lateri substitis primi decuriōis substes
 primus secundæ decuriæ ac deinceps ad hunc modum. Astes uero is dici
 tur qui ita appositus uiget: uerbi gratia decurionis primæ decuriæ astes.

De instruendis aciebus:

decurio secundæ decuriæ est. & substitis primæ. substitutes secundæ: itaq; deinceps quotiens igitur post secundam decuriam tertia & quarta: & reliquæ deinceps adiciunt. Talis constructio condecuriatio dicitur: totaq; coaugmētatio phalāx siue legis. Cuius lōgītudo prima decurionū ordiatio est: quæ & frons & facies & acies & iugū & os & duces & p̄stitēs & primi decuriæ uocari solita est. Quātū uero phalāgis pone frontē ad tergi usq; ductores porrigit: id altitudo noīat. Stare p̄ directū in lōgū astites iugare dicitur. Stare p̄ directū in latū p̄stitēs substitēsq; uersare uocabulū accipit. Phalanx se orium in primas sūmasq; partes duas a frōte p̄ totā sui altitudinē secatur quæq; altera cornu dextrum & caput uocat. Altera cornu leuū & pes dicitur: qua autē lōgītudo ita secatur oris & umbilici noīe utimur.

Est armatorū phalāgē pone leuis locat armatura. Eqtes uero ab hac loco tertio statuuntur: fieri tamē pōt ut usus uel secus difponi interdū exigat: quod in p̄gressu opis explicabimus. Nūc quātus armatorū atq; equitum numerus esse debeat: & quē ad modum singulos oporteat ordinari & ordines magna cū celeritate trāformari necessitate incūbēte cōueniat: & quānā disciplina mouendi de singulis ordinibus habeat. exponemus. Numēq; statuere certum copiæ nulla p̄babili ratione possumus. Prout enī rem suam quisq; plus minusue apparatus desiderare intelligit: ita modum describet. Sciendum tamen eos numeros diligē oportere: q; ad ordinū transformationē possint occurrere habiliores. Hoc est quotiens phalangis longitudinem augere: altitudinem dīminuere: aut econtrario agere uoluerimus: quam ob rem genus numeri illud probamus: quod subinde in partes æquas usq; in unitatem possit diuidi: unde auctores q; de acieq; instructione scripsere: magna ex parte phalāgē grauis armaturæ numero. xvi. milia. cclxxxiiii. institui censent oportere. Leuis armaturæ sub duplo eius numeri. Itēq; huius sub duplo equitū phalangem describūt. Nam. xvi. milia. cclxxxiiii. numerus dimidiari subinde usq; in unitatem potest. Formæ igitur descriptionisq; gratia hūc ponimus numēq;. Vnde sit ut quoniā decuria. xvi. hominibus cōstare p̄posuerimus. M. xxiiii. decurias confici necesse sit. Decuriæ in ordines digerunt: quibus singulis uel nōmen p̄prium iditum est: duæ nāq; decuriæ dilochiam uelut duplarem quandā decuriam: siue armaturā constituūt. hōrum. xxxii. cuius ordinis princeps dilochita: duplarem quidā decurio nuncupatur. Quattuor decuriæ tetrarchiam: quadruplarem dixerī decuriam faciunt hominum. lxxiiii. cui præest tetrarcha quadruplaris decurio. Duæ quadruplares illæ: centuriam constituūt hominū. cxviii. decuriæ. viii. cuius præfectus. centurio & a nonnullis ordiarius dicitur: duæ centuriæ manipulum reddūt decuriæ. xvi. hōrum. cclvi. cui manipularis præest. sunt qui genus hoc ordinis. cclvi. Xenagiam a mercenario mi-

lite uocent: eiusque principem xenagum. In hisce singulis. cclvi. hominum manibus hostes superordinarii. v. habent: Signifer: Tubicen: Minister: Praeco: Tergidux. Quadrā habere hūc ordinē formā certū est: longitudie ad. xvi. altitudinēq; ad totidē. Duo manipuli pēthacosiarchiā cohortem quēta riam componūt hoīum. d. xii. cēturiarū. xxxii. cuius princeps pēthacosiarcha Tribunus minor. Duæ cohortes quingētariae menarchiā. i. cohortem miliaria faciūt hoīum. M. xxiiii. cēturiarū. lxiiii. cuius pfectus menarcha Tribunus maior. Duæ millenariae meros hoc est partem cōstituūt hoīum. ii. milia. xlviii. cuius pfectū mēarchā aperte quasi partariū dicimus decuriarum. cxviii. genus hoc ordinis nō nulli. Telos nūcupauerūt: pfectūq; eius telarchā. Duæ partes phalangarchiā phalangem simplarē cōsumāt hoīum iiii. milia. xvi. decuriarū. cclvi. cuius pfectus phalangarcha princeps phalagis simplaris dicit. nōnulli strategiā id est p̄turā hunc ordinē uocāt: & strategum id est p̄orē eius principē nōiānt. Duæ simplares phalāges duplarē phalangē reddūt hoīum. viii. milia. c. xcii. decuriarū. d. xii. Sunt q̄ ordinem hūc meros. i. partē appellari uelint: q; modo cornu & alam diximus nōiari. Duæ duplares phalāges q̄druplarē phalangē coaugmētant decuriarum M. xxiiii. hoīum. xvi. M. ccc. lxxxiiii. Sūt itaq; in tota phalāge siue legione cornua duo phalāges simplares quattuor: partes octo cohortes miliaria. xvi. q̄ngentariae. xxxii. manipuli. lxiiii. Cēturiarū. cxviii. Centuriarū quadruplares. cclvi. Decuriarū duplares. d. xii. Decuriarū. M. xxiiii. Optimus q; p̄fectorū phalangū simplariū in prima simplari: hoc est in dextro cornu statuitur. secūds uirtute in secūda hoc est i leuo cornu locat. Tertius cum secūda in leuē ponit mediā uersus lecturā. Quartus cū prima in dextram hic etiā mediā uersus secturā. quod cū prima & quarta pfectos habeāt. Primū uirtute & quartū: secūda autē & tertia secūdū uirtutē & tertium pares utiq; uirtute suorū p̄cipū constāt. Nā si in quattuor magnitudinibus insunt p̄portiones aequales: quod a prima & quarta pueniat magnitudine. id esse aequale: qd̄ fit a secūda & tertia apertū in disciplinis mathematicis ē.

.xxxii.

.xxxiii.

iii. iiii.

.viii. .xvi.

Prima igitur & quarta secūdam & tertiā æquiperāt. Partium quoq; pfecti ita ordinatur: ut primus uirtute in leuo primae phalagis simplaris statuat. Secundus in dextro secūda. Tertius in leua tertia.

De instruendis aciebus:

Quartus i dextro quartæ. in singulis etiã decuriis q̄druplaribus decurio-
nes ita locant: ut primæ decuriæ princeps uirtute excellat. Quartæ secun-
dum uirtutis locū obtineat. Tertix tertiu. Secūdæ quartū. Ita eni uirtute
pares itra se cōstent cū prima primū & quartū uirtute habeat. Secūd: aut
secūdum uirtute & tertiu. Irē cū in singulis manipulis q̄tuo decimæ du-
plares cōtineant. Hac eadē rōne uel in his ipsis p̄cipes ordinemus: ut pri-
mæ quadruplaris. Præfectus i leuo ponat: & uirtute cæteris sit p̄stantior.
Quartæ leuū teneat cornu: & uirtute secūdus habeat. Tertix i dextro cō-
stituaf: & uirtute sit tertius. Secūdæ i leuo locet q̄rtus uirtutis rōne hanc
eandē p̄portionē siue cōparationē uel i maioribus p̄fecturis seruabimus.

Vnc de iteruallis q̄bus ar-
mati iter se distent tū in lō-
gū tū in altū agemus. Dif-
ferentia triplex est iterual-
li. Nā homo ordiatus cu-

bita q̄tuo occupat: Dēfatus duo: Cō-
stipatus unū. Densatio igit est cū ex la-
xioribus arctiora reddimus i terualla:
atq; ita p̄ astitē substititēq; corpus pha-
lāgis colligimus: & militē uniuersum
facimus. tum i lōgum tū in latū addu-
ctiore. Vex ita ut recipere possit imu-
tationē. Constidatio est quotiens pha-
lāx p̄ astitē ac substititē arctius sese colli-
git: quā mō dēfat i rettulimus. adeo ut
frequētiā militis nulla uel dextrorsus
uel sinistrorsus possit fieri declinatio.
Densat cū phalāgē duci i hostes placet
ipatori. Cōstipaf cū hosti aggredienti
resistendū in robore ē. Cū itaq; frontē
phalangis decuriones. M. xxiiii. cōple-
ant ii certe ordinati cubita. iiii. milia.
xcvi. lōgitudinis occupabūt. hoc ē sta-
dia. x. & cubita. xcvi. Densati stadia qn
q;. Cubita. xlvi. Cōstipati stadia occu-
pabunt. ii. & semis. & cubita. xxiiii. Ar-
mabitur phalāx scuto & hasta. Scutū
optimū quod macedonicum æneum
mediocriter cauū ad octo dodrantum

	Phalāx. ii. armati. p̄. ii. Pre. iii. armati. ph. iii. Ph. iiii. armati. p̄. iiii. Pre. i. armati. ph. i	Cornu leuum
0000000000	0000000000	0000000000
AAAAAAA	AAAAAAA	AAAAAAA
Eques.		
0000000000	0000000000	0000000000
AAAAAAA	AAAAAAA	AAAAAAA
	Os & iūbilic? & media scura	
0000000000	0000000000	0000000000
AAAAAAA	AAAAAAA	AAAAAAA
	Scura dextra.	
0000000000	0000000000	0000000000
AAAAAAA	AAAAAAA	AAAAAAA
	Cornu dextrum?	
0000000000	0000000000	0000000000
AAAAAAA	AAAAAAA	AAAAAAA

magnitudinem. Hasta nulla cubitis octo breuior. longissima quæ eatenus sumi potest quatenus tenere miles & uti facile ualeat. Decuriones utpote duce decuriarum phalángis optimos esse omnino cōuenit. ita & ut statura & uiribus corporis præstatiores cæteris sit; & rei militaris peritiores. Hoc enim iugum phalágem continet uniuersam; & in usu præcipuū est. Ut. n. gladius pōdere sui ferri posterioris & mole aciē efficaciorē præstat. Idem i phaláge existimádum esse: ut pro aciē ac oris cuiusdā robore ipse sit ordo decurionū. Pōdus autē & molē & magnitudinis additamētum afferat cōstituta in tergo militū multitudo. Curádum quo ad fieri pōt ut etiam iugū secundū milite cōstet idoneo. Nā eius quoq; ordinis ista in frontem pminet & adiūcta priori utilis ex ppinquo ē & uel desiderato uel sauciato decurione secundus se in parte priore cōstituēs ordinis incolumitatē seruabit. Tertiū itē iugū & Quartū & reliqua deinceps pro uirtute istituemus ut q; deterior sit is subide posterior collocef. Macedōica phaláx expugnabilis & itoleráda hostibus habita ē genere suo istructiōis & ordinis. Miles enī armatus uel i duobus cubitis stat quotiēs dēfari iminēs præliū postulat. Sarisse lōgitudō ad cubita. xiiii. quoq; duo manus auferūt reliqua. xii. pminēt. Itaq; sit ut secūdi suas sarissas superarmatos iugi prioris pminētes ad decē cubita habeant tertiū ad octo. quarti ad sex. quiti ad quattuor. singulos iugi primi sarissæ quinq; aut sex promineāt species formidolosa existat consentaneum est. Miles item firmus ac robustus constat quinq; sexq; sarissis obsectus: & tot tantisq; sultus innixusq; facultatibus cōmitonum. Qui etiam qui post sextum positi sint iugum & si minus sarissis agunt. Tamen pondere sui corporis prominentes augent uires totius phalangis & facultatem nec fugiendi ullam ducibus & præstitibus relinquūt occasionem. nonnulli hastam posterioris militis longiorem q̄ prioris sumi iccirco uoluerunt ut etiam qui in tertio & quarto iugo locati essent; spiculis suis pari fronte hostem possent excipere. Tergidux superordinarius singulorū ordinum prudens peritusq; esse debet: qui provideat & procuret: quæadmodum milites ordinis totius uersent inter sese atq; iugent; & recedentes uel metu uel aliqua alia causa prohibeat: & restitui cogat in ordinem: atq; etiam cum in constipádum sit compellat militem: cogatq; si usus exigat in arctum q̄ maxime adduci. Ita enī sit ut uires & robur phalangis accipiat. Quas ob res non modo in fronte: uerum etiam in tergo legionis principem & ducem aliquem statui necessarium ducimus. Hæc de curatione armatorum phalangis dixisse sufficiat. Nunc de uelitate. Instruet imperator suam uelitem pro paratu ex consilio hostium: modo in fronte modo in dextra: modo in leua: non nunq; etiam in tergo: uidelicet quæadmodū res uisq; exigat. Nos exempli gratia sic instruiamus.

Ecce quos in
notidem quot ph
eque decuri prim
deinceps sub im
manibus has in
tant hominum. vii. m
ore decurias uelita
Dux cōstitutiones per
Dux femicenturi
ris debent subordinari
Dux centurias p
prietariam nominam
mano milite uelut m
in istema tanq; cōstitu
horas epixenegiam
addecenas strophus
in addita legionē dec
superordinarios. viii. i
Dux principes Admer
tiam principes seu pra
adatores sagittarii &
im esse constat: ut præ
er eminus & prosterne
torem procurantem l
tibuscent insidias: hi de
pant. & q̄ cæteri
hoc militum cū op
ere potest & præclara.
Acte Equæsti.
Quitum aces au
ra longiores aut &
Sed nemo suam fe
nos deliquione r
tum ipsa quo pol
tatem formans the flal
tate uolunt. hanc ut f
tius accommodatis. e
tibus propectum pol
tate tum præstantiores
tate in priore

De instruendis aciebus.

Decurias quoque in ordine uelitu statuemus. *M. xxiiii.* uidelicet totidem quot phalanx continet armatos: ut sub prima armatoz decuria prima uelitu ordine: & sub secunda secunda: & deinceps sub singulis singulae constituant. non tamen ex. xvi. hominibus has instituemus: sed ex. viii. ita aut. *M. xxiiii.* decuriae compleant hominum. viii. milia. cxcii. Nomina eoz & ordines ita accipe. Quattuor decurias uelitu sistasim id est constitutione uocamus hominum. xxxii. Duas constitutiones pencecontarchia semicenturiam dixerim hominum. lxxiiii. Duas semicenturias centuriam hominum. cxxviii. Inesse singulis centuriis debent subordinari. quinq; Signifer: Tergidux: Tubicen: Minister: Praeco. Duas centurias psilagam a ducentis uelutibus quasi uelitaria uel expeditariam nominamus hominum. cclxvi. Duas uelitarias xenagiam a mercenario milite uelut mercenaria dicimus hominum. d. xii. Duas mercenarias sistema tanq; constitutoriam appellamus hominum. *M. xxiiii.* Duas constitutorias epixenegiam cui ad mercenariam hominum. ii. milia. xlvi. Duas ad mercenarias stiphus hominum. iiii. milia. xvi. Duas stiphæ epitagma uelut addita legione decuriarum. *M. xxiiii.* hominum. viii. milia. cxcii. in his quoque superordinarios. viii. in esse solitum est. quoz. iiii. Epixenagi hoc est duces siue principes Admercenariae illius habentur reliqui Sitematarchae praeficiunt principes seu praefecti eius: quam constitutoriam interpretamur. iaculatores sagittarii & omnes qui aliquo teli genere utantur utiles ad eam rem esse constat: ut praelium exordiantur: hostem prouocent: feriant faucient eminus & prosternant. Fundant aciem: repellant equitem: cogant aduersarium procurfantem loco cedere: explorent: perlustrent quae loca suspecta: locent insidias: hi deniq; & primu certamen subeunt: & una cum caeteris pugnant. & q; caeteri deserunt: ipsi perseverant in dimicatione. oī no genus hoc militum cum operam praestet celeriore: magatq; eminus multa efficere potest & praecleara.

De Acie Equestri.

Quoniam acies auctores superiores aut quadratas aut parte altera longiores aut Rhombi cuneiue gerentes spem tradidere. Sed nemo suam fere satis exposcit sententiam. Quam ob rem nos descriptione etiam figurarum formas explicabimus: acierum ipsas: quo possint facilius percipi. Aciebus ad Rhombi similitudinem formatis thesalos primos usos comperimus: qui plurimum equitatu ualuerunt. In lone ut ferunt auctore generis huius aciei uipote ad omnis usus accommodatoris. equites enim constituti in hac forma uertere se se in quouis prospectum possunt: minimeq; uel a tergo uel a latere capiuntur. Quippe tum praestantiores Rhombi latera teneant: & principes angulos regant: Stat enim in priore angulo turmae ipsius Praefectus: in dextro

Aelianus.

autem & sinistro qui custodes uocantur lateris statuuntur: In reliquo uero angulo Ducem: seu ductorem tergi locari solitum est.

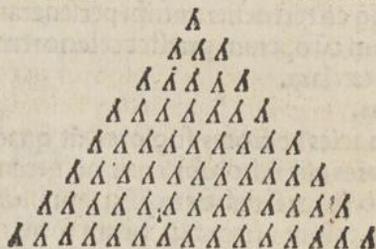
Rhombus.

Vneatis scythæ utuntur & thraces: Quin etiam macedones usi sunt suadente rege Philippo. Efficacius enim genus id arbitratum est quæ quadratum: ob eam scilicet rem qui suos principes circumpositos habeant: & fronte exigua consistat: & equitandi usum per quodlibet interuallum falcalem præbeat regressum: & progressum celeriozem. Quippe quæ minus difficiles illos circuitus habeat quos quadratæ acies fortiuntur.

Phalanx

Cuneata.

seruare multis in rebus præstantius. Nam & instructio quoniam peruersus ac iuga ordinetur: occurrit facilius & principes in hoc uno formandi genere hostem uniuersi aggrediuntur. Optime inter quadratas habentur quæ duplici in longum quæ in altum numero consistunt. Exempli gratia. viii. in longum: quattuor in altum, aut. x. in longum. v. in altum. quæ numero parte altera longiores consistunt: figura autem seu forma quadræ instituta

...rim longitudo equ
...es habere debet
... Non nulli triplicem
... ita arbitantes fo
... longitudinem
... propter cum nouer
... fieri potest ut equ
... in pedetribus co
... altitudinem. Equit
... itaq; sit ut li p
... pliciant. Immo u
... suo errore quæ uirt
... ut quotiens equ
... numerus ipse
... longior. At quotiens
... numerus part

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

A

De instruendis aciebus.

untur. Et enim longitudo equi a capite ad caudam respectu suæ latitudi-
nis plures eas habere debet: qui per iuga ordinentur: quæ eos qui in versus se
porrigant. Non nulli triplicem esse longitudinis numerum ad altitudinis pro-
bant: scilicet ita arbitantes fore ut quadra forma efficiatur. Triplicem enim
prope modum longitudinem habere ad suorum armorum latitudinem uide-
mus. Quia propter cum nouem in fronte statuunt: tres in latum componunt.
Haud enim fieri potest ut equitum multitudo posteriorum eandem præstet
utilitatem quam in pedestribus copiis ubi scilicet pone renitentes primorem
continent altitudinem. Equitum namque omnium numerus corpus potiusque
unum consistit. Itaque fit ut si posteriores prioribus iuncti renitentur: nihil
suo impulsu proficiant. Immo una cum aliis labantur: & perturbatis ordini-
bus grauius suo errore quam uirtute hostium uersentur necesse sit. Quum ob
rem ita euenit ut quotiens equestris longitudinis numerus æquæ & alti-
tudinis constet numerus ipse quadratus sit. Forma autem altitudinis par-
te altera longior. At quotiens turmæ forma quadrata est: contrario eue-
nit ut equitum numerus parte altera longior existat.

Phalanx Quadrata.

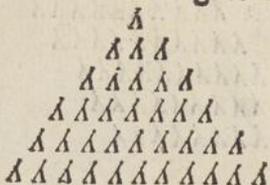

Rombi formam omnium maxime necessariam uenisse in usum
creditur: eo quod præ cæteris omnibus constituto præfecto tur-
mæ equites qui in lateribus ordinantur non ex equo suo illi
Præfecto iugent: sed ita subiiciantur ut eorum capita iuxta ar-
mos equi præfecti apponantur: Interuallisque inter sese iustus
equites tum dextri tum leui tum etiam posteriores discernantur: ne fre-
quentia turbet ordinem: cum equi immitiores in proximos sibi equos com-
uersi calcitent: & militibus uulnera infligant. Auctores autem huius ge-
neris aut ita disponunt: ut equites & uersent & iugent: aut ita ut uersent
equidem sed non iugent: aut ita ut iugent: sed non uersent. Quæ singu-
la quæadmodum se habeant dicam. Qui Rhombos simul & uersare & iuga
re uoluerunt medium & maximum iugum turmæ numero impari statu-
unt: ut undecim: aut tredecim: aut quindecim. cui ex parte utraq; priore
inque posteriores adiungunt binario primis illis pauciores: uerbi gratia si
maximum illud iugum equitibus constet. quindecim addita iuga utrinque
denis aut ternis componunt: & quæ item post hæc utrinque adiungunt denis

singulisq; conficiunt: atq; ita binario subinde pauciores adiiciunt dū singuli relinquunt: itotaq; turma equitibus consumēt. cxiii.

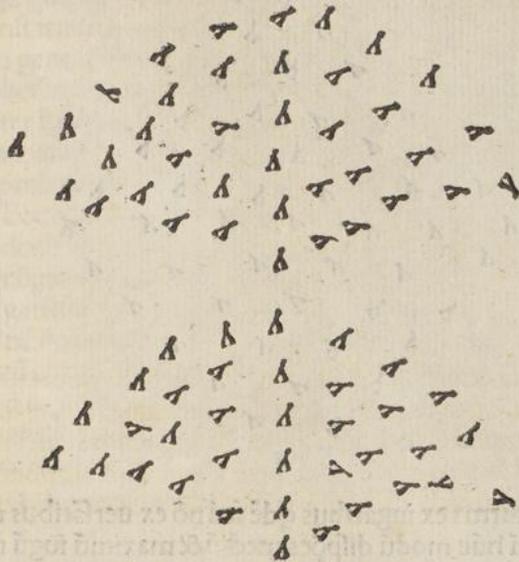
Ombū dimidiatū & iam trāsformatū in triquetrū: Cuneum seu rostrum uocamus. Quapropter cunei quoq; forma pinde explicata iā est qđ aciei genus cū suū mediū exiēs in acutū: & motū facile quorsū uelit fortia expedite admodū uel molē posteriorē sua cū frōte circūagit: & celeriter pōt imutari.

Lii ita istruxere ut eqtes q rhōbū cōficerēt: neq; uerfarēt neq; iugarēt. Ita, n. & cōuersiōes & trāsitiōes eqtū posse facilius fieri existimarūt: cū nō ante nō pone nō a latere qđ ipediret. Statuūt primū pfectū turmæ: mox ad eius utrūq; latus adiūgūt singulos loco submissiore: ut quod dictū iam est capita iūcto rum equoz ioxta armos ppositi eq ordinētur. Et primus ordo qui duo latera rhōbi cōtineat numero impari, xi. equitibus cōstet pfecto medio cōstituto. Quinis autē in utrāq; partem suppositis. Deinde iugi principē post turmæ totius pfectū collocant. Tū in eius partē utrāq; simili rōne quater nos subiiciūt: ut totus secūdi ordinis numerus nouenarius sit binario minor priore & quasi duo æque distantia latera duobus illis rhōbi lateribus primis constituentur. Mox tertium septenario describunt: atq; ita subinde binario diminuentes in unum usq; deueniūt. Et hæc turma equitibus constat. xxxvi. Hoc genere Polybius utitur, sed numero hominū. lxiiii. & forma litteræ deorsum inuersa.

Ut que ex uersantibus
bos consistit que adhur
est equitibus illiuto qu
Vimus autem tergidet
necro hominum unita
interualla distat ab equit
propius nouenis consistit &
interualla in unum deueniat
interualla sed non iugent. V
interualla que aji in utrumlibet
Turma ex

De instruendis aciebus

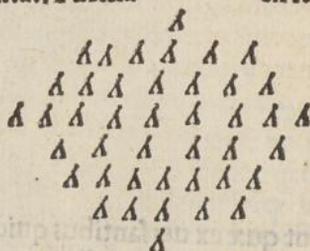
Sunt quæ ex uersantibus quidem sed non præterea ex iugantibus consistunt quæ adhuc modum constituuntur. Versu alii quot equitibus instituto quorum primus præfectus sit turmæ. Ultimus autem tergiductor in eius latus utrunque uersus alios numero hominum unitate minores disponens; quæ eques per interiecta interualla distat ab equite. Quod si in primo decem sint equites uterque appositus nouenis constabit & tertii octeis; atque ita numerus subinde decreset: dum in unum deueniat; sic enim fieri potest ut equites inter se uersent quidem sed non iugent. Vtile genus quoque id disponendi est ad declinationes quas agi in utrumlibet latus solitum est.

Turma ex

uersantibus.

A si turma ex iugantibus qdē sed nō ex versatibus cōsistere debeat i hūc modū dispōes mediū & maximū iugū nūero cōstitues ipari. Cætera at subinde p̄ media itervalla adiūges: quē ad modū i superiore turma p̄posui: atq; ita efficiet ut turma ex iugantibus tantū cōsistat. Turma ex iugantibus.

U rmas uario modo ut ēt leuē armaturā statuimus: aut enim ante phalagē aut in latere aut post leuē armaturam: sed nos de scribendi exempli grata post leuem locauimus. Et prima equitibus cōstet. lxxiii. cuius primū iugū eqtes cōpleat. xv. secūdū. xiii. tertiu. xi. & reliqua subinde binario usq; in unū decrescāt. Signum is feret qui in secundo iugo a leua p̄cipii iugi astat. Omnes turmæ numero. lxxiii. statuent eqtes. iiii. milia. xcvi. Duæ turmæ Epilarchiæ: hoc est turmā duplarē cōstituūt equitū. cxxviii. Duæ duplares Tarentinā reddūt equitū. cc. lvi. Duæ Tarentinæ magisteriū equitū. d. xii. Duo magisteria Ephipparchiā duplare magisteriū equitū. M. xxiiii. Duplicatū duplare magisteriū telos equitū. ii. milia. xlyiii. Duplicatū telos Epitagma id est iū-

... hinc agminis facit eq
... que admodū tur
... tantis sine delecta
... genera illi rudi si
... p̄t admittere of
... iugantibus p̄
... accuratissime ueint
... probaueris id licet
... Formū & elephāto
... cōditāe grā pleioris
... cōp̄io de os curus
... gationē. Dux cōio
... ne dux duplares ha
... cornu phalagē. P
... nō expositi. Curibus
... elephāto: q; uni p̄
... dibus ipat. Therac
... Qu. iiii. domia
... at hinc duplaris
... cōstitutio ista
... elephāto: p̄
... ipat certar
... p̄fectura. Quod are
... p̄fectus
... Enca p̄fecta; copi
... us oia i hūc mōm no
... p̄ceptis uerlat expli
... guntur certiores fa
... Est qd declatio ap
... immutationē ite d
... Ad hac uerfare iugare re
... ditionē deatā de ductionē.
... phalagē obliquā.
... p̄positionē: p̄posi
... Ne c̄ ignoro nō ap̄ ocs au
... mōm mōm sigaloz: ce
... scutionē e similitorsū. Q
... comū utq; sup̄diat a
... iugantibus i hō ostēdā. Du
... a quo cōmā transferret
... curus fieri solita est

De instruendis aciebus:

mā ordinis siue agminis facit eqtū.iiii.milia.xcvi. Explicatae iā sūt variae ferentiae uetere quēadmodū turmā instruunt: sed quoniā in his magnā differentiā eē constat: nō sine delectu uti debemus: sed quōtidianis exercitiis sapius experiri genera instruendi singula. Itaq; secure in p̄liis quod facilius cōmodiusq; p̄bet: admittere officiū ē. Quid enī stultius q̄ cū minis de rebus hoīes diligēter iqrāt: abigāt p̄scrutēt de his tā āplis tā necessariis nō ante piculū facere accuratissime uelint q̄ certamina subeant. Quod tamen genus turmā probaueris id licet & augere numero hominum & minuire.

Decurū & elephātōz: iſtitutiōe quāq; uſus eoz rarus ē: tamen doctrīae grā p̄ioris exponā noīa: q̄bus auctores ſupiores uſos cōpio duos currus zigarchiā idē parilē uocat. Duas piles cōiugationē. Duas cōiugatiōes epizigarchiā. Duplarē cōiugationē duas duplares harmatarchiā curulē. Duplicatā curulē cornu. Duplicatū cornu: phalagē. Pluribus uti phalagibus curuū licet uocabulis iisdē q̄ mō expoſui. Curribus at̄ ip̄is aut expeditis aut ſalcatis uſos cōpimus i ordie elephātōz: q̄ uni p̄e elephāto. zoarchus ab aialis p̄fectura uocatus ē: q̄ duobus ip̄at. Therarchus a fera q̄ſi ferarius & cōſtitutō talis thetarchia feraria. Qui.iiii. domīas epitherarchus duplaris ferario: & hęc cōſtitutio epitherarchia: duplaris feraria. Qui octo p̄fectus ē ilarcha hoc eſt turmā p̄iceps: & cōſtitutio iſta ilarchia turmā p̄fectura. Qui ſexdecī p̄e elephātarcha id ē elephātōz p̄fectus & cōſtitutio elephantarchia p̄fectura elephātōz: q̄. xx.ii. ip̄at cetartarcha. i. cornu p̄fectus & cōſtitutio cerartarchia cornu p̄fectura. Quod autem ex. lxxiii. conſtat id phalangē uocamus elephantorum: cuius p̄fectus Elephantarcha uocatus eſt.

Genera p̄fectaz copiaz & noīa cōſtitutionū & ordinū exercitus oīa i hūc mōm notata aiaduertiū. Vocabula de cetero q̄ i p̄ceptis uerſat explicaffe utile ē: ut iā pridē milites qd quocq; ſignificet certiores facile q̄ p̄ acie ip̄as itelligere poſſint & facere. Eſt qd decliatio appellet: cuius duplex ē genus: aut. n. in haſtā aut i ſcutū. Immutationē itē dicimus & cōuerſionē & reuerſionē & inflexionē. Ad hęc uerſare iugare reddere i arreſtū: euoluer duplicat. Ad iductionē dextrā deductionē. Leuā deductionē. Phalagē trāuerſam: phalagē arreſtā. phalagē obliquā. Inter calationē: p̄poſitionē: ipoſitionē ſuppoſitionē: poſtpoſitionē: appoſitiōē. Quid qd eoz ſignificet breuiter exponā. Ne c ignoro nō apd oēs auctores p̄cepta eiſdē eſſe noībus tradita: Decliatō ē motō militū ſiguloz: cū uel i haſtā: hoc ē dextrorſū ſeſe cōuertūt: uel i ſcutū: hoc ē ſiniftrorſū. Quod cōmode agit quotiens hoſtes exiſtūt a laterē cornu utiq; ſupādī: aut aduerſi itieris grā: aut ob aliquē uſū aliū quēad mōm ſigulis i r̄b° oſtēdā. Duplicata at̄ decliatō p̄te uerſeādē ora militis i hoſtilē a tergo cōatū tranſfert. Quæ res immutatio dicitur & uel in haſtam uel in ſcutum fieri ſolita eſt.

Aelianus.

d d
p p

d Is crimē duplex notatur immutationis. Aut. n. ab hostibus aut in hostes immutant. Quamobrem immutationē ita definiūt ut prioris aspectus translatio sit in aspectum posteriorem; hoc est tergi aut e contrario. Immutatio igitur ab hoste bis in hastā milite declinante efficitur. In hostem aut bis declinante in scutū fieri assolet. Conuersio est condensatis copiis per astitem substititū totum phalāgis corpus tāquam hominem unum uel in hastam uertimus uel in scutū. Ita ut circa primum decurionem uelut centrum omnes circumagantur; atq; in locum priorem immutant ita aspectum dextrum accipiant. singulis substitibus & astitibus loca seruantibus suo hoc modo.

Discrimen.

d d d d d d d
d d d d d d d
d d d d d d d
o o o
o o o
o o o
o o o

d d d d d d d
d d d d d d d
d d d d d d d

r Euersio est conuersionis restitutio in eundem locum quem ante copiae densa instructione optinebant q̄ conuersio fieret. Inflexio est militum ex duabus conuersionibus motio: ita ut locum accipiant posteriorem.

d d d d d d d
d d d d d d d
d d d d d d d
R R R R R R R
R R R R R R R
R R R R R R R
o o o
o o o
o o o
o o o
o o o
o o o
d d d d d d d
d d d d d d d
d d d d d d d

flexio
hastam a

V Erlare e
ductori
singulos
mō inter
curiaq;

incipi ac deinceps a
ni aspectū restituer
ma declinare in ha
retu aduersū stare
masa itaq; p iuga
moniq; & Perlica: &
locū cōmutat: &
que locū phalāgis
sumit posteriorē
Choreū diximus ma
stititibus: sua lo
a. & tergiductori ui
toci reddatur. Euol
ti ad intercilia suae. s
parum partes corr
reddantur ualidior
tiones cauent hoste
Quemadmodum
nomen a macedon
post. positi omnes

De instruendis aciebus.

Efflexio est militum ex tribus conuersionibus motio ita ut si ad hastam agantur transeat in leuam aspectū; si ad scutū indextꝛę.

P P P
P P P
P P P
P P P
P P P
P P P

pppppp○○○odddd
pppppp○○○odddd
pppppp○○○odddd
P P P
P P P
P P P
P P P

Efflexio est singulos sua indecuria e directo decurioni & tergiductori cōstare æqua iter se se cōseruantes interualla. Iugare est singulos sua indecuria e directo suo astiti stare seruantes simili mō interualla. Iugant ergo præfecto primæ decuriæ oēs decurię præfecti. Astiti uero primi præfecti astitis cæterorū oim pꝛicipū ac deinceps ad hūc modū. Reddere i arrestū ē militis ora ad primū aspectū restituere: Verbi gr̃a si miles aduersus hostes cōstitutus impetetur declinare in hastā. Deinde pꝛicipiā in arrestū restitui: rursus i hostē cōuertī: aduersūq; stare oportebit. Euolutionū duo sūt genera atq; per decurias: atq; p iuga. Vtrūq; in tres digerit spēs. Macedōicā: Laconicā: Choreū: q̃ & Persicā: & Cretensī noīat. Macedonica ē quæ primorē phalangis locū cōmutat: & frontē i tergū aspectūq; posteriorē tradūt. Laconica ē quæ locū phalangis posteriorē cōmutat: & pari rōne relicto primore aspectu sumit posteriorē tergūq; efficit frontē. Persica illa quā & Cretēsem & Choreū diximus nuncupari: locū eundē seruat phalangis militibus singulis cōmutātib; sua loca: ita ut præfectus decurię locū tergiductoris accipiat. & tergiductori uicē præstet decurionis: fronsq; ex tergo aspectu posteriori reddatur. Euolutiones per iuga fieri solent quotiens cornua transferri ad intercisa siue secturas: & intercisa ad cornua melius est ut medię copiarum partes corroborētur: & aut dextrę per leuas: aut leuæ per dextras reddantur ualidiores. Qui ne per maiores exercitus partes faciant euolutiones cauent hoste propinquo. Per minores ordines eas securius faciunt. Quemadmodum autem euolui oporteat: dicam. Euolutio per uersum q̃ nomen a macedone accipit fieri solet cum decurio locum immutat: & post positi omnes conuersi de hasta sequuntur. Interuallisq; hisdem serua

tis consistunt per ordinem. Genus laconicum agitur cum decurio immutatus de hasta uniuersa decuria transfert & locū sibi parem alium accipit & reliqui oēs sectantes recto se constituūt ordine & aptant: aut cum tergiductore imutant. Primus subsistēs conuersus de hasta ante ductorē se collocat: cæteri q; oēs sectantes alter se se præ altero pōit dōc p̄fectus decuriæ primus constituat. Choreus ita fit ut decurio de hasta mutatus decuriam antecedit & cæteri oēs sequant. Dum ipse p̄fectus locū tergiductoris accipiat & tergiductor p̄fecti ita per decurias euolui solitū est. Quo eodem more p iuga quoq; euoluimus quotiens p ordinē euoluendū sit: ut qlibet ordo aut locū seruans eundē euoluat aut dextrorsū sinistrorsūue trāseat. Nihilominus, secus q̄ mō rettulimus agi oportebit, duplicādi duo sunt genera. Aut, n. p iuga: aut per altū duplicamus. Vtrūq; uel numero sit uel loco. Nūero duplicabit̄ longitudo siquæ. M. xxiiii. militibus constat. M. M. xlviij. reddat̄ insertis & substitibus altitudinis in militū interualla eodem quē longitudo occupat loco. Quod facimus quotiens densare longitudinē placet. At ubi restituere placuit euoluere sua in loca iubemus eos quos inferuimus longitudini. Sed sunt q̄ genus hoc duplicandi iprobent p̄ferti hoste p̄pinquo. Expeditasq; copias atq; et equites cornibus iūgi. Itaq; speciem dari duplicatiōis sine duplicandi accessiōe censeant. Duplicanda est longitudo quotiens aut superare cornu hostiū uolumus aut ne nrm superet cauemus. Altitudinē duplicare solemus uel addita secunda decuria primæ ita ut secundæ præfectus pone primæ præfectū p̄ximus collocetur secundus secundæ quartus primæ constituatur & tertius secundæ: sextus primæ ordinē ac deinceps ad hunc modum ut tota secunda decuria primæ inseratur & quartæ simili rōne in tertiam: & oēs numero pares decuriæ in impares: uel his eisdem decurtis paribus per euolutionē adiunctis tergo imparium. Aut igitur ita duplicāda est altitudo aut numero eodem seruato milites se se longius porrigent quatenus sui uersum & spacium altitudinis duplicent. Cum autem restitui oportuerit aut interiectos adiunctos uel tergo milites illos i suas decurias reuocabimus: aut spacia coartabimus quæq; interuallo auximus laxiore.

Transuersa est phalanx quæ lōgitudine multo productiore constat q̄ altitudine. Arrecta est quæ per cornu progreditur lōge productiore altitudine constans q̄ lōgitudine omninoq; plus longitudinis q̄ altitudinis habeat: oblongum id consueuimus nominare: Arrectum uero e directo q̄ plus altitudinis q̄ longitudinis habeat quo circa phalangem quoq; interpretari licet his eisdem nominibus. Obliqua est quæ alterum cornu quod libuerit p̄pinquum obiciens hostibus eoq; decertans alterum semotius teneat manens aggregandi opportunitatem. Intercalatio est cum interuallis præpositi militis

Meritus per dire
est cum uel ex
quos rōne auxi
phalangis tot
um phalangi in
træ triplicis spe
Equit
struc
uerti i
tri ext
stam d
posteriora collig
stitui suum in lo
concurq; in locur
quodmodum mili
um transferri in lo
ant reliqui proce
ncipio spectaban
um obtinet locum
stantur. Ad post
um & seruat. At si
nam leui extrem
horūq; procedere
remox ad lectū co
re placet: non secus
is quæq; in hastā
curiones quiescent
postmodum decur
mentem reliquas
terualla ad postre
cipient. Si autem
odinis faciemus. I
erum per ordine
p̄cipitur item a
timibus dare. Ita e
constituti specta
rōnes q̄ scere p̄cipi
sus mutari & ord
stituta ē reliquo
re i arctū. Itaq;

De instruendis aciebus.

Inferimus per directum aliquos ex his quos postponi placuerat. Præpositio est cum uel ex utraq; parte aciei uel ex altera tantū fronti proponimus aliquos rōne auxilii. Impositio est cū leuem armarurā interuallis alternatim phalangis totius inferimus. Postpositio seu subiectio ē cū leuē armaturam phalangi incurue postponimus. Ita ut forma omnium copiarum portæ triplicis speciem præferat.

Equitur ut quēadmodū ordines conuerti ex suo loco suæq; instructioni restitui debent doceamus. Cum itaq; ordines conuerti in hastam assuescere uolumus præcipitur decuriam dextri extremi quiescere. Cæteras oēs per singulos declinare in hastam dextrorsūq; procedere. Tū reddere in arrectū. Deinde iuga posteriora colligere atq; ita densato milite cōuerti in hastā. Quo facto si restitui suum in locum placuerit uidebimur immutari ad scutum: hoc ē quencunq; in locum uergere auersum tum ordinem totum reuerti: hoc ē quēadmodum milite obdensato conuersus spectauit dextrorsum: ita totum transferri in locum unde conuerti inceperat. Mox decuriones quiescant reliqui procedant per iuga. Deinde immutentur ut uergant quorsū principio spectabant tum decuria dextri extremi quiescat. Hæc enim suū iam obtinet locum. Reliquæ omnes ad scutum declinent & procedētes restituantur. Ad postremum sursum præcipitur. Itaq; suum quisq; recipit locum & seruat. At si cōuertere ordinem ad scutum uelimus præcipitur decuriam leui extremi quiescere reliquos omnes declinare in scutum: sinistrorsūq; procedere tū reddere in arrectū. Deinde iuga posteriora colligere: mox ad scutū conuerti ut iā actum sit quod uoluerimus hic si restituere placet: non secus q̄ illos in hastā cōuersos restituemus. Quippe qui rursus quencq; in hastā imutari præcipiamus. Deinde ordinem reuerti mox decuriones quiescere & reliquos omnes procedere per iuga: tum immutari postmodum decuriam leui extremi quiescere: utpote suum iam locum obtinentem reliquas declinantes in hastam procedere dum iusta recipiant interualla ad postremum reddere in arrectum atq; ita omnes suum locum recipient. Si autem inflectere ad hastam placuerit duas simul conuersiones ordinis faciemus. Itaq; efficietur ut decuriones a prospectu aduerso in aduersum per ordines immutationem transeāt. At cum restituere uolumus præcipitur item ad hastā inflectere: hoc est duas itē conuersiones ibidē ordinibus dare. Ita enim fit ut eodem spectent decuriones quorsum principio constituti spectabant anteq̄ ulla inflexio fieret. Hæc cum fecerimus decuriones quiescere præcipiemus: reliquos imutatos iuga relaxare posteriora tū rursus mutari: & ordis postremā decuriā dextrā quiescere. Iā. n. hæc suū in locū restituta ē reliquos declinat in scutū pcederē & suis interuallis restitui mox reddere in arrectū. Itaq; ordies primū suūq; locū recipiēt. Sed si inflecter ad scutū ue

Timus præceptis utemur cōtrariis: hoc est bis inflecti in scutū quo facto re-
 stitutionē agemus: quod ex his quæ mō exposui apertū iā est. Deflexio agi-
 tur cum ordinē ter partē uersus eandē cōuertimus: hoc ē aut in hastā aut i
 scutū. Facit porro inflexio i hastā ut militū ora trāfferant a parte primore
 ad posteriore. Deflexio aut facit ut a primore uel ad leuā deueniant uel ad
 dextrā: nā si ad hastā deflectit in leuā transferet: si ad scutū in dextrā. Si pha-
 langē densari cornu uersus dextrū placuerit. p̄cipiemus decuriā cornu dex-
 tri quiescere reliquas aut declinari in hastā atq; in dextrā colligere. Tum red-
 dere in arrectū & iuga posteriora colligere. Cum aut restituiere libet quie-
 scere decuriones reliquos imitari. & iuga relaxare posteriora. Deinde rur-
 sus mutari mox decuriā cornu dextri quiescere. Iā enī restitutū in dextro
 est: reliq; ad scutum declinare suosq; duces sequantur & primis interuallis
 receptis reddant in arrectum. Si autem cornu uersus sinistrum densari pha-
 langem libuerit præceptis econtrario utemur. Mediam item phalangem
 si densari placuerit præcipiemus dextram duplarem phalangem declina-
 re ad scutum: leuam ad hastam tum procedere mediam uersus phalāgem
 mox omnes reddere in arrectum: iugaq; posteriora colligere. At si phalan-
 gem primis instituere locis uelimus præcipitur immutari & per iuga pro-
 cedere: excepto primo tum omnes rursus mutari: & dextram duplarem pha-
 langem declinare in hastam: leuam autem in scutum. Mox sectari suos du-
 ctōres donec ad prima deueniant interualla. Deinde reddere in arrectū
 sed quotiens immutatur si per densationem agitur erecta teneri spicula
 omnia ne impediant conuenit: his eisdem exercitiis ac præceptis leuis quo-
 q; armatura instituenda erudiendaq; est. Sunt certe præcepta hæc Im-
 mutationum: conuersionum: Inflexionum: Euolutionum: & Restitutio-
 num utilia: ad subitos hostium superuentus quos uel a latere uel a fronte
 intulerint. Macedonicam euolutionem Macedones inuenisse proditū
 est Laconicam ad Lacedæmonios referūt auctores quocirca ita nuncupa-
 ri meruerunt. Philippum tamen qui Macedonum imperium auxit & græ-
 cis apud Choroniam profligatis Græciæ imperauit ac eius filium Alexan-
 drum qui breui Asiam in suam ditionem redegit: Macedonicā neglexisse
 euolutionem legimus: ut nisi summa utendi necessitas cogeret nunquam
 uterentur. Laconicæ usu utrunq; aduersarios deuicisse ferunt. Datur enī
 Macedonicæ uicio quod hoste repente a tergo superueniente non sine ma-
 gna turbatione ageretur. Nam cum posteriores conuerterent se se in lo-
 cum priorem & rem haud quamquam fugæ dissimilem facerent hostes
 audaciores reddebāt & iā milites q; ita euoluissēt deterrere ac p̄seq poterāt
 Lacōica certe econtrario agit. Vbi. n. duces una cū seq̄nte milite uerterūt
 se se obuios i hostē a tergo supuēiētē terroē i ferre nimiq; possūt & turba-
 tionē. Sed assuefaciendæ sunt copiæ: ita pedestres quā equestres: p̄tīm uoce

partim signis qua
 ut alius possint e
 a militabunt.
 et ceteros transgl
 obfcuret.
 ppter equoz
 & totius mul
 possunt ac eu
 ombre: & solis sp
 arboroz. Adde q
 genus: cum lōge
 hois aut rebus q
 ut p̄ceptum sim

Vnde
 diffiniat
 dextra a
 quadrup
 inum aggressuz
 hoplici cum undi
 p̄cipiat triplici a
 sequitur. Verbi gr
 genael quadrupla
 cornu altitudine h
 curis hoibus deni
 Calembofum qua
 phalangis p̄ceder
 metz. V. sicut del
 se habet ultrim
 p̄t. habet id cau
 prum copiæ: pri
 a. Quū etiam trip
 terius cornu imp
 impetum maneat

De instruendis aciebus:

partim signis quæ visu percipi ualeât: ut re apte ac oportune quâ quicquid exigat usus possint expedire. Nonnulla etiâ tuba percipi cõuenit. Ita. n. plenius oia mistrabunt. Certiora sunt ea quæ uoce indicantur: nisi quod sit impedimento: sed transliora quæ signis madent uidelicet cû res nulla e quæ obstat atque obscuret. Vox autem percipi interdum non potest: aut propter armorum sonitum aut propter equorum transitum & hinnitum: aut propter impedimento tumultum: & totius multitudinis strepitum. Signa quoque multis rationibus obliterari possunt ac euanescere: nam & crassitudine aeris: & puluere excito: & hymbre: & solis splendore opposito. Ad hæc locorum inæqualitate & frequentia arborum. Adde quod interdum fieri non potest: ut signum ad unumquemque usum paremus: cum longe plura possint occurrere quibus assuefacti sint milites. Nouis autem rebus quod nam consueti signi afferatur. Non tamen concidi ita potest ut præceptum simul & uocis & signi incertum sit.

De itineribus.

Vnde de itineribus dicam si ante quot modis expediri solet iter diffiniam. Itineris aliud arrecta inductio est: aliud deductio aut dextra aut leua: & aut simplici aut duplici latere aut triplici aut quadruplici agminis præcedetur. Simplici cum ex parte una aduersarium aggressum suspicamus: duplici cum ex duabus: triplici cum ex tribus: quadruplici cum undique. Vnde fit ut iter aut simplici phalange agatur: aut duplici: aut triplici: aut quadruplici. Arrecta inductio est cum ordo ordinem sequitur. Verbi gratia: cum uel Xenagia præcedente: reliquæ sequuntur Xenagia: uel quadruplarem decuriam reliquæ ordiatim sectantur. Itaque agitur pro cornu altitudine longe productiore quam longitudine nec pluribus quam duabus decuriis hominibus denis compositis constat ordo. Huic opponitur genus aciei: quod Celembosum quasi rostrum cauum nominamus: quod ita instruitur ut duplici phalangis præcedentia cornua inter se distent sequenti iungantur ad formam litteræ V. sicut descriptio ostendit. Quæ ut primos disiectos ita iunctos inter se habet ultimos. Cum enim arrecta illa inductio medium aduersario impetatur. habet id cauum rostrum in promptu ut soluta coniunctione extremorum impetum copiarum primarum frustet: lateraque inuadat arrectæ inductionis inimici. Quam etiam triplex phalanx obici huic eidem generi ita potest ut una alterius cornu impugnet. secunda reliquum cornu agrediatur media & tertia impetum maneat & conflictum.

Arrecta inductio.

De instruendis aciebus:

Arrecta deductio leua.

d d d
 F d d d
 r d d d
 o d d d
 n d d d
 s d d d
 d d d
 d d d
 d d d
 d d d

Arrecta deductio dextra.

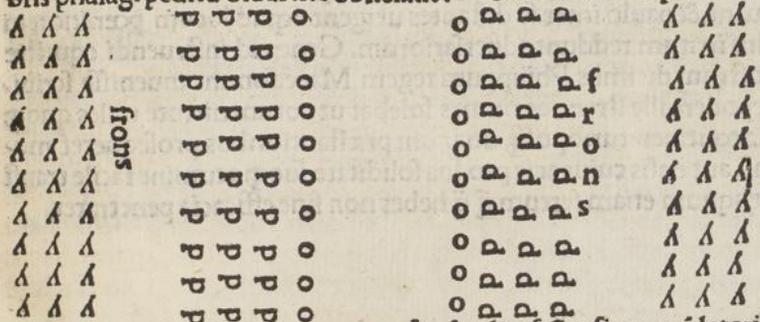
d d d
 d d d F
 d d d r
 d d d o
 d d d n
 d d d s
 d d d
 d d d
 d d d
 d d d

Halax q̄ aristomus a duplici frōtis seu oris obiectu q̄si oiceps uocata ē. Itā instruit ut medii tergis iter sese oppositis cōstēt. Extremi aut cōfligāt cū aduersariis. Perutilis hęc pedestribus copiis ē: cū aduersus largā hostiū equestre copiā dimicāt: melius enī resistūt circūuētiōi & multiplici eqtū iualsiōi. Valer hoc in-

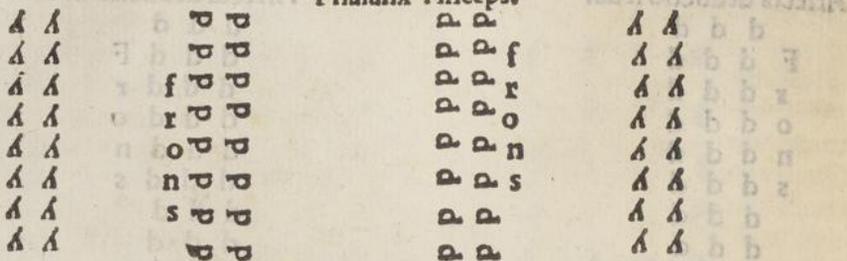
struēdi genus potissimū cōtra barbaros: q̄ loca histro amni uicina icolūt: quos āphippos cognomināt a mutatiōe equoz: ex aliis. n. eqs i alios trāsfire cōsueuerūt. Equestres quæ opponūtur copiæ forma cōstātes q̄drata i ordines duos pte altera lōgiores p usus necessitate diuisæ sūt: ut totidē mēbris phalāgi peditū bibartite obiiciant.

Phalanx Oiceps.

Halax āp histomus nomē a duplici frōte siue ore i lateribus instruto accepat ita ut latericeps q̄dā & āceps possēt noīari. Similis superiori occipiti ē p̄terq̄ q̄ illa suis extrēis decertat hęc suis lateribus dimicat. Cætera uero q̄ de superiore exposui huic quoq̄ cōueniūt: oīa hastis lōgioribus tā hęc q̄ superior illa pugnat more Alanoz & Sauomata rū spectat decuriæ dimidiū i p̄tē priorē reliq̄ cōuersi sūt i posteriorē ita ut dimidiati milites oppositis iter se tergis p̄liēt frōte duplici: altera priorē q̄ decuriōes cōficiāt: altera posteriorē q̄ f̄giductores: cū ēt i phalāgē copiæ diuidi possūt: ut frōs prior altera cōstituāt phalāgē posterior altera cōstēt.

Phalanx Anceps.

Halanx duplaris Antistomus; hoc est ceptus nuncupatur quæ suos duces non extra per deductiones sed intus aduersos inter se positos habeat. Tergi autem ductores extra uidelicet in dextram leuamq; deductionem distinctos. Forma hæc instrui solet quotiens aduersarii equites forma rostri agrediuntur.

Cum enim rostrum exeat in mucronem; ducesq; sequentes de latere habeat; tentantesq; frontem copiarum pedestrium rumpere ne id eueniat duces peditū in medio stant ut impetum aduersariorum uel impediāt uel re infecta faciant præterire. Qui enim rostro instructi agrediuntur ea spe sunt ut medios aciei profigant omnesq; turbent copias. Quod cum principes copiarum pedestrium intelligant. Vtraq; ex parte se se ueluti murum constituent, & paulo inter se distantes uergentesq; ad locum pœnitorem impetum irritum reddunt aduersariorum. Genus id instruendi equestre quod rostrum dicimus, Philippum regem Macedonum inuenisse scribitur. præponere ille strenuos omnes solebat ut eorum uirtute miles quoq; deterior contineretur; opusq; una cum præstantioribus prosequeret more spiculi aut ensis cuius acie pro sua soliditate suoq; acumine facile transigente reliquum etiam ferrum q̄ q̄ hebes non sine efficacia penetraret.

Halanx duplaris Antistomus; hoc est ceptus nuncupatur quæ suos duces non extra per deductiones sed intus aduersos inter se positos habeat. Tergi autem ductores extra uidelicet in dextram leuamq; deductionem distinctos. Forma hæc instrui solet quotiens aduersarii equites forma rostri agrediuntur.

De instruendis aciebus.

Phalanx duplaris Oiceps.

Rostrum equestre.

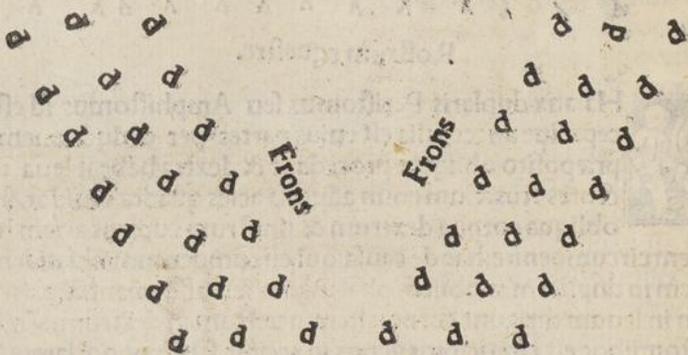
Phalanx duplaris Peristomus seu Amphistomus id est latericeps siue anceps illa est cuius partes per deductionem cornu præposito obliquæ procedant & dextra habeat leua tergiductores itus. Cum enim aduersa acies quadra diuidat se in duo obliqua cornua dextrum & sinistrum cupiens aciem hostium similem circumuenire: hac de causa: qui circumuentum sibi uident imminentem in duplicem mobilem phalangem sese afformant & partem sui alteram in leuum dirigunt cornu: alteram uertunt in dextrum. Vnde nomē Peristomi: hoc est latericipitis genus id accipit. Quippe qd' latere suo utroq; frontem spectantem in hostem habeat.

Phalanx duplaris latericeps.

Aelianus. *De Animalibus*
Phalanx duplaris latericeps.

Amphistomus

Similiceps

Halanx homeostomus a similitudine oris seu frontis nominata quâ similibus appellari ita fit: ut decuriam pfectam: hoc est hominū. xvi. mouerem in hostem sequat alia similis: unde Homeostomus dicta est. Nam & qui sequuntur simili fronte & forma comitantur. Opponitur hæc generi aciei quod plinthium a latere uocât quæ si placet Laterulum dices. Ordinatur id genus tam forma quæ numero equalate. Forma inquam cū undiq equalibus cõstet spatii. Numero aut quod hominibus lōgitudō componatur totidem etiam altitudo. In hoc eodem ordinis genere omni ex latere armatos apponi solitū est pullo uel sagittario uel funditore adiuncto. Cõficitur hic laterulus ex

medietatis decuriz
 in latere homibus de
 quod melius uoc
 Phalanx sim

P P P P P
 P P P P P
 Frons

P P P P P
 P P P P P
 Frons

d d d d
 d d d d
 d d d d
 o o o o
 o o o o
 o o o o
 P P P P
 Lateru

Halanx duplar
 dentes itinere
 duces aut in le

d
 d
 d
 d
 d
 d

Halanx Hetero
 ficipiem dixer
 duces ordinis
 quænes autem
 one pcedant. Nullus em
 uolens

De instruendis aciebus.

duabus dimeriis decuriae namq; dimidium dimeriam dicimus. Cū enim decuria sex cōstare hominibus debeat; Dimeria octo cōstat Bipartia id interpretet si placet quoad melius uocabulum inuenerimus.

Phalanx similiceps.

P P P P P P P P P P
P P P P P P P P P P

Frons

P P P P P P P P P P
P P P P P P P P P P

Frons

d d d d d d d
P d d d d d P
P P d d d d d P P
P P P o o o o o P P P
P P P o o o o o P P P
P P P P P P P P P

Laterulus.

Halax duplaris homeostomus est cum partes equali progredientes itinere aut in dextra deductione ambe continent suos duces aut in leua.

Duplaris semiliceps.

d d d	d d d
d d d	d d d
d d d	d d d
d d d	d d d
d d d	d d d
d d d	d d d
d d d	d d d

Halax Heterostomus a frontis diuersitate appellata quā Versicipicem dixerim ita instruitur ut ambulans per inductionem duces ordinis pcedentis habeat ut sit in dextra deductione sequentes autem in leua; ita ut ordines alternata principum locatione pcedant. Nullus enim eodem latere suos continet principes quo antecedens.

Phalanx Versiceps.

d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d

Vermam quæ ad speciem oui instruitur Ileon thessalus excogitarat unde ileuocata est suosq; thessalos eo ipse genere instruendi exercuit. Vtile hoc est cum singulis suis angulis singulos habeat principes. Primum Marcham hoc est turmæ præfectum Vltimum tergiductorem. Vtrinque autem lateris custodes.

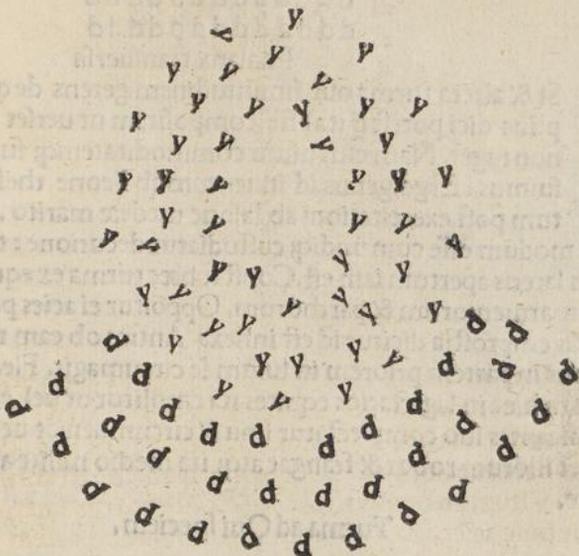
Opponitur huic acies quæ forma lunæ cornibus in partem ductis priorem formetur Ducefq; suis in cornibus habeat & suis brachiis circumuenire aduersus equitum copias tentet. Quam ob rem ille more Tarentinorum a longe iaculantur circularem retorquentes. accessum & turbantes. Tarentinos iaculatores appello sicut inter initia operis dictum est a tarento calabriæ oppido cuius equites paruo quodam iaculo uti consueuerunt.

b	b	b	b
b	b	b	b
b	b	b	b
b	b	b	b
b	b	b	b
b	b	b	b
b	b	b	b
b	b	b	b

Acie
Vrma pte alter
Vtilis hæc mul
pacos cõtiat
gruæ facile p su
p loco ægultu
voca e. porrigit. n
equi ptes nõ i m
ca e cõ multiplicem
Turma parte

De instruendis aciebus:

Turma ad oui speciem:

Acies Lunaris.

Turma pte altera lōgior duplici altitudine cōstat q̄ longitudie.
 Utiles hæc multifariã ē q̄ppe q̄ possit decipe aduersarios quasi
 paucos cōtineat milites quoniã nō multū latitudis occupet &
 rūpe facile p̄ sua dēsitate & ipetu acie aduersã. Aptã et̄ ē ut sēsī
 p̄ locoge āgustias trãseat. Oppōit̄ ei ped. stris acies q̄ trãuersa
 phalãx uocata ē. porrigit. n. se lōgius ut et̄ si iterrūpat̄ exigua sit q̄ rūpif̄ al
 titudo & eqtū ipetus nō ī multitudie hereat sed in uacuo breui efferatur.
 Hæc. n. cã ē cū multiplicem ad suam altitudinem habeat longitudinem.

Turma parte yyy altera longior.

yyy
 yyy
 yyy
 yyy
 yyy
 yyy
 yyy

Aelianus.

Frons.

d d d d d d d d d d d d

d d d d d d d d d d d d

Phalanx transuersa

St & altera turma oui similitudinem gerens de qua nihil amplius dici potest q̄ ita esse compositam ut uerset quidem sed non iuget. Nam eius usum commoditatemq; superius exposuimus. Ergo genus id inuentum ab Ieone thessalo mandatum post exercitationi ab Iasone medeæ marito. Turum etiã & percom modum esse cum undiq; custodiatur decurione: tergiductore custodibus lateris apertum iam est. Constat hæc turma ex equitibus sagittariis more armeniorum & parthorum. Oppõitur ei acies pedestris quæ Epicampius emprostia dicitur id est inflexa Antica ob eam rem quia ductis cornibus in partem priorem in sinum se circumagit. Flexumq; imitatur. Fraudem hæc in sagittarios equites ita emolitur ut uel egressos & cominus dimicantes suo complectatur sinu & circumueniat uel cornibus suis perturbet illorum robur & frangat atq; ita medio milite alacriore possit euincere.

Turma ad Oui speciem.

Vm etia
dicitur ee
se flectat
ut illa An
dem est q
de datur multos aut
de datur sperarint
morere. Iungitq; ma
põitur. Incurua ob
ho. uudet hic foas co
Quippe cum omnia q
em ambitu esse uidea
nod liquidum in co
q; dicitur dimidua
oculant. Est autem op
latis coq;urum q; primo

De instruendis aciebus.

dddd		dddd
dddd	Frons	dddd
dddd		dddd
ddd	ddd	ddd

Phalanx inflexa Antica

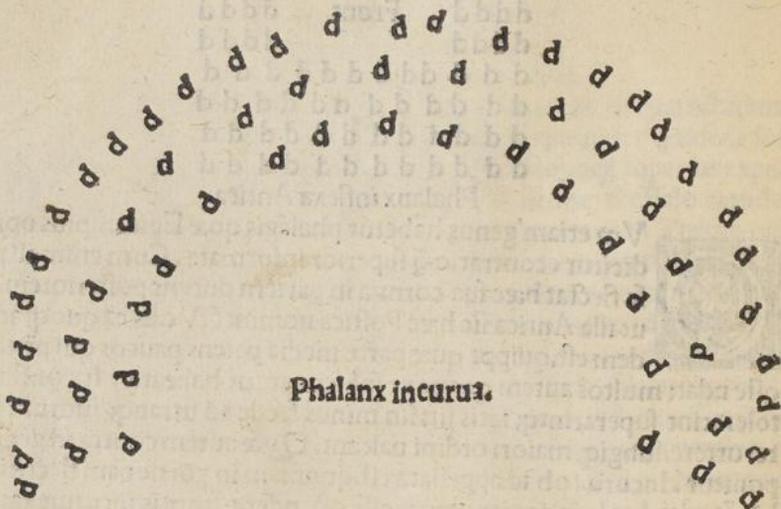
Vm etiam genus habetur phalagis quæ Epicampius opisthia dicitur econtrario q̄ superior informata. Cum enim illa ante se flectat hæc sua cornua in partem ducens posteriorem. Itaq; ut illa Antica sic hæc Postica nomine. Vtilis ea quoq; ad fraudem est. quippe quæ parte media patens paucos qui præcedat ostendat: multos autem qui pone subsequantur habeat ut si conflictum tolerarint superarintq; satis sit: sin minus facile ad utranq; suorum partem recurrere. Iungiq; maiori ordini valeant. Quæ autem contra id genus opponitur. Incurua ob id appellata est. quoniam in portionem flectitur orbis. Studet hic suas copias paruas esse ostendere frontis incuruæ ratione. Quippe cum omnia quæ in orbem globumue formantur parua suo quidem ambitu esse videantur quanq; si explicentur in duplum se porrigunt quod liquidum in columnis est quæ cum in orbem se colligant undecunq; aspiciantur dimidium sui tantum patere patiuntur reliquum penitus occultant. Est autem optimum instruendi artificium ut plus inferas aduersariis copiarum q̄ primo aspectu ostendas.

Inflexa postica.

dddd		dddd
dddd		dddd
ddd	ddd	ddd
ddd	ddd	ddd

Frons

Aelianus.

Phalanx incurua.

Questris phalanx quadrata & si forma seu figura quadra instruitur tamen non numero quoq; aptatur quadro. Haud. n. in quadratis numerum certo modo describimus. Sed licet etiam duplicem ad altitudinem reddere longitudinem; uidelicet pro usu imperatoris. Per se potissimum forma hac usi sunt & siculi & græcorum complures cum & facilem esse instructum animaduertent & usum commodiorem. Opponitur ei phalanx pedestris quod rostrum uocamus ita instructa ut latera omnia armatis composita habeat. Translata hæc forma ab equestribus rostris est. Verum in ordine equestri unus in monte primore satis sit. At in pedestri non unus occurioni hostium sufficit sed tres propugnent necesse est. Sic epaminūdas Thebanus imperator cum apud leuctra aduersus Lacedæmōios decertaret: constipatis in rostrum copiis ingentem exercitum profligauit. Effici genus instruendi hoc solet quotiens duplaris antistomus hoc est anceps illa sua cornua priora cōiungit. Posteriora se iūgit ad formā litteræ V deorsū in ueræ A

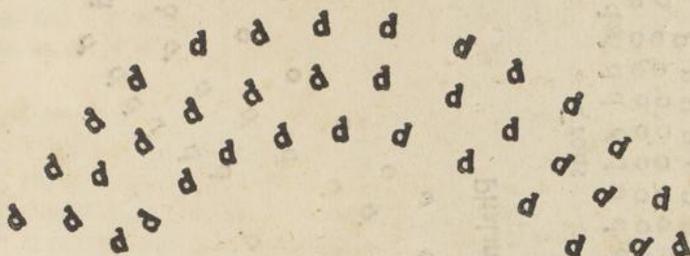

Et
ci
tis
Vaequalita
minent atq;
nes implexe
ipli quoq; d

De instruendis aciebus.

Phalanx quadrata equestris.

Y Y Y Y Y Y Y Y
Y Y Y Y Y Y Y Y
Y Y Y Y Y Y Y Y
Y Y Y Y Y Y Y Y
Frons.

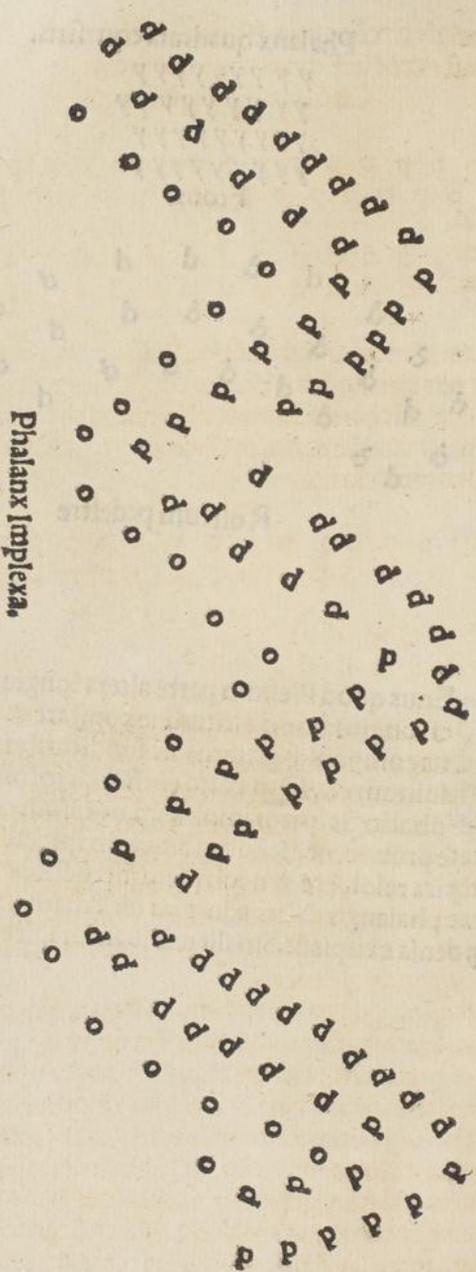

Rostrum pedestre

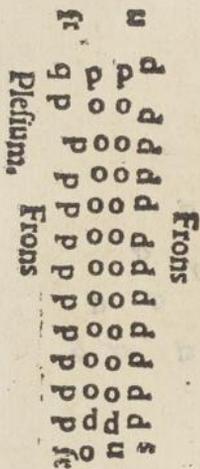

Enus quod Plesium parte altera longius appellamus multipli-
ci longitudine q̄ altitudine constare & omni ex latere arma-
tis componi sagittariis ac funditoribus constitutis in medio
solitum est. Qui cōtra eiusmodi formam praeliantur. Genus
phalangis quam implexam uocamus obiciūt ut suæ formæ
Inæqualitate prouocent plesium aduersum impetum facere in eos qui p-
minent atq; ita resoluere densam plesii instructionem. Et quidem decurio-
nes implexe phalangis duces aduersos obseruant ut si densa acie illi agant
Ipsi quoq; densa excipiant. Sin illi resoluantur ipsi etiam diuisi occurrant.

Aelianus

Phalanx Implexa.

Frons

Pleisium,

Halang
hoc est

P P
P P
P P
P P

Lterit
Vnde
rii ig
potest
& con

a a
a a
a a
a a

d d d
d d d

Xieno
colta
Mpe
re p
cedi
aut

lem agrum ing
planum agmen

Olhe
dng h
id & b
celeri
& pla

hoc audito possi
feret et unbari
decima Ad iagen
ante ut pars tou

De instruendis aciebus

Phalangis circūuentio est cum cornu utrūq; superat aduersarios
hoc est excedit & quasi complectitur.

Circumuentio phalangis.

P P P P P P P P P P P P P P P P
P P P P P P P P P P P P P P P P P
P P P P P P P P P P P P P P P P P
P P P P P P P P P P P P P P P P P

Alterius cornu circūuentio est cū altero cornu hostē supamus:
Vnde sit ut q sua phalāge supat idē etiā cornu supet aduersa-
riū : q aut cornu superat nō p̄terea idē phalāge supet. Fieri enī
potest ut etiam paucioribus copiis hostem superes tuo cornu
& complectaris.

P P P
P P P
P P P
P P P
P P P P P P P P P P P P P P
P P P P P P P P P P P P P P
d d d d d d d d
d d d d d d d d

Circumuentio alterius cornu.

Xtenuatio est cū altitudo phalāgis contrahitur ut ex.xvi. qbus
cōstat hominibus redigatur in pauciores.

Impedimēta haberi in primis necessariū est & ducē iis cōstitue-
re pbū cōuenit. Modis qnq; possunt duci impedimēta. Aut. n. p̄
cedāt copias oēs aut sequētur: aut i alterutro latere cōstituent:
aut in medio copiaz claudent. Ponent ante phalāgem si hosti

lem agrum ingredieris Post phalangem si latera metuis. Intra phalāgem si
planum agmen placuerit ducere.

Ostremo p̄cepta repetamus colligamusq; oīa aciez instruenda
qz si prius admonuerimus breuiter qcqd p̄cipi usus exigit
id & breue esse & oī ambiguitate carere oportere. Nō enī solū
celeritate ē opus ueq; & claritate uocabuli ne alii hoc illud
& plarūq; cōtrariū faciāt. Verbi gratia si dixeris: declia : uerbo
hoc audito possunt alii declinare in hastā alii in scutū quæ res nō paz; in-
ferret pturbatiōis. Cū itaq; generis ac totius loco habeat uocabulū illud:
declina: Adiūgere debemus ad hastā: aut ad scutū : prout res exigit : & qdā
ante ut pars toti anteponat hoc modo. Ad hastā declina ita. n. oēs idē sine

Aelianus.

errore faciēt. Item imuta aut euolue generis p̄fert cōmunitatē. Quā ob rē partē siue spēm p̄ponemus ut in hastam imutare. Sic itaq; p̄cipiemus laconicā euolue macedonicā euolue choreū euolue; Nā si euolue laconicā dixeris; aut euolue macedonicā eueniet ut diuersæ euoluendi agant species. hac igitur rōne cauēdū est ne qd ambigues; ne qd obscure incerteq; p̄cipiatur; & ut spēs suis anteponat generibus seruādū oīo est. luvat porro ad eā rē plurimū silētiū militū. Quo circa silēdū in primis attēdēdūq; impabist quod Homerus quoq; poeta p̄clare illis carminibus notat.

Sic argiua phalanx in praelia densa moueri.
Assidue pariterq; tuos dux quisq; regebat
Imperitans alii mox festinare silentes
Dixeris; aut tantas gentes sub pectore uocem.
Condere; conspecti metuentes principis ora.
Barbarorum contra tumultum & turbam
pecori ita comparat.

Ac ueluti innumeræ domini locupletis in alua
Ad mulctram coguntur oues balatibus ille
Perculsæ caræ sobolis uoce omnia replent
Sic troum audiri per campos undiq; clamor.
Et alibi eadem de re ita refert.

Tum phruges ingenti strepitu & clamore feruntur
More gruum passis liquido super aere pennis
Quæ postq; gelidas hyemes hymbremq; niualem
Fugere oceani repetunt clangoribus undas.
Ast animos taciti spirantes ire pelasgi
Alter in auxilium alterius properare parati.

Ge ad arma; assiste ad arma; impedimēta a phalange secedant.
Miles attendat p̄ceptis; suscipe recipe; dista; erige spiculū; uersa iuga; respice p̄cedentē; suā decuriam dirigat tergiductor; Constituta interualla cōserua; ad hastā declina; collige; ita cōsiste. In arretū redde; ad scutū declia; collige; ita cōsiste. Ad hastā imutare; collige. Ita cōsiste. Altitudinē duplica; restitue; laconicā euolue; Restitue macedonicā euolue. Restitue choreū euolue. Restitue ad hastā; cōuerte. Restitue ad hastā; iflecte. Restitue. Hæc de aciebus istruēdis habui quæ breuiter ad te scriberem imperator tibi uictoriam hostibus profligationem allatura. Vale.

Finis Aelian.

LANDES-
UND STADT-
BIBLIOTHEK
MISSELDORF

Onofander ad Q. Veranium de optimo Imperatore eiusq; officio, p
 Nicolaum Sagundinū e græco in latinum traductus.

Quitandi aut uenandi: piscandi deniq; uel agros colēdi
 disciplinā & leges: ad illos edi oportere existimo: Qui
 huiusmodi reꝝ studio uehementer oblectari solēt. Im
 patorii uero muneris cōtēplādi rōnem. Q. Verāni: ro
 manis potissimū arbitror cōuenire: iis p̄serti q; auctori
 tate senatoria p̄stant. Iudicio p̄terea diui Cæsaris Augu
 sti: ob huius mūeris egregiā disciplinā & singularē plurimāꝝ: maximāꝝq;
 reꝝ peritiā: maiōꝝ quoq; suōꝝ dignitatē & nomē: cōsularibus atq; impe
 ratoriis honoribus insigniti sunt. iis itaq; id opis in primis cēseo dedicādū:
 nō tāq; impandi & copias ductitādū ignaris. Quin eo maxie ad scribēdum
 adductus sum. Quod pleriq; ruditate q̄dam atq; inscitia reꝝ alioꝝ facta
 haud recte p̄santes eadē ipsi uitupare iprobareq; audatius p̄gūt. Qui ue
 ro bene sunt instituti rerūꝝ sciētia p̄diti: q̄ alii pulchre honesteq; gesserūt
 p̄be cognoscētes: Laude ipsi cōmenda: iōeq; p̄sequūtur. Quo fit ut q̄q; ea
 quæ cōscribere institui: plerisq; uideri posse itelligo. lam multo ante exco
 gitata esse & penitus cognita: nō tamē ob id ip̄m deterear. quominus isti
 tutū ad finē p̄sequar. Quinimo alacrior ire p̄gā: ut q; nō mō p̄cepta ipato
 ria tradere: uerūtā impandi rōnē tenere uideri possim. felix p̄terea iure
 sim: si ea quæ romāi uirtute ac idustria duce fortiter atq; p̄clare gessissent
 idoneus ip̄se existimer: q; orōne cōplectar. Quā d̄ re si laborē hūc meū hu
 iusmodi uiris p̄bari sensero minie dein dicere dubitari. Illustriū imp̄toꝝ
 cōsilia his almā pacis tēporibus hoc ope cōrieri. Vnde & si nil aliud: illud
 uel p̄cipue aiaduerti atq; dignosci poterit. Quā obrē aliis male pugnare:
 atq; i calamitates icidere sæpe acciderit: alii optime re gesta egregiā famā
 atq; ingentē gloriā adepti sint. patebit p̄spicue deniq; eximia illa uirtus ro
 mana. quādo nullus unq; rex. nulla ciuitas: nulla p̄terea gens nō mō maio
 rē ip̄erii āplitudinē obtinere: sed ne parē qdē atq; æquā attigerit querit. Ve
 tot iā circūactis t̄pibus tātā impij molem p̄petuo quodā tenore cōstātissi
 me imotā ac solidā seruasse uideant. nec mihi rōnē ulla possim p̄suadere
 fortuna id euenisse & casu: ut supatis Italix finibus ad ultimas orbis oras
 nomē & impiū potuerit p̄pagari. prudētia potius cōsilio arteq; militari: &
 reꝝ p̄clare gestāꝝ splēdore & gloria p̄pitiā eteni ceptisq; n̄is fauētē adi
 pisci fortunā: optādū utiq; ē non iō tamē existimādū ea rebus p̄esse oibus
 atq; penitus domiari. ut eni inepti atq; pagē cōsiderati sūt q; singulas cala
 mitates uni fortunā attribuiūt nō & impatoꝝ isup desidia & errori. Ita q;
 res recte & ordie gestas fortunā uiri ac ui nō & impatoꝝ uirtuti atq; soler
 tia imp̄tite uidēt. Iniq; n. atq; iniurii pariter ē: uel eū q; répu. male gessisset

ab oī prlus culpa eximere: eāq; ad fortunā oīo reicere uel eū q fortiter na
uiterq; uictor atq; uoti cōpos euafiffet. Vsq; adeo debitis fraudare laudi-
bus: ut palmā rei bene pbeq; gestæ fortunæ duraxat acceptū oportere re-
ferri cēfeat. Cateq; cū oēs pene mortales natura ppēiores sint. his potiffi
mū fidē h̄re: q ea uel mēorēt: uel lris mādent: quoq; ipsi piti sint: et siq; ar-
dua & difficilia factu uideāt referre narrātibus at re quāpiā in q semeripos
nō exercuerūt: tēt si nec difficilis nec incredibilis ē: Vix tamē adduci possūt
ut ei fidē habeāt. Idcirco necesse eē opinor tātū pfari hęc oīa q de impato
re militaribusq; cōsiliis hoc libro sum cōplexurus. Iā rex idubitatis picu-
lis eē pbata his maxie auctoribus: q romāi noīs parētes atq; p̄cipes exti-
tere. Quoz; egregia uirtus sine cōtrouersia apud oēs mortales ad hęc diē
cōsensu oīum primas optiet. Nihil igif raptim nihil temere ex tpe ue cō-
fictū: nihil prlus ibelle: libellus is cōtinebit. Sed ea q rex uarietate certiffi-
mis documētis Rōani nauiter gesserūt ac ediderūt. Qui nō mō qd aduer-
sū hostes faciēdū eēt pbe sciure. Verū etiā neqd sibi cōtra inferrī possēt:
prudēter p̄spexere: nec iuenies usq; ubi non certo æquoz; iure certādi usi
fuerit. his itaq; sōtib; egdē cūcta collegi q̄q; nō sum nescius plerosq; op-
turos q̄cūq; de hac re ab se dici possēt: sua magis uideri q̄ accepta ab aliis
Quippe q maiorē se laudē crederēt adepturos si ab se excogitata uiderent
atq; de p̄p̄ra: q̄ si hęc ad alios auctores referri oportere nō sua eē plāe fa-
terēt. E qdē nihilominus me ob id ipsū cōmēdationē cōsecutuz; existio.
Nā quēadmodū si qs p̄fectus militiā res ltrēne ibidē ac fortiter ab aliis
gestas: lris & mēoriā tradidisset: nō p̄pterea laudē priuaret: qd̄ nō q̄ ip̄e uiri
b; & igēio aut iuēisset aut patrasset. Sed q̄ alii fecisset posteritati cōmēdas-
set: Ita me puto nō p̄ide pagē cōmēdatōis & laudis flaturz; q; nō a me hęc
iūeta eē igēue fateor. qn̄ potis h̄ ip̄o p̄stā h̄aud iūria uideri oīb; possū q̄
& laudē sine iuidiā & fidē sine obrectatiōe atq; calūniā merito flaturū sū.

Impatorē itaq; deligi oportere inq; nō generis & maioz; nec fortu-
naz; & opū hita rōne. Quoz; altēz; i sacerdotibus d̄ligēdis altēz;
i magis ludoz; creādis obseruari solet. Sed q̄raf̄ eiūsmōi q̄ tēp̄-
rās sit cōtinēs sobrius frugi ac tenuis uictus. Laboz; patiēs: acer i genio: nō
auarus: nō iuēis: nō senex. si cōrigat quoq; q̄ liberos habeat: q̄ ad dicēdū
idoneus sit existatiōe deniq; p̄ditus. Tēp̄rās: ne uoluptatibus delinitus
atq; distractus curā maxiaz; regē destituat. Cōtinētē at eē oportet eū q̄
sūmā tātā admistratōis p̄st: Impotētis. n. aī peto: si facultatē fortē q̄ colli-
buerit p̄petrādi nactus sit. Vsq; adeo cupiditate p̄ceps plabif: ut cohiberi
facile neqat. Sobriū ēt uolo: ut rebus maxis Inuigilare cōmode possit. s̄p̄
pe. n. noctu p̄ getē aī: Impatoris cōsilia cogitatiōe discussa cōsumatiuz; cō-
firmari possūt. Victu frugi & tenuē: q̄a delitiāz; plenus uiuēdi cultus &
exq̄sita ciboz; cura fatigat: & mergit aīum: ut p̄ Impatorē delitias necessa-
ria ip̄a gerēdaz; regē incassū terant. Paciētia uero laboz; ad impatorē eo

De optimo Imperatore

iprimis attinet; q̄ eū iter militares labores ultimū eē oportet q̄ defatiget atq; lassescat. Acer esse debet ingenio q̄ celerē; & ut inq̄t Homerus uolucrē eū eē oportet quo cogitatioē currat p̄nix p̄ oīa atq; futura cōiurāt aīo lōgeq; p̄spiciat. ubi. n. nō expectatū neq; p̄uisi accidūt casus. cogit impator raptim inire cōsilia; & salutem regē temere sorti cōmittere.

Nō sit auarus & lucri cupidus. hoc. n. in primis eū p̄stare oportet. q̄ nāq; argēti ac auri munerū ue nimio nō teneat amor; is magnifice rebus oībus administrādis p̄sudet. pleriq; n. & si fortitudine q̄dā & robore aduersus arma atq; copias hostiū p̄stare possūt; t̄rriti; auro tamē illecti mollesti; q̄ id efficax telū ē; & ad captādā extorquēdā ue uictoriā ue hē mēter accōmodatū. Nec iuuenē nec senē dixi oportere eē ipatorē. Quod alter incredulus nimis ē; ibecillus alter; ad rē admistrādā idoneus neuter. Quā obrē iuuenis repudiādus uidet; ne forte icōsiderate nimia audacia peccet. Contra senex nō admittēdus ne p̄ naturali ifirmitate deficiat. p̄ide optiā ē medio cris cōditio. uires. n. uigorq; ei adest; q̄ nōdū ē senectā cōfectus. prudentia uero ī eo inest; q̄ nō admodū iuuenis ē. Neq; sicubi robur & uires corpis sine prudētia aī; rursus ingenū siue uiribus icolumitateq; corpis hac ī re q̄s p̄bet; nihil certo officiat. nā ut corpus cui desit prudētia p̄ge cōsilio ualet; ita aīus destitutus tanq̄ mīstris uiribus corpis; nullā rē efficere cōmode & utiliter absolue f̄ p̄t. Atq; utrobiq; p̄batus ē. is futurus ē usui rebus oībus. ei. n. ut quō oēs diligāt. p̄fertī libero & suo pte ipulso aī impātī ipigre obediūt; dicētī credūt; obeūtī quis picula certatī opitulant. Patrē habētem liberos duxius admittēdū nō tamē cū q̄ liberis qdē carcat. alioqn aut fortis p̄busq; sit repudiādū. filii. n. si adhuc tenella aetate sūt aīum parētes; de uictū penitus optinef; & tāq̄ obsides dati p̄riā mirabilē excitare possūt parētis ī p̄riam fidē atq; bēiuolētiā. atq; aīum eius aduersus hostes q̄si admotis calcantibus sustitare; atq; icēdere. sin aetate iā adulta grādusculi natu īf armis tum cōsilio fide opa laboz. Impitq; societate. arcana rei fideli misterio igētē reipu. possūt utilitatē afferre. Ad dicēdū aprū atq; idōeū. q̄a hīc maximā f̄bus militiā gerēdis putamus usu uēturā utilitatē. siue. n. ad pugnā istruēdā sit acies. ofone cōmoda. Impator militē cohortādo; facile cuiq; p̄suadebit picula q̄q; cōtēner; Claris faciōribz īseruī; nec poterit tūba īsonās auribz; tā aīos ad arma cape s̄cda erigēf; atq; ad pugnā strēnue ī eūdā īpellere; q̄ apposita & p̄ tpe accōmodata. ipatoris ofo suscitare; & studio gloriā atq; uirtutis amor īcēdēf; ad magna faciōra ualet. siue calāitate ulla accepta aīos aegros solari opus sit; ofone medellā afferret; ut multomagis ad usū exercitū lēiēdis acerbitatibz casuū apposita. ipatoris ofo. q̄ medi cogē industria; q̄ ut saucios curēt castra sequūt. possit iur d̄sdrari. hī. n. uulnēra tātū curāda suscipiūt; ille nō aegros ac lāguidos aīos ofois cōmoditate solat. & lēticia afficit. bene ualētibz p̄f ea aīos cōfirmat. & excitatos diligēt p̄leq; q̄to itaq; difficilis ī morbi curāf q̄ latēt; q̄ tractari; & cōpici possūt tāto laboriosus ē mōerētes aīos ofoe sanāf; q̄ p̄picuā corpis ifirmitatē

curare quæ admodum itaque nunquam ulla ciuitas exercitum expediret: forasque mitte-
ret sine duce: sine certo ipso: ita nec impator est deligendus ifans: & cui vis
atque facultas dicendi præsto non sit. Postremo existimatione præditum diximus
Impatorem deligi oportere: quod uulgus ægerime ferre solet: si ignominiam ignomi-
libusque subiicit. nec est quod nisi iuuitus eum ducere sequi patiat: quem se deteriore intel-
ligat. Porro clarus is sit præstantisque opinionem omnium habeat: necesse est: quod eius
modi uirtute & animo ac moribus sit: qualem esse debere supra rettulimus.

Uergetur ut neminem pro opes tantum deligendum existimatis: ita & inopem nequam repudi-
andum modo uir fortis & alioquin bonus sit: non enim siue copiosus quis siue iops sit
uel probatus uel improbatus mihi uir pro fortunam imo quis pro optatus probita-
te. Eni uero si quis opulentus & diues uirtute prætereat & probitate præditus sit: eo
ab generoso differet iope: quo astat a argento celata atque auro exornata: ab ea
quæ ex ferro atque ære conflata ornatu relicto caret. Vtraque enim militem tegit ac æque
defendit potest, fulgore tantum atque supinducta foris specie alci alci præstant uidebitur.

Cauendum item est rei nummarie studiosus quis deligat: qui questui
continuo inhians penitus nummis addictus sit: tætesi ditissimus atque locupletissimus
omnium uideat. Ut istitores nundiatores: negociatores: numularii atque cæte-
ri id genus necesse non est huiusmodi homines sordidos atque pusilli animi esse: ut quod lu-
cello magnopere seruiaat: atque æri ac questui penitus se se dedant: proinde
nullius honestæ rei: nullius clari facinoris unquam studio possint allici.

Maiorem autem æstimationem splendorem uel: si forte adfuerit: amplectendum eodem modo puto
sin absit: haud magnope expectandum: nec propterea dignum aliquem esse habendum:
cui ipsi deferat. quæ admodum non enim iumenta de se non foris consideranda uolu-
mus: ita ingenuitate arbitror hominum metiri debere. Ineptum profecto profusque
absurdum negocium: quod quælesue ii sint: quibus reuerentiam tutelam conseruandam: com-
sori sumus: non querere cuiusmodi maiores eorum fuerint: quod uel ab illis gestum fue-
rit respicere proinde ac si illi nos tueri saluosque facere possent: quod iam diu ab oculo
absit. Præteream iniquum illud omnino atque nullum sibi consistaneum est: militari lege
hos qui fortiter ipsi fecerint premiis honoribusque donados decerneret: non quia cla-
ris partibus orti sint: Impatorem uero eum deligendum esse: quod fortibus ac ho-
nestis maioribus duntaxat præcreatus sit: non eum qui suapte fortis uirtute enite-
at: tætesi generis ac partium splendore caret: quo ad uirtutem accedere: fortuna-
tior utique huiusmodi fore Impatorem existimo: uergetur absente uirtute ingenuitate
utile profus & irritum. Quinimo sperare quis haud iniuria potest: fore ut hi qui ma-
ioribus claris atque illustribus nequeunt admodum gloriam meliores euadant
Impatores. Qui non partium splendore inixi illoque se putant gloria honestari: sicut
bi ab officio aberrauerint: opinionem atque nomen maiorum sibi afferre confidunt:
quo sit ut præterquam segnius res administrandas uideant capessere. Quibus uero
nulla est partium reposita gloria: & ad quos nullus a maioribus deducit splendor.
dum suapte opera atque industria lumine rege a se gestare. maioribus obscuritati
oppoerit cupiunt: re uergetur cautius curant promprius deique & alacris quis picula subit

Ad Quintum Veranium

cōtendūt. Et quēadmodū ii qbus nō tā locuples & aplū optigit p̄mōiū: accuratius rē fāiliarē tuēf: q̄ opulētiores ditioresq; sē. sūmo. n. studio sū- maq; ope p̄gūt rē augēf dōestica cumulatiorēq; ac lautiorē reddēf sibi. Iri dē ii quibus non licet uti parentū fama & tanq̄ hereditaria gloria: peculia- rem sibi existimationem undiq; comparare conquirunt.

Optādus ē itaq; nobis ipator fortis: genere clarus. fortūatus locuples: nō tamē iprobādus ipudiādus ue iops mō uirtute polleat: q̄uis p̄tibus haud illustribus natus: is postea q̄ delectus istitutusq; sit: esto facilis comis. tran- gillus se adire uolētibus pateat. nō tamē tātope se mitē faciliēq; passim cun- ctis exhibeat: ut contemptui sit. nec tam acerbum & duxē ut odium con- citet. ne aut nimia indulgentia facilitateq; dissolutio exercitum reddant: aut austeritate seueritateq; alienariorem atq; infestiorē efficiat.

Deligat at̄ ip̄e atq; cōstituat. decuriōes: cēturiōes: reliquosq; copiaz p̄se- ctos ex ordie: ut res postularit: & opus sibi fore existimarit. quos ex eis sūat atq; coaptet: quoz uirtus p̄spicua sit: q̄ncq; corpe æq; ac aīo ualeāt: & uolū- tate fideles ī p̄riam sint. In quo delectū habēdo: nihil p̄hibet quominus & genere nobiles & fortūis locupletes sumāt. nō. n. unus aliq; & itē alter dū taxat deligēdus ē: ut ī paucis & his bēe hōesteq; moratis secernendi facul- tas p̄stet. Quādo p̄serti d̄curiōū: cēturiōū: ceteroz d̄icq; p̄fectoz nūero apte atq; utiliter digerēdo: locupletioribus & nobilitate p̄stātoribus plā- rūq; maxie opus ē: tū. n. nobilitatē p̄ferri e republica ē: cū factū opus ē. & celeritas ī recōficiēda exigīt: pecūiaz itē cōmoditas maxie d̄sideri uf: cū elargiri q̄p̄iā & militibus gratiose ip̄edēf necesse ē. P̄icipiū. n. & ducū in milites pecūiaz erogatio: tā & si pua sit mō bēigne liberali op̄tūeq; fiat: in gētē p̄t captare bēiuolētiā multitudis: & fides certissima militū inde facile cōpata: securitatē rebus & firmitudinē uēdicat. sperat. n. q̄sq; se maiora cū secutus si certauerit fortiter: ubi tenuiore ī re. largitatē ipatoris ex aīo be- nigne prouenire intelligit.

Optet p̄terea ipator sibi collegas & socios: qbus cū oibus de rebus deli- beret: q̄ cōsilioz effecti p̄ticipes: loco sniam dicāt. Quos uel āte deputet q̄ moueat: ut obeūdi mūeris grā ipatorē ip̄m & castra sequāt: uel postq̄ p̄se- ctus ē: ex nobilioribus grauioribusq; eos ī dies cōuocet & accersat. q̄ secū de rebus oibus ī cōe deliberēt. q̄. n. p̄ se q̄sq; iuenerit: secū solus meditatiōe discutere p̄t. nō cōtinuo eadē p̄bare atq; sanare debet. cogitatiōes. n. atq; cōsilia n̄ra ut qbus natura afficimur nisi fidele foris p̄ cōsultationem sit ad- hibitū cōsiliū fallere nos facile possūt. & erroz plēa sapenūero cōpiri uf cōtra q̄ aliēo iudicio atq; snia cōprobāt: securitatē cōpāt aīo: & firmitatē ī rebus tuēf. Enī uero nec tātope sibi q̄s diffidere debet: ut ācipiti sit sp̄ & i- firma snia: nec usq; adeo arrogare ut arbitref nihil suis cōsiliis melius alii possit excogitāf. necesse. n. erit ut q̄ altoz addictus ē cōsiliis sibi oīo diffi- dēdo: multa cōmutat unde detrimēta rebus & icōmoda afferant: Quēad

modū q̄q; uel sp̄ uel s̄ape cū peccare oportet; q̄ nullus dicto parēdo: oīa si
 bi soli attribuit. Initia ip̄a belloꝝ t̄panter cōstituēda; & tāq; reꝝ sūdamēta
 prudēter iaciēda existio. Vnde cūctis pene p̄spicue pateat: bellū q̄dēcūq; iu
 re eē susceptū, hīc deos p̄pitios fautoresq; for̄ sperādū ē: milites p̄teꝝ ala
 cric res aīatioreꝝq; adiuuā capessēda; atq; exequēda quo uolueris ire p̄gēt:
 q̄ppe q̄ sibi facile q̄ant suadere: se nō ultro cupiā cupideq; illaturos iūriā
 sed lacessitos ac puocatos arma sūpsisse; q̄ de ē totis uiribus fortiq; aīo rei
 gerēda se exhibebūt, cōtra q̄ se iūria bellū suscepisse forte renf: deos sibi
 iratos atq; aduersarios fore suspicabūt. **Qua** sola op̄ione ēt si nihil aduer
 si foris cōtigat: reformidabūt: atq; horrescēt. **Qua**obrē decet ipatorē d̄ his
 q̄ uel ip̄e regrat: uel regrētibus aliis assētiri nolit. **O**rone prius & legatiōi
 bus agere: ut īde puocatus uideat ad arma confrigere: uel iusta petēdo: uel
 iniq; recusādo, testes deniq; deos atq; hoīes nō p̄ cōtēptū & temere: p̄inde
 atq; sibi eūire nō possit q̄ bellū gerētibus s̄ape accidere solēt. neq; q̄a oīo
 p̄tinacia aī mala & cladē mortalibus ferre capiat: bellū eē ab se susceptū,
 nec. n. domibus moenibusq; solū ualida sūdamēta sūt iaciēda: ne īsimis im
 becillisq; iactis p̄cipiis: q̄cqd̄ īde aedifices: facile corruat: Sed multo accu
 ratius belloꝝ quoq; initia solide firmiterq; sūt cōstruēda: deinceps copīæ
 educēda exercitusq; mouēdus. **I**nfirmi. n. reꝝ p̄cipia īgētē additā molā
 sustinere neq; būt: sed facile oppressa oībus fortūis euerla p̄tinus corruēt: at
 q; sūdītus cadēt. **Q**uare solertē imitari oportet gubernatorē q̄ priusq; por
 tu egressus ī altū soluat: oībus rebus īstruit nauē: atq; quoad eius fieri pōt
 arnat & ornat: mari deīde ac uētis se se cōmittit, turpe. n. atq; piculolum
 oīo sit: bellū motus p̄ te tulisse. Ita ut terra mariq; ducant copīæ: mox dere
 p̄te ī apparatū subsistere & ī medio reꝝ cursu ī ip̄o quoq; cōatu uersis ut
 aiunt p̄ris turpiter retrocedere: uel sumam rerum oīum temerē ī discriminē
 adducere nec solū ob temeritatē derisui eris oībus: ueꝝ ēt ībecillitatis op̄i
 niōe cōtēptus cui uis iūriæ īferēda opportuno uideberis accedet ad hęc
 p̄teꝝ: q̄ hostes ēt nihil aduersi passi odio te accerrie p̄sequēt: q̄ eos malis
 afficere: uolueris q̄dē: sed ībecillitate īprudetiāq; nequeris. **E**ducāt autē
 copīæ expurgatā prius oī uel publica labe atq; macula: uel priuata cuiusq;
 admissiōe, ac nota absteris. eiūsmōi expiatiōes iis placatiōibus sacrīq; fie
 ri & curari debēt uti p̄ religionē ius sacꝝ dictauerit uel ut uates ipsi p̄scri
 pserit. **D**ucat deiceps exercitus īstructus ex ordie ēt si cū hostibus nōdū
 eēt cōgrediēdū. **E**t si p̄ regiōes lōge multoꝝ dieꝝ ītere eundū gūis p̄ agrū
 pacatū. **M**ilites. n. hoc pacto ordinē seruare assuescēt & loco q̄q; maxime
 māere: & duces p̄fecto q̄q; seq̄ discēt. **Q**uod multo accuratius obseruandū
 erit si p̄ agꝝ hostilē mouere necesse sit: ne p̄ repētios īpetus puo monētō
 r̄pis miles passim tumultuari cogat: & surrū atq; deorsū discurret aliq; in
 alios deuehat̄ deīq; multifariā circūuenti nihil ope p̄tiū edere possit. **Q**uā
 obrē īstructa acie q̄cūq; mouēdū ē: ut ad iter faciēdū habilem expeditūq;

De optimo Imperatore.

militē reddas: & ad repugnādū si opus sit parū & facilē: edoctū obseruare signa & iussa capessere atq; loco & ordie p sua uirili rē gerere. Agmen uero p loca eiufmōi si liceat ē ducēdū: ita cohibēdū & obducēdū ī breue: ut p āgustia & sui dilatādi facultatē ad nimiā ptēdi lōgitudinē neutiq; cōpel-
lat. Quā pgressus spē hosti facultas p̄stari uir ad cōmodū suū ī aduersarios icurrēdi eosq; p occasionē lādēdi. Quippe qbus iā cōmoditatē sui tuendi ereptā aiaduerrat. siue. n. latior acie aduersi obuiq; irruāt: qd̄ eueire solet ābitis cornibus: facile pturbēt ac uertat̄. necesse ē siue trāsuerso ī medium agmē irrūpāt: turbato iā ordie facultatē illico cōposite cōsertiq; p̄gredien-
di: auferāt tuis copiis q si iphalāgē sese cōtraheāt & ad repugnādū cōuertei cōstituerit: pag; p̄ficiet̄: tāq; eiufmōi phalāge usi q crassitudie nulla freta: ī firma pēito ī becillaq; sit dem. ¶ ī hostis nouissimū agmē post terga adoria tur eodē urgebit icōmō: ut nō mō facultatē repugnādi adimere: ueq; et p-
spiciuā cladē atq; p̄niciē afferre posse uideat̄. si. n. retro cōuersus pugnare audeas: eadē opprimeris difficultate q hos q ī frōte locati sūt urgeri posse ostēdimus: ut pote q cito ābiri cōphēdiq; possis iniquo rex; statu id eueire p̄terea solet ut laborātibus opē ferre nō facile q̄as. nā siue prios ad subuēi endū postreis accersas siue cōtra nouissios ad opē ferēdā his q ī frōte loca-
ti sūt reuoces: sero id & icōmode curari posse uir: quādo p lōga iterualla & spatia utriusq; excurrēdū ē: Quas obres cōtractiores sp̄ qdratoq; agmine mouere satius atq; tutius & tractatu facilius ē q̄ ptēsioe atq; ob lōgo p̄ser-
tī cū exercitui porrectiore mouēti agmie s̄ape cōtingere soleat. ut ex uis q-
busdā icertis ac dubiis: formidies atq; pauores suboriāt̄. euenit. n. nō nūq; ex editioribus & mōrāis locis: ad plāities & loca nuda atq; cōspicua descen-
dētibus: ut cōspectis pōe lōgo iteruallo nouissimis eiufdē agmis irruptio-
nē p̄ insidias hostiū eē rati ad pugnā derepēte raptiq; cōuersi: p̄xie ad cōserē-
dū manū cum suis tāq; cum hostibus uenerint. Cōmeatū uero ipedimē-
ta reliquumque apparatus becilli istrumenti: in medio copiarum loca-
ri oportere existimo: preter quā si loca quæ post nos relinquuntur ita pa-
cata sint: ut tuto impedimenta huiusmodi pone conuehi ducie possint:
alioquin nouissime partes exercitus: subsidiario ac strenuo milite muniā-
tur haud secus atque partes agminis primas munire debes multa eni pos-
se improuiso acci-ere

Præmitti quoq; debēt aliquot equites qui diligenter scrutēt atq; explo-
rent quacunq; transeundum est: præsertim si per saltus & loca siluosa: aut
occlusa collibus per quæ solitudinem rasta iter fuerit faciendum plerūq;
enim huiusmodi oportunitatem hostis nactus: locatis insidiis: aduersarios
parum sibi cauentes. Inter transeundum ex occulto adortus fortunis om-
nibus facile euertere potuit. quas insidias si imperator noster per explora-
tores præsciuerit: aut magno negōcio hostium præuersis consiliis ma-
gnā sibi opinionem prudentiæ ac rei suæ salutem poterit uendicare uerū

capēstrē nudūq; ac pīde cōspicuū locū: nullis pmissis exploratoribus ipso
prospectu aiaduertere potes: nam & inter diu excitatus atq; sublatus pul-
uis: motum hostium indicare potest. & noctu ignibus flammisque hostilia
castra propter esse significatur.

Mouendū autē est iter diu: quādo ad iter nō ad praeliū copiae sūt educen-
dā: nisi forte qppia urgeat quāobrem ut hostē puenias tibi uideat esse acce-
lerandū: hac. n. rōne: et noctu mouere potes: mō id tuto fieri posse itelligas

Sane ubi eo uentū est: ut mox necesse sit cū hoste cōgredi: atq; pugna &
praelio disceptare: sensim nō citatim ducant copiae neq; magnū iter confi-
cere cogant: saepenumero. n. robor atq; uigorem corporis: labor ante cer-
tamen susceptus abire assumpsisse uisus est.

Porro si p agge sotalē moturus sis: edicas oportet militibus neqd oīo at-
tingāt & uastēt. Quin oibus penitus tēpent: atq; abstineāt. Miles. n. armis
fretus & qcqd hūerit faciēdi licētiā nactus: nulli rī per scit. Quādo pserti
ipe oblectamētōq; cōspectus: rege ipitos atq; inconsideratos: ad cupiditatē
picipites agere facile solet: atq; dulcedie rapiēdi ad qd uis illicere facius hic
ni pspicias. pua data occasiōe sociogē offensi ai: festiores tibi reddēt hosti-
lē aut agge diripi uastari incēdi execariue palā pmi tras: frugū. n. atq; alimē
toq; iopia & numariae rei difficultate: bella extenuari solēt atq; extigui. cō-
tra copia opibusq; nutriri ac sustētari. Vegz priusq; agge hostilē uastari per-
mittat: hostibus nisi cesserit tibi id te factuzē p nūcies & mineris. Ingruetis
enī calamitatis discrimē atq; expectat cladis tior: mortales saepe aliqd con-
cedere cogit: qd antehac ut facerēt nequaquā potuissent adduci. ubi uero ca-
lamitatem acceperint: tanq̄ quos maiore damno afficere nequeas: cetera
contemunt & parui faciunt.

Sin uero tibi diutius i agro hostili castrametādū eē itelliges ea tantū di-
ripi uastariq; pmitteres: q̄ tibi nō admodū usui futura cōspexeris q̄ at cōmō
tuo seruari posse uidebis: militi ab his abstinerere palā ipabis:

Copis tuis cōpletis expeditisq;: nec i tuo neq; i sotali agro ē diu moran-
dū: ne cōsumptiōe olium rege: tuis magis q̄ hostibus iter trimēto eē uideri
possis. Quin q̄ maturime copias i agge ducas hostilē. unde si uber ac felix
sit: q̄ uelis ad cōmodū affari cape possis. Sin minus. amicogē tamē rebus be-
nigne cōsulere uideberis. Vegz ex agro hostili si secūdus & ferax sit: multa
profecto commoda atq; ingens utilitas percipi potest.

Curādū deniq; tibi diligētissime ē: ut terra mariq; in exercitū cōmeatus
facile tutoq; cōportēt. ac. n. rōne undiq; negociatores excitabūf: q̄ ad usū ex-
ercitus pertinent impigre ad castra conuehere.

Quādo uero p loca āgusta futurus ē tibi trāsitus: seu si p mōtana & asp̄ta
tibi agmē mouēdū erit: tū saluti rege ipris itererit: pmittere aliquot q̄ celsio-
ra loca: q̄ rupes & claustra atq; trāsitus ipos occupēt: ne pueniēs hostis his
potias: ac i de haud difficulter tibi p̄hibeat trāsitū qd contra moliri debes

De optimo Imperatore

si per huiusmodi locorū difficultates atq; angustias: hostem p̄senseris a-
uersū te transiturū. non. n. solū tibi cauendum est: neqd detrimenti accipi-
as: ueq; etiā moliendū eadem ī hostem reto. q̄re consilia: ut. n. si quādo ad
uersus hostem moturus: maturare rem debes ut illū p̄uenias: & ī cautū op-
primas: ita etiam diligentissime p̄uidere debes: aditum omnem ei adime-
re: si in te uenturum perceperis.

Positis autē in terra hostili castris: fossa cōfestim ualloq; opus est tā& si eo
dem in loco tibi diu morādū nō constitueris munitior. n. & proīde tutior
eris ad repētinos hostiū īperus & clādestinas neq; expectatas irruptiones
deligas quoq; milites q̄bus id negocii detur: ut per stationes atq; excubias
castris presidio sint: etiam si hostem procul inde abesse acceperis.

Vege si hostibus nihil urgētibus diuturnior tamen tibi ut ibidē fore ca-
strametātō: siue populādi agri hostilis cā siue opportunitatis cōmodius ob-
seruāda: occasio n̄q; hostē offēdēdi captāde grā tamē ea tibi delige loca ī
q̄bus castra teneas: q̄ neq; limosa nec alioq; in salubria sint eiufmōi. n. lo-
corū natura & situs: ex halatione corruptiore ac fetoris emissionē uarios
morbos īgenerare pestēq; ī nocere solet. Qua pleriq; affecti male uexāt mul-
ti p̄terea pereūt ut hīc nō mō ī dies peuntū strage copīa minuāt uerū ēt
suplritū ībecillitate atq; mcestitia: mirum ī modū infirmēt: & lāguefiāt.

Proīde salubre atq; utile est castra nō diu in eodē tenere loco p̄ter quā si
hyemādi cā rigoris & duriciei cæli uitādā: ibidē manere necesse sit: tū ue-
ro apprie curandū est ut constructis ex ordine tabernaculis atq; tētoris si-
xis: locū ciuitatū instar icolere uideri possis secus. n. ipse uentris egestio
neq; īisdē in locis p̄ diu fiunt corruptiores emittūt uapores: quoq; conta-
gio finitimus aer ac circumfusum cælum inficitur: & ad insalubrem qua-
litate facile immutatur: cuius assiduo usu & necessaria cōsuetudine: ua-
rios & periculosos morbos imbibimus.

Sed in hibernaculis ipsis exercēdi sūt milites uariisq; periculis ad pugnā
apti reddēdi: ne locus usq; ocio & inertia deī. cessatione. n. & ignauia sit ut
corpa mollitia & torpore afficiāt. ai uero segnicie ībelles penitus ac meti-
culosī reddant. Voluntatū. n. illecebris & delitiarū quotidiana cōsuetudie
uel audacissimoz correpti ai eneruant. Quāobre nō p̄cul a laboribus & ī-
dustria abeundū est uiris si quos. n. ex longo ocio ad labores capeffendos
coegeris: hii nec alacres exeunt & egressū mius p̄seuerāt: ut q̄ diuturna de-
sidia fracti labores horrescūt: & q̄d uis negociū ne tētātū q̄dē ac tutū defu-
giūt demū sicubi rē experiri uolueris: mox illi abeūt: & nulla spe freti: labo-
riosa p̄ferre nec uolūt nec ualent: p̄inde prudentis impatoris est ea q̄ sibi
usui futura intelligit quiete astruere: atq; cōmode p̄parare: cū nulla dimi-
candi aduersū hostē urget necessitas: nullū īminere uideēt periculū nullū
extare impedimentū: quominus exercendis corporibus ea mi itibus suis

imperet: quibus in p̄sentia aduersus hostē nullus sit usus. Præterea quicquid negotii citra piculū militi demādat: tanq̄ qd cū idoneū ad uerā certādi rōnem instruat atq; edoceat: satis p̄ se ferre uideri potest remissionis & laxamenti: uel his qui aliqua de fatigatione affecti sint.

Exerceat autē miles ī hūc modū. deligant nō nulli & eorū cuiq; apta ad rē dent arma. assuecātq; aīati seruaī ordinē: & nusq̄ desereī locū distāt. p̄terea cōuitu mutuo: crebra appellatiōe: fāliari cōsuetudie iuicē iungi ac de uiciri: ut qs quo loco ordie cōstitutus sit: q; q; tenere & cognoscere possit. & impatis sine mora acceptis pere. edoceat p̄terea miles ex ip̄ato agmē tū producere tū cōtrahere & seu dextrorsū seu sinistrorsū iuere. Item aciei traditiōes & motus ip̄turbate facere distat ex ordie. Et tū laxandi tū arandi modū: exitus deniq; & recessus uicissim: atq; reliqs ordinū distributiones p̄titiōesq; p̄ decurias: rōnem quoq; agmīs uel icrassitudinē cogēdi uel in obliqū p̄ducendi: atq; utrinq; anticipi & bipartita pugna certandi quādo p̄ferti nouissimus & subsidiarius miles: hostibus ambire eū: & undiq; complecti conantibus conuersus repugnat.

Postremo admonere oportet militē: ut signa quæ interpugnandum imperatoris iussu darentur attente excipiat: & ubi receptui canitur: se se ordine colligat: & sensim de pugna referat.

Quod. n. his q̄ musicis dare opā incipiūt solet accidere: priō ubi opus est impositiōe digitōrū: & uel ī foraminibus tibiag; uel īteriectiōibus īterualisq; fidiū: alios alibi tū ponunt: tū tollunt: haud ex arte neq; p̄ dimēsas ad harmoniā ītercapedines: ad hec uix extēdūt & tarde mouēt. Qui uero usu iā hęc eadē & exercitatiōe. arte & rōne adhibita callēt: sine ullo negotio: siue statū ī tibiis reprimere uel laxare sit opus: siue chordas discurrere digitis & apte tractare spiritū: ad cōmodū moderāt & manū iā edoctā cōposite atq; celeriter mouēt. idē his usu euenit. qui rei militaris rudes imperitiq; sūt. turbulēter primo: & difficulter p̄ multos errores & longa temporis interualla īstrui. & in ordies redigi posse uideēt. ueq; ut primū edocti assuetiq; facti sūt. Vltro ut ita dicā ac spōte sua: loco atq; ordini atq; rei gerēdæ se applicant. Pulchram ni mirum & ex omni parte compositam speciem quisq; maxime pro uirili sua expletes.

Hoc pacto īstructus & ornatus exercitus: diuidat: deinde ad pugnā citra ferrū coeat: distributis leuib; pilis hastisq; fragilibus. & si forte arua p̄pe sint iactu glebag; res gerat ēt loriceis ex coriis taurinis siq; hēri possunt miles utat. sin uero colles ac tumuli & aliogn accliuia loca extāt: certi ad id d̄putati milites ip̄atoris iussu id genus telis p̄ singulos distributis: hęc loca cursu occupēt: alii quoq; cōstituant q̄bus id demādet negotii: ut eodem armog; genere. illos de editioribus locis deturbat cōtrēdāt & ip̄i succedāt. demū re cōfecta: eos ip̄ator collaudet q̄ uel p̄tes sibi traditas ad extremum

De optimo Imperatore.

tutati sūt nusq̄ loco sūmoti: uel loco de pulsīs superioribus: ipsi successerūt, hoc certādi genere: hac dimicādi rōne: hac deniq; supandi æmulatione & studio icolumitas exercitui compaf: & corpa militū curāf & cōualefcūt: ut qbusuis esculentis qscq; libēter uelcet: & quēcūq; potū suauiter sumat: nihil p̄terea delicatius & lautius: nihil exq̄stius sibi uenādo. fames. n. q̄ la boꝝ p̄fūctiōe hoī exurgere solet: & sitis quæ defudantibus orif: s̄atis pro pulpamēto atq; dulcecula potiōe haberi p̄t. hīc militū corpa solidiora atq; agilia reddūf. Quādo hi q̄ sudore frigore æstu sub diuo exercitati sūt: quosuis labores, ut prompto animo alacresq; subeū: ita & fortiter ferūt.

Equa rōne istituendus ē eques. decernāf spectāte ipatore cursus certati: infecutiōes: fugæ cōgressiōes: iaculatiōesq; p̄ loca p̄serti cā: eltria: seu sub ipas radices mōtiū: quoad eqs possit p̄ aspa & salebras uadere nō. n. cogi debet ut aut ad nimis ardua & accliuia: aut p̄ defelus & pniora loca excurrat

Populationibus uero r̄p̄anter utendū est: nec militi p̄mittendū ad rapias & p̄dam temere ferri: & p̄ agꝝ hostilē sillocuples copiosusq; sit euagari nimis. hinc. n. plerūq; maxia calamitates uisæ sūt accidisse: quādo hostis manu cōposita dulcedine prædæ dispalatos milites: aut præda ipa onustos. p̄ occasione ad ortus: facile potuit fundere fugareq; & oppriere: ut q̄ nec armis adcomodū uti: nec laborantibus inuicē opē ferri possint. Quare si qui in iussu imperatoris ad populationem profusius se uerterint: acri poena aficiantur: & nobilitignominia notentur.

Cum uero ad prædam populabūdū militē emittere cōstitueris: ad leues atq; inermes: Bellaces & strēnuos tū equites tū pedites adiciendos deligas est necesse: qui in rapinis & præda neutiq; occupent. quin instructa contine acie: populatoribus præsidio sint: eisq; reditum tutū atq; facile parēt.

Et si quādo exploratores cōphendāf: nō eadē i oēs snia uti debes. sin tuas copias atq; appatū oēm inferiorē hostilibus copiis eē itellexeris. raptim tū eos extigui iubebis. sin copiis appatu armis instructorē exercitū hēas: robustiorē deiq; militē obsequētiorēq; atq; copiæ ducibus pitioribus & illustrioribus uti possis: tū uniuerso exercitu tuo ad ostētationē usq; ornato: exploratores adduci iubeas: qbus diligēter spectādi oia ptās def: demū impune abire eos p̄mittas. renūciata. n. rege tuæ p̄stātia & copiæ robur & amplitudo. facile hostibus terrorem incutiet: quēadmodum difficultas rerum atq; iopia cognita aduersariorum aīos erigit. & sp̄ suggerere solet.

Per uigilias at custodes cōplures sūt decernēdi: quoꝝ alii uigilēt. alii per statiōes noturno spatio distributo: Vicissim iterea sōnū capiant: & q̄eti se dedāt. nō. n. cogēdus ē miles ultra q̄ ferre possit. uigilia agē: tā & si noctes in sōnes se se diucturnū polliceat. p̄t. n. sōni suauitas ēt iui. ū militē occupare: mēbris ultro cedentibus: & nā ipa cōsentiente: agat ergo qscq; uigiliam rectus: tanque quoniam sessiones atq; accubationes sensim solent dissoluere uires: & ianguefacere corpus: unde somnus facile prouocetur.

cōtra crurū erectio & a'ioꝝ mēbroꝝ intensio in sōniā īferit aius & imittit
 Qui uero hmōi uigilādi muneri deputati sunt p castris & paulo lōgiu-
 scule accedat atq; excitēt ignes ut emius eos cōspicere possint q forte qua
 ignis lucet incendet, a qbus ipsi conspici neutiq; poterūt: ut pote ī tenebris
 constituti & luce opposita quo pacto hostes incauti in manus uigilū inci-
 dere possint

Si quādo noctu castra mouendū clā hostibus duxeris: uel loca qdā occu-
 paturus uel occupata iā atius defensus: uel deniq; necessitate plii ineuādi
 euitaturus: magnos priō accēdi ignes iubeas: deide moue cōspectis. n. igni-
 bus loco p̄stare te hostes opinati qescēt cōtra si extinctis ignibus: p tene-
 bras abitus ip̄e parerur: suspicati te fugā moliri: transitus pr̄eripere prope-
 rabunt: insidiisq; dispositis per occasiōē acriter te ab euntē insectabūtur.

Veꝝ si cōtingat: ut impatorē hostilis exercitus cōuenire necesse sit & de
 re quāpiā ut plerūq; sit secū sit conferendū acceptis tecū ex optimatibus
 qui ætate floreat p̄ceritate robore: forma excellāt armoz; fulgore atq; or-
 natu p̄stent decore secum congregiare, sit. n. plerumq; ut ex ea parte quā
 quis conspexerit de reliquo iudicet magis quoq; quisq; induci potest atq;
 moueri his quæ uiderit: quam his quæ fama & auditu accepit.

Trāsfuge uero si q forte ex hostibus ad tua castra migrassent: q uel t̄pus
 uel apparū uel cōsiliū aliquod nunciaturi uenissēt: uel se duces offerāt futu-
 ros p̄ter quo ī hostes īcautos irruptio fieri queat: ita custodianē ut intelli-
 gant sibi nō esse libez; quocunq; uelint ire. Quin eis palam fiat: si eis cōsi-
 lus incolumi exercitu uictoria potiaris muneribus p̄ meritis ubertim af-
 fectos: benigneq; habitos: posse quo uelit libere ire sin eos uenisse cōpertū
 fuerit ex composito arte fallendi salutem exercitus prodituros: in ip̄o rege
 discrimie p̄culdubio perituros fidei. n. trāsfuge nō secus ē cōmittēdū: nisi
 cū itelligit sui nō eē se dominū: Sed te quē suis cōsiliis fretū mouere uidet.

Castra ipsa hostium diligenter conspicienda sunt solerti imperatori si-
 tusq; eorum non imperire considerandus: nam si quando in planitie posi-
 ta sunt intra orbem: non p̄pter ea extimare debes paucos ibidem cōtineri
 quia scilicet contractiore ambitu ualli occlusi sunt circularis. n. figurā ip̄-
 so cōtuitu minor uideri solet q̄ animo percipi posset solidi p̄pportione di-
 mensio latitudo quoq; quæ in orbē est circūscripta capatior ipsa re est: q̄
 quis conspectu con iicere queat. Contra si ualli latera extenduntur ob lō-
 giora atque alicubi aut obtorta aut in plures deflexa angulos artantur: nō
 iccirco magnam iis multitudinem comprehendi debes arbitrari eiusmo-
 di. n. castramentatio speciem quidem magnitudinis præ se fert: Sed non ta-
 men plures inclusos tenet q̄ intra orbem contineri possent. ualla denique
 in mōtibus seu collibus ducta: nisi oīo cōserta atq; cōpacta sint āpliora ui-
 deri possūt: q̄ si īplātie posita eēnt. pauciores uero cōtinēt q̄ qs posset ex ip̄

De optimo Imperatore

fo tātū cōspectu existiare . multa nāq; ītermittūf uacua atq; nuda: ut loca q̄ ptes habeant lacunofas & cauas uel falebrofas & asperas: ide oq; desertas & quæ habitari a quocq; minime possint. necessario uero euenit: ut pro hominibus castra struant: & uallom ad huiusmodi lōgitudinē p̄tendat: Quā obrem ubi castra hostiū breui cōspexeris circūclufa uallo: habita rōne loci figuræq; ne cōtēnas. sin lōgius p̄tracta: ne expaueas. Quādo his cognitis cōsiliis militaribus frerus opportunitatē quādoq; oblatam nactus: p̄clage aliquod facinus patrare & edere possis.

Vege quādo tibi castra p̄nda sunt: artes copias tuas oportet & in breues cōprimas. hostibus uero ad pugnā reprocātibus: caue educas: Quī cōtractius cōglobatū militem cōtinebis: quo uideri possis præ timore id facere: plerūq; enim imperitus regē hostis: nō militari prudentia rem meretur. Sed simplici castroz cōspectu demū ratus aduersarios paucos: & exteritos: pugnam penitus detrectare cōtemnere incipit: negligētiusq; uersari: tamē incaute passimq; de castris & munitiōibus suis p̄greditur: perinde atq; nullus sibi obuiam sit iturus. in castra ergo hostem aggressus audacter oblidere possit pergit: nec aīaduerit quot inde effundi explicariq; possint copiarū. qua cōsidentia sublata tanq̄ nihil aduersi sibi accidere possit: Inerior & futuri improuidus p̄sus efficitur. Quāqdem occasionem situ prudenter arripere induxeris aīum instructas copias derepente: clamore sublato p̄ postica perq; castroz tuoz uarios exitus: explicabis: & multifariam in hostem cursu infestus irrues: & rem fortissime geres. Sane q̄ his cōsiliis atq; artibus ductitare copias scies: facile quoq; itelliges: an hostis aduersus te huiusmodi q̄ppiam moliat: neq; modo qd ipi tibi agendū in hostem sit tenere debes. Sed p̄spicere quoq; neq; tibi aduersi eueniat. q̄bus enim rationibus hostem decipere potes: iisdem tibi p̄spicies ne decipiare quando documēto tibi esse pōt fallendi alios rō: ut explorare facile possis an aliqd alii mali in te machinentur.

Et si quādo noctu uel interdiu moturus sis: siue ad opprimēdum aliqd oppidum: aut arcem: aut castellū. siue ad occupandū transitū: uel deniq; quod ius aliud clam hostibus maturādū nemini arcanū aperias. neq; quo sis ducturus copias quidue omnino facturus enūcies. nisi forte arbitrare nōnullis exoptimatibus rem secreto credi utiliter oportere. porro ubi euentū erit. Vnde iam facto maturime opus esse itelliges: qd cuiq; agendum sit p̄ occasionē edices atq; terrā edes. nulla quoq; ītermissione ītericta: copiarū duces militēq; plane admouebis: & quo res spectet edocebis: deinceps negotiū impigre capeffes: stulti. n. cōsiderariq; est: temere in uulgus consiliū p̄mere: & multitudini arcanū intēpestiue cōmittere. improbi. n. & q̄ de republica male sentiunt: eiusmodi obseruant. occasiones: q̄s nacti in hostes cōfestim trāsfugiūt. cum initiū allaturi: unde sibi honores

& p̄mia consequi poterētur. nec fuit unq̄ ullus exercitus de quo pleriq̄ ob causas: tū liberi: tū serui in hostes haud cōmigrēt: ubi presertim arcanū aliquod atq; seriū tractari sentiūt uel cōferendi manū & proeliandi tēpus aduentare animaduertunt.

Educere uero copias: seu ad pugnam capeſſendam instruere neutiq; debet: in prius sacra de more feceris. Quadere aruspices atq; uates habere te oportet qui sequant̄ exercitum: q̄q̄ optandū erit. si ipse tu contēplandi exta: sacraq; rite faciendi rōnē teneas ut tu te tibi rebusq; tuis bene opportuno neq; consulere possis. Quādo ad eam rem p̄discendā facile institui potes.

Vegeti si pulchre litaris: & sacra uotis succedere tuis aduuerteris cōuocatis optimatibus sacra ipsa ostendes: rem deinceps bono animo capeſſere p̄ges. copiarū. n. duces qd̄ sacra portendāt reliquos cōmonefacient: eisq; sp̄s & aīum erigent. quando deoz̄ imortalium monitu ductūq; se ad pugnā uenire intelligent. qua opinioē miles penitus animatus: alacer ad quauis pericula obeunda p̄ficiscetur quippe qui se se uictoriā adeptūq; speret: & signa quāq; ostenta. nocēs ac omnia diligēter obseruet: Quo fit ut pulchra hęc publicoz̄ sacroz̄ litatio etiam eos q̄ priuatim p̄ religionem merere uidentur: ob sinistra deuouendaq; omnia: mixta in modum solari possit: ac spem meliorē animis eoz̄ īgenerare. Atq; si forte hostiis cessis minime litares: nec sacra p̄cedere uiderētur: manēdum ibidem erit: nec quoq; mouendū: etiam si q̄ppiam uehementius uideatur urgere: quid. n. possit eo accidere peius qd̄ sacris & sorte ostendi uideat: nēpe si id qd̄ futūre est: feliciter euenit̄ possit pulcherrime utiq; litasses. quadere pluribus hostiis cæsis eodē die imolare atq; sacra facta facere te oportet: paruū. n. momentum temporis plurimū ualet: & tum p̄desse: tū obesse facile potest: siue p̄occupes occasionē regē odoneā: siue oīno p̄tereas.

Equidem mihi uideor cælestiū sydeꝝ motus: ortus item & obitus: figurarum. deniq; inclinatioēs. triāguloꝝ. quadranguloꝝq; & dimēſionū. Aruspicinam p̄ hostias atq; exta: opposita quadā sp̄tie: cōtemplandiq; ratione: designare & indicare: Quare parua q̄dam hoz̄ momēta: differentiaē potestates atq; diuinādi modi. eodem die uel potius eadē hora: ut regnis potirētur nōnulli. uel ut uicti captiq; in uincula iniicerētur. sæpe uel ut effecerūt. Cum itaq; nōnunq̄ euenit: ut quibusdam sacra facientibus: quod ad pugnā q̄dem ineundam: res belle p̄cedat. Sed per ipsam pugnam clades quādoq; & interitus p̄signatur. iccirco neceſſe mihi fuit uisum non nihil hac de re dicere.

Quia scimus multas orbis & uarias esse regiones: uarios locoz̄ situs & multiplices tractuū figuras & formas: hoc fit ut dubium & incertum plerūq; sit equibus quisq; in locis maxime proeliatur & pugnam capeſſere debeat. pleriq; enim regionis & agri sui noticiam tenent: alieni sunt ignari &

De optimo Imperatore

rudes; Vnde euenit ut iam unius diei itinere remotos hostes: & de industria scilicet exterritos & aduersarioꝝ aduentum præstolari non audentes abscessum fallentes: Imperator ignarus regē ut fugientes insequatur: atq; ppenſus urgeat. At ubi ad difficiles transitus & occlusa montibus loca: sequendi impetu: & hostis opprimendi inani spe: se adductum uidet: sero quidem at tandem intelligit: ab hostibus se undiq; circūſeſsum: & uelut in cauea quadam inſuſum, occupatis celsioribus iam locis & clauſtris ac faucibus qua exitus aliquis eſſugiumq; daretur præcluſis, tum circūſpectans ex omni parte circūſuſum inſultantemq; hostem, uniuerso exercitui in interitum seſe & perniciem p̄ceps egit: loci ipſius natura repugnādi facultate priuatus: & deditioem dedecus deuitās fame perire duxit prius atq; antiquius, uel ad deditioem compulſus poteſtatem aduerſariis, quicquid de ſe collibuerit ſtatuendi præſtitit: Quamobrem eiꝛuſmodi hoſtium abſceſſus: ut ſimulacra fugæ ſuſpecti habendi ſunt: nec cupide perſequendi: locorum magis habenda ratio & natura eorum diligenter cōſpicienda.

In educendis itaq; copiis illud eſt maxime obſeruandum: ut qua ingrederis: ea quoq; tibi reditus patere poſſit: & uel ab ingreſſu deſiſtes ſi redeūdi adimi poteſt tibi facultas: uel tibi reddituro p̄ſpicias: quod hac rōne fieri poterit, ſi prærupta eminentioraq; loca & transitus dorſo montium uictos: tuo milite occupes. Quo inde cum opus ſit tuto tibi reditus pateat, hæc dicta ſint non modo ut hoſtem conſilio ſuperes: ueꝛq; etiam ut ne ab eo ipſe incautus opprimare ſtudioſe p̄uideas, pulchrū enim eſt ſcire hoſtē deceptum opprimere, neceſſariū autē: ne ipſe decipiari cauere.

Quicūq; nūciaturus q̄piam te cōuenire quæſierit: ſiue liber ſit, ſiue ſeruus & ſiue noctu ſiue interdiu uenerit, facile admittatur: neq; modo in tabernaculum itromittat: ueꝛq; etiam in ipſo itinere ſi forte obuiā ueniſſet, accipiat: & omnino: ſiue quiſcas: ſiue comedas: ſiue laues: non intermit tatur accessus eius, differre enim hæc & tui adeūdi copiā adimere: uel ministros habere q̄bus liceat te conuenire uolētibus adſtum p̄hibere: maxime regē id eſt occaſiones nimiq; p̄dere & temporis qd' eſt oīum primū iacturam facere: importuna demū ignauiā rem tuam euertere, plerūq; n. his admoniti nunciis & edocti Impatores, ad ea paruo momento temporis euenire potuerūt: quæ rebus oībus apprime uifa ſunt p̄ſuiſſe.

Si forte e regione hoſtilis ualli caſtra tua ponere tibi neceſſe erit: curare debes ut prima luce milites cibum ſumāt: nam ſi penes te eſſe animaduertis, ut ad arbitrium cum libuerit inſtruere aciem & ad pugnam educere poſſis: tum ut cōmodum erit tibi cibū cuiq; ſumere mādes, ſin at eo diſcrimis uentū eſſet: ut uel ob ſitū loci: uel ualli foſſeq; iſirmitatē uel quīs alia de cauſa: In hoſtibus uideat eē: mūriōdes exire: iſeſtū ducerē agmē

neccitatēq; tibi arma sumēdi & cōtra pugnandi iſerre res non erit negli-
genda. Quin diligenter curādū ut dato ſigno prima luce miles tuus cibo
firmetur: ne forte puentus: ieiunus arma cogatur arripere: & pugnā inire:
Miles enim mediocri cibo firmatus: non tamē ad ſariatatē uſq; repletus:
rubuſtior atq; ualidior ad dimicandū efficitur. Qua re neglecta: ſæpe peſ
ſime pugnātū eſt. milite uiribus ob inēdiam deſtituto: pſertim ubi plium
nō leui certamine: Sed grauitate toto die pacto uenit ad exitum.

Vegeti ſi quādo trepidatione ulla ut fit orta moeror aliquis militum ani-
mos occupaffe uideatur: ſiue q; hoſtibus acceſſerit auxilia: ſiue q; ulla alia
de re eorū cōditio potior ac pſtantior poſſit exiſtimari. tum maxie decet
impatorem illaritatē atq; lætitiā p ſe ferre & aiū iēterritum fingere.
Vultus enim facieſq; impatoris: cōformes ſibi ſolet animos reddere mili-
tum: & ſimilitudine ſui eos afficere penitus. læto nāq; impatore: ad ſpem
confeſtim erigitur miles: ratus nihil iam aduerſi nihil periculofū impēde-
re. Cōtra ſi puidus uideatur & dolens: cōcidunt animis pſtinus omnes per
inde atq; ſiqua ingens portendaſ calamitas. Euadere ſatius nimig; eſt atq;
magis ad prudentiā impatoriam attinet: fronte oriſq; habitu multitudini
lætitiā machinari: & alacritatē ſuggerere animis: q; merore deiectos ora-
tione & uerbis ſolari. plerūq; n. oratiōi fides haud habetur: q; pro tempo-
re de iſduſtria pōt cōfingi oris uero ſtatim atq; fiduciam quilq; maxime
intueretur: & ſimulationē abeſſe ratus: ab acta formidine animo cōfirmat.
Sane utrūq; tenere optādū eſt. Id eſt orōne cōmode cum opus eſt ſcire uti
& ſeſe eiſmodi gerere uti res & tempora exigere uideant.

Vegeti quādamodum expedit formidolofum exercitum oratiōe uultuq;
erigere: & ſpei implere. ita quādoq; terrorē ei incutere non parę conducit:
quādo ignauix & ſegnitiæ deditus: Impatori & ſliquis ducibus cōtumaci-
ter non obſequit: tum itaq; cōmemoratione periculoz: & ſolertiæ hoſti-
um mentiōe terrendus eſt. quo pacto nō meticuloſum tuū militē reddes:
ſed cautū. ut n. æger animus moerore deiectus: obtentu ſpei bonæ excitā-
dus ſurrigēduſq; eſt. ita laſciuus & inertia intēperans: cōtrahendos terrore
caſtigandūſq; eſt. Quo ſit plerūq; ut meticuloſi & timidi: formidineq; po-
ſita: fortes efficiātur. Cōtra audaces cōſidētioresq; prudentes & cauti. pōt
autem hoz; utrūq; euenire: ut miles tuus tam reformidet atq; metuat ho-
ſtem: ut nequaq; ſibi ulla in re audendū eſſe exiſtimet. uel uſq; adeo contē-
nat & paruifaciat: ut ſibi amplius cauendū nō arbitretur. Iccirco utrūq; rei
te debes apte accōmodare. & rōnem habere raze ac tēpore. ut ubi opus ſit
timentē te & futuri puidū. tum orōne tum uultu oſtendas: aut impaidū
& ſidentem uti pſuturum intelliges.

Paulo ante cōgreſſum & pugnam: quādo maxime anceps futuri proclii
exitus: ſuſpēſum atq; ſolicitū militē habet experiri debes. ut uel clādeſtino

De optimo Imperatore

quodam impetu & insidiis: uel leui aliqua paucorum pugna. aliquē ex hostibus capias. his potissimum qui desertis stationibus: pro castris solent longiuscule euagari: quos si conplexeris corpore esse strenuos. animoque interritos euestigio extinguēs. uel uinctos his tradēs diligentissime asseruandos: quibus hoc custodię negocium demandatum est. iubebisque ut a nemine eos adiri permittant. sin pauitantes & omnino in strenuos uideris in tabernaculum tuum rapti adduci iubeas. quos toruis oculis: tristi ac terreo uultu: uerbis quoque miacibus: ita exterre refacias: ut supplices iam & lachrymosos atque sibi timētes: ad conspectum copię iubeas trahi. simulque cōtione ris: ac ostēdas militibus quę inertes: quę abiecti: quę timidi: quę nullius sint hostes pretii: quibus cum est dimicandum. Quippe qui tantopere mortem horrescant: & sibi diffidant. ut puoluti genibus tam turpiter & indecore mortis periculum deprecantur: & aduersarię implorent misericordiam. erigi enim tuum animos militum necesse est: & de pusillanimitate & mollicia hostium præiudicium facere: eiusmodi captiuorum turpi spectaculo: si enim quis non dum uidit. Sperat tamē quandoque magis adducetur reuera. & compensatione spei: Qua timor & difficultas facile tollitur.

Quonia uero multę diuersęque sunt formę atię & ordinum: quod sit tum armorum uarietate tum usu institutiōeq; militum: tum situ locorum: tum aduersarię conditiōe: horum omnium peritum esse Imperatorem oportet: ut singulis opportune uti possit. Quę autē multiplici armaturę generi ad instruendam aciem conuenire possunt: pter ea quę ipsa rege temporumque necessitate excogitari poterunt: summatim percurram.

Equitatum itaque tuum non ut uoles: sed ut tempus & status rege te coget. dispones. equites enim tuos opposite ad equitatum hostilem statues. Vex quoque fieri potest eo modo locabis: quo solent instrui in cornua acies: ut & ad frontem & ex lateribus spaciosioris loci comoditate freti expeditius possint p̄dire: equestrisq; munere uti: nullis post se ordinatis: quę possint esse eis impedimento. Velites autē iaculatores & ferentarios: sagittarios de mum: ac funditores. primos in phalange locabis. nam si pone sequentur: magis suos quę hostes male afficient. sin medii inter ipsos statuentur. irritum erit eis peculiare pugnandi officium: quippe qui nec pedem referre comode possint obiaculorum pilorumue sursum uersus porrectionem: nec decursu ipso iaculari a p̄cedentibus p̄pediti. multo uero minus funditores poterunt ingyę torquere fundas atque tela emittere. circūquaque militibus obsistentibus: in quos circūlatio fundę offendens. his magis quę hostibus dāno erit. Sagittarii quoque p̄cedentes reliquos in ipsa hostium corpora ueluti ad signum recte imittent: sin postremi aut inter medii: sursum uersus sagittare cogen tur. quo pacto uis ipsa telorum supiora petēdo cōsumet in cassum: rursus uero dum deorsum ad capita hostium deferentur: iam remisso & iualido ictu

minus nocebunt.

Si autē cōringat pugnam his in locis cōmitti quorū pars humilis & plana sit: pars collibus tumulisq; insurgat. tum leuis armaturæ militē maxie ī aspretis atq; durioribus locis statues. rursus si cāpestribus locis abste occu patis: hostis eminentiora obtineat huc leues milites adduces ut qui facili us iaculari possint: simulq; pedem referre p loca aspiora accliuiaq; subire cursu expediti & strēnui. Intermitat uero aliqd p acies īterualli ut si forte hostibus adhuc cōgredi atq; manū cōserere cūctatibus usu euenerit: tela militū iā emissa atq; exhausta esse cōuertē cōposite atq; īpturbate agmine ī subsidia & postremas ptes restituant: inā totū ambire exercitū & ī cornu deflectere: neutiq; tutū est: qā possūt īterea ab hostibus pueniri: & priusq; reliquo exercitui cōiungantur: sequestrari rursus p densas copias arte ferri: atq; p inde in arma icidere pturbationem affert: & ordines disticere pōt. Cōtra uelut in hostes p cornu īcursiones: plurimū hostibus ipsīs nocere possunt. ut q trāsuerfo iaculari & pila mittere: ac p inde nudas corporis partes ferire queant. fundaq; deniq; uis pnitiosissimū oīum est. hōz q bus uelites uti solent: nam plūbi color: colorī aereo similis est. pīde dum emis sum plumbeū telum p aerea fertur: latet hostiūq; corpora iprouiso atq; in caute petit. Illationis uero uī: atq; agitatioē defricatioeq; ppe modum igni tum ardensq; uehemēter ferit: penitusq; īgredit: nec cōcerni potest. q; labra uulneris euestigio claudūtur & tāq; cōtriuere uideant.

At si hoc genere teli. & uelitū ope. tu qdem cares: hostis autē maxie pstat primos atq; tuæ dēfos cōsertosq; p dire iubeas: gestātes e Clipeos magnos q bus possint toto corpore tegi: reliqui uero q hos sequūtur ordine ad ultimos usq; sublatis supra capita clipeis: hoc pacto tantisper pficiscantur: dū intra iactū teloz ueniant: in hūc. n. modum cōtecti: nullibi lædi poterūt emissionē piloz. sin utrisq; adest huiusmōi uelitū auxilium: tū tui primi iaculent in hostes anteq; ad cōsertionē manū ueniat: uel post cōgressio nem copiaz: hostem trāsuerfo adorti urgeant telis. arrant. n. & imodicum cōpelluntur: & īfestatione missiliū tumultuari cogūtur hostes.

Quod si deuitare uelis ne hostis te circūueniat: noli tā obligam ptedere acie: ut oīo īfirmior tenuiorq; efficiat: quā facile possit hostis distrūpe: ac ī de sibi trāsitū cōparare: nec āplius p anfractus atq; circuitus uadere: cum datis trāsitibus ac ordie tuoz disiecto adoreri eos post terga possit. Quod qdē nō mō cauere debes ne tibi euēiat: uerū ēr qreū ut hostibus ipē īferas.

Et si quādo tenuē atq; īfirmā uideris acie peditū: nō adeousq; cōtrahas: atq; in basim artes: ut ea hostis facile possit āplecti & undiq; cōcludē. mu nias tāū oportet postremas ptes. nec minus q eos q uel ī frōte primi loca ti sūt: uel p latera cōstituti. nouissimus. n. atq; subsidiarius miles. ita īlinua tiōes huiusmōi hostiū phibere pōt: ut hi q ī alas & cornua p tendunt: mō

De optimo Imperatore

tu sis futuri puidus: & explicata postrema agminis pte: lateribusq; pmo-
tis utriq; cōuersū militē: aduersus hostiū acie statuas: ut his mādē s q iā an-
te ab hostibus circūdediti sint: terga tergis pcedē tiū accōmodēt: ac pugna
anci piti certent.

Solertis uero erit impatoris: ubi aduersū multitudinē hostiū se cū pau-
cioribus pugnatuz; ai aduerterit: dare opā eiusmōi loca sibi delige: uel iux-
ta ripas fluuii uel sub mōtes & sup alia. ubi acie istruef possit: & ipā natura
loci hostes arcefi: quominus āplectāt & circūcludāt acie ipsā. pauci. n. occu-
patis eminētiōribus & p̄ruptis locis cohibere facile possint hostiū ipetū:
moliētiū circūuenire p̄ multitudie: q̄ in re nō mō ipatoris prudētia & cōsi-
lio opus ē: sed multo magis fortūa sorte: fortuna. n. plerūq; accidit ut loca
huiusmōi re nostra adipiscamur. neq; penes ipatorē est qualē uelit sibi
locog; situm efficere: Sed de p̄sentibus meliora diligere: atq; sibi usui futu-
ra sint cogitatioē p̄spicere: prudentis utiq; est.

Pleriq; solēt igētib; copiis & multitudie freti: ip̄spicē semicirculi istru-
cti p̄dire. rati hostes se allicef posse: ut uel uiriti cōgredi uelint. quō mouē-
tes: sperāt sensim curuatis cornibus hemicycli & i orbē cōiūctis: hostes in-
tra occludē: cōtra quos nō pari figura & acie ē eūdū. Qui p̄ritis trifariam
tuis copiis: duabus p̄tibus utraq; hostiū alā aggredi d̄bes: tertiā uero istru-
ctā e regiōe sinus hostilis semicirculi sistere: neq; pmouere: hostes uero si
manē loco uoluerit i circuli forma: hi p̄serti q̄ mediū tenebūt locū. nihil
efficiēt: q̄ppe q̄bus facultas q̄ equā agēdi adēpta sit. sin mouere icēperit dū
se se cōserti de semicirculi fūdo i rectū explicare nitunt: iuicē se cōprimen-
tes: dissoluēt ordinē. loco. n. manētib; his q̄ p̄ reflexa latera tāq; icornua
dispositi sūt: atq; pugnatibus: semicirculus ip̄e neutiq; poterit. In rectū de-
duci soluto: itaq; ordie: turbatos iā triaria illa pte iuadē. & ex sinu curua-
to tumultuarie mouētes adoriri debes. Vex; si hostis in cōuexo imotus p̄-
ster e contrario leuis armaturā milites atq; iaculatores locabis: q̄ telog; in
eos obruat. ad hęc si trāuersa acie totis uiribus utriq; hostes aggredieris:
& aduersus hęc semicircularis apparatus figurā moueris: neq; erraueris: ho-
stes. n. phibiti diu tecū oibus copiis cōgredi: i singulos priēt: & hi tātū: q̄ p̄
latera dispositi sūt. primi pugnā inir cogēt: ob trāuersū copiaz; tuaz; atq;
obliquū i eos ipetū. Caterū nō erit iutile ut istructa prius quādoq; tanq;
ad pugnā acie. deideq; q̄si exterritus pedē iferras: ordieq; seruato similitē fu-
gā recessū simules. rursus ad ifequētes cōuersus manū cōferas. nōnūq; n.
opinati hostes aduersarioz; exercitū pauescētē fugā cepisse: p̄ gaudio iful-
tāt soluto ordie & certati icūbūt. alii alios p̄uenir cōtēdūt. Cōtra quos cō-
uersū pugnat: citra piculū ē: & ipā sistēdi fidutiā: p̄ter spē hostiū trepidātes
hostes & dispalatos: i fugā uerte: poterit: tāetsi pauloātē ifolēter ifeq; bāt.

Habeas item oportet selectos aliquot milites: qui extra acies istructi: tāq;

triarum laborantibus opem atque subsidium prestent & de quibus auxilium ubi usus sit depromere facile possis. magnopere enim prodesse possunt: si fessis accedant integri. Quippe qui & laborantibus tuis succurrere commode possint: & hostibus iam solutioribus & debilitatis: recentes ipsi uigentibus ualide ingruere.

Illud quoque non fuerit ab re: quin admodum utile. si quanto tibi uidebitur spatio: e copiis tuis selegeris aliquot: qui clara hostibus sese alicubi occultent: quibus precipias: ubi instructa acie praelium inieris: dato a speculatoribus signo: excitari propere moueant. Quod tunc maxime faciendum erit: cum auxilium expectatum uisum est in tempore non uenisse: rati enim hostes id esse militum: quos auxilio tibi futuros prestolabare: forte tuis adhuc mouentibus: & priusquam in reliquum exercitum se imisceatur: ipsi uertentur in fugam non tot quot reuera sunt eos existimantes. Sed longe plures presertim quando si in ipso rerum discrimine non expectati appareant hostes: Imperitos eorum terrere solent & animis pauorem iniicere: timent enim nequid eis reueniat peius. ac proinde formidolose opperiantur euentum regni.

Repentina quoque in hostes post terga irruptio: formidolosissima & efficacissima omnium est. Quobrem si fieri potest: mittenda est noctu manus aliqua militum: qui transuerso itinere pretereant hostes. sequi per insidias post eos collocent collatis autem signis iamque inito praelio: ipsi citatim ex insidiis nouissimum hostium agmen adoriantur. qui undique circumuenti: etiam si qua spes salutis eis reliqua esset: minime se fuge committere audebunt. Quippe qui nec referre gradum: nec anteferri commode queant aduersariis undique urgentibus.

Inualecente pugna: & cunctis utrinque non strenue gerentibus ab equitando: tuos hortere: simulque inclames si forte in dextero cornu es: leui cornu aciem uincere hostesque & profligatum sin in leuo es: dexteram aciem tuorum uincere dices siue res ita habeat siue non. mendacio enim uti ubi ingens pugna excita est: non erit ab re: preterea si imperator hostium seu rex sit: paulo remotius uersas: siue in altero cornu siue inter media acie: uoce sublata cecidisse eum affirmes. Ita ut id et hostes ipsi audiant. quo nuncio accepto: tui alacriores duplicatis animis re gerent. hostium animi deicient: simulque desperatione in fugam se uertent. haec ratio plerumque profuit: id est ut tuos simul & hostes fallas his quidem perniciose: illis autem salutaria falso enuncians.

Sapientis quoque imperatoris est: fratres cum fratribus & cum amicis amicos ordie iuxta locare: quando enim ante oculos is in discrimen adductus uidet. quem ipsi amamus: studiosius propugnemus eum quouis piculo posthabito: amore impulsus necesse est. caeterum eum qui se amate defendi uidet pudor illico subit: uertiturque nec ubi uice amori repedere sponte negliget uideri possit: pides suppedet eum qui de se optime promerere destituerit: & ad fugam turpiuscule uerti.

De optimo Imperatore

Iussa quæq; tessere: atq; signa: p̄fectis copiæ & ducibus prio dari debēt
Singulos. n. adire & cuiq; huiusmodi impare: rudis & admodū īperiti īpa-
toris est p̄pterea q̄ dū impata singulis dant: t̄ps̄ absumit: tumultusq; inte-
rea orit̄: cunctis uicissim rogātibus: & cuiusmōi sint ipata scire q̄ritatibus
accedit p̄trea quod nō nulli addūt aliqd̄ ipatis uel ob ignorātiā detrahūt.
Quāobrē ducibus atq; p̄fectis prio dari impata oportet: illos deīde refer̄
his q; sibi cōmissi sunt: & illos ordie reliqs. & hoc quidē pacto ad ultimos
quosq; signa atq; ipata deducere. nō. n. mō celeriter: ueq; ēt cōposite & ge-
te ad oēs demandabū f. id quod pari rōne signis per ignē dandis seruari so-
let. p̄ria. n. face sublata secundus signo accepto idē ad tertiū edit. ad q̄rtum
tertius & ille ad q̄ntū. q̄ntus quoq; ad sextū: & ad unū uicibus ipibus oēs:
ut breui tpe per longas ītercapedines: signum a primo acceptum ad ex tre-
mum ordine & imperturbate peruenerit.

Signū quoq; illud qd̄ tertio loco post ipata & tesserā dari debet: ne uoce
edat̄. sed uel gestu corporis. uel nutu capitis: uel manus motu: uel armorum
collisiōe: uel hastæ uersiōe: uel deniq; ensis uibratiōe: ne forte concitato tu-
multu nō solū tesseræ excipiendæ miles intēdat: sed ēt signo. tesserā. n. ho-
stes quoq; possēt cuiusmōi sit accipe: quā crebro dari audire possūt. signū
uero p̄ter q̄ q; hoste clā dari pōt. etiam maxime cōducer̄ uī. ad cognitionē
alienigenarū: qui diuersa lingua uobiscum sotiali rure deuicti sunt & una
militant: qui cum nec ipi dicere: nec aliis dicētibus alienā linguā intelligē
queant: editiōe signi discernere poterunt: quid sotiale & pacatum qd̄ uero
hostile sit. Quæ quidem dari distribuiq; debent non iam iā pugnantibus: &
per acies instruendas ad incertas uoces tumultuantibus. sed multo ante
per ocium & quietem.

Mandabis quoq; militi tuo ut tum in secutiones: tum recessus ordie fa-
ciat: nā siue male p̄æliati retrorsumq; uersi minus lædentur: quippe quos
non suos passim neq; palantes singulos opprimere quibit: siue uictores.
hostem solum fugatumq; insequunt̄: pessime eum afficient: & ualidius op-
primunt. turmatim consertimq; p̄cedendo. adde etiā tutius. Plerūq; n. ubi
hostis fugiens aduersarios post terga uidet passim & nullo ordie fieri uno
consensu redactus in aciem retroq; conuersus: impetu facto acriter īsecta-
tur. Quo circa nihil existimes melius: nihil salutaris nihil tutius: q̄ ordi-
nem seruare & loco persistere. rursus nihil periculosius atq; perniciosius: q̄
ordinem dissoluere: atq; deserere locum.

Sit tibi curæ fulgētē atq; armis illustrē exercitum ducere: quod facile
factu tibi erit hortāti milites enses acuere: galeas thoraces & reliquam ar-
maturam abstergere. nitor. n. ac fulgor armorū. formidolosum reddit acie-
rum aspectum & ingentē terrorē ingerit hostibus atq; aīos eorū cōturbat.
Producas insuper agmen tum uociferatione tum clamore quandoq; &

curſu eiufmodi. n. facies reꝝ clamores ſtrepituſq; armogꝝ: clangorq; tubarum: Mirifice ſtupefacit: atq; exterritat hoſtium animos.

Vbi pxime uentū eſt: ut mox cū hoſte conſeras manum paulo ante milites tui ſtriſtos enſes: ſublimes aduerſo ſole quatiāt crebro: abſterſi. n. enſes lucidig; mucrōdes: uiciſſitudie ſplendoris ad te lucētes radios & micantē ſolem: fulgur quoddā terribile belli oſtētant. Quæ & ſi hoſtis piter præ ſe ferre uidebiſ: reſpōdeſ tamē iisdē tu eum terrere debebis. ſin minus. ille at tu cum præterre facias neceſſe erit.

Inſtructis appatiſq; utriq; ad pugnā copiis: nō ſtatim mouere debes: ſtudio ſcilicet pꝛiipiendæ pugnæ. cōtinere autē iterea te pꝛpter uallū: dū appatū oēm cōſpicias hoſtiū. quot cuiuſmōi quoq; ſint: qbus deniq; in locis diſpoſiti. hac & enī rōne cōmodius rebus tuis cōſulere poteris: quos qbus opponas: quē in modū copias tuas ſtatuas atq; diſponas. ut optimū decet medicum. q exploratis prius atq; cognitis morbi cauſis deiceps remedia aſſert ordinabis tu tuas copias uti maxie rebus tuis conducere intellexeris. ſæpe n. cogit imperator: conſpectu hoſtium apparatus: ad armaturam eorum: ad gentes. ad mores hominum: ſuas quoq; parare atq; inſtruere copias.

Si hoſtibus eqꝛtatu pꝛualet: & tibi cōmoditas forte datur. delige aſpa loca anguſta ſummontana: & per quæ eques facile uadere nequeat. ſin id haud datur: pugnando tantisper promoueas: quod aptos tibi & idoneos nāciſcere locos: qui rei tuæ congruere poſſint. intra uero munitiones dimittes: q caſtris & impedimentis præſidio ſint. ne animaduerſa: ſolitudine hoſtis militem mittat. qui caſtra deſerta occupet & impedimenta quæq; diripiat.

Pleriq; imperatores munitiones ſuas demoliuntur aut traiciunt fluuios uel deniq; præcipitia atque rupes pone conſulto relinquunt: ut ſcilicet milites perſtando aduerſarium ſuperent & uictoria potiantur: aut funditus pereant: ut pote quibus euadendi ſacultas ſi quidem ad fugam inſpexerint: omnino erepta ſit. hos equidem nec laudare ſatis: nec contra uituperare poſſum: periculose enim conſulto rem gerere: audaciæ magis quam conſilii eſt. & ad fortunam potius quam ad iudicium ipſe rettulerim: ubi enim alterutrum aggrediare neceſſe eſt: ut pugnando uiribus omnibus: uel uictor euadas: uel uictus omnibus euentare: quonammodo uel uictoriam prudentiæ: uel calamitatem & cladem electioni atque iudicio recte aſcriperim. Militibus & enim quibuſdam honoris atq; gloriæ ſtudio periculose certare: permittendum quandoq; puto. Quod ſi fortiter fecerit: haud mediocre utilitatem rei publicæ. ſunt allaturi. ſin infeliciter præliati ſint: non ingentem inuecturi calamitatem: uniuerſis autem copiis incerta dubiaq; fortuna & ancipiti contentionis euentu iacere aleam: minime pꝛobo. illi uero mihi uidentur errare maxime qui in hac conditionem pugnare uolunt. ut ſi uicerint: parum hoſtibus nocuiſſe uideri poſſint. ſin ſupe-

De optimo Imperatore.

rati ipsi uictique sint: maxime sint rebus omnibus offuturi, & nihilo secius eiusmodi abuti (strategematibus non desistunt, atqui si exploratum iam est: & procomperto haberi potest: calamitatem consecuturum nisi periculo se certans: & hostem funditus periturum: si semel deuictus sit, tum non mihi uidere ntur errare qui fugiendi facultatem militi suo præcluderent, satius enim est de re incerta audendo non modo calamitatem auertere: uerum etiam ut hostes male afficias quærere: quàm ignauiter & inter quietem agere ubi certior esse possis: si nihil ausus sis: rem tuam penitus peritura esse:

Sed non modo in eiusmodi locis: ubi nulla sit certa fugietibus salus, uerum ubique & quacumque pugnandi conditione: Milites admouere tuos & omnibus rationibus edocere debes: manifestum ac certum interitum his impendere: qui fugiunt, quando hostibus liberum est insecutioni insistere & nemine prohibente ad commodum possunt aduersarios fugatos ac susos male, afficere mortem uero atque perniciem incertam his esse qui pugnando perstant & se tuentur, quibus si persuaseris: in re gerenda eos qui fugæ sedent proculdubio perituros: qui autem perstant gloriose denique morituros esse: calamitatem quoque hos consequi qui deserant locum: non eos qui seruent ordinem: his profecto in ipsis periculis fortissimis uteris, optandum itaque est militem tuum hoc pacto se persuasum affectumque tibi dare, qui enim sic animati penitusque affecti sunt: uel consumatas: adipiscuntur uictorias: uel in paruas incurrunt calamitates.

Excogitata uero in ipso discrimine pugnae consilia: & repugnandi aduersariorum ex tempore consilii adiunctæ rationes ampliore nimirum gloriam: maioremque admirationem imperatoribus & disciplinam rei militatis exacte tenentibus peperere: quàm ea quæ præsumptione & coniectura ante copiarum congressum exquisita esse uidentur. Quæ singula significare & de singulis præcepta tradere: aut facile est: ut enim gubernatores paratis omnibus ordineque dispositis quæ ratio nauigandi dicat: & portu deinceps in pelagus soluunt, uerum si qua forte tempestas exoritur: non quod ipsi uolunt. Sed quod facere coguntur exequi multaque sidentius audere uidentur: atque urgentibus undique periculis fortiter consilia sua opponunt: non tam memoria disciplinaque nauigandi: quam ex temporaneis siquæ appareat: ut occasiõibus uisita etiam imperatorem facere oportet copias ita ordinet ita instruat: atque disponat prout usui sibi & rebus suis futurum animaduertit, at ubi tempestas belli ac moles ingruat: quando multa uel quaedam frangi & immutari solent: atque uaria adduci rerum discrimina: tum ad faciem præsentium rerum & ante oculos obuersantium: extemporanea per occasiones congruat consilia: rationesque ut fortunæ necessitas magis quàm disciplina & memoria ipsa suggererit.

Imperatorem ipsum consulte magis & caute: quàm audacter certare oportet uel

oio potius abstinere pugna. nō. n. tantopere pugnādo pdesse reipublice poterit. Et si inexuperabile quāndā affirrat fortitudinē: q̄ obesse penitus si cadat. prudentia. n. ai: q̄ uiribus ac robore corporis magis p̄stare debet. quia strēnuitate & uiribus corpis: magis etiā miles p̄t grande aliquid edere facinus: prudentia uero atq; p̄uidētia uti & deliberando reipublicæ opportune consalere: impatorē decet. in primis p̄trea neminē. Si. n. gubernator omisso clauo gubernaculisq; relictis: ea q̄ ad nauitas attinēt ipse faciat. id uidef cōmittere: unde pessū nauis def. Idem impator cōmittit: qui pretermisso consulendi officio: & rebus oibus p̄uidendi: ad militaria usq; destendit munia. Maiorū etenim dignitateq; p̄stantiū temeraria negligētia: irrita auxilia quæq; facit: q̄bus incolumitas regē necessario sustentat. Eiusmodi impatori par uideri equidē arbitror nullo prorsus interiecto discrimine: una rempublicā euertere debere: cum ipse ceciderit: nec salutē eius se extincto cuiq; curæ futurā. hunc rectius quis culpet ut ineptū ipatorē q̄ laudet ut fortē. qui. n. consilio & prudentia impatorem gessit: felicitate suis auspiciis cōsecuta contentus iure gloriabit. cōtra qui adeo insolēs atq; cupidus est ut nihil operep̄rium patrari ab se posse credat: nisi manū ip̄e cum hostibus conferat is non mō non fortis: ueq; audax quoq; & temerarius est. Quocirca i uulgus ferat præ se studio cōtenēdi cuiusuis ex aīo duci. Quo militē animet & ad res expeffendas promptū alacreq; reddat: ceteret aut ipse caute: & mortē quidem despiciat. atq; malit uita priuari q̄ calamitate uila accepta turpiuscule superesse. Saluis aut r̄bus saluo exercitu. uitæ quoq; suæ p̄spiciat: sæpe. n. rem feliciter gestā imperatoris mors interueniens minuit. Vbi. n. hi qui male preliati sunt. hostem imperatore destitutum acceperunt: instauratis animis insultarūt. e diuerso hi mœrore affecti aīos deiecerūt: q̄ & si feliciter p̄liati sunt: desiderio tamen imperatoris elanguerūt.

Ad imperatorem id quoq; imprimis attinet. dum pugnatur ob equitare aclem. præliantibus se ostendere. eos qui fortiter rem gerunt laudare trepidantibus uero minari. cohortari cunctantes. laborantibus ferre opē supplere defectus. siqua usus est deducere copias. tempora obseruare occasiones præripere futura conicere. receptui cani iubere.

Reuocatis e pugna militibus: diis imorta libus sacra faciat. supplicatiōes decernat. pompas agat: ut pro tempore uti licebit: policitus grato animo redditurum quærite post bellum confectum & partam uictoriam exolufas sit. deinceps honoribus muneribusq; eos donet: quos probe rē nauasse acceperit: & de more benigne atq; liberaliter p̄lequatur. ignauos autē & inertes: pœna ignominiaq; afficiat. honores uero eiusmodi fortibus habeat: qui patriis moribus sunt. probati præterea. quæ ex ipso debent profici imperatore munera: hæc sunt. Armaturæ. insignia. spolia. decuriæ. centuriæ præfecturæ. ducatus. alii quoq; eiusmodi magistratus. Verum præstā-

De optimo Imperatore

tioribus uiris & magistratus gerētib; ampliores debent haberi honores priuatis autē decernantur minores. hæc & si liberaliter & benigne p̄ meritis cuiusq; dari consueuerunt iramenta præterea ad uirtutem sunt: cæteris qui huiusmodi honorum sunt cupidi.

Vbi uero bonis p̄mia p̄ meritis repēdunt maloz aut supplicia nequaq; dissimulant: uniuersū exercitum optima spe affici ē necesse. alii. n. timētes pœnaz peccatis abstinēt: alii honoz studio ducti amplectunt uirtutem.

Victoria uero potius aliq; non mō singulis militibus uiriti dare p̄mia rei bene ab se gestæ debebis: ueq; etiā uniuerso exercitui: laboz suoz fructum aliquē ex hostibus elargiri benigne permittes quoq; militi castroz impedimentoz & oppidoz: si qua iure belli in tuam uenerunt p̄tatem direptiones ubiū deniq; p̄terq; si forte de eis consultus q̄cūq; foret deliberandum. hoc. n. rebus oībus uehementer conducer: p̄sertim si bellū nondum confectū consumatūq; est. eiusmodi nāq; emolumētis atq; cōpēdiis penitus allectus miles p̄optiorē se animatiorēq; cæteris in rebus p̄stabit. ni putes uenaticas qdē canes sanguine intestinusq; captæ feræ illecebrari a uentoribus utile esse. uictori autē militi deuictoz bonā i p̄dā dari nō expedire

Diripiendi autē p̄tatem militi tuo nec semp nec aduersus oīs passim concedes. corpa uero minime idireptionē uenire permittes q̄ abs te uenundentur. si quidē pecunia publicæ opus est: & ingenti sumptu. Quā ire quæcūq; uel agi uel ferri possunt: ad te conuehi palam edices. optie. n. tu cōstitue re potueris t̄pōz atq; rez hitata ratione. an cunctam prædam retiere: an partem an deniq; nihil debeas. non enim e re est in bello gerendo ærariū publice pecunia abundare: & emolumentis in dies obuenientibus militē fraudare. quando præsertim ob deuictorum opes & locorum felicitatem emolumenta militi largius & benignius impartiri possunt.

Captiuos uero bello adhuc stante: ne occidito. præsertim eos aduersus quos bellū primo susceptū est. etiam si forsitan uiderent sociis occidendi: minime autem omnium hos iterimere debes: qui auctoritate apud hostes præstant & illustres insignesq; gloria sunt. recordatus incertæ fortunæ atq; variæ & mutabilis fortis: quæ plerūq; amat rebus feliciter gestis iudicare: & comparatæ gloriæ obtrectare. cōmutare autem potes & iis redditis: si ue oppido aliquo potiri. siue amicos captos redimere: quorum tibi ingēs sit desiderium. uerum eiusmodi commutationem hostibus recusantibus iure tum pariter ulcisceris illorum iniuriam.

Exanclatis demum periculis & per magna rez discrimina uictoria parata: extruantur militibus tuis epulæ. decernantur describendi ordine loci. instituantur ludi & laboz permittantur laxamenta atq; remissiones: ut explorato iam uictoriæ exitu: ut his cognitis: quibus per uictoriam frui liceat: equanimiter tollerare distant difficultates & discrimina belli.

Prospiciendum deinceps erit tibi & uehementer curandum ut desideratis exequiā magnifice exoluant. nec tps ullum aut horam aut locum aut periculū causaberis: siue uiceris ipse siue uictus superatusq; sis. nam ut piū est: mortuis iusta exeq; & per religionem rite inferias agere ita smagnopere utile supstitibus. & oīo necessaria res est pietatē hanc erga defūctos tuā ad uiuos ostendere. Quisq; n. maxime de se iudicat & uaticinat atq; rem ægerrime fert tāq; sepultura cariturus si pugnando ceciderit ubi aiaduertat ante oculos iacere cadauera & ppe p contumeliā & contemptum imperatoris busto & humatione priuari.

Si quā uero pugnādo calamitatē accepis: obseruabis diligēter occasionē nācisci ulciscendæ cladis atq; delendi dedecoris hoc maxie solaturus miles tuos qui tibi reliq; saluicq; sūt. selēt. n. plerūq; q uictoria nup potiti sunt negligētius dissolui & icautius rē suā ueri. q. n. hostes nimis contemnit. Is pariter se iertē & icautū efficit. Quāobré plerūq; felix rē successus magis nocuit: q̄ accepta clades. q. n. aduersate fortuna semel lapsus ē euētū iā edoctus atq; erroris admōitus: deiceps cautior dgit. cōtra nescit modeste se cōtinere in reg; p̄peritate. q. nondū ē exptus aduersa. nec si uincat is eandē afert. puidentiā nequid detrimenti faciat: Quippe q insolēter negligit. quā utiq; attulisset: ut hostes incautos atq; segnes malis afficeret. timere. n. ubi opus sit & tempus hōc postulet: prouidentis sibi caute est. contemnere uero oīa & ab re paruifacere. audacis quidem: Sed eius qui se cui uis iniuriæ accipiendæ opportunum & habilem reddat.

Si inducias pactus es. caue interea in hostē irumpas. nec p̄pterea tu ipse incautus sis. sed quo ad hostes: ita quietem agas: ut in pace quo ad te uero ita tibi p̄spicias nequid accipias aduersi: tāq; si bellum gereres. par. n. est in duriāq; tempore nec priorem quicq; præter ius falsq; hosti inferri nec incōpositū te oīo & inermē eē. Quin præ te seras tibi cauere & hostiū insidias similitate m̄q; suspicari. latent. n. incertiq; sunt eorum quibus cum foedus percusseris sensus. quāobrem in te ratum id esto: nullam uelle te inferre iuriā ad iusiurandum per foedus adactū. hostibus autem nolle credere ob perfidiam. Quo pacto cautus simul prouidusq; uideberis. qui ne uolentibus quidem hostibus foedus frangere: inuadendi tui occasionem reliqueris.

Qui uero ultionem iniuriæ quā accepturi forte sunt: ad deos imortales reuiciunt: hii tam & si pie sentire: non tamē in tuto rē suā locare mihi uidentur stultum. n. admodū & absurdū est p̄pterea abs te pericula nō propulsa re: & tibi mius p̄spicere: quod speres pfidiæ & fracti foederis pœnas eos daturos: q te irreligiose dāno malisq; affecerit. haud secus atq; si tibi salus in columitaq; reditura sit: simul atq; hostes pœna affecti sūt. Quādo p̄serti licet tibi. rebus tuis salus: impietatem hostium ex periri ac & deprehēde-

De optimo Imperatore

re. quo pacto tu quidem insidiis petitus perfideq; tentatus: haud læderis. hostis uero impius arguetur esse. iam te læsurus si potuisset.

Ciuitatibus quæ sponte tibi concesserint & per deditiōem in potestatem uenerunt tuam: humaniter & clementer usus: allicies reliquas. spe. n. eadem quæ cæteri consequendi adducti: facile se se dedunt. qui. n. simulatq; potitus est urbium: acerbum se & difficile exhibet: diripiēdo trucidando lacerando ue. cæteras urbes abalienat: & sibi bellum difficile & uictoriam insperatam reddit. quisq;. n. maxime ubi uictorem inexorabile fore & iracundum inuictos exploratum compertumq; habet. quæuis agere pati ue mauult: q̄ ultro se dedere. nihil enim tam animos generositatis implet: q̄ timor impendentis mali. quod quisq; si cedat se perlaturum intelligit. credita quoq; calamitas euentura si quis se suaq; sponte prodi. derit ingentem solet animus cupiditatem repugnandi inferere. aduersus autem desperantes periculosa atq; difficilis est omnis experiundi contentio: qui uero nihil humanius & lenius sibi futurū ex deditiōe sperare possūt: q̄ si pugna do insuperati essent. quæ uis malont pati contra pugnando. unde imperatoribus stultis profecto & efferatis: diuturnæ urbium obsidiones efficiuntur. non nullæ etiam irritæ & infectæ nec minus periculosæ atq; fallaces. is qui tibi rem aliquam per proditiōem nauassent: promissa & fidem seruare debes. nō tā propter eos q̄ pro his q̄ futuri sūt: ut intelligant eis debere gratiam qui partes tuas amplecti maluerit. & se facilius ad eiusmodi beneficia uertat: qui enim proditoribus elargitur: magis ipse beneficium accipit q̄ dat. Quo circa ad referēdum gratiā huic generi hominū prōptior sis. Quippe q̄ nō ultor pditæ urbis: sed tuæ p̄iæ ipator cōstitutus sis.

Ad irruptiones autem & per proditiōem nocturnas hostium opprimendorum occasiones: non omnino rudem & imperitum te esse oportet cursus motusque siderum. plerūque enim horum ignoratione: irrita facta sunt insidiari uolentium consilia. Quandoque enim forte aliquis proditor: tertiam seu quartam uel quotam uis tecum constituit horam noctis: quam uide licet idoneam arbitratus sit uel ad referendum portas: uel aliquot interimedū ex custodibus urbis. uel deniq; præsidium aliquod hostium ex improviso opprimendum. ignorata deinde hora iam constituta. in alterutro peccetur necesse est uel citius quam oporteat accedēdo & inde prius quam proditor rem curauerit. ab hoste deprehendaris: uel prohibearis id consequi quod moliri uideris. seu si serius præstituto tempore uenias: proditoris comprehendendi perimendique causam des: & tute tibi impedimento sis quominus rem efficias. Quasobres te oportet cogitatione conicere & diligenter considerare quid itineris quo spatio temporis tibi exequendum sit: deinceps meatus siderum contemplando. quid

exegeris iam itineris: quid reliquū sit tecum exacte cōputes: ut nec citius nec serius equo: ad ipsam præstituti temporis horā præsto sis. & prius q̄ hostis te aduentare intelligat: ipse iam intra mœnia sis.

Vege si interdiu urbē: seu opidū aliquod p̄ pditionē capturus moueas necesse sit: per ipsū ips̄ p̄fectionis aliquot p̄mittes eq̄tes qui quot quot offenderint ī uia cōphendāt. ne q̄s ex agro cursu in urbē ueniens: copias tuas iā iā irrupturas enūciēt. Quin derepēte incautis ī puissiq̄ hostibus ipse īstructa acie, appeas. ubi uero subito in eos nihil hmōi ne suspicātes q̄dē irrueris: ēt si per pditionem res agenda non sit: ex edicto certandū erit tibi pro uiribus nulla intermissione interiecta. & q̄ maxime p̄perandum ut hostē præuenias: siue castello siue castris siue urbi deniq̄ admouendum est. tum p̄sertim cum paucis p̄es copiis: & hostili manu inferioribus. repentin. n. & ī expectati impetus. q̄ p̄tor op̄ionem eueniūt: Magnopere solent hostē mouere: etiam si uiribus superior sit. nam conspectis irrūpentū copiis: & delibērandi spatio sumpto: recuperatis aīs: contēnere iam incipiūt: & rem fidētius gerere. Quo sit ut plerūq̄ primi impetus & rei gerendæ initia formidolosa uideri soleant: q̄ si tardiuscule & per moras p̄cedas: Quamobrē usu plerisq̄ euenit: ut subitario & festino imperu: hostem iam exterritum trepidantemq̄ facile coegerint: ut uel se sponte subiiceret. uel etiam inuitus īperata admitteret.

At in obsidentis urbibus imperatoris maxime uirtus desideratur: militaris quoq̄ astus & machinamentorum apparatus requiritur. prospicere autem tibi debes. nec ubi in cautiorem te ipsi quos obsides opprimant. & enī qui se obsessos uident ii quid mali sibi ingruat si neglexerint intelligūt: & sibi accuratius cauent: obseruātq̄ qua obsessorem lædere possint. Quippe qui citra periculū se esse existimans aliquid eorū quæ præposuerat agit cū uult. qui autem in periculo se putat constitutum esse. occasione obseruat: quam nactus præuenire contendit: & aduersum hostē patrare aliqd. Quā obrem oportet obsessorem fossa & uallo stationibus & præfidiis quoq̄ castra sua munire: propterea q̄ quicquid ipse paret: quid ue facturus sit: hostis e minus uidet: contra ii quos tu obsides: murorum obtentu tecti ex īpropuiso plerūq̄ effusi explicatq̄ per portas: uel opa & machinamenta tua incendere: uel milites tuos opprimere: uel quicquid eis in manus uenerit perficere possunt. quæ minime aggredientur si propter portas tā magnas q̄ puas qua exitus de urbe pateat: manū aliquā statueris militum. qui eius modi repentinās irruptiones incursionēsq̄ arcere possint. alioquin poterunt occultis irruptionibus hæc sæpe tentare.

Maximo autem tibi usui erit si quæcūq̄ temptare uolueris noctu aggrediare. formidolosior. n. res ipsa uideri solet: iis aduersus quos inita est: propter tenebras si noctu geratur: propterea quod quid fiat discerni non

De optmo Imperatore

pōt. Quo fit ut atrocior sit suspitio: maiorēq; trepidationē aius concitet: q̄ si res cerni posset. Vnde motus qdā oriunt atq; tumultus: & mētis com pos esse potest nemo.

Quin pleraq; fieri dicunt. quæ minie facit hostis. Cū p noctē itelligi satis nequeat: qua instet. qbus ne scalis qd moliat. discurret uero passim huc atq; illuc. & ubiq; cōcitant. Clamores trepidatiōes. atq; turbulētissimi motus: timor. n. futuroꝝ fallax uates: q̄ in suspensionem ueniūt: hæc ipsa futura esse uaticinant. & qcqd noctu agas: tāetsi parū sit: horrēdū hiis uideri pōt: quos obsides. nullus. n. dicit qd uidet: Sed qsq; maxie quod audit pp tenebras refert & sicūde unus & itē alter muꝝ ascēdisse ex hostibus apparuerit: uniuersas iā copias muros occupasse rati. In fugam uersi pinnis propugnaculisq; desertis abeunt.

Et si opus aliquod manu p̄p̄ere expediri ius: primus tu oīum manū affer. uulgus. n. nō tā minis cōpelliū quoduis agere q̄ uerecūdia reuerētiāq; maiorē mouet. ubi uero singuli impatorē uiderint: primū oīum operi manū industriāq; afferre: tū pperandū esse itelligunt. & cessare eos suppudet. detractare quoq; timent: ne iam q̄si seruus impio miles subditus ægre affectus. Sed tāq; ad æquā functionē laboꝝ uocatus: pudore adductus uenit.

Quoniā multa ac uaria sūt tormēta bellica. & ad quatiēdas evertēdasq; urbes diuersa machinamēta. tu nō his oībus: Sed qbus cōmode possis uteris. nō enī est in me nūc singula p̄cipiendo referre: qbus uidelicet usus sit. Arietibus inq; testudibus: uineis turribus: balistis pōtibus: aliisq; id genus operibus & machinamētis. fortunāq; n. opū uiriūq; belligerātū eiusmōi sunt: artificii quoq; opificū & architectoꝝ: atq; ad ea cōstruēda affabre ingenii & solertiæ. Sed qd' ad impatoris prudētiā in primis attinet illud mihi uidef esse. unā aliquā potissimū urbis: seu oppidi partē deligere: cui opa & machinamēta admoueat. nō. n. facile possis totā ciuitatē ābire: & omnes eius ptes tormētis atq; opibus aggredi: nisi forte parū & angustū oppidū sit. partitis igif multifariā ordineq; dispositis tuis copiis: reliqs urbis ptes oppugnare & muris scalas afferri iubebis: ut ūdiq; ciues oppugnari se sentiāt: & huiusmōi rei difficultate tēptari. nec satis cōstituere possint cui potissimū urbis pri succurrere debeāt. siue. n. neglectis reliqs p̄tibus ei tātū itēderit. cui tormēta admota sint: milites ad scalas dispositi: nemie phibēte facile muros ascēderit. siue partiti p oēs partes opē q; q; p uirili afferre cōstituerit: illi q cōtra machinamētoꝝ & opeꝝ uim oppositi erūt: tantā molem pugnæ urgētēq; uehēmētius martē sustinere. atq; depellere pro pacitate neqbunt. Quāobrē erit operāptiū plures partes urbis p te ferre aggredi uelle: ut diuerso apparatu uarioq; oppugnādi genere uires ciuū atq; cōsilia distrahās: atq; aīos distinere possis: & huc atq; illuc rapere & diuertere. Interea tu facilius illac ubi summa ope nixus. Intentusq; sis: ciuitatem

opprimes eluti corpus aliquod occupabis;

Vege si pperes & mature oppidum aliquod aut urbē: aut castra, & uallū expugnare cōtendas: aiaduertas aut iam tuos milites labore affectos defatigari: neq; rei tuæ ex pediat negociū itermittere: & militē remouere a pugna: partias tum oportebit in ordines tuas copias: habita rōne copiæ numeri: atq; amplitudinis urbis. tū prima uigilia incipiētis equo p̄stituto una pugnādi tempe iſtructa acie pari ſpacio ſtudio rem gerēdam inibis, ei ſucceder: Itidem, altera & tertia illi, quarta quoq; & qnta uiciſſim ſi tot opus ſit. Interea uero dum una pugnat acie: reliquæ ordine qere agant: & ſonū capiant. nocte tandē exacta: prima luce ordinē repetas: negōciūq; p partias acies uicibus diſtributū ad orbē cōtinuetur. Qua rōne utrūq; ſequet, ut die noctūq; ſine ulla intermiſſiōe pugnet: & ſoſſis integri uiciſſitudinaria refocillati qere ſuccedant. Nec arbitret aliquis obſeſſos ciues eodem uti poſſe cōſilio, eodēq; diſpoſitos ordine: q̄q; multi ſunt: pari rōne & uice impurbate inelaborateq; repugnare. Quisquis, n. ut ſe in id diſcrimnis conſtitutū intelligit: etiam ſi copia idulgenti ſōno p̄ſtari uideat: haud inducit aiūm, q̄ppe q ingruētis piculi aiaduerſione: uigilare cōpellit, tanq; ciuitate peritura. Interea dum ſomno ſeſe & qeti dedat,

At dicit fortaliſſis quiſpiā. Quid: Impatorē ne ipſum ex adamāte uel chalybe cōflatum fabricatūq; putas: ut oībus in rebus quæ uniuerſo exerecitu p̄termiſſiōes alternis uicibus impiunt: ſolus p̄petuo uigilet: & nūq; quieti cōcedat: nō eqdem id ab eo eſſagito. Sed qeti interdum ſe dare ſonūq; capere: nō impedio: modo id modice fiat: & ſomnus breuis ſumat. Atq; in tercia aliquis ex fideliffimis & fortiſſimis qui ue exiſtimatiōe ſecundas imperii partes obtineat: deligat: & rei curandæ p̄ficiatur.

Quādoq; illæ urbium partes quæ rupe quadā & p̄cipitio uel aliter natura munitæ ſunt maiorē occasionem oppugnatoribus urbis ipotiundæ uifæ ſunt p̄ſtitiffe: q̄ illa moenia quibus arte & manu robur & munimē ē adiectum & p̄pterea inualidiora habent. ſolent enim quæ ſunt natura munita negligentius cuſtodiri. nullis excubiis militum nullis uel paruis uigiliis omnino adhibitis. Quo loco ſolers imperator: eiſmodi fretus occaſione: excogitare poterit quid ſit faciendū. Inducetq; aliquot eorū qui audaciores ſunt, tum p̄miis: tum etiam pollicitationibus: ut p̄ ipſam loci difficultatem ſcalis ſeu alioquin aſcendere tentent. Quod ſi forte aſcenderint, & intra muros clam uenerint: portā aliquā urbis magnā uel paruā occupent: & aperire pandereq; contendant. Magnopere autē huic rei p̄ſuerit ſi quo pacto tubicinem aliquē foris p̄ muſe ſurſum attraxerint: qui repente occipiat canere. Audita, n. hoſtilis demuris tuba p̄æſertim nocturno tempore ingentē ciuibus terrorē incutiet: opinantibus urbem iam captam eſſe: & ſeſe penitus expugnatos, p̄inde trepidantes portas ſtatioſq;

De optimo Imperatore.

quisq; deserent. & qua singulis commodum uidebitur passim diffugient; quocirca reliquis tuis militibus. rei exitum præstolantibus: facile iam erit repugnâte oïo nemie uel effractis portis ingredi uel scalis muro adhibitis scandere hac rōne possis uno quodâ tubicine: & hoc ipso inermē urbē ali quā capere. penitusq; potiri.

Urbem si ceperis aliquā: quæ & multitudine & robore ciuium iugeat: ut inde tibi timédum sit ne ciues cōglomerati crebris cōuersiōibus oppositi tuis repugnent: siue eminentioribus locis optentis superne tuos male afficiant: uel tandem in arcem sese recipiant: unde post hac p̄ occasiones irumpant. eiusmodi statu regē: edicas palam oportet eos qui arma abiecerint. & sponte se iis exuerint: minime ab milite tuo occidi debere. Quisq; enim id quod sibi cepto euentuq; opinatur prior ipse inferre uult. & p̄ uentre cōtendit. hinc pleriq; hostes iam in urbem captā infusos sæpe ui reppulerunt: uel si id minus facere potuerunt: in arcem munitissimā se receperunt. Vnde rursus laboribus & erūnis hostes afficere potuerūt: ut iteq; obsidionem parare coacti sint diuturniorem supiore: quādoq; etiam laboriosiorē p̄ multa regē discrimina. enim uero celebrato passim edicto tuo: cuncti fortassis. Sed plures cetera arma abiiciant. qui enim hosti irati adeo sunt. ut armis experiri fortunam cupiant: In suspicionem adducti: an idem secum reliqui sentiant ciues: ad armoz abiectionem & ipsi ueniunt. hoc fit: ut etiā uolentibus oïbus armis atq; uiribus uti: priuatim tamē quisq; mutua & alterna suspicionē cōmotus: dubitansq; ne solui reliquatur armatus arma ponere p̄peret. Angustia enim temporis ac regē: nouū excogitatūq; consilium palam fieri haudquāq; sinit. Veq; qui saluos se cupiunt & saluti omni operæ suæ idulgent: quādiu nulla spes salutis oblata est & edicta. q̄q; uero ex animo: necessario tamen malis quæ si sibi inferi uident. repugnant. ubi uero uel paruā salutis spem sunt adepti tum supplices ex hostibus facti: obuiam ueniūt. Quas obres eiusmodi edicto etiā eos quibus rem suā armis uiribusq; tueri aiūs erat: ut arma abiiciant: plane adduxeris.

Mors q̄ militi certanti accidit: nulla p̄fus idiget cōsolatiōe aut misericordia: q̄ppe quæ uirtutis studio & uincendi amore obtigerit. At post par tam uictoriā urbe iam expugnata & capta uictos passim occidere uictoribus ipsis miserimū est: atq; stultitiæ & immanitatis magis q̄ uirtutis testimonium afferit: nam esse infestus infensusq; uictis de bellatisq; sis: nō propter ea arbitrari debes uel tuæ existimationis: uel regē omnino tuæ ullam iacturam facere: quod hostes non simulatq; oppressi sunt: ferro succubere: potes. n. p̄ ociū omni repugnādi sūmoto periculo deliberādo cōstituire: Quēadmodū hostē deuictū haberi cōueniat.

Si desperaueris eam quam obsides urbem posse in armisq; expugnari & capi: & proinde obsidionem diutius ducere tibi necesse sit: pariterq;

arbitreris diuturnitate. Quod fame te urbis huiusmodi potiturum: quot quot p regione & agrū iuenies: captas: & ex his eos q tibi uidebū̄ strenuitate & robore corporis: atq; flore ætatis ad pugnā & certamina apti secernas qbus ut tibi cōmodū erit: & rebus tuis intelliges expedire: utare. Mulieres uero & pueros: cæterosq; q uel cōfecti senecta sint: uel aliogn ibelles & i- becilli: in urbem itrare cōpellas: utpote q eoz quæ pro urbe tutāda desiderantur: nihil oīno efficere uel cōferre queāt. Veg; ad cōsumendū citius alimenta: reliqs ciuibus adeo possint esse dāno: ut magis hostes q̄ amici & ciues haberi possint.

Postea deniq; q̄ impio tuo res feliciter gesta cōsumataq; est: Ita ut bello cōfecto rebus oibus adhibere finē iam tibi libez; sit: noli te exhibere pro felicitate elatū atq; acerbū. Quin potius clementē & mitē benignū quoq; & p inde cūctis amabilem. illa. n. inuidiā pariūt: hæc æmulationē & studiū p̄ocant. Siq; dem inuidia est dolor ex aliog; bonis subortus. æmulatione uero studiū imitādī. Vicissim aliog; uirtutē. quæ tam iter se differūt: ut iu- dentis qdem sit optare ne cui bene qppiam ueniat. æmulantis aut cupere: æque ea potiri posse: quæ alii honeste sibi cōparauere. Vir ergo bonus nō modo patriæ multitudinisq; armatae erit optimus dux: Veruetiā ppetuan- da. p̄paganda; ue suæ gloriæ citra periculum sapiēs impator atq; custos & moderator diligentissimus.

Onolandri De optimo Imperatore: eiusq; officio: p Nicolaum Sagundi- num e græco in latinū Traducti. Finis.

LANDES-
UND STADT-
BIBLIOTHEK
DUSSELDORF

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

TIFFEN® Color Control Patches

© The Tiffen Company, 2007

